МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Збірник тез Міжнародної наукової конференції «Дев'яті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 12-13 листопада 2010 року)

ЧАСТИНА ДРУГА:

Конституційне право
Адміністративне право
Фінансове право
Інформаційне право
Земельне право.
Аграрне право
Екологічне право
Природоресурсне право.
Трудове право та право соціального забезпечення

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
Видавництво Хмельницького університету управління та права
2010

УДК 34
ББК 67.0
А 43

А 43 Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наукової конференції «Дев'яті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 12-13 листопада 2009 року): У 4-х частинах. — Частина друга: «Конституційне право. Адміністративне право. Фінансове право. Інформаційне право. Земельне право. Аграрне право. Екологічне право. Природоресурсне право. Трудове право та право соціального забезпечення.». — Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2010. — 241 с.

ISBN 978-966-8823-39-8

У збірнику представлені кращі тези доповідей, які були оприлюднені на Міжнародній науковій конференції «Дев'яті осінні юридичні читання», що відбулась у Хмельницькому університеті управління та права 12-13 листопада 2010 року.

Розміщені у збірнику тези доповідей стосуються таких напрямків: «Конституційне право», «Адміністративне право», «Фінансове право», «Інформаційне право», «Земельне право», «Аграрне право», «Екологічне право», «Природоресурсне право», «Трудове право та право соціального забезпечення».

Збірник розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, студентів, аспірантів та докторантів юридичного напрямку, практичних працівників і широкий читацький загал.

Адреса організаційного комітету:
29013, м. Хмельницький, вул. Театральна, буд. 8
тел./факс: (0382) 71-80-80
Ел. пошта: nauka@univer.km.ua
www.univer.km.ua

Організаційний комітет Міжнародної наукової конференції «Дев'яті осінні юридичні читання» не завжди поділяє думку учасників конференції.

В збірнику максимально точно збережена орфографія, пунктуація та стилістика, які були запропоновані учасниками конференції.

Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи вищих навчальних закладів і наукових установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

ISBN 978-966-8823-39-8

© Колектив авторів, 20101
© Хмельницький університет управління та права, 2010

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

CONSTITUTIONAL LAW

ADMINISTRATIVE LAW

FINANCIAL LAW

INFORMATION LAW

Аббасова Аля Гюндузовна
студентка магістратури заочного факультету
Хмельницького університету управління та права

ПРИНЦИПИ ІНСТАНЦІЙНОСТІ ЯК ПРИНЦИП ПОБУДОВИ СИСТЕМИ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Системи судів у кожній країні будується з врахуванням історичних, політичних та інших особливостей. Правильно організована система судів є однією з гарантій справедливого й ефективного правосуддя. Проте, на певних етапах може виникати потреба у реформуванні судової системи держави. Такі зміни проводяться через перерозподіл юрисдикції між різними ланками системи судів, проведення їх внутрішньої реорганізації або навіть через утворення нових судів чи відмови від існуючих. Саме така реформа і була проведена в Україні у 2010 році, яка стала результатом прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [1].

Новий закон передбачив деякі зміни у системі судів загальної юрисдикції Найсуттєвіші з них – створення нового Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ, радикальна зміна правового статусу Верховного Суду України, ліквідація системи військових судів тощо.

В контексті запровадженого реформування особливої актуальності набуває питання окреслення принципів побудови системи судів загальної юрисдикції, оскільки стаття 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначає, що система судів загальної юрисдикції відповідно до Конституції України будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності, а в свою чергу ст. 125 Конституції України визначає лише принципи територіальності та спеціалізації. Відповідно, доцільно з'ясувати зміст принципу інстанційності в контексті новоприйнятого закону.

Законодавче визначення цього принципу безпосередньо обумовлено необхідністю забезпечити конституційне право на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень. Під інстанційністю розуміється така організація судів, яка необхідна для забезпечення права на перегляд судового рішення судом вищого рівня [2, 46].

Безумовно, інстанційна система не вигадана для ускладнення процедури вирішення правових спорів, а повинна виступати гарантією високої якості правосуддя, дозволяючи суддям вищої інстанції з більшим досвідом, авторитетом і компетентністю виправляти можливі помилки суддів нижчої інстанції.

Разом з тим, в нашій країні принцип інстанційності та його розуміння тільки утверджується. Свідченням цього є різні точки зору з приводу того, що слід розуміти під термінами «інстанційність» і «судова інстанція».

Так, Н. В. Сібільова вважає, що інстанційність це поняття процесуальне і означає обсяг процесуальних повноважень суду щодо вирішення судової справи [2, 101]. В.І. Шишкін зауважує, що інстанційність є одним із принципів організації судового устрою [3, 6].

Р.О. Куйбіда зазначає, що принцип інстанційності обумовлений необхідністю досягти оптимального співвідношення між двома вимогами:

1) правосудність судового рішення – тобто система судових інстанцій у кінцевому результаті повинна забезпечити законність і справедливість судового рішення у справі;

2) доступність і своєчасність судового рішення – система судових інстанцій не повинна бути надто великою, оскільки їх проходження було б дуже дорогим, а тому недоступним для сторін; остаточне судове рішення у справі має бути ухвалене якомога швидше, щоб вчасно була досягнута визначеність у спірних правовідносинах .

Проте, правосудність судового рішення може вимагати більшої кількості інстанцій, а доступність і своєчасність рішення – меншої. Система інстанцій у кожній країні залежить від того, де законодавець побачить золоту середину між цими обома вимогами [4, 40-41].

Отже, принцип інстанційності слід розглядати і як процесуальне, і як організаційне поняття. З одного боку, інстанційність слід розуміти як стадію розгляду, або перегляду справи в суді. А це, в свою чергу, обумовлює виділення різних судових інстанцій, створення різних судових органів, на які покладається або розгляд, або перегляд справи, оскільки здійснювати ці різні функції один суд не може.

Розмежування ж апеляційної та касаційної інстанцій пов'язано з різними предметами оскарження. Оскільки для виправлення можливих помилок у встановленні фактів у справі на підставі досліджених доказів (суддівських помилок у питаннях факту) достатнім можна вважати перегляд справи лише однією інстанцією вищого рівня. Ця інстанція зветься апеляційною. Вона наділена повноваженням дослідити нові докази або дослідити повторно докази, розглянуті у першій інстанції і правильно встановити на їхній основі фактичну сторону справи.

Більш складними є питання права, тобто правова оцінка (кваліфікація) встановлених обставин і застосування відповідних правових наслідків. Правильне застосування правових норм вимагає юридичної освіти і високої кваліфікації судді. Тому законність судових рішень має гарантуватися не однією – апеляційною інстанцією, а й вищою інстанцією - касаційною. Касаційна інстанція має своїм завданням досягнути однакового застосування законів у межах судів відповідної спеціалізованої юрисдикції на всій території країни, саме тому суд касаційної інстанції повинен бути лише один для кожної спеціалізованої юрисдикції. У зв'язку з таким розумінням і був реалізований один з наріжних аспектів судової реформи у 2010 році – створений Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, як касаційна інстанція в системі загальних судів. Тим самим Верховний Суд України втратив функцію касаційної інстанції, проте, на нього згідно ст. 38 Закону «Про судоустрій України і статус суддів» покладена функція щодо перегляду справ з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального права у подібних правовідносинах.

Така побудова системи судів загальної юрисдикції з урахуванням принципу інстанційності видається оптимальною, оскільки: з одного боку, правосудність судових рішень гарантуватиметься можливістю їхнього оскарження, а з другого боку, - це оскарження не буде відбуватися безкінечно.

Таким чином, реформування системи судів загальної юрисдикції спрямовано на створення такої системи судів, яка б виступала однією з гарантій ефективного судового захисту. Для подальшого розвитку системи судів в Україні найбільш актуальне значення має насамперед принцип інстанційності, який спрямований на забезпечення розумної можливості щодо оскарження і перегляду судових рішень у суді вищого рівня.

Використані джерела:

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року // Офіційний вісник України. – 2010. - N 55/1 (30.07.2010). - Ст. 1900.

2. Організація судової влади в Україні: навч. посібник / за ред. І.Є Марочкіна, Н.В. Сібільової. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2009.- 184 с.

3. Шишкін В.І. Судові системи країн світу: навч. посібник: у 3 кн. / В.І. Шишкін. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 2. – 336 с.

4. Куйбіда Р.О. Реформування правосуддя в Україні: стан і перспективи: монографія / Р.О. Куйбіда. – К.: Атіка, 2004. – 288 с.

Байталюк Зоряна Володимирівна
асистент кафедри міжнародного права юридичного факультету
Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Конституційно-правова відповідальність політичних партій є формою політико-правового зв'язку між партіями та іншими суб'єктами конституційно-правових відносин. При цьому правовий зв'язок визначається конституційно-правовими нормами, а політичний – політичними та корпоративними (нормами організації) нормами.

У структурі конституційно-правової відповідальності політичних партій можна виділити два ключових елементи: 1) позитивну (перспективну) – політико-правовий зв'язок між суб'єктами конституційних відносин та партіями, який виникає з моменту прийняття ними рішення про створення та подальшої їх реєстрації, супроводжується свідомим використанням ними своїх прав, виконанням обов'язків, дотриманням заборон, забезпечується можливістю громадського, державного, внутріпартійного контролю та самоконтролю їх учасників; 2) ретроспективну (негативну) – визначений нормами конституційного права вид юридичної відповідальності, що настає за вчинене партіями та їх членами протиправне, винне діяння (дію чи бездіяльність) у формі конституційно-правового делікту, за що передбачено конституційно-правові санкції.

У перспективному аспекті конституційно-правової відповідальності визначається корпоративними (внутріпартійними) та політичними нормами, тобто нормами статуту, програми діяльності партії, міжпартійними угодами тощо, а в ретроспективному аспекті – виключно конституційно-правовими нормами [2, 351].

Зовні конституційно-правова відповідальність проявляється у правомірному використанні партіями закріплених у конституційно-правових, політичних, корпоративних та деяких інших соціальних нормах прав, виконанні обов'язків, дотриманні заборон, а у разі вчинення конституційно-правових деліктів, які включають визначене у конституційно-правових нормах протиправне, винне діяння (дію чи бездіяльність) суб'єктів – у формі конституційно-правових санкцій.

Конституційна відповідальність виникає з моменту здобуття групою громадян спеціального конституційного статусу політичної партії. З цього часу партія може використовувати надані їй права, але у той же час вона повинна виконувати обов'язки та реалізовувати функції, покладені на неї її статусом. При порушенні партією правових норм до партій мають бути застосовані санкції конституційної відповідальності.

Необхідно зазначити, що у саме поняття статусу політичної партії відповідальність входить одночасно з можливістю застосування примусу. Без примусу не може бути відповідальності, якщо немає добровільного та правомірного виконання дій, що покладені на суб'єкта його статусом. Можливість застосування примусу робить обов'язковими дії суб'єктів в тій мірі, у якій вони у випадку невиконання (порушення, неналежного виконання) можуть бути примусово виконані, а суб'єкт несе відповідальність у тій формі, яка визначена в законі.

Підставою застосування санкцій конституційної відповідальності до політичної партії може бути неналежне виконання покладених на неї обов'язків (створення місцевих осередків, участь у виборах) або факт вчинення партією конституційного делікту.

Конституційна відповідальність політичних партій характеризується політичним характером, що обумовлено специфікою, змістом та функціями партій як політичних суб'єктів. Проте її необхідно відрізняти від політичної відповідальності, прикладом якої є зменшення кількості голосів, відданих за партію на виборах, внаслідок невиконання нею своїх передвиборних обіцянок. Конституційна відповідальність відрізняється від політичної за колом підстав, механізмом та наслідками. Політична відповідальність партії не означає порушення партією правових приписів, конституційних норм, невиконання обов'язків. Під нею розуміється втрата суб'єктом політичної підтримки. Негативну конституційну відповідальність партій характеризує нормативна визначеність підстав та процедури

притягнення до відповідальності. Тому ці два види відповідальності є суміжними, взаємодоповнюючими, але не тотожними [4, 89].

Наступною ознакою конституційної відповідальності політичних партій є особливість санкцій цієї відповідальності, які закріплюються не безпосередньо в нормі, яка визначає дане діяння як протиправне, а в окремих статтях закону про політичні партії, Конституції України, інших законах. Санкція, як зазначає Б. Т. Базилєв, є головним конструктивним елементом норми юридичної відповідальності [1, 36]. Під конституційними санкціями у науці розуміють встановлені Конституцією заходи державного примусу (правові збитки, позбавлення), що застосовуються у випадку вчинення конституційного правопорушення (делікту) і містять його підсумкову правову оцінку [3, 359]. Діюче законодавство передбачає застосування до партій-правопорушниць таких видів санкцій: попередження про недопущення незаконної діяльності; заборона політичної партії; анулювання реєстраційного свідоцтва політичної партії; відмова в реєстрації кандидатів у депутати; скасування рішення про реєстрацію кандидатів у депутати від політичної партії. При цьому, до санкцій, що можна віднести до заходів конституційної відповідальності (правова, в тому числі й конституційна, відповідальність передбачає настання несприятливих наслідків для правопорушника), належать чотири останні види санкцій [5, 80], оскільки попередження про недопущення протиправної діяльності не містить елементу кари і є попереджувальною санкцією.

Отже, конституційна відповідальність політичних партій є видом поняття конституційної відповідальності, що, у свою чергу, входить у структуру юридичної відповідальності. Конституційна відповідальність політичних партій відрізняється від інших видів юридичної (цивільної, фінансової) та політичної відповідальності сферою застосування та має нормативно визначене коло підстав та санкцій. Необхідність вдосконалення норм, що регулюють конституційно-правову відповідальність політичних партій, зумовлена відсутністю єдиного нормативно-правового акту, котрий регулював би межі та способи застосування конституційно-правової відповідальності політичних партій.

Використані джерела:

1. Базылев Б. Т. Юридическая ответственность: теоретические вопросы. - Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1985. – 119 с.

2. Кафарський В.І. Конституційно-правове регулювання організації та діяльності політичних партій в Україні Дис… докт. юрид. наук. 12.00.02 / Кафарський Володимир Іванович. – К., 2010. – 472 с.

3. Лучин В. О. Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации. – М.: ЮНИТИ-Дана, 2002. – 687 с.

4. Полевий В. І. Конституційна відповідальність політичних партій в Україні. Дис… канд. юрид. наук. 12.00.02 / Полевий Володимир Іванович. – К., 2004. – 202 с.

5. Полевий В. І. Стягнення, що можуть застосовуватися як заходи конституційної відповідальності партій: проблеми їх застосування // Підприємництво господарство і право. - 2002.- № 2.- С. 80-83.

Ванькович Евгений Эдуардович,
студент 3-го курса юридического факультета
Белорусского государственного университета

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ПОНЯТИЯ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРОЦЕССА

В настоящее время вопросы, связанные с определением понятия конституционного процесса, а также с выделением его основных структурных элементов, являются одними из самых проблемных в теории конституционного права. Данная ситуация в первую очередь

детерминирована относительно недолгой историей существования данного понятия, его многогранностью и многоаспектностью, и, как следствие, неоднозначностью его употребления и толкования различными авторами.

Большинство авторов, употребляющих термин конституционный процесс (Чудаков М. Ф., Боброва Н. А., Кравец И. А., Кривенко Л. Т., Бородин В. В., Мачкув Е., Пастухов В. Б., Юдин Ю. А., Шульженко Ю. Л., Сиденко О. А. и др.), используют его при характеристике процесса исторического развития, формирования, эволюции писаной конституции. Хотя существуют и иные трактовки данного понятия: например, употребление его при характеристике деятельности органов конституционного контроля, в качестве синонима к термину «конституционное судопроизводство», или же в качестве отраслевой разновидности юридического процесса – как совокупность правовых процедур по реализации материальных норм конституции (Жакаева Л. С.). Но все же первый подход является более распространенным. При этом среди сторонников первого подхода имплицитно формируются правовая, политологическая и историческая трактовки конституционного процесса. Сторонники правовой трактовки связывают возникновение и функционирование конституционного процесса с таким формально-юридическим институтом как институт писаной конституции, особое внимание при этом отводя анализу ее нормативного содержания. Сторонники политологической трактовки рассматривают конституционный процесс как часть политического процесса, как механизм реализации политической власти, как способ достижения определенного консенсуса в обществе. Институту писаной конституции здесь отводится второстепенное место, т.к. она является лишь результатом реализации политической воли. Сторонники исторического подхода рассматривают конституционный процесс как интегративную, неотъемлемую часть исторического развития того или иного государства.

При анализе как политологического, исторического, так и правового подхода к определению конституционного процесса различными авторами выделяются различные стадии, охватывающие конституционный процесс. Ряд авторов (Н. В. Варламова, Е. Мачкув, В. Б. Пастухов) рассматривают конституционный процесс как совокупность действий, актов, событий, которые заканчиваются принятием писаной конституции, т. е. конституционный процесс предшествует принятию писаной конституции, а с ее принятием перестает существовать. Для этого подхода характерно употребление термина конституционный процесс во множественном числе, т.е. конституционный процесс рассматривается не как единое собирательное понятие, а как множество явлений функционально взаимосвязанных между собой. Вторая группа (Ю. А. Юдин, Р. С. Хакимов, Л. Т. Кривенко) рассматривают принятие писаной конституции как отправную точку в конституционном процессе, который включает процесс принятия писаной конституции, а также ее последующее функционирование (в т. ч. внесение изменений, дополнений). Третья группа (Бородин В. В.), как и представители «второй группы», связывает конституционный процесс с процессом функционирования писаной конституции. Но сам конституционный процесс не носит «единого» характера: с принятием новой конституции появляется новый конституционный процесс, а старый перестает существовать. Четвертая группа (Чудаков М. Ф., Боброва Н. А.) к конституционному процессу относят не только стадию функционирования писаных конституций, но и стадии логически предшествующие принятию писаных конституций.

На наш взгляд, конституционный процесс является составной частью более широкого понятия – конституционного развития. Последнее кроме собственно конституционного процесса включает также стадию конституционализма. Возникновение конституционализма, на наш взгляд, связано с зарождением и распространением в обществе идей о необходимости появления правового акта, обладающего высшей юридической силой, который бы способствовал обузданию неограниченной власти суверена, а также построению общества на принципах равенства всех людей перед законом, народовластия, т.е. конституции. По своей сути конституционализм – это идеология, направленная на изменение основ общественного строя и имеющая реформистский или революционный характер. В определенный момент идеи конституционализма институционализируются путем принятия в государстве конституции с закрепленными в ней фундаментальными принципами – народовластия и

равенства граждан перед законом. С этого момента конституционное развитие переходит из стадии конституционализма в стадию конституционного процесса.

Конституционный процесс – это процесс функционирования в государстве писаной конституции (в том числе процесс ее изменения, дополнения, толкования, принятия новой редакции конституции), результат институционализации идей конституционализма. Конституционный процесс – амбивалентное понятие, которое характеризуется взаимодействием конституционной теории и конституционной действительности. Конституционная теория является своеобразной идеологией и появляется в результате трансформации идей конституционализма при переходе конституционного развития в стадию конституционного процесса. Но конституционная теория в отличие от идей конституционализма имеет противоположную функциональную направленность: она носит не реформистский или революционный характер, а, наоборот, консервативный характер, и ориентирует на необходимость соблюдения и уважения принятой конституции. Конституционная действительность – это понятие, характеризующее объективно складывающиеся в процессе реализации конституции общественные отношения. В зависимости от соотношения конституционной теории и конституционной действительности можно выделить девиантный и корреспондентный конституционные процессы. Корреспондентный конституционный процесс является наиболее благоприятным для общества и существует, когда конституционная теория и конституционная действительность соотносятся между собой. В случае, если между конституционной теорией и конституционной действительностью есть существенные противоречия, то речь идет о девиантном конституционном процессе.

Тем самым, конституционный процесс – это стадия конституционного развития того или иного государства, комплексный политико-правовой институт, включающий в себя процесс функционирования писаной конституции и характеризующийся постоянным взаимодействием конституционной теории и конституционной действительности.

Галус Олена Олександрівна
старший викладач кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права

АКТИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЕЛЕМЕНТ МЕХАНІЗМУ ЗДІЙСНЕННЯ БЕЗПОСЕРЕДНЬОГО НАРОДОВЛАДДЯ

Одним з важливих елементів нормативного-правового механізму здійснення безпосереднього народовладдя виступають акти органів місцевого самоврядування, які регулюють різноманітні форми місцевої демократії, які на законодавчому рівні залишаються неврегульованими.

Роль актів місцевого самоврядування в здійсненні безпосереднього народовладдя в науці конституційного права України є малодослідженою. Серед актів органів місцевого самоврядування особливий науковий інтерес у вчених викликають статути територіальних громад. Зокрема, їх дослідженню присвячені праці таких вчених, як М.О. Баймуратова, О.В. Батанова, М. Корнієнка, М.О. Кушніра, В.Ф. Погорілка тощо.

Стаття 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає форми актів органів місцевого самоврядування. Так, місцева рада в межах своїх повноважень приймає нормативні та інші акти у формі рішень; виконавчий комітет сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі її створення) ради в межах своїх повноважень приймає рішення; сільський, селищний, міський голова, голова районної у місті, районної, обласної ради в межах своїх повноважень видає розпорядження [5]. Однак у практиці органів місцевого самоврядування зустрічаються й інші форми актів. Зокрема, Львівська міська рада

приймає поряд з рішеннями, ще й ухвали. Так, Ухвалою № 1649 від 28.03.2002 Львівська міська рада затвердила Статут територіальної громади міста Львова [8].

Рішення місцевої ради приймається виключно на її пленарному засіданні після обговорення більшістю депутатів від загального складу ради, крім випадків, передбачених Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [5]. Однак у регламенті роботи місцевої ради може бути передбачена необхідність прийняття певних видів рішень (зокрема, затвердження статутів територіальних громад) і кваліфікованою більшістю голосів депутатів від загального складу ради. Рішення місцевої ради, що стосуються форм безпосереднього народовладдя, приймається, як правило, відкритим (у тому числі поіменним) голосуванням.

Рішення місцевої ради нормативно-правового характеру набирають чинності з дня їх офіційного оприлюднення, якщо радою не встановлено більш пізній строк введення цих рішень у дію. Ця вимога стосується і рішень з приводу здійснення безпосереднього народовладдя, оскільки вони напряму зачіпають права і свободи членів територіальної громади.

Акти органів місцевого самоврядування не повинні обмежувати встановленні Конституцією та законами України права і свободи громадян. У випадку незгоди громадян, об'єднань громадян, органів влади з рішеннями органів місцевого самоврядування, такі акти можуть бути оскарженні до адміністративного суду в порядку Кодексу адміністративного судочинства України [3].

Особливим актом місцевого самоврядування виступає статут територіальної громади. Так, у статті 19 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачається, що з метою врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування представницький орган місцевого самоврядування на основі Конституції України та в межах цього закону може прийняти статут територіальної громади села, селища, міста. При цьому, що не є характерним для інших актів органів місцевого самоврядування, статут територіальної громади підлягає державній реєстрації в органах Міністерства юстиції України. Підставою для відмови в державній реєстрації статуту територіальної громади може бути його невідповідність Конституції та законам України. Відмова в реєстрації статуту територіальної громади може бути оскаржена в судовому порядку [5].

На законодавчому рівні не визначено юридичну силу статуту, процедуру його прийняття, суб'єктів ініціювання, порядку внесення до нього змін та можливості затвердження його на місцевому референдумі.

Для з'ясування цих питань потрібно звернутися до статутів конкретних територіальних громад. З приводу юридичної сили статуту територіальної громади, то заслуговує на увагу норма статуту територіальної громади міста Хмельницького, яка передбачає, що статут міста Хмельницького має найвищу юридичну силу по відношенню до актів, які приймаються в системі місцевого самоврядування міста, за виключенням рішень, прийнятих місцевим референдумом [11]. Статут територіальної громади міста Львова передбачає, що статут має вищу юридичну силу щодо інших актів, що видаються в системі міського самоврядування. Правові акти органів міського самоврядування та його посадових осіб, які суперечать даному статуту, застосуванню і виконанню не підлягають [8].

В різних статутах різниться процедура їх прийняття та внесення змін, в аспекті кількості голосів, необхідних для його прийняття. Більшістю голосів депутатів від загального складу ради приймається статут міста Хмельницького [11]. Однак більшість статутів передбачають необхідність прийняття статутів двома третіми голосів депутатів від загального складу ради [7, 8].

З приводу процедури внесення змін до статутів цікавою є норма статті 15 Статуту територіальної громади міста Хмельницького, яка передбачає внесення змін до статуту як більшістю голосів депутатів від загального складу ради, так і місцевим референдумом [11]. Рішення про внесення змін до Статуту територіальної громади міста Києва приймаються двома третинами голосів депутатів від загального складу Київської міської ради [7]. Зміни та доповнення до Статуту міста Львова вносяться рішенням міської ради, якщо за прийняття такого рішення проголосувало не менше 2/3 загального складу депутатів міської ради.

Пропозиції про внесення змін і доповнень до цього статуту подаються в порядку місцевої ініціативи; групою депутатів міської ради (не менше 30), міським головою [8].

На нашу думку, було б доцільно надати територіальній громаді право затверджувати такі статути на місцевих референдумах. Діючий Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» не регулює такої процедури, тому на сьогодні проведення такого референдуму є неможливим [4]. У зв'язку з цим необхідним є прийняття закону про місцеві референдуми, про що неодноразово наголошувалося науковцями та практиками.

Законом України «Про місцеве самоврядування України» у статтях 7, 8, 9 та 13 передбачено такі форми безпосередньої участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування як референдуми, загальні збори громадян за місцем проживання, місцеві ініціативи та громадські слухання [5]. Питання організації та проведення вказаних форм, окрім першої, закон відсилає до статутів територіальних громад.

Статути територіальних громад одним з розділів або глав регулюють процедуру безпосередньої участі територіальної громади у вирішення питань місцевого значення. Однак обсяг такого правового регулювання різниться у статутах. У майже кожному статуті передбачено такі форми безпосередньої місцевої демократії, як місцеві референдуми та місцеві вибори, однак процедура їх проведення регулюється лише законами України, що є виправданим.

У зв'язку з цим доцільно проаналізувати обсяг регулювання форм безпосереднього народовладдя у конкретних статутах територіальних громад. Так, статут територіальної громади міста Києва передбачає, що територіальна громада міста Києва безпосередньо здійснює місцеве самоврядування шляхом референдуму, виборів органів і посадової особи, загальних зборів, місцевих ініціатив, громадських слухань [7].

Право жителів міста Львова на участь у міському самоврядуванні реалізується шляхом участі у міському референдумі, виборах депутатів Львівської міської ради та Львівського міського голови, загальних зборах громадян за місцем проживання, індивідуальних та колективних зверненнях (петиціях) до органів та посадових осіб міського самоврядування, місцевих ініціативах, громадських слуханнях, роботі органів міського самоврядування, інших, не заборонених законом, формах. Жителі міста можуть також використовувати: громадське обговорення проектів актів міської ради та інших органів міського самоврядування, зокрема заздалегідь оприлюднених планів економічного і соціального розвитку міста, міського бюджету, цільових програм міського розвитку; членство в комісіях, утворених на громадських засадах при органах та посадових особах міського самоврядування; участь у роботі фахових організацій, створених при виконавчих органах міського самоврядування; участь у роботі громадських рад, утворених при міській раді для вивчення потреб окремих категорій жителів міста, практики надання їм послуг у системі міського самоврядування, залучення до здійснення міського самоврядування. Положення про такі ради розробляється виконавчим комітетом міської ради і затверджується Львівською міською радою; робота в органах самоорганізації населення; виконання громадських робіт з благоустрою території міста, надання послуг соціально незахищеним жителям міста [8].

Відповідно до статуту територіальної громади міста Суми, право сумчан безпосередньо брати участь у здійсненні міського самоврядування може бути реалізоване участю у: виборах міського голови, депутатів міської ради (місцевих виборах); міському референдумі; консультативному опитуванні сумчан; загальних зборах громадян за місцем проживання; громадських слуханнях; місцевих ініціативах; колективних зверненнях мешканців міста; обговоренні питань міського життя; загальноміських та територіальних толоках; масових мирних акціях (мітингах, походах, пікетуваннях, демонстраціях); інших, не заборонених законом, формах здійснення міського самоврядування.

Крім цього, у даному статуті передбачено, що мешканці міста можуть бути членами комісій, що утворюються на громадських засадах при органах і посадових особах міського самоврядування. Перелік цих комісій і Положення про кожну з них затверджуються міською радою. Сумчани можуть брати участь у роботі громадських рад, що утворюються при міській раді з метою вивчення потреб окремих категорій мешканців міста та чинної практики

надання їм соціальних послуг, залучення їх до здійснення міського самоврядування. За рішенням міської ради можуть бути утворені ради пенсіонерів, інвалідів, іноземців, біженців, воїнів-інтернаціоналістів, учасників ліквідації наслідків чорнобильської катастрофи; військовослужбовців, не забезпечених житлом, тощо. Положення про кожну з цих рад затверджуються міською радою. Мешканці міста можуть брати участь у проведенні громадських експертиз проектів рішень міської ради з питань, що мають важливе значення для міської громади, визначають основні напрями соціально-економічного та культурного розвитку міста. Сумчани можуть залучатися на добровільних засадах до виконання громадських робіт з благоустрою території міста, надання послуг соціально незахищеним категоріям громадян [10].

Статутом міста Рівного передбачено, що безпосередніми формами участі членів територіальної громади у місцевому самоврядуванні є громадське обговорення; громадські експертизи; залучення до роботи в органах місцевого самоврядування та робота на виборних посадах місцевого самоврядування; місцеві ініціативи; загальні збори громадян за місцем проживання; громадські слухання; місцеві вибори; місцевий референдум; колективні або індивідуальні звернення жителів міста до органів і посадових осіб місцевого самоврядування тощо [9].

Статут територіальної громади міста Хмельницького передбачає наступні форми безпосередньої участі членів територіальної громади у здійсненні безпосереднього народовладдя: місцевий референдум; вибори депутатів міської ради та міського голови; загальні збори громадян на місцем проживання; місцеві ініціативи; громадські слухання: участь у роботі органів місцевого самоврядування та робота на виборних посадах місцевого самоврядування: через взаємодію органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян та інші форми [11].

Отже, проаналізувавши статути територіальних громад можна дійти висновку, що вони розширюють коло форм безпосередньої місцевої демократії, порівняно з тими, які передбачені у Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Окрім статутів територіальних громад, форми безпосереднього народовладдя можуть врегульовуватися і в інших актах органів місцевого самоврядування. Це може бути зумовлено тим, що, наприклад, не прийнято статут даної територіальної громади, або ж статут передбачає лише основні положення щодо безпосередньої участі громадян. У таких випадках місцеві ради затверджують своїми рішеннями положення про загальні збори громадян за місцем проживання, місцеві ініціативи, громадські слухання тощо, в яких детально врегульовано процедури проведення цих форм безпосереднього народовладдя.

Використані джерела:

1.Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р. № 2222-IV від 08.12.2004 // ВВР. – 2005. – №2. – ст.44.

2.Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 р., рат. Законом України від 15.07.1997 р. // Відомості Верховної Ради України від 29.09.1997 - 1997 р., № 38, стаття 249

3.Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. // ВВРУ від 09.09.2005 - 2005 р., № 35, (№№ 35-36, 37), стор. 1358, стаття 446.

4.Про всеукраїнський та місцеві референдуми: Закон України від 3 липня 1991 р.// Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 33, ст. 443.

5.Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24, ст. 170.

6.Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні: Постанова Верховної Ради України від 17.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1994, N 6, ст. 30.

7.Статут територіальної громади міста Києва, затверджено рішенням Київської міської ради від 28.03.02 №371/1805 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kmv.gov.ua/getdoc.asp?Id=5769.

8. Статут територіальної громади міста Львова, затверджений Ухвалою Львівської міської ради № 1649 від 28.03.2002 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ngo.lviv.ua.

9. Статут територіальної громади міста Рівне, затверджений Рішенням Рівненської міської ради № 381 від 3.07.2003 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.city-adm.rv.ua/RivnePortal/ukr/statut.aspx

10. Статут територіальної громади міста Суми, затверджений Рішенням Сумської міської ради № 650-МР від 24 грудня 2003 року // http://www.meria.sumy.ua/ua/documents/statute.

11. Статут територіальної громади міста Хмельницького, затверджений Рішенням Хмельницької міської ради від 29.10.1997 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.khmelnytsky.com.

Гетьман Андрій Борисович
молодший науковий співробітник
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ГАРАНТІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ

Статті 132-133 Конституції України регулюють питання територіального і адміністративно-територіального устрою держави, оскільки адміністративно-територіальний устрій є невід'ємною складовою територіального. Належне втілення в життя основних конституційних положень адміністративно-територіального устрою держави, неможливе без встановлення самою державою системи гарантій адміністративно-територіального устрою. А тому встановлення і забезпечення даних гарантій відіграє важливу роль для інституту конституційного права та державного будівництва, яким є адміністративно-територіальний устрій.

Під гарантіями адміністративно-територіального устрою України ми розуміємо певні умови, засоби, способи, діяльність державних органів, посадових осіб, громадян, які забезпечують встановлення адміністративно-територіального устрою, належне функціонування адміністративно-територіальних одиниць, охорону адміністративно-територіального устрою, та при необхідності його зміну.

В першу чергу гарантії адміністративно-територіального устрою можна поділити на конституційні (ті, що закріплені безпосередньо в Конституції), законодавчі (ті, що закріплені безпосередньо в законах), нормативно-правові (ті, що закріплені в нормативно-правових актах).

На першому місці серед гарантій адміністративно-територіального устрою України виступають конституційні, зокрема, сама Конституція та її норми. Згідно з Конституцією – Україна є унітарною державою, тобто має єдину конституцію, єдине законодавство, єдині органи державної влади та місцевого самоврядування, єдині збройні сили, податкову систему, отже, і єдину систему адміністративно-територіального устрою до якої може входити одна або кілька адміністративно-територіальних одиниць, що користуються особливим статусом автономних утворень, тощо.

Конституція зазначає, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Згідно із статтею 17 Конституції України Український народ захищає, зокрема, територіальну цілісність України, а згідно зі статтею 73 питання про зміну території України може вирішуватися виключно всеукраїнським референдумом, тобто прямим волевиявленням народу.

Відповідно до Конституції територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною [1,31]. Цілісність означає заборону насильницького поділу території держави. Під недоторканністю державної території розуміють те, що інші держави

зобов'язані утримуватися від будь-яких зазіхань на територію суверенних держав в цілому, та на окремі адміністративно-територіальні одиниці загалом. Межі державної території охоплює поняття державний кордон. Державний кордон України є лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України — суші, вод, надр, повітряного простору[2].

Конституція також встановлює засади поділу державної влади на три гілки, визнає і гарантує місцеве самоврядування, що дуже важливо для реалізації одного з найважливіших конституційних принципів адміністративно-територіального устрою, а саме поєднання централізації та децентралізації у здійсненні державної влади.

Крім даних конституційних гарантій можна визначити ще законодавчі гарантії адміністративно-територіального устрою України. До них слід віднести прийняті Верховною Радою та діючі закони України, які регулюють тією чи іншою мірою питання адміністративно-територіального устрою держави. Зокрема в Україні прийняті та діють закони України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про столицю України місто-герой Київ», «Про Автономну Республіку Крим», «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим», «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» та інші. На жаль, в проектах залишаються Закон України «Про місто-герой Севастополь», та основоположний Закон «Про адміністративно-територіальний устрій України», який дав би законодавчу дефініцію адміністративно-територіального устрою України, визначив засади, правовий статус і рівні адміністративно-територіальних одиниць, порядок вирішення органами державної влади та органами місцевого самоврядування питань адміністративно-територіального устрою країни.

Гарантом Конституції, отже і адміністративно-територіального устрою, називають Президента України, оскільки саме він виступає гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України і додержання норм Конституції, призначає всеукраїнський референдум за народною ініціативою тощо.

Крім того важливе місце відводиться Верховній Раді України, як єдиному органу законодавчої влади в Україні. Адже виключно законами України повинен визначаються територіальний (адміністративно-територіальний) устрій України, визначається статус столиці України, спеціальний статус інших міст тощо.

Особливу роль у гарантуванні адміністративно-територіального устрою виконує Конституційний Суд, оскільки він відповідно до Конституції та закону вирішує питання про відповідність законів та інших нормативно-правових актів Конституції України, в тому числі і з питань адміністративно-територіального устрою держави і дає їх офіційне тлумачення. Зокрема у рішенні Конституційного суду №11-рп/2001 від 13.07.2001р.,(справа про адміністративно-територіальний устрій) сформульовані правові позиції стосовно порядку вирішення питань адміністративно-територіального устрою на місцевому рівні[3]. Рішеннями Конституційного Суду України від 25.12.2003р. № 21-рп/2003, від 13.10.2005р. №9-рп/2005 дано офіційне тлумачення положенням частини третьої статті 133 Конституції України. Рішення Конституційного Суду є остаточними і підлягають обов'язковому виконанню на всій території та не можуть бути оскаржені. Таким чином діяльність Конституційного Суду як єдиного органу конституційної юрисдикції є гарантією забезпечення адміністративно-територіального устрою країни.

Але однією з найважливіших гарантій адміністративно-територіального устрою є встановлення в Конституції України розділу IX, який називається «Територіальний устрій України», що складається із двох статей, що проголошують конституційні засади та систему адміністративно-територіального устрою. Також дуже важливим є розділ X, Конституції, що встановлює конституційні засади діяльності Автономної Республіки Крим, як невід'ємної складової України, її адміністративно-територіального устрою, розділ про місцеве самоврядування, що функціонує лише в межах системи адміністративно-територіального устрою, тощо.

На сьогодні, питання адміністративно-територіального устрою регулюється Конституцією України, частково — Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», іншими законами, що перераховані вище, а також Положенням про порядок

вирішення питань адміністративно-територіального устрою України, затвердженим Указом Президії ВР УРСР від 12 березня 1981 року, в частині, що не суперечить Конституції України [4,11].

Крім того до гарантій адміністративно-територіального устрою України слід віднести діяльність посадових осіб, і громадян на місцевому рівні, а саме посадових осіб місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади і громадян адміністративно-територіальних одиниць по вирішенню питань адміністративно-територіального устрою окремої адміністративно-територіальної одиниці.

Використані джерела:

1. *Коментар до Конституції України. – К., 1996. – 376с.*
2. *Закон України «Про державний кордон України» від 4 листопада 1991 року // Відомості Верховної Ради України, 1992, № 2, Ст. 5.*
3. *Рішення Конституційного Суду України від 13 липня 2001 р. № 11-рп/2001. – Справа № 1-39/2001. – Конституційній Суд України. Рішення. Висновки. 1997-2001. – Кн. 2. – С. 488-494.*
4. *Чинні нормативні акти з питань регулювання адміністративно-територіального устрою // Реформа для людини. Збірник матеріалів про шляхи реалізації адміністративно – територіальної реформи в Україні. – К.: Секретаріат Кабінету Міністрів України, 2005. – С.11-12.*

Гілевич Тетяна Олександрівна
студентка магістратури заочного факультету
Хмельницького університету управління та права

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ РЕГЛАМЕНТУ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА УКРАЇНИ

Прийняття чинного Регламенту Верховної Ради України пройшло складний шлях і було позначено рядом суперечливих процесів. Конституція України до внесення змін у 2004 році містила норму, що порядок роботи Верховної Ради України встановлюється законом про регламент Верховної Ради України (ч. 5 ст. 82 Конституції України в ред. 1996 року [1]). Насправді ж Верховна Рада України протягом багатьох років здійснювала свою внутрішню роботу згідно з Регламентом Верховної Ради України, затвердженим у 1994 року у формі постанови [2]. Закон України "Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 року змінив, в тому числі, і зміст ст.ст. 82 та 83, в результаті чого вимога про необхідність затвердження регламенту законом зникла. Проте, прийняття декількох постанов про Регламент уже після 2006 року не розв'язало проблеми, оскільки всі вони були визнанні Конституційним Судом України не конституційними. Ситуація більш менш була вирішена після прийняття Закону України "Про Регламент Верховної Ради України" від 10 лютого 2010 року [3]. Але проблеми щодо реалізації його норм залишились, оскільки лише протягом 2010 року до нового закону вносилось достатня велика кількість змін.

Отже, необхідність всебічного дослідження природи, ролі, значення Регламенту у системі нормативно-правових актів, які регулюють діяльність єдиного органу законодавчої влади зберігає свою надзвичайну актуальність.

Термін "регламент" має багато значень. Він походить від лат. regula – норма, правило, від regere правити, управляти; англ. time-limit; польск. reglament; фр. reglement [4, 306]. У більш загальному, неюридичному значенні термін "регламент" означає порядок ведення будь-яких зібрань, засідань, конференцій, з'їздів, тобто у такому значенні під ним розуміють будь-яку процедуру, порядок чи режим діяльності [5, 386].

У спеціальній юридичній літературі термін "регламент" вживається стосовно парламентів у значенні нормативно-правового акта чи їх сукупності, що може мати форму

єдиного закону для всього парламенту чи двох законів, якщо парламент складається з двох палат. Окремими дослідниками, а саме: Н.В. Ганжою зазначається також, що "під регламентом розуміють як спеціальний акт, що визначає порядок діяльності того чи іншого державного органу, так і сам порядок його діяльності" [6, 90].

Проте найбільшу кількість дискусій викликає питання про форму цього нормативного акту. При цьому одні науковці висловлюються абсолютно категорично, що Регламент парламенту може існувати лише у формі закону. Так, класифікуючи джерела права, А.О.Нечитайленко вказує, що "…особливе місце серед законодавчих нормативних актів займає Регламент Верховної Ради України, який у своїй сутності є законом конституційного характеру й детально визначає порядок повсякденної всебічної діяльності органу законодавчої влади України" [7, 65].

Висувається також точка зору, що Регламент Верховної Ради України слід визначати як окрему форму права і, звідси, як окремого виду нормативно-правового акта в системі джерел конституційного права. Так, Л.Т.Кривенко відзначає, що регламент як нормативний акт "... відрізняється від закону за своєю юридичною природою і за формою" [8, 60]. Тобто, Регламент Верховної Ради України – це не закон, або ж якщо і закон, то особливий. Такий підхід до правової природи Регламенту парламенту України як окремого виду чи окремої форми права, не можна вважати незаперечним.

На наш погляд, Регламент Верховної Ради України можна вважати за суттю і змістом конституційним законом у широкому значенні. Вважаємо, що прийняття чинного Регламенту зняло гостроту дискусії і цей акт слід визначати, як єдиний процесуальний нормативно-правовий акт, що має вищу юридичну силу (силу закону) та унормовує діяльність парламенту.

Щодо ознак Регламенту, то варто виділяти загальні та специфічні ознаки Регламенту Верховної Ради України.

Серед загальних рис досліджуваного процесуального нормативно-правового акта можна зазначити такі: 1) його зміст виражається в письмово-документальній формі; 2) Регламент Верховної Ради України займає, з огляду на соціально-політичну важливість, особливе місце після Конституції України; 3) він є пріоритетним перед звичайними законами; 4) наділений чітко окресленою сферою регулювання; 5) реалізується в конкретних правовідносинах; 6) у ньому встановлюються права та обов'язки, а також закріплюється порядок їх здійснення суб'єктами парламентсько-правових відносин; 7) приймається тільки єдиним представницьким законодавчим органом – Верховною Радою України; 8) має визначені зовнішні реквізити (ознаки); 9) його чинність поширюється в часі, просторі, по колу суб'єктів тощо [9, 189].

Крім наведених загальних ознак можна виділити також специфічні ознаки Регламент Верховної Ради України за такими критеріями: за предметом правового регулювання, за юридичною природою його норм, за їх структурою, за часом дії тощо.

Насамперед слід звернути увагу на те, що правові норми, з яких складається Регламент Верховної Ради України, є за своєю природою є процесуальними нормами (тобто такими, що врегульовують всі види процедур, які реалізуються парламентом України) і мають конкретно-регулятивну дію.

Ще однією рисою, яка характеризує особливості аналізованого акта, є комплексність Регламенту Верховної Ради України. Це означає, що Регламент парламенту України включає правові норми, які знаходять (повинні знайти) свою подальшу деталізацію й розвиток у інших нормативно-правових актах – конституційних законах України (про вибори, статус народних депутатів, про закони і законодавчу діяльність, про нормативно-правові акти тощо).

За часом дії Регламент Верховної Ради України є постійно діючим і стабільним актом. Постійний характер Регламенту Верховної Ради України як специфічна риса даного нормативно-правового акта означає, що він не втрачає чинності із закінченням сесії або терміну повноважень парламенту. Він залишається в силі до тих пір, поки Верховна Рада України не прийме рішення щодо його зміни або скасування. Проте в окремих випадках, коли виникає потреба, правила Регламенту можуть бути змінені щодо конкретної ситуації за

умови підтримки такої зміни.

Характерною рисою можна вважати стабільність Регламенту Верховної Ради України. В юридичній літературі зазначається, що “як відомо, парламент, регламент якого періодично змінюється, не можна вважати добре організованим” [10, 263]. З метою забезпечення стабільності Регламенту Верховної Ради вважаємо за доцільне нормативно передбачити, що зміни до цього особливого нормативно-правового акту повинні вноситись не простою, а не кваліфікованою більшістю голосів від конституційного складу Верховної Ради України. Це, відповідно, унеможливить невиправдану, досить часту зміну положень чинного Регламенту, що ми можемо спостерігати сьогодні. Проте, слід враховувати, що така пропозиція передбачає внесення змін до Конституції України.

Таким чином, вважаємо, що Регламент Верховної Ради України – це кодифікований процесуальний нормативно-правовий акт, що має силу закону та встановлює порядок діяльності українського парламенту.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року із змінами і доповненнями, внесеними Законом України “Про внесення змін до Конституції України” від 8 грудня 2004 року. – К: Офіційне видання, Юрінком, 2006 – 85 с.

2. Регламент Верховної Ради України, введений в дію Постановою Верховної Ради України від 27 липня 1994 року (втратив чинність) // Відомості Верховної Ради України. - 1994 р. - N 35. - ст. 338.

3. Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 року N 1861-VI // Офіційний вісник України. – 2010. - N 12. - ст. 565.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і голов. ред. В. Бусел. – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1145 с.

5. Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридична енциклопедія / Під ред. М.Ю. Тихомирова. – М.: 1999. – 526 с.

6. Ганджа Н. В. Теоретичні проблеми Регламенту Верховної Ради України / Н.В. Ганжа // Держава і право / Зб. наук. праць: Юрид. і політ. науки. – К., 2002. – Вип. 16. – С. 90–96.

7. Нечитайленко А.А. Основы теории права: Учебное пособие. – Харьков: Фирма «Консум», 1998. – 176 с.

8. Кривенко Л.Т. Регламентація діяльності парламенту і парламентська реформа в Україні // Юридический вестник. – 1999. – № 4. – С. 60 – 66.

9. Свірський Б.М. Місце регламенту Верховної Ради України в системі нормативно-правових актів / Б.М. Свірський // Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр. — 2009. — Вип. 45. — С. 188-194.

10. Георгіца А.З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії і практики. – Чернівці, Рута: 1998. – 483 с.

Голубенко Ирина Альбертовна
аспирантка юридического факультета
Белорусского государственного университета

ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ КАК СПОСОБ ЗАЩИТЫ ИНФОРМАЦИИ

Предупреждение (или административно-предупредительные меры) применяются в целях предотвращения правонарушений. Как правило, им характерны следующие признаки: 1) принудительные механизмы применяются, когда правонарушение не совершено; 2) меры основаны на властных односторонних действиях [1, с. 19].

Намечается тенденция к распространению административно-предупредительных мер

как использующих более мягкие формы принуждения. В рамках концепции «электронного правительства» [2, с. 2440] уклон делается на сохранение за государством только функций регулирования, контроля, надзора [3, с. 1340], расширяются возможности использования убеждения совместно с поощрением [4, с. 69], а не принуждения [5, с. 29]. Особое внимание уделяется гарантиям прав человека [6, с. 60; 7, с. 30], включая право на тайну личной жизни.

В сфере защиты информации важность административно-предупредительных мер подтверждается тем, что информацию, которая хранится в электронном виде и которой становится все больше, просто менять и передавать. При передаче информация остается как у передающего субъекта, так и у получающего и может передаваться другим субъектам, поэтому установление виновных в передаче информации и привлечение их к ответственности не позволит вернуть все в первоначальное состояние.

В сфере защиты информации административно-предупредительные меры можно разделить на общие и специальные меры.

Под общими мерами в данном случае понимаются те меры, которые могут быть применены во всех сферах и методика применения будет аналогичной при предотвращении любых нарушений. К ним можно отнести личный досмотр, досмотр вещей и транспортных средств, административное задержание [8, с. 7].

Под специальными мерами понимаются те меры, которые могут использоваться в других сферах, однако введены полностью или частично с целью защиты информации и имеют в той связи определенные особенности. К ним можно отнести регистрацию, обязательное подтверждение соответствия, лицензирование.

Приведенные перечни мер каждой группы не являются исчерпывающими. Например, отдельно можно выделять ограничение в предоставлении информации в абсолютно узком понимании, хотя оно обычно раскрывается через понятие тех видов тайн, которые информация содержит, и соответствующего правового режима.

Определенное значение может иметь выделяемое отдельно административное наблюдение [5, с. 57], надзор [10, с. 591] и контроль[10, с. 579].

При применении общих мер при защите информации необходимо учитывать ту особенность, что большое количество информации хранится в электронном виде. При досмотре, в лучшем случае, могут быть обнаружены какие-то носители информации, однако саму информацию, которая на них записана, будет сложно получить и проанализировать. Например, проблемой может стать поиск спрятанных файлов и информации, а также наличие кодов, ограничивающих доступ к ним.

Для анализа регистрации предлагается выделить два основных ее вида: 1) регистрацию источника информации; 2) регистрацию информации.

Примерами регистрации источника информации может служить обязательная регистрация государственных информационных ресурсов, добровольная регистрация негосударственных информационных ресурсов, регистрация средств массовой информации, регистрация, регистрация книг замечаний и предложений.

Примерами регистрации самой информации является регистрация субъектов хозяйствования и ведение Единого регистра юридических лиц и индивидуальных предпринимателей; регистрация недвижимого имущества, прав на него и сделок с ним; ведение государственного реестра ценных бумаг, государственного банка данных о правонарушениях.

Вместе с тем в отношении регистрации наиболее спорным является вопрос поиска баланса между необходимостью установления определенной регистрации, порядком ее проведения, объемом предоставляемых сведений, а также порядком получения данных о самой регистрации.

Еще одной специальной мерой защиты является обязательное подтверждение соответствия технических средств, которые используются для передачи, хранения, обработки информации, требованиям технических нормативных правовых актов. Одной из проблем является то, что технические нормативные правовые акты урегулировали не все технические вопросы защиты информации. Процедура подтверждения соответствия в законодательстве детально не прописана и не формализована.

Делая вывод, можно говорить о том, что систематизация административно-предупредительных мер в целом либо по отраслям будет полезной. При этом необходимо дальнейшее совершенствование правового регулирования каждой меры в отдельности, создание единых механизмов их эффективного применения.

Использованные источники:

1. Розенфельд В. Г. Административное принуждение. Административная ответственность. Административно-юрисдикционный процесс. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1993.

2. Меркурьев А. В. Информационные технологии использования социальных механизмов управления// Право и политика. – 2008. - №10. – С. 2438 – 2443.

3. Васильева А. Ф. Государство как поставщик публичных услуг// Право и политика. – 2008. - №6. – С. 1336 – 1342.

4. Бахрах Д. Н. Поощрение в деятельности публичной администрации// Журнал российского права. – 2006. - №7. – С. 67 – 77.

5. Машаров И. М. Административное наблюдение как метод административно-публичной деятельности// Российский следователь. – 2005. – №2. – С 57 – 60.

6. Дихтиевский П. В. Теоретические проблемы определения административно-правового принуждения в сфере обеспечения личной безопасности// Журнал российского права. – 2004. - №11. – С. 55 – 60.

7. Пехтерев А. Ф. Правозаконность применения мер административного пресечения// Закон и право. – 2004. - №7. – С. 30 – 31.

8. Барашев В. В. Институт административного принуждения: соотношение материального и процессуального права: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук: 12.00.14. - Ростов-на-Дону, 2007.

9. Максимов И. В. Административные наказания в системе мер административного принуждения (концептуальные проблемы): дис. на соиск. учен. степ. д-ра юрид. наук: 12.00.14. - Саратов, 2004.

10. Крамник А. Н. Курс административного права Республики Беларусь. – Мн.: Тесей, 2002.

Гриценко Оксана Вікторівна
студентка магістратури юридичного факультету
Запорізького національного університету

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У ВРЕГУЛЮВАННІ ВІДНОСИН УПРАВЛІНСЬКОГО ХАРАКТЕРУ У СФЕРІ НАУКИ

У контексті сучасних правотворчих процесів стосовно врегулювання відносин управлінського характеру у сфері науки в цілому, й юридичної науки зокрема, важливим є запозичення досвіду зарубіжних країн.

На сучасному етапі розвитку суспільно-політичної думки і в процесі вдосконалення правових засад управління у сфері юридичної науки в Україні варто взяти до уваги досвід Республіки Вірменії , Латвії та Естонії..

Варто дослідити та проаналізувати досвід Республіки Вірменії щодо управління в сфері юридичної науки. Цікавими є певні особливості процедури атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, що передбачені в Положенні про порядок присудження вчених ступенів у Республіці Вірменії і які мають позитивні риси та можуть бути запозичені для України. Так, наприклад, встановлюються вимоги до кандидатів на здобуття вченого ступеню, а саме: наявність вищої освіти (у трьохстепеневій системі освіти – кваліфікація магістра), науковий внесок в одній із галузей наук (юридична наука) та наявність складених кандидатських іспитів (зі спеціальності, філософії, англійської) та заліку

з інформатики. Цікавим виглядає факт, що екзаменаційні комісії по прийому кваліфікаційних іспитів здобувачів наукових ступенів затверджується ВАК. Особливими є вимоги й щодо опублікування результатів дисертаційних досліджень. Так, основні результати та положення дисертації до її захисту мають бути опубліковані в рецензованих наукових виданнях, які мають міжнародне значення, збірках тез міжнародних наукових конгресів (конференцій) або у наукових виданнях, перелік яких визначається ВАК. Дуже позитивним є застосування заходів матеріального заохочення в процесі атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, а саме щодо відшкодування із державного бюджету Республіки Вірменії (за рахунок коштів, виділених ВАК на відповідні цілі) витрат на захист дисертацій у радах та публікацію авторефератів. Однак варто зазначити, що з цього приводу, поряд із заохочувальною нормою, існує й імперативна, а саме встановлено, що кількість надрукованих авторефератів, хоча і визначається спеціалізованими радами, але не може бути менше 50 екземплярів. На увагу заслуговують певні особливості щодо процедури присудження вченого ступеня. Так, п. 24 Положення передбачає, що спеціалізована рада направляє дисертацію на відзив до відомої в даній галузі науки провідної організації, яка оцінює дисертацію, визначає значення її результатів для науки та виробництва й надає рекомендації щодо їх використання .

Для Республіки Вірменії також характерною є наявність спеціалізованих установ, які поєднують освітянську та наукову діяльність в сфері юридичної науки та є об'єктами управління. Такою установою, наприклад, є Юридичний Інститут Міністерства Юстиції Республіки Вірменія, створений за рішенням Уряду Республіки Вірменії, який є державною некомерційною організацією. Предметом та цілями діяльності Інституту, крім здійснення освітянської діяльності та діяльності щодо підвищення кваліфікації, є також здійснення науково-теоретичних та прикладних досліджень, а також участь у міжнародних науково-освітніх програмах.

Цікавим є проведений Л.Лобановою аналіз управління держави у галузі підготовки наукових кадрів, в тому числі й галузі права, у пострадянських державах. Так, наприклад, у Латвії існує два наукових ступені – магістр і доктор, при цьому перший – це бакалавр, що провчився ще один рік і має право викладати у вищих навчальних закладах на посаді лектора, другий – (аналог вітчизняного кандидата наук) має право відразу претендувати на посаду асистента професора у вищих навчальних закладах із подальшим просуванням на посаду асоційованого професора, повного професора [1, 7]. У науковій публіцистичній літературі зазначається про певну проблемність наукового потенціалу Латвії, зумовлену недосконалістю державної політики у її формуванні, а саме: мізерна заробітна плата науковців, відсутність власних рад по захисту докторських дисертацій, у багатьох галузях знань (в тому числі і юридичних) у державі взагалі немає докторських рад, саме тому відповідні дисертації захищаються лише за кордоном [1, 7]. Абсолютно протилежною є ситуація в Естонії, де існує державне замовлення на підготовку докторів наук, в тому числі й у галузі права, із фінансуванням з державного бюджету як процесу навчання в докторантурі (очна форма), так і захисту дисертацій у мережі вітчизняних докторських рад. Програма урядової коаліції Естонії на 2007-2013 рр. у науковій діяльності для реалізації прийнятої «Стратегії діяльності та інновацій на період 2007-2013 рр.» стимулює навчання в докторантурі, виділяє бюджетні кошти для укладання договорів із докторантами для забезпечення їм нормальних умов життя, роботи і навчання, щоб досягти не менше ніж 250 захистів докторських дисертацій до 2011 року. У Латвії ситуація аналогічна до стану справ в Естонії, щоправда, із можливістю отримання наукового ступеня Doctor degree після чотирирічного навчання в докторантурі (Postgraduate studies) університетів або за місцем роботи (Residential studies) [1,7-8].

Абсолютно протилежною є ситуація в Естонії, де існує державне замовлення на підготовку докторів наук, в тому числі й у галузі права, із фінансуванням з державного бюджету як процесу навчання в докторантурі (очна форма), так і захисту дисертацій у мережі вітчизняних докторських рад. Програма урядової коаліції Естонії на 2007-2013 рр. у науковій діяльності для реалізації прийнятої «Стратегії діяльності та інновацій на період 2007-2013 рр.» стимулює навчання в докторантурі, виділяє бюджетні кошти для укладання

договорів із докторантами для забезпечення їм нормальних умов життя, роботи і навчання, щоб досягти не менше ніж 250 захистів докторських дисертацій до 2011 року. У Латвії ситуація аналогічна до стану справ в Естонії, щоправда, із можливістю отримання наукового ступеня Doctor degree після чотирирічного навчання в докторантурі (Postgraduate studies) університетів або за місцем роботи (Residential studies) [1, с.7-8]

Використані джерела:

1. Лобанова Л.С. Архітектура наукових ступенів: міжнародна практика і вітчизняні традиції / Л.С.Лобанова // Бюлетень ВАК України – 2009 - №10(120)-С.2-13.

Гришина Яна Сергеевна
кандидат юридических наук,
доцент кафедры гражданского процесса ГОУ ВПО «СГАП»

ЗАКОНОТВОРЧЕСТВО В СФЕРЕ ИНФОРМАЦИОННОГО ПРАВА: ПРОБЛЕМЫ, ТЕНДЕНЦИИ, ПЕРСПЕКТИВЫ

Федеральный закон от 22 декабря 2008 г. № 262-ФЗ «Об обеспечении доступа к информации о деятельности судов в Российской Федерации», вступивший в силу с 1 июля 2010 года, представляется весьма интересным с двух позиций.

Во-первых, указанный закон развивает и подсказывает механизм реализации закрепленного в Основном законе – Конституции России права граждан Российской Федерации на информацию, в том числе право свободно искать, получать, передавать и производить информацию любым законным способом.

Во-вторых, в то же время, задает лишь общую тенденцию, не раскрывая сути.

Регламент размещения информации о деятельности судов общей юрисдикции, органов судейского сообщества, системы Судебного департамента при Верховном Суде Российской Федерации в сети «Интернет», утвержденный приказом Судебного департамента при Верховном Суде Российской Федерации от 20 апреля 2009 г. № 71, Методические рекомендации по формированию и размещению информации о деятельности судов общей юрисдикции в глобальной информационной системе общего пользования Интернет на официальном Интернет-сайте суда, утвержденные Постановлением Президиума Совета судей Российской Федерации от 13 августа 2008 г. № 162, Положение по созданию и сопровождению официальных Интернет-сайтов судов общей юрисдикции Российской Федерации, утвержденное постановлением Президиума Верховного Суда РФ от 24 ноября 2004 г., Постановление Совета судей Российской Федерации от 16 ноября 2001 г. № 60 «О Концепции информационной политики судебной системы» и другие разъяснения органов судейского сообщества пытаются растолковать, какую информацию необходимо и возможно предоставлять пользователям информацией о деятельности судов, тем не менее, на наш взгляд они весьма декларативны. В частности, не нашли свое разрешение следующие проблемы:

- не размещаются на сайте иные документы, исходящие от суда, кроме итоговых постановлений, разрешающих дело по существу – решений;
- не размещаются процессуальные документы сторон (заявителя);
- кроме того, размещению подлежат решения, вынесенные по наиболее типичным делам.

Где же та грань права на информацию и обязанность охраны, неразглашения подлежащей охране информации?

Является ли оправданным размещение в сети Интернет исключительно текстов судебных актов, итоговых актов правосудия? Или, закрепляя за гражданами право на информацию, целесообразно предоставлять для ознакомления с учетом ч. 3 ст. 15 все

документы по делу, как исходящие от суда, так и исходящие от иных субъектов процессуальных правоотношений?

Насколько оправданны ограничения п. 2, 4 – 7 ч. 5 ст. 15, если рассматривать их через призму принципа доступности правосудия (или судебной защиты и юридической помощи)?

Возможно ли, принимая во внимание ограничения ч. 1 ст. 24 Конституции РФ, размещение в сети Интернет текстов судебных актов, вынесенных по гражданским делам, рассматриваемым в порядке особого производства, а также по делам, возникающим из семейно-правовых отношений, в контексте ч. 1 ст. 48 Конституции РФ при условии полного исключения персональных данных, а также полного исключения из текстов положений, содержащих сведения, составляющие охраняемую действующим законодательством тайну?

Если обратиться к справочным правовым системам (например, Гарант, Консультант и др.), пройтись по книжным магазинам, то без особого труда можно найти и образцы подаваемых в суд заявлений по различным категориям дел (исковым, приказного производства, возникающим из публичных правоотношений, об оспаривании решений третейских судов и о выдаче исполнительных листов на принудительное исполнение решений третейских судов), и образцы документов, исходящих от суда по указанным категориям дел, а также образцы документов, исходящих от других субъектов гражданских процессуальных правоотношений. Найти необходимую информацию по делам, рассматриваемым в порядке особого производства, а также по делам, возникающим из семейно-правовых отношений, более проблематично.

Социально незащищенные граждане, формально не подпадающие под действие предложения второго пункта первого статьи 48 Конституции РФ, в случае необходимости судебной защиты по обозначенным категориям дел, оказываются незащищенными вдвойне: денежных средств на квалифицированную юридическую помощь недостаточно, бесплатную необходимую соответствующую действительности информацию, в частности, с сайта соответствующего суда взять невозможно. Получается замкнутый круг. С одной стороны, распространение информации о частной жизни лица без его согласия не допускается (ч. 1 ст. 24 Конституции РФ), с другой стороны, каждому гарантируется судебная защита его прав и свобод (ч. 1 ст. 46 Конституции РФ). Анализируя изложенные в материалах дела обстоятельства, выстраивая собственную логику, не имеющие возможности получения квалифицированной юридической помощи граждане таким способом осуществляли бы закрепленные в Конституции РФ права, в частности на судебную защиту.

По нашему мнению, необходимо внести изменения, расширяющие возможность размещения в сети Интернет информации о деятельности судов.

Указанный закон принимался в рамках Федеральной целевой программы «Развитие судебной системы России» на 2007-2011 годы, утвержденной Постановлением Правительства РФ от 21 сентября 2006 г. № 583. Целью и задачами данной Программы являются: повышение качества правосудия, уровня судебной защиты прав и законных интересов граждан и организаций и обеспечение открытости и прозрачности правосудия, повышение доверия к правосудию, обеспечение доступности правосудия и др.

Индикаторами успешной реализации программы выступают, в частности, формирование информационных ресурсов правовой базы и банков данных судебных решений и судебной практики арбитражных судов и судов общей юрисдикции.

Представляется, что без расширения перечня предоставляемой информации цели и задачи, стоящие перед программой, а в итоге и перед Федеральным законом от 22 декабря 2008 г. № 262-ФЗ «Об обеспечении доступа к информации о деятельности судов в Российской Федерации», не будут достигнуты и решены.

Рациональным и здравым с позиции логики соотношением конституционного права на информацию с принципом доступности правосудия будет размещение в сети Интернет текстов судебных актов, вынесенных по гражданским делам, рассматриваемым в порядке особого производства, а также по делам, возникающим из семейно-правовых отношений, а также документов, исходящих от сторон и иных субъектов гражданских процессуальных правоотношений, при условии полного исключения персональных данных, а также полного

исключения из текстов положений, содержащих сведения, составляющие охраняемую действующим законодательством тайну [1, с. 159-162].

Использованные источники:

1. Гришина Я. С. Соотношение конституционного права на информацию с принципом доступности правосудия в связи с вступлением в силу с 1.07.2010 г. Федерального закона от 22.11.2008 г. № 262-ФЗ «Об обеспечении доступа к информации о деятельности судов в Российской Федерации» // Тенденции развития цивилистического процессуального законодательства и судопроизводства в современной России / Материалы международной научно-практической конференции, посвященной памяти доктора юридических наук, профессора, Заслуженного деятеля науки Российской Федерации Игоря Михайловича Зайцева (23 октября 2009 г.) / Отв. ред. А. И. Зайцев. Саратов: Издательский Центр «Наука», 2009. – 520 с.

Демянчук Юрій Григорович
здобувач кафедри державно-правових дисциплін
Національного університету „Острозька академія”

ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В РЕЖИМІ УНИКНЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПОДВІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Механізм формування явища міжнародного подвійного оподаткування передбачає два підходи держав при оподаткуванні доходів чи майна, що знаходяться на їх території. При визначенні сфери своїх податкових домагань, деякі держави виходять або з принципу резидентства, тобто оподатковують усі доходи суб’єктів, які мають місце проживання або резиденцію на їхній території, незалежно від того, у якій країні в дійсності цей дохід отриманий. Такий підхід прийнято вважати необмеженим податковим обов’язком, який встановлюється для платника податку. Відповідно до другого підходу (обмеженого податкового обов’язку платника податку) держава додержується принципу джерела, тобто оподатковує будь-які доходи, отримані на її території, незалежно від того, чи має одержувач доходу місце проживання чи резиденцію в даній країні чи ні. Більшість держав, у тому числі Україна, здійснюють оподаткування на основі поєднання обох цих принципів. На сьогодні відповідно до актів чинного законодавства України та системи міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування поєднання двох наведених підходів в оподаткуванні юридичних осіб здійснюється через використання категорій „резидент” та „постійне представництво нерезидента”.

Статус резидента, як слушно відзначають С.Ф. Сутиріна, О.І. Погорлецький, не залежить від громадянства фізичної особи або національної приналежності юридичної особи. Резидент даної юрисдикції визначається з точки зору постійного місця перебування для цілей оподаткування. Для визнання юридичної особи, платника податків резидентом необхідно встановити наявність певних ознак – податкового доміціля (fiscal domicile). Таким чином резиденти зобов’язані сплачувати усі податки своєї юрисдикції, хоча можуть мати великі пільги як суб’єкти даної національної економіки, а нерезиденти можуть бути звільнені від сплати податків у даній юрисдикції, оскільки право на оподаткування за принципом резиденства випливає з податкового суверенітету країни.

Загалом для юридичних осіб ознаками податкового доміціля можуть бути: місцезнаходження органу управління фірмою, фактичне місце управління компанією, місце реєстрації (інкорпорації), наявність в даній юрисдикції “резиденції”, тобто службового приміщення на правах власності або законного володіння, яке використовується постійно. Разом з тим, чинне законодавство України не містить чітких роз’яснень окремих критеріїв резидентства („місцезнаходження керівного органу”, „місце корпоратизації”, „місце розміщення фактичного керівного органу”), які передбачені в укладених Україною

конвенціях про уникнення подвійного оподаткування. Так, під терміном „місце розміщення фактичного керівного органу" можна розглядати офіс, в якому відбувається поточне ведення справ певної юридичної особи, однак воно не завжди тотожне із місцем прийняття принципових рішень , які стосуються функціонування такої особи. Для прикладу, практика Великобританії визначає місце фактичного управління компанією як „місце, де здійснюється щоденне управління фірмою, яке може не збігатися з місцем, у якому приймаються стратегічні рішення, які стосуються фірми". Окрім того, в сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства та комп'ютерних технологій може бути взагалі неможливо з'ясувати ні фактичне місце управління компанією, ні місце прийняття стратегічних рішень, оскільки власники компанії можуть використовувати для управління „віртуальний офіс".

Стосовно прибутку та доходу юридичних осіб-нерезидентів режим оподаткування визначається залежно від ступеня присутності і певного характеру діяльності іноземної компанії. Саме для визначення активного характеру діяльності юридичної особи-нерезидента на території відповідної держави використовується поняття „постійного представництва". Встановлюючи наявність постійного представництва нерезидента на своїй території, держава обумовлює власне право на оподаткування прибутку такого нерезидента від діяльності на власній території.

Термін "постійне представництво", зокрема, включає: 1) місце управління (місцезнаходження дирекції); 2) відділення (філію); 3) контору; 4) фабрику; 5) майстерню; 6) установку або споруду для розвідки природних ресурсів; 7) шахту, нафтову або газову свердловину, кар'єр або будь-яке інше місце видобутку природних ресурсів.

Ці положення можуть бути деталізовані та розширені в конкретних податкових договорах через включення: „будь-якого іншого місця, що стосується розвідки або видобутку природних ресурсів", „складу або іншої споруди, що використовуються для продажу товарів"; „постійне місце, яке використовується як торгова точка" та ін. Також при визначенні постійного представництва можуть використовуватися певні види діяльності та об'єкти, наявність яких може братися до уваги лише при умові певної тривалості їх функціонування.

Таким чином, визначення резидентського статусу юридичних осіб полягає у кваліфікації обставин, що вказують на зв'язок між ступенем присутності платника податку в країні та отриманими в результаті такої присутності прибутком чи доходом. Основною проблемою, яка існує при встановленні резидентського статусу є визначення його критеріїв у міжнародних договорах про уникнення подвійного оподаткування. Інститут постійного представництва в міжнародному податковому праві є одним із дієвих механізмів врегулювання проблеми подвійного оподаткування. При цьому досліджуване поняття слід розуміти як визначення активної діяльності юридичної особи-нерезидента, в результаті якого держава отримує право встановлювати необмежений податковий обов'язок щодо такої діяльності. Разом з тим, розвиток інформаційних технологій та господарської діяльності в мережі Інтернет потребує нових механізмів визначення резидентського статусу та постійної діяльності нерезидентів в податковій юрисдикції України.

Доманська Олена Анатоліївна
здобувач Київського міжнародного університету

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ОПОДАТКУВАННЯ СПАДЩИНИ

На початку XXI сторіччя Швейцарія, Канада, Аргентина, Австралія, Ізраїль, Швеція, Китай, Індія та багато інших країн відмовилися від оподаткування спадщини. Уряд більш ніж 28 країн прийняв рішення, що фіскальне значення цього податку зводиться нанівець його негативними соціальними наслідками.

В Україні податку на спадщину як окремого виду податку не існує, проте спадщина все ж таки підлягає оподаткуванню. Так, відповідно до статті 13 Закону України «Про

податок з доходів фізичних осіб» від 22 травня 2003 року № 889-IV [1], з 1 січня 2005 року до оподатковуваного доходу фізичних осіб відноситься вартість успадкованого майна. Вказана стаття зазначеного закону закріплює, що: об'єкти спадщини платника податку поділяються з метою оподаткування на: об'єкти нерухомого майна та об'єкти рухомого майна; при отриманні спадщини спадкоємцями, що є членами сім'ї спадкодавця першого ступеня споріднення, вони сплачують податок за нульовою ставкою до будь-якого об'єкта спадщини; при отриманні спадщини спадкоємцями, які не є членами сім'ї спадкодавця першого ступеня споріднення, – за ставкою податку в 5%, до будь-якого об'єкта спадщини; при отриманні спадщини будь-яким спадкоємцем від спадкодавця-нерезидента – за ставкою податку в 15%, до будь-якого об'єкта спадщини [1]. Таким чином, податок на спадщину в Україні закамуфльований у складі податку на доходи фізичних осіб. Такий стан обумовлений історичною традицією – оподаткування спадщини здійснювалося різними платежами («четвертними грошами», митом, що переходять безоплатними засобами, державним митом), які включали в себе податок на спадок з метою зменшення витрат на його адміністрування та створення враження про зменшення податків, що стягуються державою.

Деякі українські правознавці пропонують виокремити податок на спадщину з податку на доходи фізичних осіб [2, 105], проте з огляду на світові тенденції до знищення визначеного податку виникає питання щодо доцільності такого виділення. Звичайно, навіщо в Україні запроваджувати податок на спадщину, якщо весь світ відмовляється від нього як від безперспективного, соціально негативного та незначного за надходженнями? Проте, якщо озирнутися на перелік країн, які відмовилися від податку на спадок, то побачимо, що це або економічно розвинені країни (США, Швеція, Швейцарія тощо) або країни, які інтенсивно розвиваються, в яких відбувається утворення нового прошарку дуже багатих людей, які зацікавлені у захисті своїх капіталів (Російська Федерація, Китай, Індія тощо). Великобританія, Франція, Голландія, Німеччина та інші держави не поспішають з відміною цього податку, розуміючи наслідки та задовольняючись надходженнями від нього.

Якщо коротко озирнути історію знищення податку у декількох країнах, наприклад, у США, то побачимо, що проти податку на спадщину була розгорнута справжня компанія з його дискредитації. У період з 2001 до 2009 року засоби масової інформації наповнили кліше типа податок на спадщину – «податок на мертвих», «податок гробарів» та лозунги на зразок «коли Ви помираєте, дядя Сем вже стоїть у черзі за вашим майном» та «податок на спадок гірше Голокосту» [3, 6]. При цьому в США коло платників на спадщину вузьке – його сплачували лише спадкоємці, які отримували: в 2005 році – не менше 1,5 мільйонів доларів, в 2008 році – не менше 2 мільйонів доларів, в 2009 році – не менше 3,5 мільйонів доларів, тобто фактично цей податок сплачували менше 2% населення [3, 6]. Але ці 2 відсотки – багаті та впливові особи, які обмеження власних інтересів зуміли представити ніби як національну катастрофу і пролобіювали відповідні законопроекти про відміну цього податку.

Якщо розглянути досвід нашої найближчої сусідки - Росії, законодавство якої довгий час розвивалося разом з нашим, то побачимо, що після розпаду СРСР в Російській Федерації майже відразу виник податок на спадщину. Так, 12 грудня 1991 року був прийнятий Закон РФ «Про податок з майна, що переходить у порядку спадкування та дарування» № 2020-1, який закріплював механізм його стягнення [4]. А 1 липня 2005 року було прийнято новий Закон РФ «Про визнання такими, що втратили чинність деяких законодавчих актів Російської Федерації і внесення змін в деякі законодавчі акти Російської Федерації у зв'язку зі скасуванням податку на майно, що переходить в порядку спадкування та дарування» [5], який з 1 січня 2006 року скасовував податок на спадщину. У засобах масової інформації піднялася хвиля вислалювань мудрого уряду, який піклується про своїх громадян [6, 6; 7, 13]. Проте російські правознавці неоднозначно оцінюють цей крок. На думку Валюшко А., податок на спадок був частиною механізму боротьби з відмиванням грошей, отриманих злочинним шляхом, і його відміна вигідна «тіньовикам», які нелегальні доходи зможуть легалізувати за спадковою схемою [7, 33]. До того ж, відповідно до ст. 333.24 п. 22 Податкового кодексу Російської Федерації при отриманні спадку необхідно сплатити державне мито: для близьких родичів – спадкоємців 1 і 2 черги – дітей (в тому числі всиновлених), подружжя, батьків, братів та сестер – у розмірі 0,3%, проте не більше 100 000

рублів; для інших спадкоємців – 0,6% від вартості майна, що успадковується [8]. Тобто не слід говорити, що податок на спадщину повністю відмінено – скоріше, він знову замаскований і під назвою державного мита продовжує стягуватися.

Отже, не можна однозначно стверджувати, що відміна податку зі спадщини – прогресивний крок, який повинна зробити і Україна. Відміну платежів, що стягуються при отриманні спадку, не можна однозначно оцінити лише позитивно, бо під лозунгами про захист незаможних прошарків населення може приховуватися лобіювання зовсім інших інтересів. Подальше полегшення тягарю для багатих – не той шлях, яким необхідно прямувати Україні. На нашу думку, введення виваженого та розумного податку на спадок в Україні необхідне. При цьому він повинен функціонувати як окремий податок, а не приховуватися у складі податку на доходи фізичних осіб.

Використані джерела:

1. *Про податок з доходів фізичних осіб : Закон України від 22 травня 2003 року № 889-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 37. – Ст. 308.*
2. *Баранник Н.М., Синельник А.П. Наследство. Наследники. Наследование: Учебно-методическое пособие. – Х.: Эспада, 2005. – 216 с.*
3. *Chamberlain A., Prante G., Fleenor P. Tax Foundation. Special Report. Death and Taxes: The Economics of the Federal Estate Tax. – 2006. – №. 142. – 8 p.*
4. *О налоге с имущества, переходящего в порядке наследования и дарения : закон Российской Федерации : от 12 декабря 1991 года № 2020-1// Сборник Законов РФ. – 2001. – № 196-ФЗ. – 209 с.*
5. *О признании утратившими силу некоторых законодательных актов (положений законодательных актов) Российской Федерации и внесении изменений в некоторые законодательные акты Российской Федерации в связи с отменой налога с имущества, переходящего в порядке наследования или дарения : закон Российской Федерации : от 1 июля 2005 года № 78-ФЗ// – [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://base.garant.ru/12140833/*
6. *Писарчук Г. Налог с наследства отменен – что изменилось?// Квартирный ряд. – 2006. – № 27. – С. 6.*
7. *Валюшко А. Завещайте побольше, я за все заплачу// Юридическая практика. – 2009. – № 9. – С. 33.*
8. *Налоговый кодекс Российской Федерации : закон Российской Федерации : от 31 июля 1998 года № 146-ФЗ // Официальное издание (с изменениями и дополнениями на 20 июля 2009 года). – М. : Омега-П, 2009. – 714 с.*

Домбровська Оксана Валентинівна,

доцент кафедри теорії, історії держави і права та конституційно-правових дисциплін Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України, кандидат юридичних наук

ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що конституційний процес є основною складовою політичного процесу, що в демократичній правовій державі має особливе значення. Його духом пронизана вся діяльність з перебудови інститутів влади та всієї політичної системи суспільства. Проведення комплексного конституційно-правового аналізу з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду має сприяти формуванню єдиної концепції конституціоналізму та теоретичної моделі конституційного процесу.

Конституційний процес донедавна, як правило, не виділявся в самостійний правовий інститут та не був об’єктом наукового дослідження. В зв’язку з цим досить актуальною є проблема вивчення теорії конституційного процесу, оскільки головним критерієм

визначення ступеня реальності будь-якої конституції є стабільність та ефективність розвитку конституційного процесу.

Не дивлячись на той інтерес, що проявляється до феномену «конституційний процес» з боку дослідників, багато з них не дають повної уяви про його змістовну сторону. Так, В. Пастухов зазначає, що конституційний процес – це пошук та досягнення національної згоди з питання про засади суспільного державного устрою [5, 89]. На думку О. Румянцева, сукупність свідомих перетворень, політичних та законодавчих рішень, спрямованих на розвиток конституційного ладу, складають конституційний процес. Далі автор пише, що під ним розуміється і процес конституційної реформи, і процес реалізації Конституції [6, 156].

Т. Зражевська вважає, що конституційний процес як державно-правове явище є формою існування норм конституційного матеріального права і тому, як правило, є комплексним, багатосистемним та багатонаціональним. Автор виділяє деякі особливості конституційного процесу: 1) він опосередковує реалізацію Конституції, конституційного законодавства та, відповідно, ті політичні інтереси, що склалися в суспільстві на певний момент; 2) норми конституційного процесу відображають рівень демократизації в країні, являючись індикатором реальності змін в політичній, економічній та інших конституційних сферах; 3) особливий суб'єктний склад учасників конституційних правовідносин; 4) специфіка відповідальності при недосягненні кінцевого результату норм конституційного законодавства, а також у випадку порушення окремих стадій конституційного процесу[1, 162].

Є інший підхід до розуміння конституційного процесу. Ю. Тодика визначає конституційний процес як основний вид законодавчого процесу (законодавчої процедури). При чому конституційний процес (конституційна процедура), на його думку, являє собою порядок внесення змін до Конституції (відповідно до статей 154—159) [2, 339]. О. Фрицький вважає конституційний процес складовою системи конституційного права України [7, 53]. В. Кравченко ототожнює конституційний процес з конституційною правотворчістю [4, 57].

На нашу думку, під конституційним процесом слід розуміти систему правових норм та процедур, що регулюють порядок підготовки, розробки, прийняття та вступу в силу конституції (основного закону), зміни, перегляду та припинення дії конституції, а також забезпечення ефективного функціонування основних конституційних інститутів протягом всього терміну дії конституції.

Засобами та методами конституційного процесу забезпечується ефективне функціонування насамперед таких основних конституційних інститутів, як державний лад, права та свободи людини і громадянина, державний устрій, законодавча влада, державне управління, судова влада та місцеве самоврядування. Також слід підкреслити, що конституційний процес України є інститутом конституційного права України, і в цій якості він входить в систему українського права. Ми вважаємо, що конституційний процес охоплює законодавчий, виборчий, правотворчий та парламентський процеси, але не зводиться до жодного з них. Конституційний процес безпосередньо пов'язаний та взаємодіє з політичним процесом. Він формується під його впливом, в ньому віддзеркалюються політичні ідеї, інтереси та фіксується компроміс політичних сил у суспільстві з питань конституційного розвитку. Конституційний процес впливає на політичний процес, визначаючи конституційно-правові форми політичної діяльності.

Можна погодитися з думкою Ю. М. Тодики, який зазначає, що досить непростим і конфліктним останнім часом був конституційний процес в Україні. На нього суттєво впливали і продовжують впливати притаманні перехідному періоду розвитку суспільства протиріччя [3, 117].

Таким чином, конституційна реформа, якщо вона спирається на науково обґрунтовану теорію конституційного процесу, дозволяє адекватно відобразити в конституції держави соціально-політичні, правові та інші перетворення. Коли в процесі проведення конституційної реформи не враховуються (чи враховуються в недостатній мірі) закономірності конституційного процесу, тоді гальмується розвиток як конституційної реформи, так і самого конституційного процесу.

Використані джерела:

1. Зражевская Т. Д. Процессуальные гарантии конституционализма // Российский конституционализм: проблемы и решения/ РАН. Ин-т гос. и права. М., 1999. С. 160-169.

2. Конституційне право України: Підручник для студентів вищих навчальних закладів/ За ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. — К.: Ін Юре, 2002. — 544 с.

3. Конституційно-правові засади становлення української державності / В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика, О. Г. Данильян та ін.; За ред. акад. НАН України В. Я. Тація, акад. АПрН України Ю. М. Тодики. – Х.: Право, 2003. – 328 с.

4. Кравченко В. В. Конституційне право України: Навчальний посібник. – Вид. 3-тє, виправл. та доповн. – К.: Атіка, 2004. – 512 с.

5. Пастухов В. Б. Становление российской государственности и конституционный процесс: политологический аспект // Государство и право. – 1993. – № 2. – С. 89.

6. Румянцев О. Г. Основы конституционного строя России. – М.: Юристъ, 1994. – 285 с.

7. Фрицький О. Ф. Конституційне право України: Підручник. — К: Юрінком Інтер, 2002. – 536 с.

Дунець Василь Богданович
студент 5 курсу юридичного факультету
Національного університету державної податкової служби України

ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ АУДИТ В УКРАЇНІ: ПОНЯТІЙНО-ПРАВОВЕ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

За роки державної незалежності в Україні сформовано основні інституційні складові сучасного демократичного суспільства. Одним із пріоритетних завдань держави в умовах загострення кризових явищ у розвитку національної економіки є налагодження ефективної системи фінансового контролю. Це передбачає, зокрема, удосконалення форм і методів цієї державно-управлінської діяльності, раціоналізацію процедур і правил їх застосування. Такого роду заходи потребують створення належної нормативно-правової бази і, насамперед, прийняття Закону України “Про державний фінансовий контроль” [5].

В умовах розбудови громадянського суспільства виявляється надзвичайно актуальною проблема прозорості державного управління. У збалансованій системі державного управління функція фінансового нагляду має особливе значення. Адекватний фінансовий контроль є запорукою ефективності здійснюваних економічних реформ і важливим інструментом боротьби з правопорушеннями в економічній сфері та корупцією [6, С. 66].

Тобто, сьогодні виникає необхідність запровадження нової менш фіскальної, але більш оперативної та партнерської форми контролю, а саме – державного фінансового аудиту.

Від жорсткого контролю у формі ревізій та перевірок держава має перейти до таких форм контролю, метою яких є не стільки встановлення порушень, скільки запобігання їм та підвищення ефективності господарювання в державному секторі економіки.

На сьогоднішній день дослідженням та вивченням державного аудиту у сфері фінансового контролю займається невелика кількість вчених, серед яких хотілось б відзначити Ю.Б. Слободяник, М.В. Баринiна-Закірова, О.Г. Локтєв Л.М. Касьяненко та інших. Питання правового регулювання та розроблення механізму функціонування державного аудиту є новими для України, тому ця сфера залишається недостатньо відпрацьованою як у теоретичному, так і у методологічному аспектах.

Аудит державного сектора та державний фінансовий контроль безумовно пов’язані один з одним, але цей взаємозв’язок, як і зміст терміну «державний аудит», до цих пір

залишаються нерозкритими. До того ж, деякі фахівці вважають, що аудит – це вид підприємницької діяльності, який не може здійснювати держава [4, С.9].

У 2005 році було прийнято Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання фінансовим порушенням, забезпечення ефективного використання бюджетних коштів, державного і комунального майна" було дано офіційне трактування терміну "державний фінансовий аудит". Даним законом внесено зміни до Господарського кодексу України та Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» щодо наступного: "державний фінансовий аудит є різновидом державного фінансового контролю і полягає у перевірці та аналізі фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю" [2]. Також даним нормативно-правовим актом було скасовано заборону займатися наданням аудиторських послуг органам державної контрольно-ревізійної служби і встановлено, що положення Закону України "Про аудиторську діяльність" не поширюються на аудиторську діяльність державних органів, їх підрозділів та посадових осіб, уповноважених законами на здійснення фінансового контролю, зокрема й у формі аудиту [2].

У 2006 році Закон України "Про управління об'єктами державної власності" в статті 16 було встановлено, що органи державної контрольно-ревізійної служби здійснюють державний аудит суб'єктів господарювання державного сектору економіки, спрямований на запобігання фінансовим порушенням, забезпечення ефективного використання бюджетних коштів, державного майна [3].

Чинним законодавством визначено, що в Україні державний фінансовий аудит здійснюють контрольно-ревізійна служба, яка підпорядковується Міністерству фінансів, і Рахункова палата.

Поняття державного фінансового аудиту, в цілому, є новим для українського законодавства. Вперше термін "аудит" в сфері державних фінансів було застосовано у Бюджетному Кодексі України у 2001 році [1].

Аналізуючи вище названі нормативно-правові акти, дослідження вчених та сучасний стан використання державного фінансового аудиту можна сказати, що зараз не існує чітко визначеної правової ролі державного аудиту у системі державного фінансового контролю. Великого обсягу роботи потребує вирішення питання щодо встановлення правових гарантій нефіскальності державного аудиту, а також врегулювання взаємовідносин між державними фінансовими органами з приводу призначення і проведення державного аудиту та використання його результатів. Також, ще одним досить важливим і нагальним питанням є розроблення системи органів державного аудиту на основі дотримання принципу незалежності від уряду, та створення вищого органу у цій сфері, яке б мало бути відображене на правовому рівні.

Необхідно враховувати, що результатом проведеного державного аудиту є незалежна інформація про рівень діяльності органів виконавчої влади у сфері фінансів, яка впливає на довіру громадян до діючої влади. Відповідно до цього, подальше вдосконалення державного фінансового аудиту повинно спиратись на суттєвому підвищенні професійного рівня фахівців служб, які його здійснюють, їх авторитету, а також на належне сприйняття суспільством.

Використані джерела:

1. Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 р. № 2542-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 37. – ст. 189.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання фінансовим порушенням, забезпечення ефективного використання бюджетних коштів, державного і комунального майна : закон України від 15 грудня 2005 р. № 3202-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 14. – ст. 117.

3. Про управління об'єктами державної власності : закон України від 21 вересня 2006 р. № 185-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 46. – ст. 456.

4. Бариніна-Закірова М. В. Запровадження державного аудиту в практику роботи органів ДКРС / М. Бариніна-Закірова // Фінансовий контроль. – 2005. – № 6 (29). – С. 9

5. Про державний фінансовий контроль : проект Закону України від 8 лют. 2008 р. : № 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3 511=316638

6. Слободяник Ю.Б. Правовий статус аудиту в системі державного фінансового контролю // Збірник наукових праць. Тематичний випуск : Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2008. – № 54 (3). – 181с. С.66-69.

Елизарова Татьяна Сергеевна
студентка 3 курса Пензенского государственного университета
Романовский Георгий Борисович
Заведующий кафедрой уголовного права, доктор юридических наук Пензенского государственного университета

ЭКОНОМИКА РЕПРОДУКТИВНЫХ ПРАВ

Последние десятилетия поставили перед человечеством принципиально новую перспективу: возможный переход на качественно иной уровень осмысления своего предназначения. И дело не в том, что ядерная физика подошла к такому порогу, когда можно создавать атомную бомбу почти в домашних условиях. Впереди «заветная» мечта – возможность решения практически всех проблем биологически путём. Связывают это как с перспективами развития генетики, так и с реальностью создания человека неполовым путем размножения (клонирование). Достижения медицины подвигают нас к переоценке ценностей. Поскольку они затрагивают существо человека, это заставляет юриспруденцию четко отреагировать на меняющуюся действительность: установление дозволений и запретов, гарантий недопущения злоупотреблений и др. Мировое сообщество признает, что традиционных норм и механизмов становится недостаточно. Как отмечают Э. Сгречча и В. Тамбоне, открытия последних лет, «возвестившие о том, что в области генной инженерии появляется страшная по своим последствиям возможность создания биологического оружия и изменения самого статуса различных форм жизни, видов животных и людей, привели к тому, что они получили огромный резонанс и породили идеи и страхи «катастрофического» характера» [1, с. 4]. Новые медицинские технологии становятся агрессивными по отношению к человеку. В то же время налицо существенная польза от них, связанная, в первую очередь, с лечением считавшихся ранее смертельными заболеваниями. Это означает, что научные исследования нельзя запрещать, но и их регулирование возможно в большей степени с точки зрения этики, морали, нравственности, т.к. один и тот же результат может быть использован в различных целях. На стыке медицины, права, теологии, философии возможен конфликт. «Как возможен консенсус граждан-специалистов? Как вообще возможен между ними диалог? Если ученый научно честен – разве он может поступиться научной истиной? Если юрист честен – разве он может поступиться законом? Как может уступить теолог в том, что является началом веры, его истиной существования? А если за столом сидят представители нескольких конфессий и вероисповеданий? Подобная ситуация обычна и нормальна для современного правового государства, где ни одна из сторон априорно не имеет решающего голоса», – задает риторические вопросы П.Д. Тищенко [2, с. 65 – 66]. Свод правил, позволяющих стать «совестью» медицинской науки и примирить всех названных специалистов, традиционно называют биоэтикой. Сам термин ввел в 1970 году онколог Ван Ренсселер Поттер.

Одновременно репродуктивные технологии, манипуляции с генным материалом, создание искусственных живых систем – это одновременно продукт, имеющий стоимостную оценку. Необходимо отметить, что в оборот активно включается термин «живые системы»,

который трактуется весьма широко, заменяя собой биологическую составляющую практически всех смежных наук: физики, химии и др. Благодаря этому термин «Живые системы» (Life sciences) охватывает собой науки о живом и биотехнологии. Как указывается в электронном научном журнале «Живые системы»: «Продвижение этого направления считается важнейшей задачей с точки зрения развития наукоемких отраслей экономики, а выработка единой государственной политики в области развития Живых систем крайне необходима» [3]. Биотехнологии проникают глубоко во все сферы жизнедеятельности человека, имея при этом конкретный экономический результат. Приведем несколько примеров. Вспомогательные репродуктивные технологии прочно заняли свою нишу в системе оказания медицинских платных услуг. Можно привести примерную стоимость услуг. Так, экстракорпоральное оплодотворение стоит 130 тыс. рублей, предимплантационное генетическое исследование стоит около 50 тыс. рублей. Цена процедуры суррогатного материнства начинается от 150 тыс. рублей, добавим вознаграждение суррогатной маме, которое в среднем равно 15 тыс. долларов. Если посмотреть только официальные отчеты центров вспомогательных репродуктивных технологий, которые подготовлены Российской ассоциации репродукции человека, можно увидеть складывающиеся масштабы деятельности. Например, за 2006 г. 50 центров вспомогательных репродуктивных технологий осуществили 10 785 процедур ЭКО, циклы в которых участвовали суррогатные мамы – 308 [4, с. 35 – 38]. Подчеркнем, что статистика не охватывает деятельность многих центров, которые не представили свои статистические данные в указанную ассоциацию. Все большую популярность приобретают манипуляции со стволовыми клетками. Причем как в лечебных целях (примерная стоимость 250 – 300 тыс. рублей), так и в косметологических (мезотерапия, борьба со старением кожи, стоит от 18 до 30 тыс. рублей). Генная инженерия направлена как на человека, так и растения, животных, но в каждом своем направлении имеет колоссальную прибыль. Всем известны продукты, имеющие аббревиатуру – ГМО. Несмотря на то, что рекламную привлекательность имеют продукты, на которых написано «не содержит ГМО», в Великобритании ежегодные инвестиции в биотехнологии составляют порядка 250 млн. долларов (создание ГМ-зерновых, ГМ-картофеля и др.) [5]. Обобщая, можно привести следующие цифры. Считается, что Евросоюз заработал на биоэкономике в 2008 году 1,5 триллиона евро и трудоустроил в отрасль 10% населения, в США только в биофармацевтике прибыль составляет больше 100 млрд. долларов [6]. В Китае около 20% общего промышленного продукта приходится на предприятия биотехнологической отрасли [7].

В то же время развитие биотехнологий обусловливает постановку новых задач перед юриспруденцией: решение многочисленных этических проблем юридическим путем. Можно перечислить основные направления, в рамках которых должна развиваться правовая наука: правовой статус эмбриона, судьба половых клеток, клонирование в промышленных целях, репродуктивные технологии, искусственные методы зарождения человеческой жизни. Решение указанных вопросов усложняется в силу их высокой экономической оценки. В то же время следует осознавать, что их решение невозможно на принципах экономической выгоды, рыночной экономики. Кроме того, российская юриспруденция пока отмалчивается по большинству представленных проблем, несмотря на агрессивность по отношению к человеку многих научных достижений. Но, так или иначе, право ещё выскажет свое отношение, оно не сможет «отсидеться» в стороне. Какими будут правовые решения – зависит от степени профессионализма тех дискуссий и исследований, которые происходят в настоящее время.

Использованные источники:

1. *Собрание законодательства РФ. 2002. № 21. Ст. 1917.*
2. *Собрание законодательства РФ. 2010. № 14. Ст. 1550.*
3. *Гоголевский П. А., Здановский В. М. Клонирование // Проблемы репродукции. 1998. № 3.*
4. *В США начато повсеместное клонирование собак // http://www.biorf.ru/catalog.aspx?cat_id=396&d_no=1089 (12 февраля 2009 г.)*

5. В ОАЭ впервые клонировали верблюда // http://www.biorf.ru/catalog.aspx?cat_id=396&d_no=1163 (14 апреля 2009 г.)
6. NewsRu.com. 23 мая 2008 г.

Задорожня Галина Володимирівна
кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного та адміністративного права Юридичного інституту Національного авіаційного університету

ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА СОЦІАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ОПОЗИЦІЇ

Новелізацією сучасної публічної влади є здійснення контролю за владою самою ж владою, тобто парламентською опозицією. Дійсно, парламентська опозиція є важливою складовою як парламентської демократії, так і правової, демократичної держави загалом. Аналіз спеціальної літератури та профільної нормативно-правової бази дає підстави стверджувати, що національне законодавство не містить нормативно закріпленого поняття «парламентська опозиція». Більше того, Конституція України не декларує й саме поняття «парламентська опозиція». І все ж, варто зазначити, що в Основному Законі держави закладене правове підґрунтя, а, відтак, і нормативна можливість інституціоналізації даного поняття. Так, у ст.15 Конституції України регламентовано, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності, жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова. Такий стан справ опосередковує не лише реальну можливість законодавчого утвердження даного інституту, але й можливість практичного його утвердження.

Водночас варто зазначити, що поняття «парламентська опозиція» досить активно продукується на доктринальному рівні, проте як у науці теорії права, так і в науці конституційного права вчені не дійшли спільного знаменника у питанні змістовного розуміння даної дефініції. Думається, що в контексті дослідження змістовної сутності виокремленого поняття необхідно виходити з такого поняття як «опозиція». Словник сучасної української мови визначає поняття «опозиція» у декількох значеннях: 1) протидія, опір кому-, чому-небудь; 2) протиставлення своїх поглядів своїх поглядів, дій або своєї політики іншим поглядам, діям або політиці; 3) загальна назва партій, груп, які виступають проти правлячої партії, групи або проти політики уряду, а також парламентські фракції цих партій; 4) група, угрупування в складі однієї партії, що виступає проти лінії її керівництва [1, с. 848]. Проте на переконання правознавця В.Д. Бабкіна, опозиція (лат. opposition – протиставлення, заперечення) – 1) протидія, опір офіційній політиці, певним діям і поглядам; 2) політична партія або інше угрупування, які висувають проти політики більшості або правлячого режиму, пропонують альтернативну політику, інший шлях вирішення проблем політики [2, с. 437 - 438]. Відтак, з огляду на зазначене, доходимо розуміння, що опозиція – це протиставлення одних поглядів чи дій у політиці іншим, партія або група, що виступає всупереч з думкою більшості або з панівною думкою і висуває альтернативну політику, інший спосіб вирішення тих чи інших проблем.

Опозиція співвідноситься з парламентською опозицією як загальне і ціле, оскільки остання є різновидом першої. Спробуємо проаналізувати змістовне наповнення поняття «парламентська опозиція». Так, на переконання Н.І. Грушанської, парламентська опозиція – це не що інше як парламентська (депутатська) група чи фракція представленої у парламенті політичної партії або коаліція (об'єднання, блок) таких партій, які не згодні з політичним курсом глави держави та/або виконавчої влади і виступають проти певних принципових питань урядової політики [3, с. 437]. Аналогічне тлумачення поняття «парламентська опозиція» пропонує і теперішній Голова Верховної Ради України В.М. Литвин [4, с. 246 - 247]. Натомість у проектах Законів, внесених на розгляд Верховної Ради України, можна знайти й інші трактування змістовного наповнення даного поняття. Наприклад,

парламентська опозиція – «добровільне об'єднання народних депутатів України, які не підтримують політичний та соціально-економічний курс Президента України, Кабінету Міністрів України по його реалізації та пропонують суспільству альтернативну програму розвитку» або «народні депутати, які входять до складу опозиційних формувань і кількість яких складає менше половини від конституційного складу Верховної Ради України». Зазначені дефініції не є бездоганними, оскільки викликають до життя більше зауважень ніж дають відповідей.

Так, аналізуючи перше визначення задаємося питанням: якщо «добровільне об'єднання народних депутатів України» опозиціонує свою діяльність, скажімо, лише проти Президента України, і загалом погоджується із зовнішньою та внутрішньою політикою уряду України (або ж навпаки), то чи буде таке об'єднання парламентарів визнаватися парламентською опозицією? Відтак, авторам законопроекту доцільно було б звернути на це увагу. Більше того, пропоноване визначення парламентської опозиції опосередковує можливість перетворення парламентської більшості у парламентську опозицію за умови не погодження більшості народних депутатів із політичним та соціально-економічним курсом, який продукують глава держави та уряд. Проте такий стан речей суперечить правовій природі парламентської опозиції, оскільки парламентська опозиція асоціюється, насамперед, з парламентською меншістю. І ще, запропоноване визначення парламентської опозиції опосередковує можливість існування декількох парламентських об'єднань, які можуть у тій чи іншій формі не погоджуватися з діяльністю глави держави чи уряду.

Інше визначення парламентської опозиції визначає її форму, але не зміст. Дійсно, дане поняття містить вказівку на «меншість» від конституційного складу народних депутатів у парламенті, проте автори залишають поза увагою змістовну сутність функціональної діяльності парламентської опозиції. Власне, нічого не сказано про головне, а саме: з якою метою створюється парламентська опозиція, яке її соціально-політичне призначення, в чому полягає сенс її діяльності. Відтак, думається, що вдалим є визначення парламентської опозиції, запропоноване Н.І. Грушанською.

З огляду на зазначене, доходимо висновку, що наука і практика конституційного права апріорі потребують серйозного осмислення в частині визначення не лише самого поняття «парламентська опозиція», але й доцільності її функціональної діяльності. Водночас, рішення Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) від 30 вересня 2010 р. (справа № 1-45/2010) деякою мірою нівелює цінність наукових досліджень у контексті визначення правової природи, сутності, функціонального призначення парламентської опозиції, оскільки остання створюється на противагу парламентській більшості. І все ж, Україна, рухаючись до європейської спільноти, зобов'язана не лише визнати демократичні надбання західноєвропейських держав, одним з яких є парламентська опозиція, але й привносити їх на ґрунт національного державотворення.

Використані джерела:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і головн. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.

2. Бабкін В.Д. Опозиція // Юридична енциклопедія. В 6 т. / Ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. – Т. 4. – К., 2002. – 768 с.

3. Грушанська Н.І. Парламентська опозиція // Юридична енциклопедія. В 6 т. / Ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. – Т.4. – К., 2002. – 768 с.

4. Законотворча діяльність: словник термінів і понять / [авт.-уклад. Литвин В.М.]. – К.: Парламентське вид-во, 2004. – 344 с.

Задоя Іванна Іванівна
старший викладач кафедри цивільного та трудового права
Одеської національної морської академії

ЧИ ПОТРІБНО ВВОДИТИ НА ДЕРЖАВНІЙ СУЖБІ ДРЕС-КОД?

Всі знають прислів'я: «Зустрічають по одягу, а проводжають по розуму». При цьому підкреслюється, що розум, звичайно,- це головне, але зустрічають все ж таки по одягу...

У давні часи одяг відображав належність людини до певної соціальної групи, професії. У багатьох випадках форма одягу суворо регламентувалась, і ніхто не смів її порушувати. Особливо суворі вимоги були при дворах.

У наш час вимоги до одягу не такі категоричні. Нині кожен може одягатись, як він забажає. Саме це робить людину відповідальною за свій зовнішній вигляд. Широкий вибір одягу дає змогу кожному повною мірою виявити свій смак, почуття прекрасного, нарешті, почуття міри, а також підкреслити переваги або приховати недоліки своєї фігури.

Але, на жаль, не кожній людині притаманний смак у виборі одягу, іноді забувають або не знають про функціональне призначення та доречність в певній ситуації того чи іншого одягу. Саме тому у розвинутих демократичних країнах представники певних професій надають великого значення своєму зовнішньому вигляду, і для них навіть вводиться дрес-код.

Dress-code у перекладі з англійської буквально означає «кодекс одягу» - це форма одягу, якої необхідно дотримуватися при відвідуванні певних заходів, організацій, установ [1].

Серед багатьох професій в Україні вирізняється своєю специфікою професія державного службовця. Адже саме через державних службовців держава безпосередньо реалізує свої завдання і функції. У зв'язку з цим до осіб, які обіймають посади державних службовців, законодавством передбачено низку вимог та обмежень етичного змісту і юридичного характеру, щодо громадянства, освіти, професійної підготовки тощо [4].

Обмеження етичного характеру, пов'язані з поведінкою державних службовців, закріплені в законах України «Про державну службу», «Про боротьбу з корупцією» та в Загальних правилах поведінки державного службовця, затверджених наказом Головдержслужби України від 23 жовтня 2000 року №58.

Останнім часом є спроби закріпити вимоги до зовнішнього вигляду (дрес-коду) державних службовців. Так, наказом Міністра Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2010 року №155 затверджено Рекомендації щодо зовнішнього вигляду (дрес-коду) працівників Секретаріату Кабінету Міністрів України. Рекомендаціями передбачені основні вимоги до одягу державних службовців: акуратність, стриманість, охайність. Костюм повинен бути завжди добре випрасуваний, сорочка, блуза – свіжою, взуття – начищене і без збитих підборів. Одяг має відповідати місцю, часу і характеру діяльності державного службовця. Краще вдягатися просто, ніж з претензією. Варто уникати авангардних напрямів і "писку моди". Два дні підряд не можна ходити на роботу в одному і тому ж вбранні.

Рекомендаціями також встановлено обмеження для вбрання жінки - державного службовця на робочому місці: не носити одяг, що повністю відкриває руки; не рекомендується глибоке декольте на блузах чи сукнях; не вдягати надто вузькі і короткі спідниці та спідниці з глибокими розрізами; не вдягати прозорі сукні чи блузи, через які просвічує спідня білизна; не вдягати сукні, що щільно облягають фігуру; не варто носити одяг із прозорих тканин, мережива, блискучого шовку, джинсової тканини; не рекомендується одяг із тканин у квіточки, інші малюнки, з використанням живописних полотен, друкованих текстів, портретів людей чи зображень тварин тощо; не рекомендується використовувати масивні та яскраві прикраси, а також рюші, волани, бахрому, пір'я, банти; в оформленні ділового костюма варто уникати численних накладних деталей [5].

Якщо проаналізувати законодавство зарубіжних країн, то ми побачимо, що закріплення вимог до зовнішнього вигляду державних службовців є нормою.

Так, наприклад, чиновники китайського міста Чженчжоу у провінції Хенань не мають права надягати на роботу яскравий одяг або фарбувати волосся в неприродні відтінки (червоний, зелений, синій). А у провінції Жеджанг чиновники повинні виключити наряди, які відкривають спину або ноги. Чоловікам не можна відрощувати бороди, носити майки або фривольні сорочки.

У США чиновники повинні суворо дотримуватися дрес-коду. Держслужбовці одягають костюм, беруть кейс, але взувають кеди, а туфлі кладуть у рюкзак, оскільки, добираючись на громадському транспорті,і не хочуть псувати дороге взуття. Туфлі перевзувають вже на роботі.

А ось службовці містечка Бруксвіль у Флориді зобов'язані носити нижню білизну і користуватися дезодорантами. Під забороною опинилися футболки, де є зображення наркотиків або нецензурні слова, а також сексуально провокуючі наряди. Пірсинг частково дозволений: через сережки у вухах проблем не буде, а ось решта прикрас повинна бути захована під одягом.

В Японії у магазинах Токіо продають діряві шкарпетки, які популярні у чиновників. Літом в держустановах кондиціонери охолоджують приміщення до +28° С тому чиновники, які стали заручниками дрес-коду, вдаються до хитрощів: діряві шкарпетки добре вентилюються, і ноги не перегріваються.

Державним службовцям Таджикистану заборонено мати золоті зуби. Ще у 2006 році президент Емомалі Рахмон зажадав від чиновників негайної заміни золотих коронок. Глава держави вважає, що золото в роті – це дуже нескромно. Всі були не в захваті: у країні «ювелірні» зуби були в моді.

Працюючи в банках, школах, держустановах Пакистану, чоловіки одягають костюми, а жінки носять національний одяг. Традиційний жіночий наряд - шальвар каміз, який складається з туніки, брюк і хустки. Жінки накидають хустку на плечі або надягають на голову [5].

У Російській Федерації в липні 2010 року Президентська Рада по протидії корупції розробила та схвалила проект типового кодексу етики і службової поведінки державних службовців РФ. Як повідомив керівник Адміністрації Президента РФ Сергій Наришкін, проект цього кодексу може бути затверджений Державною Думою вже в жовтні поточного року [2]. У цьому типовому кодексі окрема дев'ята стаття присвячена зовнішньому вигляду державного службовця. Вона передбачає, що зовнішній вигляд державного службовця при виконанні ним посадових обов'язків повинен сприяти повазі громадян до державних органів, відповідати загальноприйнятому діловому стилю, який характеризується офіційністю, стриманістю, традиційністю та акуратністю». Статтею 10 типового кодексу також передбачається відповідальність за порушення держслужбовцями вимог кодексу [3].

Проаналізувавши вищевикладений матеріал, вважаємо за доцільне введення дрес-коду в Україні для всіх державних службовців, а не тільки для державних службовців Секретаріату Кабінету Міністрів України, шляхом доповнення відповідними пунктами Загальних правил поведінки державного службовця.

Використані джерела:

1. *Електронний ресурс – режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Dress-code.*
2. *Електронний ресурс – режим доступу: http://dominational-777.ru/2010/07/22/kodeks-chinovnika-srabotaet-let-cherez-1015.html.*
3. *Електронний ресурс – режим доступу: http://oijefo.livejournal.com/53293.html*
4. *Про державну службу: Закон України від 16 грудня 1993 року № 3723 -XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 52. - Ст.490.*
5. *Рекомендації щодо зовнішнього вигляду (дрес-коду) працівників Секретаріату Кабінету Міністрів України, затв. наказом Міністра Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2010 року №155.*
6. *Стрілецька М.В. Особливості міжнародного дрес-коду [електронний ресурс] – режим доступу: http://www.bizslovo.org/contenVindex.php/en/diloviy-etyket/157-zovnishniy-vyglyad/510-osobl-zakord.html.*

Звонарьова Ю. В.
здобувач Інституту законодавства Верховної Ради України,

ПЕРЕДУМОВИ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ

В умовах необхідності залучення в економіку України як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій надзвичайно актуальним є питання визначення ролі та особливостей правового регулювання діяльності різних суб'єктів фондового ринку [1].

Світова практика не демонструє однакового відношення до регулювання законів про цінні папери. В історії накопичений великий досвід державного регулювання ринку цінних паперів, на основі якого виводиться *три моделі* його регулювання:

- безпосередній урядовий контроль;
- контроль через фінансово-банківські установи;
- через спеціально створені установи.

Окрім цього, визначається *дві концепції* регулювання ринку цінних паперів:

- регулювання ринку зосереджено в державних органах, лише невелика частина повноважень щодо нагляду, контролю, встановленню правил передаються державою так званим саморегулівним організаціям (об'єднанням професійних учасників ринку цінних паперів);
- максимально можливий обсяг повноважень передається саморегулівним організаціям, значна частина в контролі займають не жорсткі приписи, а переговорний процес, індивідуальні узгодження. Держава у цьому випадку зберігає за собою основні контрольні функції [2, с. 50–51].

На практиці рівень централізації та жорсткість регулювання визначається шляхом поєднання вказаних двох крайностей [3, p. 57]. Модель фінансово-правового регулювання залежить від моделі ринку, прийнятого у тій чи іншій країні, ступеня централізації управління у країні та автономії регіонів.

Відносини, об'єктом яких є цінні папери як фінансовий інструмент, протягом тривалого часу були предметом правового регулювання, однак обіг цінних паперів був недостатньо розвинений і фактично був відсутній у період існування радянської держави. Це безпосередньо пояснюється тим, що історично активізація діяльності щодо випуску та обігу цінних паперів безпосередньо пов'язана із відношенням держави до приватної власності та підприємництва. Тому об'єктивно розвиток інституту цінних паперів та їхній обіг постав розвиватися тільки з початком ринкових реформ, хоча до сьогоднішнього часу фактично перебуває у недорозвиненому стані.

Досвід правового регулювання відносин щодо обігу цінних паперів показує наявність великої публічно-правової складової у механізмі правового регулювання, розвиток фондового ринку та його регулювання здійснювалося шляхом активного втручання держави в діяльність, яка здійснюється у сфері формування фінансових ресурсів [4, с. 3].

Утвердження ринкових відносин в Україні, якісні зміни, що активно відбуваються у недержавному секторі, поява потужних фінансів, що накопичує приватний та корпоративний сектор економіки, активний розвиток ринку цінних паперів, — все це зумовлює гостру потребу в адекватному законодавчо-правовому забезпеченні, передбачає перш за все наявність розвинутого фінансового права [4, с. 4].

Однією із тенденцій розвитку та об'єктивною необхідністю фінансово-правового регулювання сфери цінних паперів є встановлення певного рівня централізації, встановлення єдиних правил, регламентів, порядку. Це приходить на зміну спонтанності, хаотичності, роздрібненості та децентралізації. У кінцевому підсумку консолідуюча роль фондового ринку характерна для усієї системи фінансово-економічних відносин ринкового типу [4, с. 70].

Становлення ринку цінних паперів України, розбудова його внутрішньої інфраструктури вимагають одночасного становлення та вдосконалення системи регулювання та контролю за процесами, що відбуваються на ньому. Це обумовлено тим, що значна

складність, різкі коливання стану фондового ринку, наявність великої кількості професійних та непрофесійних учасників, величезні обсяги різноманітних угод, що укладаються, конфіденційний характер значної частини інформації щодо цінних паперів та цілий ряд інших чинників створюють потенційні умови для зловживань, які посягають на інтереси широкого кола інвесторів, зменшують їх довіру до ринку, що, як наслідок, призводить до падіння його ефективності.

Досвід країн з розвиненим ринком цінних паперів показує, що держава повинна здійснювати на фондовому ринку наступні координуючі та регулюючі функції: розробка концепції розвитку фінансового ринку, програми її реалізації, розробка законодавчих актів для запуску і розвитку фондового ринку; контроль за фінансовою стійкістю і безпекою фондового ринку (контроль за входом на ринок, реєстрація цінних паперів, нагляд за фінансовим станом інвестиційних інститутів); установлення законодавчих норм функціонування ринку, контроль за їхнім дотриманням і застосування санкцій за їхнє порушення; створення системи інформування про стан ринку цінних паперів і забезпечення її відкритості для інвесторів; створення системи захисту дрібних інвесторів (міноритарних акціонерів) від ігнорування їх інтересів та від фінансових утрат [4, с. 59].

Передумовами фінансово-правового регулювання є також необхідність реєстрації усіх учасників ринку цінних паперів, забезпечення усіх суб'єктів економіки правдивою інформацією про випуск та обіг цінних паперів, забезпеченню контролю і правопорядку на ринку цінних паперів. Такий державний вплив може здійснюватися як у формі безпосереднього втручання у функціонування фондового ринку, а також у вигляді заходів непрямого впливу на ринок [2, с. 54].

І хоча спекулятивні операції визнаються побічним результатом функціонування ринку цінних паперів [5, с. 34], однак отримання спекулятивного доходу (за рахунок коливань курсів цінних паперів) не повинно межувати із зловживаннями та проведенням протиправної діяльності. Така функція покладається на визначених законодавством регуляторів (державних установ чи саморегулівних організацій).

Не слід скидати з рахунку державу як власника, який також може відігравати значну роль на фондовому ринку. І особливість такого учасника полягає у тому, що держава поєднує два чинника: *по-перше*, вона виконує функцію регулятора відносин щодо обігу цінних паперів, а, *по-друге*, може виступати безпосереднім учасником таких правовідносин. Це покладає на державу окрему відповідальність за встановлення та гарантування прав тих учасників фондового ринку, які не мають повноважень щодо його регулювання.

І, врешті-решт, ринок цінних паперів виконує важливу соціальну роль у державі з соціальноорієнтованою ринковою економікою [6]. Саме за рахунок вільного обігу цінних паперів створюється держава власників, що дозволяє виділити окремий принцип фондового ринку – принцип соціальної справедливості, який полягає у забезпеченні створення рівних можливостей і спрощення умов доступу інвесторів і позичальників до ринку фінансових ресурсів, недопущення монопольних проявів дискримінації прав і свобод суб'єктів ринку цінних паперів [7, с. 58].

Отож, ринок цінних паперів є невід'ємною частиною фінансової системи будь-якої країни. Для України цей інститут набуває все більш важливого значення, оскільки соціально-економічні перетворення, що здійснюються в Україні і спрямовані на розвиток ринкових відносин, визначають інституційне становлення та розвиток ринку цінних паперів.

З цього можна зробити висновок, що існує об'єктивна потреба фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів у сучасній Україні, визначення правового статусу учасників фондового ринку, забезпечення стабільності ринку цінних паперів, його урегульованості, контрольованості, надійності, ефективності та конкурентноспроможності. Особливо актуальне це питання постало внаслідок розвитку економічної кризи, однієї із причин стало недостатнє розуміння важливості фінансово-правового регулювання фондового ринку взагалі та обігу цінних паперів зокрема.

Список використаних джерел

1. *Нурзад І. Л. Правове регулювання діяльності банків на ринку цінних паперів України : Автореферат дис. на здобут. наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 "цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право" / І. Л. Нурза ; КНУ ім. Т. Шевченка. — К., 2004.*
2. *Быля А. Б. Финансово-правовое регулирование выпуска и обращения ценных бумаг. Облигация, вексель : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Быля Александр Борисович. — М., 2003.*
3. *Financial Systems and Development. — Washington : The World Bank, 1989.*
4. *Приступко А. О. Фінансово-правове регулювання фондового ринку України : Дис. .... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Приступко Альона Олексіївна ; Інститут законодавства Верховної Ради України. — К., 2006.*
5. *Килячков А. А. Рынок ценных бумаг и биржевое дело / А. А. Килячков, Л. А. Чалдаева. — М. : Юристъ, 2002.*
6. *Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : [навч. посіб.] / П. М. Рабінович ; ЛНУ ім. І. Франка. — Вид. 9-е, зі змін. — Львів : Край, 2007. — 188 с.*
7. *Старинський М. В. Правове регулювання відносин у сфері випуску та обігу цінних паперів в Україні : [навч. посіб.] / М. В. Старинський, Ж.В. Завальна. — Суми : Університетська книга, 2007. — 405 с.*

Зима Олександр Миколайович
студент 3 курсу юридичного факультету
Київського національного університету ім. Тараса Шевченко

СЛУЖБОВА ТАЄМНИЦЯ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ.

Податкова таємниця не підлягає розголошенню податковими органами (їх посадовими особами), за винятком випадків, передбачених чинним законодавством. Для відомостей, що складають податкову таємницю, установлений спеціальний режим збереження і доступу.

Однак при виконанні покладених законом задач контролю за дотриманням податкового законодавства, правильністю нарахування, повнотою і своєчасністю сплати податків і зборів податковим органам, крім відомостей, що складають податкову таємницю – тобто безпосередньо ті відомості, що стосуються стягнення та сплати податків і зборів, податківцям, як службовим особам стають відомі й інші відомості, що становлять безпосередньо конфіденційну інформацію.

Вважаємо за доцільне, акцентувати свою уваг уна службовій таємниці податкових органів. Складність полягає в тому, що в даний час ні в законодавстві, ні в науковій доктрині не існує єдиного концептуального підходу до поняття, ролі і місця інституту службової таємниці в інформаційному праві. Іноді окремо виділяють податкову та службову таємницю.

Загальним між службовою і податковою таємницями є те, що вони відносяться до конфіденційної інформації, доступ до якої обмежений відповідно до

законодавства [1].

Так, можемо відмітити, що об'єкт податкової таємниці складають будь-як відомості про платника податків, отримані податковим органом (посадовою особою) при здійсненні його повноважень. На перший погляд, здається, що об'єкт службової таємниці податкових органів складають відомості, пов'язані з організацією і проведенням оперативної діяльності податкових органів з метою виконання завдань, покладених на них законом. Зміст і перелік інформації, віднесеної до службової таємниці, визначає керівник податкового органу. Наприклад, до службової таємниці варто віднести відомості про посадових осіб (інших працівників) податкового органу - персональні дані, адреса, посада й ін., а також

нормативно-розпорядницькі документи податкових органів з обмеженим доступом (наприклад, методики, форми, способи проведення податкових перевірок, плани контрольних заходів і інші, що мають статус документів з грифом "для службового користування"). В даному випадку, виникає питання чи відноситься інформація, що стосується персональних даних платника до службової таємниці? Чіткої відповіді на сьогодні між науковцями не має. Проте якщо проаналізувати вимоги чинного законодавства, то можна дійти висновку, що з метою забезпечення конституційних прав та інтересів особи посадові особи податкового органу повинні зберігати отримані в ході виконання своїх службових обов'язків відомості про персональні дані та іншу конфіденційну інформацію в таємниці. Безпосередньо дана інформація є таємницею особистого характеру платника податків, але що стосується службової особи, то для останнього це буде не що інше, як службова таємниця.

Так, аналіз норм чинного законодавства показує, що податкова і службова таємниця переплітаються в даному аспекті, тому доцільним буде говорити саме про службову таємницю податкових органів.

Використані джерела:

1. *Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 року (з наступними змінами та доповненнями) // ВВРУ. - №5. – 2004. – Ст. 245.*

2. *Про державну податкову службу в Україні: Закон України від 04.12.1990 року (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. - N 6 (05.02.1991) . – Ст.37.*

Івановська Алла Миколаївна
доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
кандидат юридичних наук, доцент
Хмельницького університету управління та права

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

Світова практика конституціоналізму свідчить, що переважна більшість країн, проголошуючи себе демократичними, соціальними, правовими державами, декларує, насамперед, прихильність загальнолюдському, гуманітарному виміру у здійсненні влади, забезпеченні прав і свобод людини і громадянина. Особливу роль в системі гарантій реалізації і захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина відіграє судовий захист прав і свобод як національними, так і міжнародними судовими інстанціями, і, зокрема, органами конституційної юстиції.

Звичайно, Конституційний Суд України займає досить важливе місце в механізмі захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні. Більшість прийнятих ним за час своєї діяльності рішень так чи інакше стосується забезпечення прав людини. Відповідно до статті 159 Конституції України Конституційний Суд України повинен здійснювати свого роду експертизу законопроектів про внесення змін в Конституцію на предмет того, чи передбачають такі зміни відміну або обмеження прав і свобод людини і громадянина. Згідно зі статтею 147 Конституції України Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів і інших правових актів України Конституції України. Шляхом здійснення такого контролю Суд визнає ці акти, або окремі їх положення неконституційними, якщо вони не відповідають Основному Закону, тим самим захищаючи права і свободи людини і громадянина як вищу соціальну цінність держави. Фізичні особи, конституційні права яких порушені, не можуть безпосередньо ініціювати розгляд такого роду справ в Конституційному Суді

України. Це право вони можуть здійснювати лише через уповноважених державних органів і осіб, що обмежує можливості захисту їх прав і свобод національними правовими засобами [5, с.70].

Серед процедур, які використовуються органами конституційної юстиції в багатьох зарубіжних країнах для захисту прав і свобод людини і громадянина, все більш популярною стає процедура розгляду конституційних скарг. Інститут конституційної скарги є характерним в основному для європейських країн, зокрема для Австрії, Німеччини, Іспанії, Угорщини, Швейцарії, Чехії, Болгарії, Польщі, Македонії, Словаччини, Словенії і інших. Даний інститут діє і у країнах пострадянського простору: Росії, Грузії, Таджикистані, Киргизстані. Конституційна скарга представляє собою право громадянина звернутись в органи судового конституційного контролю з проханням про перевірку конституційності владних актів, які порушують, на його думку, певне його конституційне право. Цей інститут має свої особливості: в одних країнах захисту шляхом подання конституційної скарги підлягають всі конституційні права і свободи, в інших – їх певний перелік, який включає зазвичай громадянські і політичні права. Так, згідно з пунктом 1 статті 127 Конституції Словацької Республіки Конституційний Суд приймає рішення по скаргах фізичних або юридичних осіб на порушення їх основних прав і свобод, які випливають з міжнародного договору, ратифікованого Словацькою Республікою і обнародуваного в порядку, встановленому законом, якщо рішення про захист цих прав і свобод не приймає інший суд [4, с.146]. Подібні положення містить і пункт 3 статті 110 Конституції Республіки Македонія [3,с.455].

Правом звернення з конституційною скаргою, як правило, наділяються фізичні особи, які вважають, що мало місце порушення їх конституційного права чи свободи. Однак, цим правом можуть володіти і юридичні особи, що має місце в ряді країн: Австрії, Німеччині, Іспанії, Швейцарії, Югославії, Словаччині. Часто право на звернення з конституційною скаргою в конституційний суд здійснюється через народного омбудсмена, народного захисника або прокурора (Іспанія, Словенія, Португалія). Так, відповідно до пункту б статті 162 Конституції Іспанії закон надає право подання скарг на порушення конституційних прав і свобод – будь якій фізичній чи юридичній особі, яка посилається на законні інтереси, а також Захиснику народу і прокуратурі [2, с.90].

Як свідчить практика зарубіжних країн у сфері конституційного судочинства, саме через інститут індивідуальної конституційної скарги досягається максимальний рівень захисту прав і свобод людини і громадянина з урахуванням особливості кожної справи та специфіки порушення конституційного права окремої особи [7, с.210].

На жаль у національному законодавстві досі відсутня норма про запровадження інституту конституційної скарги. Судді Конституційного Суду неодноразово наголошували на необхідності запровадження даного інституту у практику конституційного судочинства України. Більше того, це питання ставилось перед суб'єктами конституційної ініціативи щодо внесення відповідних змін до Конституції України. Однак, зазначена проблема до цього часу не розв'язана. Донині єдиною можливістю безпосереднього захисту конституційних прав і свобод залишається використання інституту конституційного звернення з метою офіційного тлумачення Конституції та законів України, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести, або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 42, 43, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України»). При цьому законом обмежено це право лише випадками наявності неоднозначного застосування зазначених норм органами судової влади. Як наслідок – за одинадцять років своєї діяльності конституційний Суд розглянув лише шістнадцять справ такої категорії, тобто приблизно лише десяту частину із загальної кількості розглянутих ним справ. І це за умови, що надійшло таких звернень за цей період часу до Конституційного Суду майже

півтори тисячі [6, с.7]. Слід зазначити, що таке обмеження також негативно позначається на міжнародному іміджі України, оскільки, не знайшовши судового захисту у своїй державі, громадяни змушені звертатись до Європейського суду з прав людини і, як засвідчує практика, щороку кількість таких звернень зростає, причому із сорока шести країн Європи до цього міжнародного органу більше від громадян нашої країни звертаються лише громадяни Росії, Туреччини та Румунії.

Запропонований аналіз повноважень Конституційного Суду щодо захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина та вивчення позитивного зарубіжного досвіду дає підстави стверджувати, що для більш ефективного захисту прав і свобод громадян в Україні доцільним є розширення повноважень Конституційного Суду України у даній сфері, а саме введення у практику конституційного судочинства України інститут конституційної скарги. Цей інститут як ніякий інший гарантує дотримання конституційних прав і свобод та сприяє формуванню у громадян впевненості в тому, що вони живуть у суспільстві, в якому запроваджено режим демократичної конституційної держави. Розширення повноважень Конституційного Суду України у сфері захисту прав і свобод людини здійснить позитивний вплив на всю правозастосовчу практику, спрямовуючи її в конституційне русло, сприятиме утвердженню і забезпеченню прав і свобод людини як вищої соціальної цінності.

Використані джерела:

1. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №49. Ст.272.

2. Конституции государств Европы: В 3 т. Т.1. / Под общей ред. Л.А.Окунькова. – М., Изд. Норма. – 2001. – 824 с.

3. Конституции государств Европы: В 3 т. Т.2. / Под общей ред. Л.А.Окунькова. – М., Изд. Норма. – 2001. – 840 с.

4. Конституции государств Европы: В 3 т. Т.3. / Под общей ред. Л.А.Окунькова. – М., Изд. Норма. – 2001. – 792 с.

5. Савчин М.В. Система захисту конституційних прав і свобод та преюдиція рішень Конституційного Суду України. // Часопис Київського університету права. – 2005 - №3 – С.70-73.

6. Стрижак А. Конституційне судочинство в Україні: здобутки і проблеми. // Право України – 2008 - №1 – С.3-7.

7. Тесленко М.В. Судебный конституционный контроль в Украине. – К. – 2001. – 343с.

Караянов Костянтин Петрович

студент 3 курсу Факультету морського права і менеджменту

Одеської національної морської академії

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

На противагу іншим колишнім союзним республікам, Україна зуміла уникнути міжнаціональних конфліктів саме завдяки зваженій національній політиці. Національні меншини м’яко інтегрувалися в українське суспільство, хоч доводилося розв’язувати непрості проблеми, зокрема в Криму, куди в період перебудови почали масово повертатися депортовані народи, насамперед кримські татари, що потягло за собою необхідність їх влаштування на рідній землі та налагодження мирних стосунків з місцевим населенням [3, 163].

Незважаючи на те, що українське законодавство гарантує національним меншинам широкий спектр прав та свобод, можна стверджувати, що для деяких із цих положень досі не знайдено механізмів практичної реалізації, а інші не виконуються або виконуються органами державної влади лише частково. Сам факт наявності правових гарантій та ратифікації низки міжнародних угод не дав національним меншинам нічого з наступних причин.

По-перше, Україною не було ратифіковано найсуттєвіших положень Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, які б змогли надати національним меншинам можливість вільно застосовувати рідну мову та розвивати власну культуру. А більшість з ратифікованих договорів взагалі носять декларативний характер [5, 89].

По-друге, ефективних механізмів реалізації тих положень міжнародних договорів, що були ратифіковані Україною, досі не створено. Відсутність чітко визначеного механізму реалізації прав національних меншин та встановлення відповідальності за бездіяльність щодо здійснення їхніх прав веде до повного ігнорування органами державної влади інтересів національних меншин. За таких обставин національні меншини фактично кинуті напризволяще, маючи змогу лише самостійно відстоювати свої права.

По-третє, існуючі органи державної влади, до компетенції яких входить відстоювання інтересів та прав національних меншин, фактично неспроможні проваджувати ефективну політику забезпечення їхніх прав. Саме через це у Державний бюджет майже не закладаються кошти на реалізацію прав національних меншин, гарантованих законодавством. Про діяльність Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин яскраво свідчить архаїчність вітчизняного законодавства з питань забезпечення прав національних меншин. Фактичне ігнорування комітетом частини своїх функцій свідчить про повну незацікавленість законодавчої влади у поліпшені ситуації на етнонаціональному фронті [5, 91].

Сьогоднішній стан українського суспільства свідчить про наявність прихованого соціально-етнічного конфлікту, який готовий у будь який момент перейти у відкриту стадію. На фоні політики популяризації української мови за рахунок мов національних меншин склалась ситуація, близька до відкритого протистояння. Балансуючі на межі інтересів національної більшості та меншин, державі вдалося уберегти суспільство від ескалації конфлікту. Проте зрозуміло, що для зменшення напруги у суспільстві необхідно докорінно переглянути етнополітичний курс держави, спрямувавши його на гармонізацію відносин між національною більшістю та меншинами [3, 165].

Треба зрозуміти, що забезпечення відповідності правового статусу національних меншин їхньому фактичному статусу – стратегічно важливий напрямок для забезпечення державної безпеки. Доти, доки державною не буде реалізовано того, що було гарантовано національним меншинам у відповідних нормативних актах, Україна залишатиметься під загрозою розпалення внутрідержавного конфлікту.

Вже сьогодні держава має вжити рішучих заходів, спрямованих на підтримку забезпечення прав національних меншин. Ними мають стати ґрунтовні правові реформи, а саме імплементація міжнародних зобов'язань України у вітчизняне законодавство. Держава потребує прийняття нового закону про мови, що за своїм змістом відповідав сучасному національному складу суспільства.

Діяльність Державного комітету України у справах національностей та релігій потребує суттєвих змін. Незважаючи на надзвичайно широкі повноваження, цей комітет фактично безсилий, фактично являючи собою консультативний орган. З моменту заснування Держкомнацрелігій стало зрозуміло, що без відповідних важелів тиску цей орган не зможе ефективно реалізовувати свої функції. Подібним важелем могла б стати можливість притягнення до відповідальності за бездіяльність по відношенню до національних меншин. Ігнорування пропозицій Комітету та бездіяльність у сфері забезпечення прав національних меншин не має залишатися безкарною [4, 65].

Проте усі вищезазначені заходи будуть неефективні без відповідної бюджетної підтримки. Повноцінне фінансування ключових напрямків у забезпеченні реалізації прав національних меншин є найбільш важливим фактором, адже відсутність коштів фактично блокуватиме будь які ініціативи у цій сфері. Виходом з цього становища може стати лише

децентралізація повноважень з забезпечення прав національних меншин. Це не тільки зніме навантаження на Державний бюджет, а й значно підвищить ефективність вживаних заходів, адже вони будуть прийматися безпосередньо на місцях, що відповідатиме реальним потребам меншин на місцях.

Україні не варто продовжувати брати на себе зобов'язання з забезпечення прав національних меншин. Декларативний характер та майже повна відсутність їхньої реалізації лише дискредитуватиме Україну в очах міжнародної спільноти та посилюватиме міжнаціональну напругу в суспільстві. Якщо влада визнає пріоритет цього напрямку, вона мусить вжити рішучих заходів для того, щоб національні меншин змогли почувати себе повноправними членами Українського народу, водночас зберігши власну самобутність та культурну унікальність.

Використані джерела:

1. Про національні меншини в Україні: за станом на 16.07.1992 р. / Верховна Рада України. — Офіц. вид. —К.: Парлам. вид-во, 1992.— 5 с. – (Бібліотека офіційних видань).

2. Декларація прав національностей України: за станом на 01.11.1991 р. / Верховна Рада України. — Офіц. вид. —К.: Парлам. вид-во, 1992.— 12 с. – (Бібліотека офіційних видань).

3. Биков О.М. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні/ Биков О.М. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2001. — 254 с. – (Конституційне право) (Праці/ Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН; т.3).

4. Гальченко П.М. Права національних меншин в Україні: Досвід і перспективи / Гальченко П.М. — К.: Укр. Слово, 2004. – 145 с. – (Національні меншини в Україні; т.1).

5. Івановський В.В. Питання розвитку законодавства України про статус національних меншин. Вдосконалення законодавства України в сучасних умовах / Івановський В.В. // Право України: - К., 1999. - Вип. 1. - С. 87-97.

Кішинський Андрій Володимирович

здобувач Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

ПРОБЛЕМИ АПЕЛЯЦІЙНОГО ПЕРЕГЛЯДУ РІШЕНЬ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Серед гарантій забезпечення законності у провадженні по справах про адміністративні правопорушення важливе місце займає законодавчо визначена можливість перегляду рішення по справі про адміністративні правопорушення. Але Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП) в його сучасному вигляді містить певні прогалини, які ускладнюють, а іноді навіть унеможливлюють оскарження та подальший перегляд рішень у справах про адміністративні правопорушення, особливо тих, які передбачають застосування такого адміністративного стягнення як адміністративний арешт.

Відповідно до статті 294 КУпАП, постанова судді по справі про адміністративне правопорушення може бути переглянута в апеляційному порядку суддею судової палати апеляційного суду в кримінальних справах. Але при цьому не визначено самого порядку перегляду, тобто за якими правилами має здійснюватись перегляд. У цій статті лише зазначено, що апеляційний суд переглядає справу в межах апеляційної скарги. Суд апеляційної інстанції не обмежений доводами апеляційної скарги, якщо під час розгляду справи буде встановлено неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права. Апеляційний суд може дослідити нові докази, які не досліджувалися раніше, якщо визнає обґрунтованим ненадання їх до місцевого суду або необґрунтованим відхилення їх місцевим судом.

Іншими словами, законом не визначено, в якому порядку має здійснюватись апеляційний перегляд – адміністративному чи судовому. На відміну від КУпАП, в процесуальних кодексах на це є чітка вказівка.

Так, наприклад у статті 362 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК) зазначено, що судове слідство в апеляційному суді провадиться за правилами глави 26 цього Кодексу лише щодо тієї частини вироку, законність і обгрунтованість якої оспорюється в апеляції. Судові дебати в суді апеляційної інстанції проводяться у відповідності з вимогами статті 318 цього Кодексу і полягають у промовах учасників судового розгляду стосовно тієї частини вироку, яка оскаржена. Першими виступають особи, які подали апеляції.

Відповідно до статті 196 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАСУ), апеляційний розгляд здійснюється за правилами розгляду справи судом першої інстанції з урахуванням особливостей, встановлених відповідною главою КАСУ.

За таких умов логічним буде припущення, що перегляд постанови по справі про адміністративне правопорушення в апеляційному порядку має здійснюватись за правилами провадження у справах про адміністративні правопорушення. Але, законом для провадження по справах про адміністративні правопорушення не встановлено права використовувати аналогію закону.

Навіть якщо апеляційний перегляд буде здійснюватись за правилами розгляду справ про адміністративні правопорушення, передбаченому КУпАП, апеляційний суд буде виконувати невластиву йому функцію – здійснювати провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Крім того, якщо такі повноваження покладені на суддів апеляційних судів, то окремі положення статті 294 КУпАП входять у конфлікт з положеннями статті 13 Закону України «Про судоустрій України», відповідно до якої розгляд справ в апеляційному, касаційному порядку, а також в інших випадках, передбачених законом, здійснюється судом колегіально у складі не менше трьох професійних суддів відповідно до закону. Натомість відповідно до статті 294 КУпАП апеляційний перегляд здійснюється однім суддею.

Розв’язати вказані колізії можна двома шляхами. По-перше можливим є визначення відповідної процедури апеляційного перегляду в КУпАП чи принаймні вказівка на те, що апеляційний перегляд здійснюється за правилами розгляду справ про адміністративні правопорушення. Але, слід зазначити, що в даному випадку колізія вирішується лише частково, оскільки невластива апеляційним судам функція розгляду справ про адміністративні правопорушення залишається.

По-друге, можливим є передача повноважень щодо апеляційного перегляду рішень по справах про адміністративні правопорушення адміністративним судам для здійснення його за правилами адміністративного судочинства. В основі цього підходу лежить розуміння того, що розгляд судами справ про адміністративні правопорушення здійснюється на принципах адміністративного провадження, а не правосуддя. Відтак логічною буде і процедура оскарження і перегляду рішень по таким справам в порядку саме адміністративного судочинства.

Але, якщо розглядати проблему з точки зору адміністративного судочинства, необхідно визначитись, який суд в системі адміністративних судів мав би здійснювати апеляційний перегляд.

На сьогодні адміністративними судами першої інстанції є місцеві загальні суди як адміністративні суди та окружні адміністративні суди. Відповідно до статті 18 КАСУ, місцевим загальним судам як адміністративним судам підсудні поряд з іншими усі адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності. Окружним адміністративним судам підсудні адміністративні справи, у яких однією зі сторін є орган державної влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, їх посадова чи службова особа, крім випадків, передбачених цим Кодексом, та крім справ з приводу їхніх рішень, дій чи бездіяльності у справах про адміністративні проступки та справ, які підсудні місцевим загальним судам як адміністративним судам.

Якщо проаналізувати повноваження місцевих загальних судів, то можна побачити, що вони з одного боку розглядають адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності, а з іншого - безпосередньо самі розглядають справи про адміністративні правопорушення, віднесені до їх компетенції КУпАП. З огляду на це є нелогічним наділяти повноваженнями щодо апеляційного перегляду саме місцеві суди, оскільки виникає ситуація, коли в одному і тому самому суді судді розглядають справи про адміністративні правопорушення і здійснюють апеляційний перегляд рішень по справах про адміністративні правопорушення винесених іншими суддями цього ж суду.

Більш правильним, на нашу думку, було б наділити повноваженнями щодо апеляційного перегляду рішень по справах про адміністративні правопорушення, винесених місцевими судами, окружні адміністративні суди. В такому випадку буде простіше забезпечити незалежність і неупередженість суддів при розгляді відповідних справ.

Котюк Ірина Володимирівна
аспірантка Київського Національного університету імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМАТИКА КЛАСИФІКАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Слід зазначити, що в юридичній науці в цілому і окремих її галузях, мабуть, немає більш дискусійного питання, ніж питання про сутність і особливості правових відносин. Це пояснюється тим, що проблема правових відносин взагалі є кардинальною для правової теорії, і, крім того, дає уявлення про предмет відповідної галузі. Саме у правових відносинах найбільш яскраве відображення знаходять специфічні особливості механізму правового впливу на суспільні відносини.

Звернення до теоретичних проблем однієї з найважливіших категорій адміністративного права - адміністративно-правових відносин, їх аналіз з радикально нових позицій має прискорити адаптацію вітчизняного адміністративного права до найкращих його моделей, що склалися в світі.

Необхідність дослідження і всебічного аналізу проблем класифікації адміністративно-правових відносин зумовлена також появою нових категорій у адміністративному праві. Змінюються природа впливу держави на відповідну сферу суспільних відносин, що також знаходить прояв у зміні сутності адміністративно-правових відносин.

Проведення класифікації адміністративно-правових відносин є одним з найпоширеніших прийомів, до якого вдаються при дослідженні предмета адміністративного права, в наукових і навчальних джерелах можна зустріти найрізноманітніші за назвою і змістом критерії визначення видів відносин адміністративного права. Так вченими-адміністративістами наводиться неоднакова кількість груп відносин адміністративного права. Так, Д.Н. Бахрах обмежується лише трьома видами [4, с. 20-21], а В.К. Колпаков виокремлює вже шість [3, с. 86-89]; про п’ять видів адміністративно-правових відносин йдеться у підручнику «Адміністративне право України» за редакцією професора Ю.П. Битяка [2, с. 44-46].

Серед численних критеріїв класифікації адміністративно-правових відносин, найбільш характерними, на наш погляд, є три: перший визначає функціональне призначення окремих груп адміністративно-правових відносин, другий - особливості змісту динамічних властивостей, третій - характер зв’язків між їхніми сторонами.

Класифікація адміністративно-правових відносин за функціональним призначенням є першим з основних критеріїв їх поділу. На думку окремих учених, цей критерій визначає не функціональне, а цільове призначення [4, с. 20], інші представники науки адміністративного права вважають, що він залежить від елемента юридичної норми (диспозиції або санкції) [1, с. 44.]. На нашу думку, такі підходи мають певні недоліки. Так, цілі, які покладаються на ту чи іншу галузь права, у тому числі й адміністративного, можуть бути найрізноманітнішими -

стратегічними, перспективними, поточними, локальними та ін. Другим, критерієм поділу адміністративно-правових відносин, є критерій, що розкриває особливості змісту динамічних властивостей цих відносин. За ним відносини адміністративного права поділяються на матеріальні та процесуальні. Іноді такий поділ кваліфікується залежно від галузевої належності [3, с. 85-86] або за змістом [1, с. 45]. На наш погляд, це теж не зовсім точно, адже як матеріальні, так і процесуальні адміністративно-правові відносини виникають в межах однієї правової галузі, яка хоча і поділяється на матеріальну та процесуальну частини, однак ці частини не створюють окремі правові галузі (їх організаційний рівень з певною умовністю можна визначити як підгалузь). Останнім, з основних критеріїв поділу адміністративно-правових відносин за видами, є критерій, що визначає характер зв'язків між їх сторонами. Він тісно пов'язаний з методом адміністративного права, зміст якого до недавнього часу мав суто імперативні характеристики.

Вертикальні адміністративно-правові відносини можуть виникати тільки між підпорядкованими суб'єктами владно-управлінської діяльності, це так звані субординаційні відносини, вони утворюються в межах однієї управлінської системи. Характерними прикладами таких відносин слугують адміністративно-правові відносини між міністерством і його регіональним управлінням.

Горизонтальні адміністративно-правові відносини виникають на ґрунті регулятивних норм і мають два різновиди: - ті, що складаються між різнорівневими владними суб'єктами різних підсистем;

ті, що виникають між, з одного боку, владною структурою і, з іншого, - громадянином або іншим суб'єктом, не наділеним владно-управлінською компетенцією.

Використані джерела:

1. Адміністративне право України [Підручник для юрид. вузів і фак. / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін.]; За ред. Ю.П. Битяка. – К.: Юрінком Інтер, 2005.– 544с.

2. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. - К.: Вид-во «Юридична думка», 2007. - 591 с.

3. Адміністративне право України: Підручник. - Колпаков В. К., Кузьменко О. В. К.: Юрінком Інтер, 2003. - 736 с.

4. Бахрах Д. Н. Административное право России. Учебник для вузов. - М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА . М), 2000. – 640 с.

5. Козлов Ю.М. Административные правоотношения. - М., 1976. - 272 с.

6. Харитонова О.І. Адміністративно-правові відносини (проблеми теорії). – Одеса: Юрид. літ., 2004. – 328 с.

7. Юсупов В.А. Теория административного права. - М.,1985. - 160 с.

Крупенина Елена Эдуардовна
студентка 4 курса юридического факультета
Белорусского государственного университета

СРАВНИТЕЛЬНО – ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ КОНСТИТУЦИОННЫХ ПРАВ ГРАЖДАН НА УПРАВЛЕНИЕ ДЕЛАМИ ГОСУДАРСТВА В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ И УКРАИНЕ

Конституции Республики Беларусь и Украины закрепляют большой объем политических прав и свобод граждан. Участие людей в политической жизни, в управлении делами государства позволяет им осознавать личную ответственность за все, что происходит в стране. При практической реализации своих прав человек становится активным участником в осуществлении важных государственных решений, касающихся как его лично,

так и общества в целом.

В конституциях обоих государств содержатся конкретные нормы, закрепляющие право граждан на управление делами государства. В белорусской Конституции они отражены сразу в нескольких статьях (37, 38, 39).

Граждане Республики Беларусь имеют право участвовать в решении государственных дел как непосредственно, так и через свободно избранных представителей [1]. Очевидно, данное разделение соответствует традиционной системе институтов прямой и представительной демократии.

В качестве непосредственного участия белорусский законодатель указывает на такие способы осуществления гражданами своего права, как референдумы, обсуждение проектов законов, обсуждение вопросов республиканского и местного значения; содержится также бланкетная норма, отсылающая к другим определенным законом способам. Говоря об иных институтах непосредственной демократии, стоит назвать также законодательную инициативу граждан, инициативу граждан по принятию решений местного Совета депутатов. Законодательная инициатива граждан является новым конституционно-правовым институтом, о ней говорится в статье 99 белорусской Конституции. Данный институт закреплен лишь в немногих постсоветских государствах. В Украине он отсутствует.

Еще один институт непосредственной демократии упоминается в Основном Законе Республики Беларусь: определена возможность участия граждан в республиканских и местных собраниях, где также могут обсуждаться важные вопросы жизни государства и общества. Конкретнее механизм применения данного права закреплен в Законе Республики Беларусь «О республиканских и местных собраниях». На конституционном уровне в Украине подобное политическое право граждан отсутствует. Следует сказать и об уникальном для постсоветских стран феномене, - таких республиканских собраний, как Всебелорусских народных. В них участвуют представители трудовых коллективов, воинских частей, учебных заведений, граждан по месту жительства и обсуждаются вопросы государственной и общественной жизни. Так, на трех прошедших Всебелорусских народных собраниях (1996, 2001, 2006 гг.) в центре внимания были вопросы о Программах социально-экономического развития Республики Беларусь, численность участников каждого собрания составляла, как правило, 2500 человек. Кроме того, 13 октября 2010 года Президент Республики Беларусь подписал Указ № 531 "О созыве четвертого Всебелорусского народного собрания" [2].

Дополнительно в отдельных статьях Конституции Республики Беларусь выделены право равного доступа к государственной службе и права избирать и быть избранным. Думается, это точнее определяет их сущность, указывая на несколько иную сферу участия в управлении делами государства, а именно - выборы в органы власти, государственная служба. Это характеризует самостоятельность указанных конституционно-правовых институтов, подробно регламентированных в Законе «О государственной службе в Республике Беларусь» и Избирательном кодексе Республики Беларусь.

В Конституции Украины право граждан на управление государственными делами закреплено в статье 38. Также, согласно ей, граждане вправе участвовать во всеукраинском и местных референдумах [3].

Как видим, украинский законодатель, в отличие от белорусского, не конкретизирует способы участия граждан, предпочитая широкую формулировку данного права. Референдум и его виды называются, однако дальше этого в описании институтов непосредственной демократии (кроме упомянутых выше выборов) украинский законодатель не идет.

Аналогичные же право доступа к государственной службе и службе в органах местного самоуправления и право свободно избирать и быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления, которые в белорусской Конституции определены в дополнительных статьях, консолидирует в себе статья 39 Конституции Украины.

Отметим в качестве положительного момента закрепление в Конституции Украины положения о том, что народ непосредственно принимает участие в осуществлении правосудия через народных заседателей и присяжных (статья 124). Это закладывает

конституционно-правовые основы участия народа в управлении делами государства, в частности, в судебной власти. В Республике Беларусь народные заседатели также участвуют в отправлении правосудия, однако подобное положение не закреплено на конституционном уровне, а зафиксировано в кодексах и законах.

Подводя итог, отметим некоторые существенные черты, характеризующие права граждан на управление делами государства в Беларуси и Украине. Общим здесь является их закрепление на конституционном уровне, а также более подробное регламентирование способов управления в подконституционных актах. К особенным свойствам мы относим более подробную, детальную регламентацию права на управление государством в Республике Беларусь (сразу несколько статей посвящены данному праву): отдельные формы реализации этого права (например, участие граждан в республиканских и местных собраниях) определены в белорусском Основном Законе; некоторые формы (законодательная инициатива граждан) свойственны только Республике Беларусь. Для Украины присущи свои положительные моменты: в частности, закрепление в Конституции этого государства возможности граждан участвовать в осуществлении правосудия.

Права граждан на управление делами государства призваны способствовать проявлению человека в качестве активного участника политической жизни государства. Их особенность в том, что они укрепляют взаимосвязь гражданина с обществом и государством. Человек, ощущающий себя признанным членом общества, готов принимать на себя ответственность за него и прилагать усилия к его сохранению и совершенствованию.

Использованные источники:

1. Конституция Республики Беларусь 1994 года (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г.). – Минск: Амалфея, 2005. – 48 с.

2. Лукашенко созывает Всебелорусское собрание / TUT.BY – Белорусские новости [Электронный ресурс]. – 2010. – Режим доступа: http://news.tut.by/politics/200316.html. - Дата доступа: 13.10.2010.

3. Конституція : Закон, 28.06.1996, № 254к/96-ВР / Верховная Рада Украины [Электронный ресурс]. – 1994. - Режим доступа: http://portal.rada.gov.ua/rada/control/ru/publish/article/system?art_id=153863. – Дата доступа: 10.10.2010.

Леонова Олена Вікторівна

старший викладач кафедри конституційного та адміністративного права, Національного гірничого університету

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ ОБ'ЄКТУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ НАДРОКИРИСТУВАННЯ.

Для удосконалення державного управління у сфері надрокористування виникає нагальна потреба відокремити адміністративно-правові відносини від інших відносин, що виникають у цій сфері, з'ясувати особливості адміністративних правовідносин та основних характеристик об'єкту адміністративно-правових відносин в сфері надрокористування. Це дозволить з'ясувати сферу відносин, в колі яких, слід виявляти недоліки функціонування методів державного управління та регулювання.

При написанні статі були використані доробки у сфері адміністративного права таких науковців як Бахраха Д.Н., Битяка Ю.П., Гаращука В. М., Гончарука С. Т., Дьяченко О. В., Козлова Ю.М., Кубка Є.Б, Курінного Є.В., Лошицького М.В., Петрова Г.М., на основі яких було досліджено зміст та особливості адміністративних правовідносин та їх об'єктів, проведено характеристику різних груп об'єктів цих відносин у сфері надрокористування. На думку автора, найбільш важливим елементом, що відрізняє цивільні, земельні, екологічні,

господарські та адміністративні відносин, що виникають у сфері надрокористування, є об’єкт.

Як зазначає Є.В. Курінний, без сумніву, об’єкт адміністративно-правових відносин відіграє роль ключового елементу [4,27]. Від того, наскільки повно і правильно буде визначено об’єкт, залежить не тільки поведінка суб’єктів адміністративно-правових відносин у сфері надрокористування, а й досягнення кінцевої мети цих відносин.

З приводу об’єкта адміністративно-правових відносин у наукових колах існує кілька думок. Більшість авторів вважають, що об’єктом відносин адміністративного права є дії, поведінка людей - учасників управлінських відносин [3,102-103]. Інші вчені поділяють об’єкт на два види: перший - це предмети і матеріальні речі, другий - немайнові відносини (дії, поведінка людей) [7,85-86]. На думку доцента С.Т. Гончарука, об’єктом адміністративно-правових відносин є те, відносно чого вони виникають, розвиваються і припиняються. Передусім це суспільні відносини, що уособлюють характер діяльності окремих суб’єктів права (їхніх дій чи бездіяльності), юридичні наслідки їх поведінки, певні правові інтереси, у тому числі майнового чи немайнового характеру та ін. [2,32].

Проте наведені правові конструкції не дозволяють чітко визначити об’єкт адміністративно-правових відносин у сфері надрокористування. Визначаючи основні елементи відносин надрокористування необхідно звернути увагу на положення Гірничого закону України. Відповідно до ст. 4 цього нормативного акту об'єктами гірничих відносин є: геологічна розвідка корисних копалин; проектування, будівництво (реконструкція, технічне переоснащення), експлуатація, ліквідація або консервація гірничих підприємств; організація протиаварійного захисту гірничих підприємств; охорона праці, забезпечення безпеки та здоров'я людей в особливо небезпечних умовах [1]. Таким чином об’єктом гірничих відносин, що є частиною відносин надрокористування, законодавець визначає особливі види діяльності.

На погляд автора, зазначені види діяльності не можуть бути об’єктами адміністративних правовідносин у сфері надрокористування, і не стільки за своїм змістом, скільки за своєю формою. Відповідно до розробленої Є.В. Курінним класифікації об’єктів адміністративно-правових відносин за критерієм рівня узагальнення або обсягу (масштабу) публічних інтересів, що реалізуються за допомогою норм адміністративного права, об’єкти поділяються на: загальні, родові, видові та безпосередні [6,45].

Розглянемо об’єкти адміністративно-правових відносин у сфері надрокористування за наведеною вище класифікацією.

Загальний об’єкт адміністративно-правових відносин у сфері надрокористування утворюють сукупні публічні потреби та інтереси, які реалізуються нормами адміністративного права. На наш погляд, перелік таких сукупних потреб та інтересів визначений законодавцем у ст. 2 КУпН, а саме забезпечення раціонального та комплексного використання надр [8].

Родовим об’єктом адміністративно-правових відносин у сфері надрокористування є групи публічних потреб та інтересів, що втілюються в життя однаковими за функціональним призначенням нормами адміністративного права. За цією ознакою родовий об’єкт поділяється на дві складові частини: 1) сукупність публічних потреб, що забезпечуються сферою владно-управлінської діяльності; 2) система публічних інтересів у сфері адміністративно-правового захисту [6,63]. На наш погляд, відповідно до вітчизняного законодавства, можна визначити такі дві складові родового об’єкту адміністративно-правових відносин у сфері надрокористування: 1) задоволення потреб у мінеральній сировині та інших потреб суспільного виробництва, з охорони надр, гарантування при користуванні надрами безпеки людей, майна та навколишнього природного середовища, що забезпечуються сферою владно-управлінської діяльності; 2) адміністративно-правова охорона та захист прав і законних інтересів держави та підприємств, установ, організацій та громадян, що є надрокористувачами.

Видовий об’єкт є похідним від родового. Це відокремлена група публічних потреб, що реалізується в рамках однотипових адміністративно-правових відносин. У сфері надрокористування такими, наприклад, можуть бути об'єкти гірничих відносин, визначені у

ст. 4 Гірничого закону України: геологічна розвідка корисних копалин; проектування, будівництво (реконструкція, технічне переоснащення), експлуатація, ліквідація або консервація гірничих підприємств; організація протиаварійного захисту гірничих підприємств; охорона праці, забезпечення безпеки та здоров'я людей в особливо небезпечних умовах [1].

Безпосереднім об'єктом виступають частини видового об'єкта, окремі публічні потреби та інтереси, які забезпечуються або захищаються на конкретних ділянках владно-управлінської діяльності або сфери адміністративно-правового захисту. Прикладами таких об'єктів адміністративно-правових відносин у сфері надрокористування є потреби у: 1) здійсненні державного контролю за геологічним вивченням, використанням та охороною надр, а також за утворенням та використанням техногенних родовищ і переробкою мінеральної сировини; 2) визначенні порядку діяльності органів державної виконавчої влади в галузі використання і охорони надр, координації їх діяльності; 3) визначенні порядку використання надр та їх охорони, розробці і затвердженні відповідних стандартів, норм і правил; 4) регулюванні процесів використання надр для складування і захоронення відходів виробництва та інших шкідливих речовин; 5) державному регулюванні діяльності суб'єктів гірничих відносин в гірничодобувній промисловості; 6) безпечній експлуатації гірничих підприємств; 7) раціональному використанні корисних копалин; 8) розвитку та підвищенні технічного рівня гірничодобувних галузей; 9) підвищення екологічної безпеки гірничих підприємств; 10) розвитку конкурентних відносин на ринку мінеральних ресурсів; 11) додержанні державних стандартів і правил усіма суб'єктами відносин надрокористування. Зазначені потреби та інтереси знайшли своє відображення у принципах державного управління та регулювання у сфері надрокористування та охорони надр, зафіксованих у Модельному кодексі СНД [5].

Таким чином ми прийшли до висновку, що загальний об'єкт адміністративно-правових відносин у сфері надрокористування утворюють сукупні публічні потреби та інтереси щодо забезпечення раціонального та комплексного використання надр, які реалізуються нормами адміністративного права. Цей об'єкт із врахуванням особливостей сфери надрокористування визначає групи публічних потреб та інтересів, які утворюють родовий, видовий та безпосередній об'єкти адміністративно-правових відносин.

У процесі вивчення законодавства, що регулює відносини надрокористування, виявлено невідповідність положень нормативно-правових актів науковим концепціям, а також деякі прогалини у понятійному апараті. Для усунення недоліків вітчизняного законодавства, що регулює досліджувані відносини, пропонується внести зміни до ст. 4 Гірничого закону України «Об'єкти гірничих відносин», доповнивши фразу «об'єктами гірничих відносин є» словом «потреби у» та відповідно скорегувати пункти статті. Таким чином ми усунемо ситуацію, коли фактично юридичні факти у вигляді якоїсь дії (діяльності) називаються законодавцем об'єктами правовідносин.

Використані джерела:

1. Гірничий закон України від 6 жовтня 1999 року N 1127-XIV // Відомості Верховної Ради України,1999. ─ N 50. ─ ст.433 – Ст. 1

2. Гончарук С. Т. Адміністративне право України: Навч. посіб. -К.,2000.

3. Козлов Ю.М. Предмет советского административного права. - М, 1967.

4. Курінний Є.В. Межі та поняття предмета адміністративного права України // Право України. – 2002 - № 14 – С. 24-28

5. Модельный кодекс о недрах и недропользовании для государств-участников СНГ: Постановление N 20-8 от 7 декабря 2002 года. − Принят на двадцатом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ Електронний ресурс]. – // Режим доступу:http:// http://zakon1.rada.gov.ua – Заголовок з екрану.

6. Навчальний посібник / Курінний Є.В. - Дніпропетровськ: Юридична академія МВС України, 2002.- 92 с.

7. Петров Г.М. Советское административное право. Часть общая. - Л., 19

8. Про надра: Кодекс України від 27 липня 1994 року N 132/94-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 36, ст.34061.

Лещишина Виктория Васильевна
студентка 5 курса Института подготовки кадров
для органов прокуратуры Украины
Национальная Юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого

О ЦЕННОСТНОМ ВОСПРИЯТИИ СОВРЕМЕННОЙ КОНСТИТУЦИИ

Конституция есть основной правопорядок жизни общества. Она определяет руководящие принципы, в соответствии с которыми формируются политическое единство и задачи, стоящие перед государством. Она регулирует преодоление конфликтов в обществе, упорядочивает организацию и процесс формирования политического единства и деятельность государства. Она создает основу и нормирует основы общеправового режима. В общем, она является основополагающим, базирующимся на определенных продуманных принципах, структурным планом правового оформления жизни общества.

Если определять Конституцию самым общим образом, то можно сказать, что это нормативный акт, имеющий высшую юридическую силу, содержащий систему правовых норм, регулирующих отношения между человеком и обществом - с одной стороны, человеком и государством - с другой стороны, а также основы организации самого государства.

Конституция Украины, безусловно, обладает особой социальной ценностью для общества, человека и государства. Это вытекает из ее специфики как Основного Закона, возможности ее влияния на социальные процессы.

Ю.Н. Тодыка считает, что Конституция — своеобразный «паспорт» государства, так как она являет собой информационную ценность, поскольку, знакомясь с текстом Конституции, граждане Украины, иностранцы, лица без гражданства, отечественные и зарубежные юридические лица, государственные органы получают информацию о конституционном строе страны, правовом статусе человека и гражданина, политическом режиме, территориальном устройстве государства, гарантиях прав личности и т. д. [1]

Ценность действующей Конституции усиливается и тем, что ее нормы являются нормами прямого действия и обладают такими свойствами, как общеобязательность, нормативность, формальная определенность, высокая обеспеченность, а также другими важными качествами, имеющими существенное значение для государства, общества, человека.

В целом конституция имеет такую ценность не только для государства, поскольку устанавливает систему и структуру государственных органов, основы их компетенции, но и для общества, человека. Конституционные нормы через институты правосудия, иные формы обеспечения прав человека выступают важным инструментом в руках граждан в защите своих прав и свобод. Конституция закрепляет основы правового регулирования не только государства, но и иных элементов политической системы, что имеет существенное значение для становления структур гражданского общества. [1]

Вместе с тем ценность конституции, как и любого документа, относительна. Люди могут написать на бумаге любой текст конституции, но существование даже самой хорошей конституции не является полной гарантией прогрессивного и демократического развития той или иной страны. Если конституция не будет соответствовать объективным условиям, естественно-историческим тенденциям развития человечества, такой текст останется мертвой буквой. Путем принятия конституции нельзя совершенно изменить принципиальные тенденции развития общества (можно сделать это только временно насильственным путем), «хорошая» конституция не может в один момент изменить

поведение людей, не может сразу создать лучшее общество, более совершенное государство. Но без конституции в современных условиях сделать это вообще вряд ли возможно. [2]

Для того, чтобы убедить людей выполнять конституцию, чтобы они воспринимали ее должным образом, надо, чтобы они относились к ней как к документу, обладающему значительной социальной ценностью.

В целом, конституция – это документ свободы. Она стоит на страже интересов не столько государства, сколько гражданского общества. Если главными приоритетами государства являются порядок и стабильность, то главным приоритетом гражданского общества является свобода – политическая, экономическая и личная.

Между тем, современная конституция – это кодекс правил социального взаимодействия свободных людей, а не постатейная роспись государственных приоритетов, ради которых такие взаимодействия осуществляются. С точки зрения современной философии права, конституция – это в большей степени процессуальный, нежели материальный нормативный акт. Она почти ничего не говорит о том, «что – плохо, а что – хорошо». Она просто предлагает оптимальные формы для достижения гражданами своих жизненных целей. [2]

Я считаю, что Конституция должна соответствовать эмоциональным ожиданиям людей, она должна быть такой, чтобы люди могли бы защищать ее сами. Граждане должны быть уверены, что Основной Закон на их стороне, что право выгодно для них, что оно подыгрывает их интересам.

Использованные источники:

1. Ю.Н. Тодыка. Конституция Украины – основной закон государства и общества: Научное пособие. – Х.: Фрахт, 2001. – 383 с.

2. Т.Я Хабриева. В.Е. Чиркин. Теория современной конституции. – М.: Норма, 2005. – 320 с.

Лукьянова Анисья Павловна
аспирантка юридического факультета
Белорусского государственного университета

ПРАВОВОЙ СТАТУС АДМИНИСТРАТИВНОЙ КОМИССИИ ПРИ РАЙОННОМ ИСПОЛНИТЕЛЬНОМ КОМИТЕТЕ, МЕСТНОЙ АДМИНИСТРАЦИИ

Административная комиссия – это постоянно действующий коллегиальный орган, который создается при сельских, поселковых, районных, городских исполнительных комитетах и местных администрациях и общий порядок образования и деятельности которого регулируется положением и решениями местных исполнительных и распорядительных органов [4].

Основная цель создания административных комиссий – рассмотрение дел об административных правонарушениях в случаях и порядке, предусмотренных законодательством об административных правонарушениях. Таким образом, можно сделать вывод, что административные комиссии являются органами, специально созданными для рассмотрения и разрешения дел об административных правонарушениях, в отличие от государственных контрольно-надзорных органов, сочетающих в себе надзорные и юрисдикционные полномочия (например, органы Комитета государственного контроля Республики Беларусь).

Анализ действующих положений об административных комиссиях позволяет говорить о том, что в них практически повторяются пункты примерного положения об административной комиссии.

ПИКоАП Республики Беларусь напрямую относит административные комиссии к органам государственной власти, обладающим правом административной юрисдикции.

В соответствии с примерным положением основными задачами административной комиссии являются: применение мер административного воздействия в отношении лиц, совершивших административные правонарушения, предупреждение административных правонарушений, воспитание граждан в духе соблюдения законодательства Республики Беларусь.

В компетенцию административной комиссии районного (городского) исполнительного комитета или местной администрации по ст. 3.4 ПИКоАП РБ входит рассмотрение и разрешение дел об административных правонарушениях, предусмотренных 67 статьями КОАП Республики Беларусь об административных правонарушениях. Данный перечень является исчерпывающим.

Наибольшее количество правонарушений, входящих в компетенцию административных комиссий, предусмотрено главой 15 «Административные правонарушения против экологической безопасности, окружающей среды и порядка природопользования», главой 18 «Административные правонарушения против безопасности движения и эксплуатации транспорта» и главой 23 «Административные правонарушения против порядка управления».

В настоящее время правовое положение административных комиссий в Республике Беларусь достаточно четко урегулировано. ПИКоАП прямо упоминает данного субъекта в качестве одного из государственных органов, уполномоченных на ведение и разрешение дел об административных правонарушениях, а также определяет его компетенцию в ст.3.4. Местными исполнительными органами были также приняты свои положения об административных комиссиях, где подробно расписан порядок создания и осуществления деятельности административных комиссий.

На сегодняшний день административные комиссии являются наиболее распространенным видом коллегиальных органов административной юрисдикции, для которых характерна быстрота реагирования на правонарушение и профилактическая направленность. Несмотря на то, что административные комиссии создаются при районных (городских) и местных администрациях, которым они подотчетны и под непосредственным руководством которых осуществляют свою деятельность, административные комиссии, тем не менее, являются независимыми органами административной юрисдикции.

К положительным моментам деятельности административных комиссий можно отнести их коллегиальность, направленную на обеспечение всесторонности и объективности исследования всех обстоятельств совершения административного правонарушения, что помогает избежать ошибок, которые могут иметь место при разрешении дел единолично должностным лицом. К каждому факту административного правонарушения члены комиссии подходят персонально, рассматривая все стороны проблемы, выслушивая и учитывая при определении меры наказания пояснения и оправдания нарушителей.

Между тем доля постановлений административных комиссий в общем объеме исполнительных производств довольно мала, что говорит, с одной стороны, о небольшой роли комиссий в системе органов административной юрисдикции и судов, но в то же время нельзя не признать, что в связи с загруженностью судебных органов помощь административных комиссий в разрешении некоторых видов правонарушений приходится весьма кстати.

Использованные источники:

1. Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушения – Закон от 21 апреля 2003 г. № 194-З – В ред. Закона Республики Беларусь от 15 июля 2010 г. № 166-З.

2. Процессуально-исполнительный кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях – Закон от 20 декабря 2006 г. № 194-З – В ред. Закона Республики Беларусь от 15 июля 2010 г. № 166-З.

3. Закон Республики Беларусь от 4 января 2010 г. № 108-З «О местном управлении и самоуправлении в Республике Беларусь».

4. Постановление Совета Министров Республики Беларусь от 21 сентября 2001 г. № 1396 «Об утверждении примерного положения об административной комиссии».

Луценко Анна Іванівна
студентка магістратури
Хмельницького університету управління та права

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ РЕФЕРЕНДУМУ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Референдум – одна із форм безпосередньої демократії, що застосовується для прийняття або затвердження шляхом голосування конституційних актів, законів та ін. найважливіших рішень загальнодержавного чи місцевого значення [1, ст. 443]. Запропоноване визначення референдуму містить низку суттєвих недоліків. Навіть за умови єдності сутності та змісту всіх українських референдумів між всеукраїнським та місцевими референдумами існують значні розбіжності відносно їх предмета. Запропоноване визначення обмежується виявленням зовнішніх ознак референдумів, але не розкриває суті референдуму як конституційно-правового інституту.

Проведення конституційних референдумів у цивілізаційній історії більшості країн світу є закономірним явищем, оскільки конституційні акти мають прийматись чи змінюватись у спосіб, що виключав би можливість будь-яких сумнівів громадян у легітимності самого референдуму. Характеристика інституту референдуму широко розроблена зарубіжними вченими-практиками, зокрема, К. Грантом, Т. Еверсом, В. М. Мамічевим та ін. Щодо українських вчених, то даним питанням займались: Л. Т. Кривенко, Г.О. Мурашин, Ю. М. Тодика та ін. фахівці. На думку більшості вчених та політиків в Україні, можливості референдуму, як дієвого легітимного механізму народного волевиявлення, надання вищої юридичної сили прийнятим рішенням та проведення інституційних змін застосовуються загалом на загальнодержавному й регіональному рівнях надто обмежено. Недосконалість чинного Закону України “Про всеукраїнський та місцеві референдуми” робить не менш складним їх реальне проведення, ще проблематичнішою – реалізацію прийнятих рішень [3, ст.44]. Тому, на нашу думку, нагальним є прийняття нових законів про референдум.

Суттєвим у зв’язку з цим видається вивчення та використання достатньо багатого досвіду конституційного регулювання та практики проведення референдумів у зарубіжних державах. Проведений нами комплексний порівняльно-правовий аналіз текстів законодавства конституційного характеру деяких держав світу дозволяє стверджувати, що обов’язковість чи можливість проведення референдумів, вимоги до їх ініціювання, підготовки і проведення голосування, імплементації результатів більш чи менш широко закріплені у більшості конституцій. Інститут референдуму - багатоманітний, норми його конституційного регулювання характеризуються значною строкатістю, що зумовлено особливостями творення національної державності, правових традицій, мірою використання світового досвіду конституціоналізму. Тому розрізняють конституційні моделі референдуму різних правових сімей, окремих держав.

Найбільшу популярність інститут референдуму має у такій країні, як Швейцарія, де на загальносоюзний референдум 130 разів виносилися конституційні поправки. Також в даній країні практично немає обмежень кола питань, які можуть виноситись на референдум, в інших такі обмеження існують (наприклад, у Конституції Італії визначено, що референдум не допускається щодо законів про податки і бюджет, про амністію та помилування). Якщо в більшості країнах можливість референдуму передбачається для прийняття законів, то в окремих країнах він проводиться також з метою прийняти рішення про повну чи часткову відміну закону чи акта (ст. 75 Конституції Італії) [2, ст. 131].

Перспективи вдосконалення вітчизняної конституційної моделі пов'язані із вивченням і використанням норм правового регулювання референдумів актами держав-членів Європейського Союзу, що об'єктивується спрямованістю національних стратегічних інтересів, прагненням України до євро- та євроатлантичної інтеграції. Доцільним, вважаємо, є також використання положень модельних законодавчих актів Міжпарламентської Асамблеї Співдружності Незалежних Держав: модельних законів ''Про місцеві референдуми" (1999 р.), "Про загальнонаціональний референдум" (2008 р.). Проте, зарубіжний досвід не слід ідеалізувати, оскільки нерідко референдуми використовуються політичними режимами для узаконення свого правління, посилення особистої влади глав держав.

Отже, враховуючи вітчизняні правові традиції, світовий досвід конституційного регулювання інституту референдуму, вважаємо, що до тексту Конституції України доцільно внести такі зміни:

по-перше, доповнити її статтю 5-ту типовим положенням про те, що народ "здійснює владу безпосередньо через референдуми і вільні вибори, а також делегує здійснення своєї влади державним органам";

по-друге, чітко виписати формат прийняття основного закону, передбачивши зокрема використання всенародного голосування, що надало б конституції вищої легітимності;

по-третє, ввести типову норму, за якою референдум вражається таким, що відбувся, якщо у голосування взяло участь більше половини громадян, які включені до списків виборців;

по-четверте, ввести до розділу ІІІ "Вибори. Референдум" нову статтю щодо обов'язкововсті рішень референдумів. У конструкції статті доцільно використати положення частини третьої статті 1 закону України "Про всеукраїнський та місцеві референдуми" про те, що "закони, інші рішення, що прийняті референдумом, не потребують будь якого затвердження державними органами", доповнивши її словами "і є обов'язковими для виконання ними";

по-п'яте, враховуючи досвід Австрії, Швеції, Франції, поширити повноваження Конституційного Суду України, передбачені статтею 150 Конституц ії України, на "ініціювання референдуму народом", а також запровадити здійснення обов'язкового попереднього контролю конституційності чітко визначеного переліку законів (яким надати статус конституційних або органічних), серед них - закони, які регулюють порядок організації та проведення виборів і референдумів;

по-шосте, поширити ці норми на акти місцевих референдумів, доповнивши відповідною статтею розділ "місцеве самоврядування". І це лише частина тих змін, які потрібно внести до чинного законодавства.

Таким чином, незважаючи на комплексний характер конституційного регулювання, залишаються невирішеними підказані вітчизняним і зарубіжним досвідом проблеми чіткого визначення у Конституції України основних принципів, видів та предметів референдумів і, головне, механізму та гарантій реалізації їх рішень. Можливо, внесення таких змін, звичайно, є дискусійним, але, переконані, відповідатиме європейським і світовим демократичним стандартам, рівню конституційного регулювання референдумів.

Використані джерела:

1. Закон України "Про всеукраїнський та місцевий референдуми: прийнятий 3 липня 1991 р., № 1286-ХЦ//ВВРУ. - 1991. - № 33. – ст. 443.

2. Васянович Д. С. Всенародний референдум: порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду// Д. С. Васянович // Треті конституційні читання: зб. тез наук. допов. і повідомл. міжнар. наук. конф. молодих учених, аспірантів і студентів присвячена пам'яті академіка права Ю. М. Тодики (28-29 травня 2010 р.) . – Х., 2010. – С. 131-132.

3. Дерев'яненко С. М. Проблеми та перспективи оновлення норм конституційного регулювання референдумів // С. М. Дерев'яненко // Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина і Україні: матеріали Все-укр. міжвуз. наук.-прак. конф. (м. Івано-Франківськ, 11 квітня 2008 р.). – Івано-Франківськ, 2008 . – С. 44-46.

Мацюк Тетяна Володимирівна
магістрант юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: НОВИЙ ЕТАП БЮДЖЕТНОЇ РЕФОРМИ.

Формування місцевих бюджетів, як і всієї фінансової системи України, відбувається в умовах фінансової кризи. Це гальмує процес становлення основ фінансової автономії місцевих органів влади. Оптимізація механізму управління формуванням місцевих бюджетів є однією з нагальних проблем, від вирішення якої залежить і розвиток економіки, і забезпечення реальної фінансової незалежності органів місцевого самоврядування.

Необхідно сказати, що вже чимало зроблено на шляху вдосконалення визначення правових засад формування місцевих бюджетів. Першим важливим кроком у напрямі наближення до загальноприйнятих європейських стандартів у сфері місцевих бюджетів було прийняття Бюджетного кодексу України 21 червня 2001 року. Так, почав використовуватися формульний підхід для визначення міжбюджетних трансфертів та було встановлено прямі відносини Міністерства фінансів України з місцевими бюджетами. Визначалися нові підходи до розмежування доходів місцевих бюджетів. За бюджетами місцевого самоврядування було закріплено на постійній основі податки і збори, що формували кошики доходів, один з яких призначався для виконання делегованих повноважень, а другий спрямовувався на фінансування власних повноважень місцевих органів влади [3, 21]. Таким чином, законодавчо було закріплено перелік доходів місцевих бюджетів, що створило умови для перспективного планування доходів територій, чого не було раніше, до прийняття Бюджетного кодексу України від 21.06.2001 р. Вводилися новації також у формуванні видатків місцевих бюджетів: законодавчо встановлювалися принципи розмежування видатків та їх деталізований перелік, закріплювався за кожним видом місцевих бюджетів, що забезпечувало єдиний підхід до планування видатків у межах усієї бюджетної системи України; постійним і надійним джерелом фінансування програм соціального захисту населення визначалися цільові субвенції із державного бюджету.

Наступним кроком бюджетної реформи стало прийняття Верховною Радою України 8 липня 2010 року Закону України “Про внесення змін до Бюджетного кодексу України” (нова редакція Бюджетного кодексу). Щодо місцевих бюджетів у новому Кодекс зафіксовано певне матеріальне поліпшення їхнього стану, зокрема:

розширено склад доходів місцевих бюджетів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, та склад доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів;

впорядковано надходження до спеціального фонду місцевих бюджетів;

введено норми щодо стимулювання інвестиційного розвитку територій шляхом уточнення складових бюджету розвитку місцевих бюджетів за доходами і за видатками;

встановлено перерахування до загального фонду місцевих бюджетів 50% надходжень податку на прибуток підприємств та акцизного збору понад річні розрахункові обсяги, визначені у законі про державний бюджет, з метою стимулювання місцевих органів влади до нарощування доходів бюджету;

упорядковано видаткові повноваження місцевих бюджетів: до видатків, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, зокрема, включено видатки на позашкільну освіту (на заходи республіканського, обласного та районного значення), функціонування центрів соціальної реабілітації дітей-інвалідів, центрів професійної реабілітації інвалідів, центрів соціально-психологічної реабілітації дітей, центрів соціальних служб для молоді, соціальних гуртожитків, виплату грошової компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги, утримання зоопарків державної власності;

значно розширено перелік видатків, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів;

введено особливості щодо здійснення місцевих запозичень та надання місцевих гарантій, щодо управління бюджетними коштами та борговими зобов'язаннями;

встановлено основні засади формування місцевих бюджетів на середньострокову перспективу з використанням елементів програмно-цільового методу; врегулювання питань виконання місцевих бюджетів до прийняття рішення про місцевий бюджет; унормування міжбюджетних відносин на рівні районного бюджету та бюджетів сіл, селищ і міст районного значення [4, 4].

Незважаючи на вказані позитивні зміни нового Бюджетного кодексу, у сфері місцевих бюджетів багато проблем залишилося не вирішеними. Так, не почутими, на жаль, залишилися пропозиції передати на державний бюджет фінансування державних програм соціального захисту, на реалізацію яких органи місцевого самоврядування не мають жодного впливу; значно посилено повноваження контролюючих органів (санкції у вигляді призупинення операцій з рахунками передбачаються навіть за помилки в плануванні бюджетних показників) [5].

За великим рахунком, революційних змін у Кодексі немає: він удосконалює, доповнює, узгоджує між собою та з іншими законами положення, що діють сьогодні, проте можна було б обмежитися простим внесенням змін до існуючого Бюджетного кодексу. Бюджетний кодекс України у новій редакції відображає стан очікування: суспільство на порозі проривних змін в інших сферах. Тобто вдосконалення бюджетної системи слід розглядати у взаємозв`язку із реформуванням податкового законодавства. Важливим кроком для вирішення проблем, що залишаються на сьогодні, має стати ухвалення Податкового кодексу, прийняття якого затягнулося вже більше, ніж на десять років. Його основними засадами повинно бути забезпечення рівномірного розподілу податкового навантаження по всіх регіонах, а відтак – зміцнення фінансової основи діяльності органів місцевого самоврядування [6, 84].

Використані джерела:

1. Бюджетний кодекс України від 21.06.2001 р. // Урядовий кур`єр. – 2001. - № 131.

2. Бюджетний кодекс України від 8.07.2010 р. // Веб-сайт Верховної Ради України "Законодавство України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua.

3. Куліковська Т. Про вдосконалення механізму місцевих бюджетів // Казна України. – 2010. - № 1. – С. 20-21.

4. Деркач М. Новий Бюджетний кодекс: продовження бюджетної реформи // Голос України. – 2010. - № 144 (4894). – С. 4.

5. Ганущак Ю. Новий Бюджетний кодекс: на фінансові революції не очікуйте // Інтернет видання "Дзеркало Тижня" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zn.ua.

6. Перощук З. Економічно невиправдані надходження місцевих податків і зборів – основна організаційно-правова причина незабезпеченості місцевих бюджетів власними доходами // Право України. – 2008. - № 6. – С. 83-85.

Мотков Артем Дем'янович
студент 5 курсу Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки Національної академії служби безпеки України

ПРАВОВИЙ АСПЕКТ СПІВВІДНОШЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ТА ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ У СФЕРІ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ ГРОМАДЯН.

Конституція України у ст.29 визначає, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. У кримінально-процесуальному кодексі України ст. 14 (недоторканність особи) зазначає, що ніхто не може бути заарештований інакше як на підставі судового рішення. Право на недоторканність регулюється і нормами Кримінального, цивільного та Сімейного кодексу України.

Щодо права на недоторканність приватного життя, то положення національного законодавства узгоджуються з найважливішими засадами, що містяться у міжнародних актах, які декларують загальнолюдські цінності та принципи поваги до прав та свобод людини. До цих міжнародно-правових актів відносить такі документи, як Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 р., Резолюція Генеральної Асамблеї від 17 грудня 1991 р.

Так, Загальна декларація прав людини у ст.12 фіксує неприпустимість свавільного втручання держави та інших громадян у особисте та сімейне життя громадянина, зазначаючи, що кожна людина має право на захист з боку закону від такого втручання або таких посягань. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права у ст.9 встановлює право людини на свободу та особисту недоторканність. Стаття 5 Європейської конвенції визначає, що кожна особа має право на свободу та особисту недоторканність. За змістом цієї статті йдеться про неможливість позбавлення особи фізичної свободи, тобто положення статті передбачають першою чергою свободу від свавільного арешту або затримання.

На основі сучасних ідей тлумачення змісту права на особисту недоторканність побудовані принципи функціонування сучасного громадянського суспільства, де відносини між державою і особистістю побудовані на засадах рівності та індивідуалізму. Найвиразніше ця ідея відображена у догмах загального права. Охорона приватного життя громадян, свободи людини від неправомірного та надмірного втручання (докучання) держави у сфері приватного життя була об'єднана у американській юриспруденції у концепцію "прайвесі". У ній знайшли адекватне відображення принципи індивідуалізму та інші загальнодемократичні ідеали. Перше чітке формулювання змісту поняття "прайвесі" було зроблено ще в 1890 р., яке визначило його як "право дати людині спокій".

Цей термін увійшов у політико-правовий лексикон і визначає всі аспекти приватного життя: інтимний світ, сферу особистих стосунків, недоторканність приватного листування, щоденників, електронних повідомлень.

Національна стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2006–2015 роки виходить з необхідності стимулювання широкого запровадження електронних засобів комунікації та забезпечення доступу інформації між органами влади, а також між ними та бізнесом, недержавними організаціями та громадянами, через мережу Інтернет; створення пунктів загального інформаційного доступу з метою забезпечення прозорості відносин громадського та приватного сектору з державою, а також державних органів між собою.

Реалізація Стратегії на практиці вимагає прийняття законодавства у сфері інформаційної безпеки (про захист персональних даних) з врахуванням норм Рекомендації № R (99) 5 Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи щодо захисту недоторканості приватного життя в Інтернеті, якою затверджено Керівні принципи захисту особи стосовно збору і обробки персональних даних на інформаційних магістралях від 23 лютого 1999 року, інших рекомендацій Комітету Міністрів та директив Європейського Союзу.

Проблема співвідношення державних та громадських інтересів у сфері провадження негласного контролю за інформаційними ресурсами набула особливо гострої форми у США

та Європейському Союзі. Так Сенат США відмовився фінансувати проект, що припускав створення електронної системи для збору всіляких даних про американців: від їх електронних листів до результатів медичних обстежень і банківських транзакцій.

Адміністрація Білого дому підтримала проект „Terrorrism Infomation Awarness", однак американські правозахисники заявили, що подібна програма порушить право американців на приватне життя і приведе до появи держави тотального контролю. Доля програми вартістю 369 млн. доларів буде остаточно визначена пізніше.

Ідея створення бази даних про американців належить Джонові Пойндекстеру, який був одним з головних героїв скандалу „Іран-контрас" у середині 1980-х років. У той час віце-адмірал Пойндекстер був радником президента по національній безпеці. Тоді адміністрація Рональда Рейгана організувала незаконний продаж зброї Ірану, доходи від який йшли силам бандитських підрозділів („Контрас").

Зараз Пойндекстер працює в Інституті військових досліджень і пропонує створити систему, що буде відслідковувати всі електронні „сліди" американців, у тому числі електронні листи, медичні записи, авіаквитки, телефонні розмови і навіть підписка на журнали і газети, повідомляє Бі-Бі-Сі. Її ціль – створити могутній механізм, що дозволив би відшукати будь-які сліди діяльності терористів. Пентагон завіряв, що приватне життя громадян не постраждає, і його фахівці будуть користатися інформацією тільки у випадку необхідності. У відповідь на рішення сенату США Білий дім заявив, що воно „не дозволяє створити важливий інструмент для боротьби з тероризмом".

У цей самий час уряди Франції, Ірландії, Швеції та Великобританії подали проект Рамкового рішення Європейського Союзу, яке, у разі прийняття, зобов'яже зберігати дані усіх телекомунікаційних мереж від одного до трьох років або довше, що визначатиметься кожним членом ЄС (іншими словами створюються нові бази даних про інформаційні інтереси окремих осіб, що саме по собі виглядає як „превентивний" правоохоронний захід). Проект був підтриманий на Самміті ЄС 25 березня 2004 року, як частина значного обсягу пропозицій щодо боротьби з тероризмом після вибухів у Мадриді.

Підсумовуючи, наголосимо на тому, що у національній правовій системі варто врахувать позитивний іноземний досвід виходячи з такого важливого принципу, як те, що кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи, і при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

Використані джерела:

1. Донна Гольмен Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная Хартия: право и практика / Донна Гольмен, Дэвид Харрис, Лео Зваак. – М.: Изд-во Московского независимого института международного права,1998. – 425 с.

2. Махов В.Н., Пешков М.А. Уголовный процесс США (досудебные стадии) / В.Н.Махов, М.А. Пешков– М.: ЗАО Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1998. – 208 с.

3. Сенат США проти порушення права на приватність заради боротьби з тероризмом // http://www.obozrevatel.com.ua.

Моткова Ольга Дем'янівна
студентка 2 курсу юридичного факультету
Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

ПРАВО ГРОМАДЯН НА УЧАСТЬ У МЕДИЧНИХ ТА НАУКОВИХ ЕКСПЕРИМЕНТАХ: ПРОБЛЕМАТИКА СУЧАСНОЇ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Життя і здоров'я людини – найвищі цінності. У сучасному світі вони є по суті інтегрованим показником розвитку суспільства. Проголошені у Загальній декларації прав людини, Конвенції ООН про права дитини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, інших міжнародних документах, вони знайшли закріплення на конституційному рівні у більшості цивілізованих країн світу.

19 листопада 1992 р. Верховна Рада України прийняла "Основи законодавства України про охорону здоров'я". Вони охоплюють найважливіші засади в галузі охорони здоров'я, визначають права і обов'язки громадян, встановлюють державні гарантії щодо юридичного захисту громадян, визнають політику світового співтовариства в галузі охорони здоров'я. Охорона здоров'я визначена пріоритетним напрямом діяльності суспільства та держави. Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Право громадян на участь у медичних та наукових дослідах закріплено у актах національного та міжнародного законодавства:

ч. 3 ст. 28 Конституції України, що категорично забороняє незаконне проведення медичних, наукових та інших дослідам без вільної на те згоди.

ст. 42 Основ законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992р. закріплює, що медичне втручання допускається лише в тому разі, коли воно не може завдати шкоди пацієнту.

Закон України від 23 червня 1995р. «Про донорство крові та її компонентів» та ст. 46 Основ законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992р. забороняють примусове взяття донорської крові та її компонентів.

ст. 8 Закону України «Про лікарські засоби» від 4 квітня 1996р. вказує, що клінічні випробування лікарських засобів проводяться за наявності письмової згоди пацієнта (добровольця) на участь.

ст. 142 КК України передбачає кримінальну відповідальність за незаконне проведення медико – біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною, якщо це створювало небезпеку для її життя і здоров'я.

ч.3 ст. 281 ЦК України закріплює, що медичні, наукові та інші досліди можна проводити лише щодо повнолітньої дієздатної фізичної особи за її вільною згодою.

Що стосується міжнародного законодавства:

Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину. (04.04.1997) регулює захист осіб, на яких проводяться наукові дослідження, дослідження на ембріонах in vitro, закріплює норми що стосуються видалення органів і тканин у живих донорів для цілей трансплантації.

Нюрнберзький кодекс (1947), у якому сформульовано 10 принципів — умов проведення медичного експерименту на людині.

Гельсінкська декларація (2004), є базовим правовим актом, що визначає критерії правомірності проведення медичних експериментів і встановлює основні принципи проведення біомедичного дослідження і втручання в організм людини.

Аналіз чинного законодавства, зокрема ст. 281 ЦК України, дає можливість зробити висновок, що законодавець вводить додатково цілу низку повноважень фізичної особи, об'єднуючи їх під загальним поняттям «право на життя». До таких повноважень законодавець, зокрема, відносить: право на проведення медичних, наукових та інших дослідів, заборону активної евтаназії, право на стерилізацію, право на штучне переривання вагітності, право на штучне запліднення та перенесення зародку в організм жінки. Тобто

сучасний цивільний закон включає право на участь у експериментальній діяльності як внутрішній складовий елемент змісту права на життя.

Законодавчого визначення поняття «медичний експеримент» чи «медико-біологічний експеримент» та «науковий експеримент» в українській нормативній базі немає. У науковій літературі зустрічаємо різні підходи до розуміння даних понять.

Під медичним експериментом ми пропонуємо розуміти активне втручання в організм людини, що має підвищений ризик для сторін – учасників та здійснюється на основі добровільної згоди з метою розробки діагностичних, лікувальних, профілактичних методів, лікарських препаратів, що не застосовувалось раніше на практиці та має соціальне значення для суспільства і розвитку медичної науки і практики.

Під науковим експериментом розуміємо науково - дослідну діяльність, що проводиться з участю дієздатної особи, за її вільною згодою та пов'язана із дослідженнями у галузі науки та техніки з метою здобуття науково обґрунтованого результату.

Доцільно зосередити увагу також і на необхідності уніфікації термінології у цій сфері, оскільки у законодавстві передбачено численні терміни і не з'ясовано, чи однакові поняття вони позначають. Це, зокрема, клінічне випробування, медичні досліди, медико-біологічні досліди, медико-біологічні експерименти, медичні експерименти, науковий дослід, науковий експеримент, терапевтичний експеримент, психологічний дослід.

Ми пропонуємо використовувати терміни «медичний експеримент» та «науковий експеримент», адже ці поняття ширше зазначених та охоплюють вище викладені.

Враховуючи вимоги п. 1 ч. 1 ст. 92 Конституції України («права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод визначаються виключно законами України») умови проведення медичного експерименту мають встановлюватися на рівні закону, метою якого повинно бути закріплення чітко визначених меж діяльності дослідників, у яких вони діятимуть на власний розсуд, виходячи з наукових джерел, біоетики та прогресу медичної науки.

Використані джерела:

1. Конституція України: затверджено Законом України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біо медицину від 4 квітня 1997 року Електронний ресурс] — Режим доступу // http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi

3. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19. листопада 1992 Електронний ресурс] — Режим доступу // http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi

4. Цивільний кодекс України Електронний ресурс] — Режим доступу // http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi

Музика-Стефанчук Оксана Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права

ПРО СУБ'ЄКТІВ БЮДЖЕТНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Статус органів публічної влади, з одного боку, має своє законодавче закріплення, правове регулювання. З іншого боку, всі прагнуть створити найбільш ефективну в дії систему цих органів. Для цього одні органи створюються, інші – ліквідуються, а потім замість них утворюються інші. Реформування цієї системи в Україні вже має постійний характер, а реальні позитивні результати цього виявляються досить повільно і не так часто. Можна стверджувати про існування системи та структури органів публічної влади – суб'єктів бюджетних правовідносин.

Органи публічної влади як суб'єкти бюджетних правовідносин входять до фінансового апарату держави, що є частиною державного апарату, на яку покладено функцію керівництва та управління фінансами.

У літературі вже поставлене питання про інститут представництва у бюджетних правовідносинах. Тобто йдеться про те, що, наприклад, інтереси держави представляють відповідні органи державної влади, а публічні інтереси, відповідно, – органи публічної влади. При цьому слід мати на увазі, що таке представництво засноване не на договорі, а на законі, і повноваження органа публічної влади як учасника бюджетних правовідносин визначаються не довіреністю, а компетенцією даного органа [1, с.36].

Слід враховувати той факт, що склад суб'єктів бюджетних правовідносин відрізняється від складу суб'єктів бюджетних прав. Бюджетні права бувають матеріальними та процесуальними. Перші має держава, адміністративно-територіальні одиниці. Проте реалізовувати, ці права самостійно, тобто вступати у бюджетно-процесуальні правовідносини, вони не завжди можуть. У російській фінансово-правовій науці досить добре досліджено питання участі суспільно-територіальних утворень (держави, суб'єктів федерації, муніципальних утворень). Як слушно вказує О.Г. Пауль, будучи суб'єктами бюджетно-процесуальних прав, такі утворення не є безпосередніми учасниками конкретних бюджетно-процесуальних відносин. Визначено, що такі утворення ніколи не виступають суб'єктами (учасниками) бюджетно-процесуальних правовідносин. Суб'єктом таких правовідносин завжди виступатиме та можуть бути лише орган державної влади чи місцевого самоврядування, що виступає (діє) від власного імені, або від імені відповідного утворення [2, с.136].

Проте конструкція «від імені іншої особи» – це юридична конструкція представництва. За такої конструкції, як пише В.Є. Мартиненко, виникають наступні відносини: 1) між представленим і представником; 2) між представником і третьою особою; 3) між представленим і третьою особою. Дії представника створюють права та обов'язки для того, кого він представляє. На його думку, суб'єктом бюджетно-процесуальних відносин, в яких державний чи муніципальний орган виступає від імені суспільно-територіального утворення, є саме це утворення [3, с.76]. Далі цитований автор пише, що, звичайно, неможна відкидати те, що у під час здійснення бюджетного процесу виникають відносини, суб'єктами яких виступають саме державні органи, які є самостійним суб'єктом (стороною) бюджетно-процесуальних відносин, виступаючи від власного імені, але в інтересах держави. Таким чином, суб'єктами бюджетно-процесуальних відносин можуть виступати такі особи: 1) суспільно-територіальні утворення (в якості суб'єкта даних правовідносин вони представлені своїм органом, який виступає від імені даного утворення); 2) органи державної влади чи муніципальних утворень; 3) отримувачі бюджетних коштів. Суб'єкти Федерації виступають як самостійні суб'єкти бюджетно-процесуальних відносин у таких випадках: 1) розгляду і затвердження регіонального бюджету; 2) затвердження звіту про виконання регіонального бюджету [3, с.78].

Переважна більшість вчених слушно стверджує, що суб'єктом фінансових і бюджетних правовідносин є реальний учасник цих відносин. Вважаємо, що всі суб'єкти бюджетних правовідносин є їх учасниками, але не всі учасники є цими суб'єктами. Тобто поняття «суб'єкт бюджетних правовідносин» є вужчим, ніж поняття «учасник бюджетних правовідносин».

Деякі вчені мають досить своєрідне розуміння суб'єктів бюджетних правовідносин. Наприклад, інколи до них відносять державу, адміністративно-територіальні одиниці, соціальні утворення, тобто народ, територіальні громади, соціальні спілки [4, с.40]. Таке бачення є подекуди спірним, особливо у питанні участі народу у бюджетних правовідносинах. Очевидно, що народ, лише делегувавши від себе до законодавчого та місцевого представницького органу відповідних осіб, віддав їх право вступати у бюджетні правовідносини, вирішувати де-юре питання в їх інтересах. Безпосередньо ж народ навіть не бере участі у бюджетних правовідносинах. Відповідно до ст. 69 Конституції України народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Тобто у цих відносинах народ безпосередньо є учасником. Проте у ст. 74

вказується на те, що референдум не допускається щодо законопроектів з питань податків, бюджету та амністії. Отже, у цих відносинах не допускається волевиявлення народу та його пряма участь.

Отже, нині суб'єкти бюджетних правовідносин являють собою цілісну систему відповідних органів і посадових осіб, які поєднані між собою цілою низкою взаємо кореспондуючих прав та обов'язків. Ця система є єдиною та неподільною, з неї неможна просто виключити ту чи іншу ланку, той чи інший орган. Цілісність системи суб'єктів обумовлена наявністю у всіх них спільної мети бюджетної діяльності, публічного інтересу.

Література:

1. *Ливеровский А.А. Бюджетные полномочия субъектов Российской Федерации / А.А. Ливеровский, А.И. Худяков, М.А. Бродский, В.Н. Антонов. – С-Пб., 2003 // http://openbudget.karelia.ru/tutorials/book1/pdf/book.pdf*
2. *Пауль А.Г. Процессуальные нормы бюджетного права / Под общ. ред. М.В. Карасевой. – Спб.: Питер, 2003. – 208 с.*
3. *Мартыненко В.Е. Правовое регулирование бюджетного процесса в субъекте Российской Федерации (на примере Санкт-Петербурга): Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.14. – СПб., 2006. – 195 с.*
4. *Бандурка О.М., Гетьманець О.П. Бюджетне право України. Підручник. – Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 152 с.*

Окопник Олена Миколаївна

доцент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Кіровоградського юридичного інституту Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, ЯК РІЗНОВИД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Адміністративна відповідальність становить особливий вид юридичної відповідальності якій властивий ряд специфічних ознак, що відрізняють її від інших видів юридичної відповідальності.

У науці адміністративного права існує кілька думок щодо визначення адміністративної відповідальності. На думку Л.В. Коваля, „під адміністративною відповідальністю слід розуміти застосування у встановленому порядку уповноваженими на це органами і службовими особами адміністративних стягнень, сформульованих у санкціях адміністративно-правових норм, до винних у вчиненні адміністративних проступків, що містять державний і громадський осуд, засудження їх особи і протиправного діяння, що виявляється у негативних для них наслідках, які вони зобов'язані виконати, і переслідують цілі їх покарання, виправлення і перевиховання, а також охорони суспільних відносин у сфері державного управління" [3,с. 122-129].

Козлов Ю.М. вважає, що „адміністративна відповідальність – це форма реагування держави на правопорушення, яке виявляється в застосуванні уповноваженими державними органами, службовими особами, громадськістю до винної особи адміністративних санкцій у межах і порядку, встановлених законодавством; це обов'язок правопорушника звітувати за свою протиправну поведінку і зазнавати за неї несприятливих наслідків, передбачених санкцією правової норми" [5,с 133]. Гончарук С.Т. зазначає, що „адміністративна відповідальність як різновид правової відповідальності – це специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі її компетентних органів на відповідну категорію протиправних проявів (передусім адміністративних проступків), згідно з якою особи, які скоїли ці правопорушення, повинні дати відповідь перед уповноваженими державними

органами за свої неправомірні дії і понести за це адміністративні стягнення в установленому законом порядку" [2, с. 19].

У багатьох роботах, що певним чином стосуються питань адміністративної відповідальності, автори (Попов Л.Л., Козлов Ю.М. [5, с. 338-339], Лук'янець Д.М. [6, с. 30] та ін.) не наводять поняття адміністративної відповідальності, констатуючи той факт, що адміністративна відповідальність є різновидом юридичної, виділяючи тільки характерні ознаки цього виду відповідальності. Але на противагу кримінальній або дисциплінарній відповідальності, для практики, наприклад, важливою є розробка і запровадження саме законодавчого визначення адміністративної відповідальності. Це обумовлено насамперед тим, що у статті 2 Кодексу України про адміністративні правопорушення зазначено, що положення цього Кодексу поширюються і на адміністративні правопорушення, відповідальність за які передбачена законодавством, ще не включеним до Кодексу [4]. У свою чергу, однією з ознак адміністративного правопорушення (проступку), що випливає з положень статті 9 КУАП, є передбаченість за нього адміністративної відповідальності. Отже, для того щоб застосувати положення КУАП за межами цього Кодексу, необхідно мати законодавче визначення адміністративної відповідальності, яке повинно відображати сутність цього правового явища і містити в собі необхідні та достатні класифікаційні ознаки такого виду юридичної відповідальності.

Визначення адміністративної відповідальності як відповідальності, яка застосовується за вчинення адміністративних правопорушень, не може бути визнано правильним, і взагалі, є очевидним, що виділяти адміністративну відповідальність серед інших видів юридичної відповідальності за однією ознакою (галузь права чи підстава відповідальності) неможливо.

Необхідно зазначити, що в чинному законодавстві відсутнє визначення поняття „адміністративна відповідальність", хоча воно дуже часто використовується. Адміністративна відповідальність регулюється багатьма нормативними актами різної юридичної сили, які в сукупності складають законодавство про адміністративні правопорушення. Це законодавство визначає своїм завданням, відповідно до ст. 1 КУАП, охорону суспільного ладу, власності, соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого порядку управління, державного і громадського порядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного дотримання Конституції і законів України, поваги до прав, честі та гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством [4].

На нашу думку, необхідно припинити засновувати адміністративно-юрисдикційні органи, про які не зазначено в КУАП, створювати нові механізми реалізації адміністративної відповідальності. Відповідальність за адміністративні проступки повинна мати єдиний підхід до правових підстав адміністративної відповідальності. Правове регулювання адміністративної відповідальності повинно здійснюватись тільки відповідно до принципів, закладених у Конституції України.

Використані джерела:

1. Административное право: Учебник / Под. ред. Ю.М. Козлова, Л.Л.Попова. – М. : Юристъ, 1999. – 459с.

2. Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України: Навчальний посібник / С.Т. Гончарук – К. – 1995. – 452 с.

3. Коваль Л.В. Адміністративне право: Курс лекцій / Л.В. Коваль – К. : Вентурі. – 1996.– 324 с.

4. Кодекс Украины об административных правонарушениях: науч.-практ. коммент.; под общей ред. А.С. Васильева. – Харьков.: ООО "Одиссей", 2002. – 1040 с. – (Серия „Законы Украины").

5. Козлов Ю.М. Основы советского административного права / Ю.М. Козлов – М. : Знание. – 1975. – 201 с.

6. Лук'янець Д.М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку: Монографія /За ред.Д.М. Лук'янець – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – 2001.– 312 с.

Папырин Владимир Владимирович
научный сотрудник отделения научно-технической информации научно-исследовательского центра Санкт-Петербургского университета Государственной противопожарной службы МЧС России

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ В СФЕРЕ ПРАВОПОРЯДКА: ПРОБЛЕМЫ ПРЕЕМСТВЕННОСТИ

Форма государства, задачи и содержание деятельности государства, находящие отражение в государственной политике, право, являющееся основой законности и правопорядка находятся в диалектической связи. Изменения общественного порядка в государстве находят свое отражение прежде всего в государственной политике, в рамках которой государство через идеологию стремится привести право, законодательство, режим законности в соответствие с новыми условиями [3, с. 139].

Эволюция законодательства и режима законности может быть обусловлена изменениями двух видов: 1) имеющими естественный эволюционный характер, когда законодательство пересматривается и обновляется с учетом изменений общества; 2) имеющими революционный характер, связанный с подчинением законодательства и режима законности стихийным политическим процессам и сопутствующим им идеологическим установкам.

Развитие политической деятельности в России в 1917 г. приобрело стихийный характер. Отвергнув в силу объективных и субъективных причин эволюционный характер конструирования законодательства и приспособления его к изменившимся политическим условиям, новая власть революционным путем формировала и его, и режим законности, руководствуясь не столько правом и правовыми традициями, сколько политикой и идеологией. Подобный опыт формирования права привел к тому, что законодательство стало служить своего рода ширмой, декором политического и идеологического диктата [1, с. 180].

Трансформация национальной политико-правовой системы в 1917 г. привела к созданию ее новых – советских – элементов. Вопрос о закономерности революционных процессов 1917 г. до сих пор продолжает оставаться дискуссионным. Так, в научной литературе имеет место мысль о том, что советское право — закономерное явление, теснейшим образом связанное со всем предшествующим развитием русского права [4, с. 20–21]. Оппоненты справедливо подчеркивают, что советское право связано не со всем предшествующим развитием русского права, а лишь с тем периодом, когда это право отражало суть полицейского государства, причем не в том позитивном значении, которое, начиная с Р. фон Моля, вкладывали в это понятие отечественные и зарубежные полицеисты, а в его наихудшем варианте, когда государство жестко регламентирует и тотально контролирует все поступки людей [2, с. 12–13].

Стержнем советской правовой доктрины являлось марксистско-ленинское учение о государстве и праве. Не все вопросы получили в нем освещение: в частности, не нашли четкого выражения представления о разнообразии целей, которым политико-правовые институты государства могут служить, о том, какие институциональные формы эти институты должны иметь, чтобы государство следовало поставленным целям. Не имея четких указаний марксисткой теории о том, *как* должна функционировать система государственной власти после победы революции, *какие* организационно-правовые формы должны принимать государственные институты для того, чтобы обеспечить удержание власти, В. И. Ленин в работе «Задачи пролетариата в нашей революции» сформулировал свою идею о сломе «буржуазной государственной машины». П. И. Стучка в 1929 г.

докладывал о выполнении поставленной задачи: «Прошло 12 лет революции. Мы начали ее самым решительным образом: разрушили старое государство и старое право» [6, с. 9]. Поэтому не остается сомнений, что преемственность правовых традиций между русским правом и правом советским прервалась в 1917 г. с возникновением «революционного правопорядка» и «революционной законности», фактически подменивших категорию «законность» категорией «революционная целесообразность», а категорию «право» — «возведенной в закон волей пролетариата».

Существовавшее в дореволюционной России полицейское право в теорию и практику советской государственности не вписывалось. Административное право, пришедшее на смену полицейскому праву, трудно приживалось в Советском Союзе и дважды (в 1917–1921 и в 1928–1937 гг.) исключалось из учебных программ [1, с. 183]. Иной судьбы и не могла ждать отрасль права, сформировавшая важнейшие идеи:

– о необходимости рассредоточения власти между государственными и общественными институтами, поскольку «одно только правительство, без участия органов общественных не в состоянии удовлетворительно выполнить всех взятых на себя… задач» (И. Т. Тарасов);

– о росте самосознания индивида, которому становятся тесными «пеленки полицейской опеки» (А. И. Елистратов);

– о том, что граница государственного принуждения определяется не значимостью цели деятельности, но лишь родом и степенью сопротивления, а само принуждение осуществляется только в законом установленных формах (И. Т. Тарасов, В. В. Ивановский).

В конце 1920-х годов административное право было подключено к разработке теоретических основ обеспечения правопорядка. НКВД РСФСР активно разрабатывал проект Административного кодекса РСФСР, задачей которого являлось «укрепление революционной законности и обеспечение основ революционного порядка и безопасности», а сфера регулирования ограничивалась предметами ведения НКВД. Проект не стал действующим законодательным актом, но 12 октября 1927 г. был принят очень близкий к нему по содержанию Административный кодекс УССР.

Административный кодекс УССР являлся официальным выражением идеи ограничения предмета административного права рамками «милицейского права», поскольку в тот период «сферой административного права в основном считалась деятельность административных органов по осуществлению принудительных полномочий и различные виды административного надзора» [5, с. 139–140]. Не имея возможности самостоятельного развития, административно-правовые исследования фактически были свернуты до 1940-х годов, а административное законодательство оставалось некодифицированным до середины 1980-х годов. Это не могло не сказаться на состоянии административно-правового регулирования деятельности администрации, в том числе и в сфере правопорядка. Поэтому говорить о традиции преемственности опыта административно-правового регулирования в области правопорядка можно лишь с высокой степенью условности.

Использованные источники:

1. Аврутин Ю. Е. Полиция и милиция в механизме обеспечения государственной власти в России: теория, история, перспективы. СПб., 2003.

2. Корнев А. В. Идеи правового и полицейского государства в дореволюционной России: Автореф. Дис. … канд. юрид. наук. М., 1995.

3. Поппер К. Р. Открытое общество и его враги. Т. 2: Время лжепророков: Гегель, Маркс и другие оракулы. М., 1992.

4. Синюков В. Н. Российская правовая система (вопросы теории): Автореф. дис. … докт. юрид. наук. Саратов, 1995.

5. Советское административное право. Государственное управление и административное право. М., 1978.

6. Стучка П. И. Двенадцать лет революции государства и права // Революция и право. 1929. № 5–6.

Пастух Олександр Володимирович
студент Хмельницького університету управління та права

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ З НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

1. Для реалізації принципів верховенства права та законності в сучасних умовах демократизації життя українського суспільства, а також у зв'язку з однорідністю відносин щодо надання адміністративних послуг, однорідністю норм, якими регулюються ці відносини, тривалою історією та широкою правовою базою адміністративні послуги заслуговують на виділення їх в окремий інститут адміністративного права, під яким слід розуміти систему відносно відокремлених і пов'язаних між собою правових норм, що регулюють відносини, які виникають при реалізації суб'єктивних прав фізичної або юридичної особи (за їх заявою) у процесі публічно-владної діяльності адміністративного органу.

2. Пропоную таке визначення досліджуваної правової категорії: адміністративна послуга – це правовідносини, що виникають при реалізації суб'єктивних прав фізичної або юридичної особи (за їх заявою) в процесі публічно-владної діяльності адміністративного органу для отримання певного результату.

3. Дослідження дозволило зробити висновок про необхідність: вдосконалення правового регулювання надання адміністративних послуг, адже у питанні правового регулювання адміністративних послуг відсутня однозначність; запровадження правової регламентації якості адміністративних послуг. Для створення правових основ використання адміністративних послуг видається за доцільне розробити та прийняти Закон України „Про адміністративні послуги". Вбачається за доцільне також задля якісного надання громадянам адміністративних послуг прийняття Законів України „Про правотворчу діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування України", „Про делегування повноважень органами влади України", „Про нормативно-правові акти України", „Про урядові органи, установи та організації", „Про доступ до публічної інформації", та ін.; внесення змін та доповнень до чинних нормативно-правових актів (наприклад, до Закону України „Про соціальні послуги", Кодексу України про адміністративні правопорушення).

4. Вбачається за необхідне розроблення та затвердження Кабінетом Міністрів України типових документів, які: визначали би якість надання адміністративних послуг, у тому числі визначали би процедури контролю якості та механізм регулярного перегляду та покращання критеріїв оцінки якості; затверджували би положення про кожний вид адміністративної послуги, коло органів, що надають такі послуги, перелік документів, порядок надання адміністративних послуг тощо; регулювали діяльність органів, що надають адміністративні послуги; забезпечували здійснення нормативного регулювання якості адміністративних послуг з урахуванням стандартів якості міжнародного рівня; визначили кількість інстанцій, залучених до надання адміністративної послуги (запровадження принципу єдиного офісу та єдиного вікна).

5. Важливим є винесення на рівень пріоритету державної політики питання реформування системи надання адміністративних послуг; спрямування зусиль на впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в діяльності органів виконавчої влади, і насамперед, в частині надання послуг; сприяння подальшому розвиткові науки адміністративного права як теоретичної основи для розвитку публічної адміністрації в Україні, орієнтуючись при цьому на досягнення Ради Європи в стандартах захисту прав особи у відносинах з органами публічної адміністрації та країн Європейського Союзу у побудові ефективної системи публічної адміністрації.

6. Наголошується на неприпустимості перекладання на громадян координаційної роботи, яка має здійснюватися органами влади; на забезпеченні для споживача можливості вибору способу звернення за адміністративною послугою; на забезпеченні належного кадрового потенціалу органів, що надають адміністративні послуги та тренування персоналу;

на врахуванні при розробці стандартів надання послуг задоволення потреб осіб з обмеженими фізичними можливостями (інвалідів).

7. Вбачається за необхідне існування конкретних критеріїв, за якими можуть бути виділені платні адміністративні послуги. Пропонується декілька підходів до систематизації платних та безоплатних послуг: 1) безоплатними повинні бути послуги у справах соціального та пенсійного забезпечення; 2) безоплатними можуть бути послуги у випадках, коли розмір плати є настільки дрібним, що плата не виправдовує витрат, пов'язаних з її стягненням; 3) адміністративні послуги можуть бути платними лише тоді, коли вони не належать до системи життєзабезпечення громадян та суб'єктів господарювання.

8. Досить гострим є питання визначення розміру плати за адміністративну послугу та порядку її внесення. Найзручніше, коли плата за адміністративні послуги визначається у фіксованому розмірі („мито"). Розмір цього мита має бути визначеним законодавством, наприклад, постановою Кабінету Міністрів України „Про визначення розміру платних адміністративних послуг та затвердження їх переліку".

Враховуючи соціально-економічні реалії сучасного періоду, нестабільність суспільних відносин, які складаються в ході реформ, запровадження правового інституту адміністративних послуг здійснить позитивний вплив на вдосконалення та підвищення ефективності управлінської діяльності. Тому вважається, що запровадження інституту адміністративних послуг є об'єктивною необхідністю, викликаною самим життям.

Пендюр Віталій Васильович
здобувач Київського міжнародного університету,
викладач Буковинської державної фінансової академії

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО ПРАВА

В умовах зламу адміністративно-командної системи управління економікою Україна починає будувати нову державу з ринковими відносинами, які не можуть регулюватися нормами старих законів.

В розвиткові радянської науки фінансового права виділяються якісно відмінні між собою два періоди. Перший включає час від захоплення більшовиками політичної влади в 1917 р, до кінця 30-х років, коли закінчився перехідний період від капіталізму до соціалізму, що на практиці означало повну заміну базисних і надбудовних суспільних відносин на принципово відмінних від попередніх основах. Це період важкого, а в окремі роки трагічного внутрішньоутробного розвитку цієї науки, часу її формування, визрівання, відмежування від інших, одним словом, період виникнення.

Головне завдання нової науки фінансового права (стару науку більшовики ліквідували, закривши кафедри фінансового права у вузах) було сформульовано у розділі V конституції СРСР, який називався «Бюджетне право». В ньому були викладені принципи і сутність фінансової політики нової влади. На перше місце однозначно ставились «бюджетні інтереси» «диктатури трудящих». Не випадково першою науковою працею в Радянській Росії з питань фінансового права стала монографія А. М. Гурвича «Бюджетне право за законодавством СРСР» (М., 1918 р.). Майже одночасно з нею також вийшла книжка А. А. Алексеєва «Бюджетне право народного представництва» (Харків, 1918р.).

Окрім названих вчених представниками радянської науки фінансового права в цей період були С. А. Котляревський, М. А. Гурвич, М. Д. Загряцков. Своїми дослідженнями вони підготували грунт для виникнення науки радянського фінансового права.

Формально початок другого етапу розвитку радянської науки фінансового права можна віднести до березня 1940 року, коли в журналі «Советское государство й право» була опублікована принципово важлива стаття Ю. А. Ровінського «Предмет радянського фінансового права».

В 1946 р. видається підручник професора Н.Н.Ровінського, в 1952 р. — доцента М.А. Гурвича, в 1957 та 1961 рр. — професора Ю.А.Ровінського.

З 70-х рр. регулярно видавалися підручники, написані колективами авторів (в основному московськими) під редагуванням професорів Ю.А.Ровінського та С.Д.Ципкіна по черзі. В 1987 р. вийшов останній підручник «Радянське фінансове право» у видавництві «Юридична література» вперше під редагуванням не московських професорів, а Л.К.Воронової (Київ) та Н.І.Хімічевої (Саратов). У союзних республіках підручники з фінансового права за роки Радянської влади не видавалися. В Україні було видано два навчальних посібника з фінансового права в 1973 р. українською мовою професором Вороновою Л.К. та в 1983 р. професором Вороновою Л.К. та доцентом Мартьяновим І.В. (Львів).

Тоді ж було опубліковано перший радянський підручник «Фінансове право». В них раніше фрагментарні, неповні, несистематизовані знання з радянського фінансового права були вишикувані в чітку, внутрішньо цілісну систему категорій і понять, з чітко окресленим предметом науки і її методами.

В 50 — 60 роки, всупереч політиці державного тоталітаризму було завершено розробку теорії соціалістичного фінансового права. Завдяки виділенню і всебічному обґрунтуванню таких фінансово-правових категорій і понять, як предмет і метод, сутність і зміст, система і джерела радянського фінансового права, фінансова діяльність соціалістичної держави, фінансова система соціалістичної держави, фінансово-правові акти і ряду інших, - концепція науки соціалістичного фінансового права набула цілісного характеру.

Фінансове право - це наука. Як і всяка інша наука, вона хоче пізнати належний їй світ фінансово-правових явищ і встановити визначені істини, запропонувати їх в формі фінансово-правових норм. Щоб з успіхом вирішувати це завдання, наука повинна охоплювати весь комплекс своїх проблем, так істина пізнається лише тоді, коли вона пізнається, як суцільна істина. З іншого боку, пізнання фінансово-правових явищ повинно бути вільним, здійснюватися в нормальних умовах, а самі вчені повинні бути незалежними людьми.

Не дивлячись на важкі умови, в яких функціонувала наука фінансового права, вона досягла визначених позитивних результатів.

По-перше, була розроблена «догма» фінансового права, тобто її теоретична основа. Дякуючи розробленню таких питань, як предмет, поняття, система і джерела фінансового права, обгрунтування таких питань, як фінансова діяльність держави, фінансова система держави, фінансові акти, система знань отримала міцну юридичну основу і мають більш ідеальний і цілісний вигляд.

По-друге, досконало і детально були розроблені питання бюджетного права, пов’язані з визначенням бюджету, бюджетним механізмом, бюджетним регулюванням і бюджетним процесом.

В сучасних умовах, що докорінно змінились і для бюджету, виникла необхідність свого роду інвентаризації бюджетно-правових категорій і понять, їх нового прочитання, а також дослідження ряду принципово нових аспектів бюджетного права, народжених сучасними реаліями.

Недостатньо розроблені питання теорії фінансового права. Нерозвиненість науки фінансового права відбивається на змістові фінансово-правових актів, які повинні враховувати її досягнення.

Перехід до ринкової економіки, по суті, поставив проблему перегляду всієї системи науки фінансового права, успадкованої нами від соціалістичного суспільства, починаючи від її предмету і методу і закінчуючи окремими категоріями і поняттями. Він одночасно розширив і звузив об'єкт пізнання науки фінансового права, звільнив її методологію від ідеологічних кайданів, відкрив дорогу до нових пошуків істини. На порядку денному сьогодні постають питання уточнення і поглиблення змісту традиційних категорій і понять науки, вилучення з її числа застарілих категорій і понять, реабілітації тих категорій і понять, від яких радянська наука фінансового права відмовилась на рубежі 20-30-х років, тобто потребує суттєвого оновлення і зміни вся система науки фінансового права.

Найкраще були розроблені в цей період питання бюджетного права, пов'язані зі змістом бюджету, бюджетним регулюванням, бюджетним процесом. Безсумнівну цінність представляють собою розробки проблем бюджетної компетенції, бюджетних повноважень, бюджетно-правового статусу адміністративно-територіальних одиниць.

Найбільший внесок у цю справу зробили відомі вчені-юристи професори В.В. Бесчеревних, Л.К. Воронова, М.І. Піскотін, Н.І. Хімічева, С.Д. Ципкін.

Разом з тим слід відзначити, що розробка фінансово-правових категорій у статтях, підручниках і дисертаціях проходила в умовах виняткового панування публічних фінансів, функціонування жорстких централізованих фінансових структур, виняткових державних повноважень центру, бюджетної системи, що спиралась на Закон про бюджетні права СРСР і союзних республік від 30 жовтня 1959 року.

В союзних республіках підручники з фінансового права за роки радянської влади не видавались. Зрідка виходили тільки навчальні посібники . Про неувагу до науки фінансового права свідчить і те, що за всі часи радянської влади в СРСР захистили докторські дисертації з фінансового права тільки сім осіб (в Україні — тільки одна!).

Найбільш розвиненим виявилося бюджетне право, оскільки над різними його проблемами багато років працюють професори Піскотін М.І., Хімічева Н.І., Ципкін С.Д., Воронова Л.К., доценти Горбунова О.М., Кадькаленко С.Т. Над проблемами доходів державного бюджету і податків працюють доцент Карасьова М.В., Пришва Н.Ю., бюджетного фінансування — професор Н.А Куфакова.

Десятиріччя панування в країні командно-адміністративної системи були дуже несприятливими роками для розвитку фінансового права і фінансово-правової науки. Режим не переносив ідеологічного плюралізму. Думки про необхідність укріплення фінансово-кредитної системи, а разом з цим і фінансово-правової науки, могли розраховувати на розвиток і перетворення в життя тільки після схвалення їх партійними з'їздами, пленумами.

Власне українська наука фінансового права тільки починає розвиватись. Але розвивається вона не на голому місці, а сягає своїми корінням в радянську фінансово-правову науку, а через неї в загальновідому своїми значними традиціями і досягненнями російську наукову школу фінансового права, вбирає в себе все більше елементів науки про публічні фінанси західноєвропейської цивілізації.

У вузах України працюють науковці, які внесли досить вагомий вклад у розвиток науки фінансового права, захистили кандидатські дисертації, викладають фінансове право на юридичних факультетах: доценти - Бекерська Д.А., В.М.Репецький, С.Т.Кадькаленко, професори - Савченко Л.А., Т.А. Латковська, Н.Ю.Пришва.

Науковою цілиною запишаються інститут податкового та банківського права. Тільки одна монографія професора Ровінського Ю.А. була присвячена питанням теорії фінансового права. Не розроблені питання предмету фінансового права, змісту та особливостей фінансових правовідносин. Тільки В.М. Репецький та В.Ф. Андрєєв короткий час займалися проблемою відповідальності у фінансовому праві. Нерозвиненість науки впливає і на зміст фінансово-правових актів, у яких повинні враховуватися її досягнення.

Пилипишин Павло Богданович
аспірант Київського університету туризму, економіки і права

ЗАСТОСУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ САНКЦІЙ У СФЕРІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Критерієм відокремлення конституційної відповідальності у самостійний різновид юридичної відповідальності (поряд з іншими підставами) є особлива система стягнень (санкцій). Специфічність санкцій конституційно-правової відповідальності визначається характером урегульованих суспільних відносин та їхніх суб’єктів. Взагалі виявлення специфічних санкцій у конституційному праві стало однією з причин постановки питання

про конституційно-правову відповідальність як окремий вид юридичної відповідальності. На думку Л.Р. Наливайко санкція є обов'язковим атрибутом ретроспективної конституційно-правової відповідальності [1, 27].

У загальній теорії права санкція визначається як елемент правової норми, що закріплює наслідки, які спричиняє недотримання правила, установленого диспозицією цієї норми права. У кожному виді відповідальності – свій зміст «негативних» наслідків, що настають для винного в неправомірному поводженні [2, 781].

Однією з головних особливостей санкцій у конституційному праві є їхнє профілактичне призначення, існування більшою мірою як можливість (ніж дійсність) їхнього застосування. У конституційній відповідальності на перше місце висуваються не компенсаційні, не репресивні аспекти, а морально-політичні, суспільно-організаційні.

Разом з тим, з огляду на те, що серед суб'єктів конституційного права окреме місце займають органи та посадові особи місцевого самоврядування, вважаємо, що з приводу реалізації конституційно-правових норм вони теж можуть виступати суб'єктами конституційно-правової відповідальності. Крім того, конституційно-правова відповідальність у сфері місцевого самоврядування може мати місце і по відношенню органів державної влади, їх посадових осіб, інших суб'єктів, в разі порушення ними прав місцевого самоврядування.

В разі порушення правового статусу суб'єктів місцевого самоврядування варто запропонувати таку класифікацію санкцій:

санкції конституційної відповідальності, які передбачають несприятливі наслідки для самих органів (посадових осіб) публічної влади як суб'єктів конституційно-правового порушення статусу суб'єктів місцевого самоврядування;

санкції конституційної відповідальності, спрямовані на результат (продукт) діяльності органа (посадової особи) публічної влади – виданий ним закон, інший нормативний акт, який порушує правовий статус суб'єктів місцевого самоврядування;

санкції конституційної відповідальності за порушення правового статусу суб'єктів місцевого самоврядування у сфері функціонування інститутів громадського суспільства – виборів, референдуму, функціонування партій та ін [3, 80].

У межах першої з виділених трьох класифікаційних груп за критерієм характеру (змісту) несприятливих наслідків розрізняються такі види конституційних санкцій, як покладання обов'язку на орган (посадову особу) публічної влади; примушення до виконання акта органа місцевого самоврядування; тимчасове звільнення з посади особи, яка порушила права суб'єктів місцевого самоврядування; примусове звільнення з посади. Так, на відповідний орган, посадову особу може бути покладений обов'язок у встановлений законом термін усунути протиріччя у виданих ними актах, що стали причиною порушення прав і обов'язків суб'єктів місцевого самоврядування, Конституції України і нормативних актів чи примушення до виконання рішення органа місцевого самоврядування.

Другий вид санкцій конституційної відповідальності, виділений у запропонованій нами вище класифікації, складають конституційні санкції, спрямовані на результат (продукт) діяльності органа (посадової особи) публічної влади, тобто виданий ним закон, інший нормативний акт. У межах цієї класифікаційної групи характерна наявність таких видів конституційних санкцій, як: визнання нормативного акта чи його частини недійсним або недіючим; відхилення нормативного акта, що суперечить Конституції; визнання неконституційним і скасування нормативного акта, що суперечить Конституції; відхилення закону шляхом застосування вето; призупинення дії нормативного акта.

Третій вид санкцій конституційної відповідальності, названий у запропонованій вище класифікації, складають конституційні санкції, застосовувані у сфері функціонування інститутів громадського суспільства – виборів, референдуму, функціонування партій та ін. До таких санкцій відносяться: скасування рішень відповідних виборчих комісій щодо реєстрації кандидатів в депутати місцевих рад, на посаду сільського, селищного, міського голови; визнання недійсним юридично значимого результату (скасування результатів голосування по виборах депутата в органи місцевого самоврядування чи на посаду голови, визнання виборів недійсними, скасування повноважень депутата) та інші відповідно до

Закону України “Про вибори депутатів Верховної Ради АРК, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів” [4].

В свою чергу органи та посадові особи місцевого самоврядування виступають самостійним суб’єктом конституційно-правової відповідальності і до них, на нашу думку, можуть застосовуватись наступні санкції за порушення Конституції, законів України, прав територіальної громади (виходячи зі змісту Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”) [5]:

дострокове припинення повноважень органу місцевого самоврядування, посадової особи, депутата місцевої ради;

усунення конституційних порушень, зокрема, скасування, призупинення дії актів органів та посадових осіб місцевого самоврядування;

визнання недійсними юридично значущого результату (анулювання юридичних результатів, тих чи інших конституційно чи муніципально-правових дій), наприклад, визнання виборів недійсними.

Отже, наявність санкцій конституційно-правової відповідальності суб’єктів державної влади та органів місцевого самоврядування виступає гарантією належного здійснення ними своїх повноважень, засобом забезпечення стану законності та правопорядку у сфері місцевого самоврядування.

Використані джерела:

1. Наливайко Л. Конституційно-правова відповідальність: критерії класифікації та види // Віче. – 1999. – №10. – С.25-32.

2. Большой юридический словарь / Под ред. А.Я. Сухарева, В.Д. Зорькина, В.Е. Крутских. М.: ИНФРА-М., 1997. – 934 с.

3. Красникова А.В. Конституционные санкции за нарушение правового статуса субъектов местного самоуправления // Юридический вестник. – 2003. – № 2. – С. 79-83.

4. Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України від 10 липня 2010 р. // Офіційний вісник України. – 2010. - №55/1 (30.07.2010). - Ст.1901.

5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1997. - №24. - Ст.170.

Поворозник Оксана Петрівна

студентка 3 курсу юридичного факультету

Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ВІД 30 ВЕРЕСНЯ 2010 Р. №20-РП/2010 (СПРАВА ПРО ДОДЕРЖАННЯ ПРОЦЕДУРИ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ) ЯК РЕЗУЛЬТАТ ЗДІЙСНЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ СУДОВОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ

Актуальність теми дослідження обумовлена визнанням неконституційним Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. №2222-IV (далі – Закон) та поверненням України до президентсько-парламентської республіки в результаті прийняття Конституційним Судом України (далі – КСУ) відповідного рішення, реалізуючи функцію конституційного контролю, закріплену статтею 159 Конституції України (далі – КУ).

Інститут конституційного контролю відомий більшості розвинутих країн. Необхідність конституційного контролю в Україні та й в більшості зарубіжних держав обумовлена тим, що конституція має вищу юридичну силу, а, отже, всі правові акти повинні їй відповідати або, принаймні, не суперечити. Відсутність судового контролю може мати

наслідком обмеження чи скасування прав і свобод людини і громадянина, ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності держави або зміну її конституційного ладу в спосіб, що не передбачений її конституцією.

Яскравим прикладом здійснення КСУ своїх повноважень як органом конституційної юрисдикції в Україні є Рішення від 30 вересня 2010 р. №20-рп/2010 **(**в справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України) [4] (далі – Рішення), що за кілька днів набуло широкого резонансу: громадськість України почала коментувати його політичні та юридичні якості.

На мою думку, є доцільним та актуальним проведення юридичного аналізу даного рішення з позицій теорії та практики.

Першим, звичайно, постає питання: чи мав КСУ достатньо повноважень для прийняття такого рішення? Відповідно до ч.2 ст. 147, пп.1 п.1 ч.1 ст.150, ст.159 КУ [1], на нашу думку, однозначно мав, оскільки мали місце численні порушення процедури внесення змін до КУ при прийнятті Закону (відсутність висновку КСУ щодо відповідності законопроекту КУ, пакетне голосування законопроекту тощо).

Однак, Рішення, безперечно, є недосконалим, що підтверджується окремими думками суддей КСУ, доданих до Рішення, а саме:

Суддя Стецюк П.Б. зазначає, що аналіз Закону, що проводився КСУ, не повинен був обмежуватися виключно формальним підходом; потрібно було би проаналізувати зміст таких змін, виходячи з ч.1 ст. 157 КУ [1] (п.2). Приймаючи Рішення про визнання неконституційним Закону, норми якого з часу набрання ним чинності стали нормами КУ, КСУ мав би визначити у цьому Рішенні порядок і строки його виконання і обов'язковим суб'єктом такого виконання мала б бути визначена Верховна Рада України (далі – ВРУ) (п.4).

Суддя В.І. Шишкін відмічає, що КСУ при винесенні Рішення не сформував чітку правову позицію щодо правових наслідків визнання Закону неконституційним: в резолютивній частині Рішення не знайшло відображення положення про «відновлення дії попередньої редакції норм КУ, які були змінені, доповнені та виключені Законом» [4], наведене в мотивувальній частині; не запропоновано представницькій владі правовий шлях щодо унормування конституційних положень у зв'язку з втратою чинності Законом тощо (п.1).

Аналізуючи Рішення, слід згадати Ухвалу КСУ від 5 лютого 2008 р. №6-у/2008, в п.3 мотивувальної частини якої зазначено, що «положення закону про внесення змін до КУ після набрання ним чинності стають невід'ємною складовою КУ – окремими її положеннями, а сам закон вичерпує свою функцію» [3]. Тобто такі норми стають нормами КУ. Таким чином, переглядаючи Закон на предмет його неконституційності ставляться під сумнів норми саме КУ, а не закону про внесення змін до неї.

Крім того, не можна не звернути увагу, що Україна протягом останніх років функціонувала саме за «новими правилами», внесеними Законом: були внесені зміни до низки законів (напр., ЗУ «Про Кабінет Міністрів України», ЗУ «Про статус народних депутатів України» тощо) та інших нормативно-правових актів, норми яких повсякденно застосовувалися. Зокрема, при формуванні Кабінету Міністрів України, реалізації повноважень Президента України, Верховної Ради України (в тому числі з прийняття законів України) та Кабінету Міністрів України, призначенні і проведенні виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів місцевих рад. Сам КСУ неодноразово розглядав справи про конституційність різних правових актів, при цьому опираючись на змінену КУ, а також тлумачив деякі змінені в 2004 р. положення КУ; змінені конституційні положення стали основою найрізноманітніших правовідносин. Отже, Українська держава в особі органів державної влади, громадян та інших суб'єктів конституційно-правових відносин неодноразово підтверджувала дію таких конституційних норм. В даному випадку доречно провести аналогію із способом визнання недійсного правочину дійсним в цивільному праві в разі, коли сторони такого правочину частково або повністю виконують його, тобто своїми діями підтверджують його визнання.

Вважаю, що КСУ, зробивши висновок про «відновлення дії попередньої редакції норм КУ, які були змінені, доповнені та виключені Законом» (абз. 4 п. 6 мотивувальної частини

Рішення) [4], фактично здійснив перегляд існуючого устрою влади в державі, перебравши тим самим на себе повноваження установчої влади в державі, що суперечить ч.2 ст.19 КУ [1]. Право здійснювати певні елементи установчої влади, а саме вносити зміни до КУ належить згідно п.1 ч.1 ст.85 КУ [1] ВРУ. Саме це обумовлює виключне право ВРУ на „остаточне втручання“ в текст КУ, за винятком положень розділів І, ІІІ, ХІІІ КУ, коли таке право належить безпосередньо Українському народу.

Отже, КСУ при винесенні Рішення діяв в рамках КУ, Рішення КСУ повинно бути виконано. Однак, вважаю, що КСУ не має повноважень самостійно проводити конституційну реформу, таке завдання має бути покладене ним на ВРУ. Адже прийняттям одного Рішення не можливо провести конституційну реформу, воно є лише поштовхом до змін, продовженням якого є кропітка робота уповноважених на це органів.

Використані джерела:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – N 30. – ст. 141.

2. ЗУ «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. №2222-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – N 2. – ст.44. (визнано неконституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду N 20-рп/2010 (v020p710-10) від 30.09.2010).

3. Ухвала КСУ від 5 лютого 2008 р. №6-у/2008.

4. Рішення КСУ від 30 вересня 2010 р. №20-рп/2010 (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України).

Романюк Людмила Валеріївна

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри господарського і екологічного права юридичного факультету Таврійського національного університету ім.. В.І. Вернадського

ВІДСТАВКА ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ПРИПИНЕННЯ ДЕРЖАВНО-СЛУЖБОВИХ ВІДНОСИН

Як відомо, питання припинення державної служби стосовно закріплення спеціальних підстав звільнення державних службовців в Україні регулюються Законом України «Про державну службу» [1].

Аналіз вказаного нормативного акту свідчить про те, що законодавець розрізняє такі поняття як «припинення державної служби» і «відставка державного службовця». Як правильно з цього приводу зазначає В.Я. Малиновський, перше з цих понять є ширшим від другого, яке у свою чергу є його складовою частиною [2, с. 120]. Тобто, й розглядати ці два елементи порядку припинення державно-службових відносин можливо окремо, виділивши відставку як особливу форму припинення державної служби.

Право на відставку державного службовця передбачено в статті 31 Закону України «Про державну службу». Застосовується даний вид припинення державно-службових відносин до державних службовців першої або другої категорій за їх письмовою заявою та на підставах, визначених законом. Відставка являє собою тимчасове чи постійне припинення державно-службових відносин за заявою державного службовця. Відставка є особливою формою припинення державної служби. Специфіка відставки, як форми припинення державно-службових відносин полягає головним чином у мотивах звільнення державного службовця і збереженні за ним при цьому деяких прав та обов’язків. За державними службовцями, що вийшли у відставку, зберігається, наприклад, обов’язок дотримання державної і іншої таємниці, право використання назви останньої посади з додаванням “у відставці”, право на соціально-побутове забезпечення і медичне обслуговування тощо. Слід зазначити, що відставка не означає, що має місце правопорушення [3, с. 69].

Виходячи з вищенаведеного можна зробити висновок, що відставка має місце за наявності наступних умов: державний службовець займає посади першої або другої категорій; письмова заява про припинення державно-службових відносин.

Якщо розглядати першу з умов відставки, необхідно зазначити, що згідно з законодавством, основними критеріями класифікації посад державних службовців є організаційно-правовий рівень органу, який приймає їх на роботу, обсяг і характер компетенції на конкретній посаді, роль і місце посади в структурі державного органу.

Згідно зі ст. 25 Закону України «Про державну службу» до першої категорії посад віднесені посади перших заступників міністрів, керівників центральних органів виконавчої влади, які не є членами Уряду України, їх перших заступників, Постійного Представника Президента України в Автономній Республіці Крим, голів обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, керівників Адміністрації Президента України, Апарату Верховної Ради України, заступників керівників Адміністрації Президента України, Апарату Верховної Ради України, інші прирівняні до них посади. В свою чергу, до другої категорії посад державних службовців законодавець відносить посади керівників секретаріатів комітетів Верховної Ради України, структурних підрозділів Адміністрації Президента України, Апарату Верховної Ради України, Секретаріату Кабінету Міністрів України, радників та помічників Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, заступників міністрів, заступників інших керівників центральних органів виконавчої влади, першого заступника Постійного Представника Президента України в Автономній Республіці Крим, перших заступників голів обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій та інші прирівняні до них посади [1].

Підставами для відставки є тільки ті підстави, які визначені в статті 31 Закону України “Про державну службу”, а саме: принципова незгода з рішенням державного органу чи посадової особи, а також етичні перешкоди для перебування на державній службі; примушування державного службовця до виконання рішення державного органу чи посадової особи, яке суперечить чинному законодавству, що може заподіяти значної матеріальної чи моральної шкоди державі, підприємствам, установам, організаціям або об’єднанням громадян, громадянину; стан здоров’я, що перешкоджає виконанню службових повноважень (за наявності медичного висновку) [1].

Важливо, на нашу думку, підкреслити зауваження деяких вчених з приводу відставки, які відмічають, що “право державного службовця на відставку” є “усіченим”, тобто, державний службовець може подати письмову заяву про відставку, але це ще не означає, що така заява буде гарантом розірвання державно-службових відносин на підставі відставки. Відставка може бути прийнята, або ж у ній може бути надана мотивована відмова державним органом чи посадовою особою, які призначили державного службовця на цю посаду [4, с. 287]. Тобто, прийняття відставки не є обов’язком для державного органу або посадової особи, які призначили державного службовця на посаду. При відмові у відставці державний службовець повинен продовжувати виконання своїх обов’язків або він має право звільнитися за власним бажанням. Питання про відставку вирішується протягом місяця з подання заяви.

Також, аналіз Закону України «Про державну службу» дає підстави стверджувати про відсутність закріплення у даному нормативному акті права державного службовця, якому відмовлено у відставці оскаржити рішення відповідного державного органу або посадової особи. Однак, виходячи зі статті 55 Конституції України, у державного службовця таке право є [5].

Відставка за джерелом волевиявлення є юридичним фактом, який породжується діями державного службовця, тому, на нашу думку, доцільним буде повністю відокремити її від інших спеціальних підстав припинення державної служби, та розглядати в статті 31 Закону України “Про державну службу”, як особливу форму припинення державно-службових відносин. Також, звертаючись до статті 31 Закону, вважаємо слушними пропозиції щодо внесення змін в чинне законодавство з приводу чіткого визначення органів, які мають здійснювати щомісячні виплати державному службовцю у разі його відставки [6, с. 15].

Використані джерела:

1. Закон України "Про державну службу" від 16 грудня 1993 року (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України, 1993. - № 52. – ст. 490.

2. Малиновський В.Я. Державна служба: теорія і практика. Навчальний посібник. – К.: Атака, 2003. – 160 с.

3. Гомаль В.П., Чукаєва В.О. Державна служба: Курс лекцій. – Д.: Наука і освіта, 2002. – 314 с.

4. Ківалов С.В., Біла Л.Р., Державна служба в Україні. – Одеса: Юридична література, 2003. – 368 с.

5. Конституція України від 28 червня 1996р., № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – ст.141.

6. Павленчик П.Т. Проходження державної служби в Україні: організаційно-правові засади: автореферат ... канд. наук з держ. упр. – К., 2001. – 20 с.

Росновська Наталія Володимирівна
студентка магістратури заочного факультету
Хмельницького університету управління та права

ПОНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНІСТІ ЯК САМОСТІЙНОГО ВИДУ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Особливим видом публічно-правової відповідальності виступає конституційно-правова відповідальність, з'ясування змісту якої має велике практичне значення. Однак ні сама проблема конституційно-правової відповідальності, ні механізм її реалізації ще не одержали належного дослідження у вітчизняній науці конституційного права.

Аналіз тих наробітків, що є в юридичній літературі, вказує на розбіжність поглядів навіть щодо поняття конституційної відповідальності, її природи і сутності. Так, одні науковці розглядають її як вид політичної відповідальності [1, 42]; інші – як явище, яке поєднує в собі політичну, моральну і юридичну відповідальність [2, 29], треті, посилаючись на те, що захист конституції не є єдиною задачею і метою конституційної відповідальності, а також на особливості процедури її здійснення, підстави і характер, виділяють її як окремий вид соціальної відповідальності [3, 10]. Недоліком наведених визначень є розширене тлумачення конституційної відповідальності, вони не відображають сутності цього інституту. Уявляється найбільш прийнятною характеристика конституційної відповідальності як виду юридичної відповідальності, що у певних випадках може мати політичне забарвлення й ознаки моральної відповідальності. Саме такої точки зору притримуються Л.В. Бориславський [4, 103], Н.М. Колосова [5, 87], Н.П. Стецюк [6, 145].

Щодо абсолютно політичного характеру конституційної відповідальності, то вважаємо, що така позиція є помилковою, адже конституційна відповідальність далеко не завжди носить політичний характер. Наприклад, не є присутнім політичний аспект у визнанні не відповідними Конституції України нормативних правових актів. Не завжди пов'язаний з політикою імпічмент, що відбувся на підставі здійснення особою, яка займає посаду Президента, злочину проти життя і здоров'я громадян.

З іншого боку можна погодитися з думкою Д.І. Назарова і І.С. Назарової, які вважають, що конституційна відповідальність у більшості випадків характеризується моральними якостями: вона не несе компенсаційно-відбудовного характеру, не спрямована на обмеження конституційних прав особистості [7, 17]. Особливо яскраво моральна сторона конституційної відповідальності виявляється при визнанні неконституційними нормативно правових актів, при розпуску законодавчого органу, відставці уряду. Проте, необхідно відзначити, що не усі форми конституційної відповідальності носять моральний характер (наприклад, позбавлення депутатської недоторканності екс-прем'єра України П. Лазаренка у

зв'язку з його арештом за кордоном за обвинуваченням у відмиванні грошей в особливо великих розмірах).

Таким чином, конституційна відповідальність як категорія соціальної відповідальності поєднує в собі політичну, моральну і юридичну відповідальність. Конституційні норми знаходяться на стику трьох видів соціальних норм: політичних, моральних і юридичних. Проте переважаючий вплив все ж мають саме правові норми, і відповідно, конституційну відповідальність слід розглядати саме як конституційно-правову. Саме на конституційному рівні втілюється єдність цих видів відповідальності і вирішуються проблеми усунення протиріч між ними, які виявляються в окремих випадках реалізації конкретних видів юридичної відповідальності. Відображаючи високий ступінь соціальної значимості тих чи інших суспільних відносин, конституційна відповідальність визначає загальну тенденцію розвитку і юридичної, і політичної, і моральної відповідальності.

Не можна розглядати соціальну і юридичну відповідальність як явища, які не перетинаються, хоча б тому, що юридична відповідальність – це різновид соціальної. «Площа» перетинання соціальної і юридичної відповідальності є конституційна відповідальність як особлива категорія соціальної відповідальності і вища форма юридичної відповідальності.

Отже, подібно до того, як конституція не може бути «розібрана» по галузях юридичної науки, так і вивчення конституційної відповідальності не може бути заповнено дослідженням принципів відповідальності в рамках галузевих наук. Конституційна відповідальність – не сума усіх видів юридичної відповідальності, а їхній «конституційний зріз», іншими словами, конституційна відповідальність – це початок усіх видів соціальної відповідальності і усіх видів юридичної відповідальності на рівні конституційно-правової системи.

Аналіз законодавства, юридичної літератури і практики, з огляду на позитивні і негативні моменти розглянутих точок зору, беручи до уваги сучасне конституційно-правове законодавство, дозволяє запропонувати таке визначення конституційної відповідальності.

Конституційно-правова відповідальність – це самостійний вид юридичної відповідальності, що застосовується у сфері конституційно-правових відносин, характеризується специфічним колом суб'єктів, механізмом реалізації, санкціями і виражається у відповідальному стані зобов'язаного суб'єкту (позитивний аспект) чи примусовому застосування до суб'єктів відповідальності заходів негативного впливу за конституційний делікт (ретроспективний аспект) і виступає гарантією реалізації і захисту конституції, прав і свобод людини, демократичних інститутів.

Конституційно-правова відповідальність є самостійним інститутом у системі конституційного права, має визначені особливості, що виявляються в предметному критерії, методі правового регулювання, характерній внутрішній і зовнішній формі, особливому механізмі регулювання суспільних відносин.

Використані джерела:

1. Шон Д.Т. Конституционная ответственность // Государство и право. –1995. – №7. – С. 42-43.

2. Ткаченко Ю.В. Конституційно-правова відповідальність: природа, структура // Проблеми законності. Вип. 39: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. – Харків, 1999. – С. 29-31.

3. Майданник О. О. Конституційно - правова відповідальність / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. — К. : Товариство "Знання" України, 2000. — 40с.

4. Бориславський Л. Конституційна відповідальність як самостійний вид юридичної відповідальності // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XI регіональної науково-практичної конференції 3-4 лютого 2005 р. – Львів, 2005. – С. 102-103.

5. Колосова Н.М. Конституционная ответственность – самостоятельный вид юридической ответственности // Государство и право. – 1997. – № 2. – С. 86-87.

6. Стецюк Н. Конституційно-правова відповідальність в Україні: поняття, особливості, суб'єкти // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XI регіональної науково-практичної конференції 3-4 лютого 2005 р. – Львів, 2005. – С. 145-146.

7. Назаров Д.И., Назарова И.С. Ответственность в конституционном праве // Конституционное и муниципальное право. – 2001. – № 1. – С. 17-19.

Ротар Дана Петрівна
викладач юридичного факультету, Буковинського університету

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ БЮДЖЕТНОЇ УСТАНОВИ ЯК СУБ'ЄКТА ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Сучасні реалії сприяють розвитку всіх галузей права, розвитку правового статусу практично всіх суб'єктів права, зокрема і бюджетних установ.

Поняттю бюджетної установи та її правовому статусу приділяють увагу вчені як цивільно-правового профілю, так і фінансово-правого: Д.А. Бекерська, С.М. Братусь, Л.К. Воронова, І.П. Грешніков, О.С. Іоффе, М.Л. Коган, Н.В. Козлова, І.М. Кучеренко, Н.А. Куфакова, О.А. Лукашев, Д.В. Петров, Л.М. Чуприна, Н.І. Хімічева, Н.Я. Якимчук та інші. Разом з тим, питання законодавчого регулювання правового статусу бюджетної установи залишається недослідженим.

Суб'єкт, що наділений статусом бюджетної установи в сучасних умовах може виступати учасником як приватних, так і публічних відносин. Так, бюджетна установа будучи юридичною особою та особливим суб'єктом господарювання досить часто виступає учасником цивільних, господарських та інших правовідносин. Разом з тим бюджетна установа – це фінансово-правове поняття. А статус бюджетної установи, якою виступає юридична особа публічного права, є спеціальним фінансово-правовим статусом.

По-перше, варто зауважити про відсутність чіткої устояної концепції правового регулювання правового статусу установ, що згідно з БК України визначаються бюджетними установами [1, п. 6 ст. 2]. З цього питання є ціла низка прогалин та колізій у законодавстві. Дані проблеми на сьогодні потребують детального розгляду та вирішення. Разом з тим, на нашу думку, корені більшості недоліків законодавства з цих питань, беруть свій початок передусім в теорії фінансового права. Зокрема до визначення структурних елементів особливої частини фінансового права застосовуються різні терміни, оскільки вони проявляються на різних рівнях ієрархічної структури системи фінансового права. На сьогодні існує тенденція недооцінки загальних теоретичних засад, що в свою чергу негативно позначається на нормотворчості, а отже і на правозастосовних процесах у фінансово-правовій сфері. Це в свою чергу викликає розбіжності, конкуренцію положень в межах усієї системи права. На сьогодні норми фінансового права, перебуваючи в постійній зміні, містяться в великій кількості нормативно-правових актів, в тому числі й інших галузей законодавства. Не існує, до того ж, цілісного кодифікованого джерела для фінансового права як галузі права.

Бюджетна установа є публічною організацією, існування і функціонування якої в силу її суб'єктивних особливостей, в більшості випадків обумовлює виникнення, зміну і припинення відповідних публічно-правових відносин, пов'язаних з рухом фінансових ресурсів цих публічних організацій. Саме законодавче регулювання відносин, які пов'язані з фінансами публічних організацій, формує спеціальний фінансово-правовий статус бюджетної установи як особливого суб'єкта фінансового права.

Отже, в фінансових правовідносинах бюджетна установа виступає як суб'єкт права, учасник різноманітних фінансово правових відносин. Зокрема, в податкових правовідносинах, бюджетна установа виступає як неприбуткова організація, особливий платник податку, податковий агент тощо. Бюджетні правовідносини, учасниками яких

можуть бути, зокрема, і бюджетні установи, виникають з приводу: 1) підготовки бюджетних запитів, які необхідні для складання видаткової частини проекту відповідного бюджету; 2) встановлення бюджетних асигнувань на базі затвердженого розпису бюджету; 3) затвердження кошторисів доходів і видатків бюджетних установ у відповідності з бюджетними призначеннями та затвердженого розпису бюджету; 4) прийняття бюджетних зобов'язань і виконання відповідних платежів; 5) контролю за використанням бюджетних коштів відповідно до їх цільового призначення; 6) застосування заходів впливу за порушення бюджетного законодавства, тощо. В зазначених (бюджетно-правових) відносинах бюджетна установа виступає також як розпорядник бюджетних коштів, учасник певної стадії бюджетного процесу. Саме Бюджетний кодекс України містить законодавче визначення поняття «бюджетна установа» [1, п. 6 ст. 2]. Разом з тим, важливим є те, що об'єктом фінансово-правових відносин, учасником яких є бюджетні установи, завжди є публічні фінанси [2; 3.]. Зазначені відносини завжди виникають, змінюються та припиняються з метою правового регулювання фінансів публічних організацій, а саме бюджетних установ.

Отже, основні проблемні питання виникають в зв'язку з тим, що нормативно-правові акти, що регулюють правовий статус бюджетної установи належать до різних галузей законодавства. Говорячи про загальний правовий статус бюджетної установи доцільно вести мову про комплексне законодавче регулювання правового статусу організацій, які виступають бюджетними установами, проте спеціальний фінансово-правовий статус бюджетної установи врегульований джерелами саме фінансового законодавства. Вказане дає можливість стверджувати, що постійні зміни в цивільному, господарському, фінансовому (передусім податковому та бюджетному) законодавстві викликають необхідність ревізії норм, що регулюють правовий статус організацій, що виступають бюджетними установами, прийняття загального спеціального публічно-правового закону, присвяченому їх правовому статусу як юридичних осіб публічного права та його узгодження з оновленим бюджетним законодавством, а саме Бюджетним кодексом України 2010 року.

Использованные источники:

1. Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 37-38, ст. 189

2. Финансы: Учебник для вузов / под ред. проф. Л.А.Дробозиной. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 527с.

3. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Державні фінанси. Навчальний посібник. вид. 2-ге, доп. І перероб. / За заг. Ред. Базилевича В.Д. – К.: Атіка, 2004. – 368с.

Руда Діана Володимирівна

студентка магістратури заочного факультету

Хмельницького університету управління та права

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПРАВОЗАСТОСОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Започаткування місцевого самоврядування як особливої форми публічної влади, проведення муніципальної реформи призвело до утворення в системі управління на місцевому й регіональному рівнях нових суб'єктів управління – органів місцевого самоврядування. Управлінський вплив цих суб'єктів відбувається в різних формах, в тому числі і шляхом здійснення правозастосовчої діяльності. Проте, зміст та механізми застосування права органами місцевого самоврядування мають свої особливості, відмінності від застосування права органами державної влади.

Варто наголосити, що думки науковців розходяться з приводу того, які органи можуть виступати суб'єктами правозастосування. Так, О.Ф. Скакун зазначає, що застосування права

– це “здійснювана в процедурно-процесуальному порядку владна-організуюча діяльність компетентних державних органів і посадових осіб, яка полягає в індивідуалізації юридичних норм стосовно конкретних суб'єктів і конкретних життєвих випадків в акті застосування норм права” [1, с.437]. В свою чергу, В.О.Котюк під застосуванням норм права розуміє одну з форм реалізації права, що полягає в діяльності компетентних державних органів й інших уповноважених державою суб’єктів, яка має державно-владний організуючий характер, що направлена на зміну, припинення або виникнення правовідносин шляхом видання індивідуальних актів застосування правових норм в певних формах, на конкретизацію правового регулювання і охорону соціальних цінностей” [2, с. 131].

В загальному розумінні під застосуванням права слід розглядати одну з форм реалізації права, змістом якої є творча, організуюча владна діяльність компетентних державних органів, організацій, посадових осіб, а також уповноважених державою органів, організацій, посадових осіб (в тому числі органів та посадових осіб місцевого самоврядування) щодо розгляду конкретних життєвих ситуацій, справ і прийняття по ним індивідуальних персонально-визначених владних рішень. Ми відстоюємо точку зору, що до категорії компетентних владних суб’єктів, які наділені повноваженнями щодо вирішення конкретних життєвих ситуацій відносяться не лише державні органи, організації, їх посадові особи, а й органи і посадові особи місцевого самоврядування.

Необхідність у застосуванні права органами і посадовими особами місцевого самоврядування обумовлюється характером їх повноважень, змістом правових норм, які підлягають реалізації цими компетентними владними суб’єктами, а також специфікою суспільних відносин, які підлягають регулюванню шляхом застосовуваними норм права.

Змістом правозастосовчої діяльність цих суб’єктів є владна діяльність щодо розгляду конкретних життєвих ситуацій з питань місцевого життя в межах їх повноважень.

Практика показує, що найбільш поширеними правозастосовчими діями, які вчиняють органи та посадові особи місцевого самоврядування є наступні: вчинення нотаріальних дій та реєстрація актів цивільного стану; підготовка проектів та затвердження актів органів місцевого самоврядування; видача довідок; вирішення спорів із земельних питань, оформлення земельних та майнових прав; розгляд справ щодо соціального захисту населення (в т.ч. призначення матеріальної допомоги, субсидій, оформлення пенсії) тощо.

Увесь різноманітний спектр правозастосовчої діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування характеризується певними особливостями, які відрізняють її від застосування права іншими компетентними владними органами та посадовими особами. До таких особливостей варто відносити: по-перше, специфічне коло суб’єкті, які здійснюють безпосереднє правозастосування, а саме, це органи та посадові особи місцевого самоврядування (місцеві ради, сільські, селищні, міські голови, виконавчі органи місцевих рад, депутати місцевих рад, службовці органів місцевого самоврядування), які не є органами державної влади.

По-друге, правозастосовча діяльність цих компетентних владних суб’єктів має не державно-владний, а публічно-владний характер [3, с. 26]. Владність їх правозастосовчої діяльності полягає в тому, що в ході реалізації правозастосовчих повноважень вони можуть впливати на поведінку інших суб’єктів відносин (ініціаторів, адресатів застосування права), примусити їх здійснювати бажані для них дії або утримуватись від певних дій. Здійснюючи свою діяльність, органи і посадові особи місцевого самоврядування приймають обов’язкові до виконання владні рішення індивідуального характеру та мають можливість застосовувати примус для забезпечення виконання цих рішень.

По-третє, основною метою правозастосовчої діяльності органів і посадових осіб місцевого самоврядування є вирішення питань місцевого значення. О.Д.Лазор до питань місцевого значення відносить питання безпосереднього забезпечення життєдіяльності населення адміністративно-територіальної одиниці [4, с.14].

По-четверте, правове регулювання правозастосувальної діяльності органів і посадових осіб місцевого самоврядування визначається законодавчими актами про місцеве самоврядування.

По-п’яте, специфічними є правозастосовчі рішення (індивідуальні акти), які приймаються органами й посадовими особами місцевого самоврядування (рішення ради, розпорядження голови, інші), а також порядок прийняття таких рішень [3, с. 31].

Слід зазначити, що специфіка правозастосовчої діяльності органів і посадових осіб місцевого самоврядування може обумовлюватися й іншими аспектами застосування права (наприклад, цілями такої діяльності; випадками, ситуаціями, за яких вони реалізують правозастосовчі повноваження; адресатами застосування права тощо). Врахування особливостей правозастосовчої діяльності компетентних владних суб’єктів місцевого самоврядування надасть можливість не лише з′ясувати правову природу такої діяльності, але й визначати в подальшому критерії та фактори її ефективності, з’ясовувати та вирішувати проблеми, що виникають в ході застосування права органами й посадовими особами місцевого самоврядування.

Використані джерела:

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник для студ. вищ. навч. закладів / Національний ун-т внутрішніх справ. — 2-ге вид. — Х. : Консум, 2005. — 656с.

2. Котюк В. О. Основи держави і права: Навч. посіб. / Н.М. Гайдук (гол.ред.). — 3. вид., доп. і перероб. — К. : Атіка, 2001. — 430с.

3. Казанчан А.А. Органи місцевого самоврядування як суб’єкти правозастосувальної діяльності // Правова держава. – Одеса: ОНУ, 2004. - №7. – С.26-32.

4. Лазор О.Д. Основи місцевого самоврядування: Навч. посібник. 3-тє вид., доп. і перероб. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 432 с.

Салей Илья Васильевич
студент 3 курса юридического факультета
Белорусского государственного университета

КОНСТИТУЦИЯ РЕЧИ ПОСПОЛИТОЙ 1791 ГОДА

Конституция Речи Посполитой 3 мая 1791 года явилась первым в Европе и вторым в мире после Конституции Соединенных Штатов Америки письменно оформленным основным законом государства. В связи с этим тема “Конституция Речи Посполитой 1791 года” и была избрана мною для написания исследовательской работы.

Во всем мире принято считать, что Конституция Речи Посполитой – памятник истории государства и права польского народа. 6 марта 1990 года Постановлением Сейма Республики Польша День Конституции 3 мая был объявлен государственным праздником. Однако, на наш взгляд, не стоит забывать, что на территории Речи Посполитой (далее – “РП”) проживало и белорусское население. Станет ли День Конституции 3 мая государственным праздником в Республике Беларусь? На наш взгляд, это лишь вопрос времени.

Как и каждое историческое явление, принятие Конституции РП имело свои предпосылки и причины, как внешние, так и внутренние. Государство было измотано нескончаемыми войнами, среди которых можно выделить войну со Швецией (1600 – 1629 гг), войны с Московским государством (а особенно войну 1654 – 1667 гг), казаческое восстание 1648 – 1651 гг. Среди внутренних причин необходимо отметить прежде всего тот факт, что в стране фактически не существовало центрального исполнительно-распорядительного органа. Во-вторых, существовавшее право Liberum Veta фактически парализовало законодательную деятельность в стране. В-третьих, Речь Посполитая нуждалась в централизации, так как высшей местной властью являлись местные съезды шляхты, в большинстве своем крупных магнатов, которым не могли перечить представители средней и тем более мелкой шляхты, что расшатывало устои государства и и разжигало

религиозный вопрос. Все это привело к тому, что фактически государственное устройство приобретало формы олигархического управления.

Результатом всех вышеперечисленных фактов стал первый раздел Речи Посполитой в 1772 году.

Значительное влияние на развитие демократической мысли в Речи Посполитой сыграла буржуазная революция во Франции. Необходимость реформ в государстве, в том числе создания единого правового акта осознавала прогрессивная часть белорусской и польской шляхты, которая создала в политической борьбе единый блок, так называемую "патриатическую партию". Деятельность этой партии наиболее активно проявилась на Четырехлетнем Сейме 1788 – 1792 гг. Сейм был объявлен конфедерацией, что отменяло действие принципа Liberum Veta, а потому все решения на нем принимались простым большинством голосов. На заседании 3 мая 1791 года после шестичасового обсуждения проект Конституции был одобрен.

Документ легально закрепил такие положения, как принцип разделения властей, верховенство закона и равенства всех представителей шляхты. Подтверждением прогрессивного характера Конституции может служить и факт положительной реакции на международной арене. Акт получил поддержку такими флагманами европейской демократии как Франция и Англия. Папа Римский особым указом (breve) перенес празднование дня Святого Станислава с восьмого на третье мая. Сдержано вели себя по этому поводу Пруссия и Австрия. Только в Петербурге были раздражены таким возрождением самостоятельности и ждали окончания войны с Турцией, чтобы вновь развязать военные действия.

Не трудно понять, что Россия, Австрия и Пруссия знали, что Конституция 1791 года – значительный шаг в реформировании и усилении государства. Именно это и подтолкнуло их к выводу о том, что действовать надо быстро. 18 мая 1792 года Россия направила в Речь Посполитую на помощь противникам Конституции, основу которых составляли лишенные прав магнаты и представители безземельной шляхты, 100-тысячное войско. Развязалась короткая (май – июль 1792 года) война, которая фактически стала толчком для прекращения существования Речи Посполитой.

Коротко описав судьбу Конституции 3 мая, необходимо все же вернуться к вопросу можно считать этот правовой акт наследием белорусского народа? Безусловно, да. К этому выводу приводит ряд доказательств:

Речь Посполитая была союзным государством, которая состояла из двух субъектов – Великого Княжества Литовского и Польши. Несмотря на явно польский характер Конституции 3 мая, акты конституционного характера, принятые до и после нее, подтвердили существование Речи Посполитой как федерации;

в принятии Конституции принимали участие 5 представителей Великого Княжества Литовского, во главе с председателем конфедерации Великого Княжества Литовского Казимиром Сапегой. В связи с этим нельзя оставить без внимания то факт, что в г. Пинск, на юге современной территории Республики Беларусь, до 17 сентября 1939 года современная площадь Ленина носила название Площади 3 мая, в память о том, что в принятии Конституции участвовали два жителя этого города;

зимой 1791 года на заседаниях 27 из 34 поветовых сеймиков Великово Княжества Литовского Конституция была одобрена.

На наш взгляд, считать Конституцию Речи Посполитой Конституцией только польского народа - все равно, что считать Великое Княжество Литовское наследием только современного Литовского государства.

Семенюк Іван Васильвич
магістрант заочного факультету
Хмельницького університету управління та права

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВУ ПРИРОДУ АКТІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

В результаті розвитку суспільних відносин, які регулюються правом, з'являється велика кількість правових актів, які мають певні особливості. Офіційно визнана відмінність правових актів встановлюється в Конституції і законах України і визначається специфікою органів, які приймають ті чи інші акти. Як правило, форма таких актів має офіційний характер і закріплена конституцією і законами. Особливе місце Конституційного Суду України в системі державних органів влади обумовлює виникнення питання про юридичну природу актів, які ним видаються.

У відповідності з Конституцією України актами, які приймаються Конституційним Судом України в процесі здійснення конституційного правосуддя є рішення і висновки Конституційного Суду України, а у Законі України «Про Конституційний Суд України» про акти говорить глава 8. Вже у самій його назві – «Рішення і висновки Конституційного Суду України» вбачаються основні види актів, що приймаються в ході конституційного судочинства. В юридичній літературі всі акти Конституційного Суду України іменуються «рішеннями». «Рішення Конституційного Суду» - родове узагальнення акту, який відповідає встановленим Законом про Конституційний Суд критеріям [3, с.162; 5, с.228]. Відповідно до частини другої статті 150 Конституції України Конституційний Суд України постановляє рішення по питаннях, які обов'язкові до виконання на території України, остаточні і не можуть бути оскаржені [1].

Акти Конституційного Суду України займають окреме місце в системі правових актів. Ці акти можуть поєднувати якості як правовстановлюючих, так і нормовстановлюючих актів. Конституційний Суд України в результаті розгляду справ постановляє рішення. Інтерпретуючи Конституцію України, він виявляє конституційний зміст закону, встановлює факт неконституційності правової норми і в результаті формує єдине конституційне праворозуміння – загальні масштаби діяльності учасників конституційних правовідносин.

Враховуючи вище викладені особливості рішення Конституційного Суду України, можна сформулювати це поняття як правовий акт, який прийнятий Судом в межах своєї компетенції і у встановленому законом процесуальному порядку, містить висновки Конституційного Суду, постановлені ним в результаті конституційного судочинства відносно конституційності і офіційного тлумачення Конституції і законів України, а також носить державно-владний характер, має обов'язкову силу на всій території України і оскарженню не підлягає.

Практична діяльність Конституційного Суду України свідчить про те, що його рішення мають нормативний характер, здатні породжувати певні правові наслідки і спрямовані на регулювання певних суспільних відносин. Заслуговує на увагу позиція Ж.І.Овсепян в трактовці ознак нормативної природи рішень органів конституційної юрисдикції. Сам факт відміни законодавчого або управлінського документа, що здійснюється органами конституційної юрисдикції, - це акт нормативного рівня, причому такий, що стоїть вище відмінюваного закону (постанови), яку б юридичну силу він не мав [3, с.119].

Наступна ознака актів Конституційного Суду України – це їх обов'язковість. На це вказує стаття 150 Конституції України: «обов'язкові до виконання на території України, остаточні і не можуть бути оскаржені; стаття 69 Закону України «Про Конституційний Суд України»: «в рівній мірі обов'язкові до виконання» [2]. Тобто обов'язковість притаманна будь-якому рішенню Конституційного Суду України. Однак, необхідно зазначити, що коло суб'єктів, для яких рішення Конституційного Суду України є обов'язковими до виконання, законодавчо не визначено. Можна припустити, що якщо це рішення (висновок) про

конституційність або про офіційне тлумачення, то воно є обов'язковим для всіх суб'єктів права, крім випадків, коли у справі є конкретні сторони [4, с. 257].

Не менш важливою ознакою актів органів конституційної юстиції є їх остаточність. За законодавством України юридична сила рішень Конституційного Суду України про визнання акту неконституційним не може бути переможена повторним прийняттям того ж акта, що є підтвердженням обов'язковості і остаточності рішень Конституційного Суду України. Однак, Конституційний Суд України може відкрити нове провадження у справі при виявленні нових обставин по справі, які не були предметом його розгляду, але які існували на час розгляду і прийняття рішення або дачі висновку в справі (стаття 68 Закону України «Про Конституційний Суд України).

Обов'язковість і остаточність рішень Конституційного Суду України тягнуть за собою правові наслідки. Зокрема, правові акти, визнані неконституційними, втрачають силу. В цьому випадку Конституційний Суд України виступає як «негативний законодавець». Звідси випливає, що рішення Конституційного Суду про неконституційність того чи іншого акта саме по собі є самодостатнім. Ці акти не вимагають додаткового видання правових актів органами законодавчої і виконавчої влади, які б підтверджували відміну неконституційного акта. Визнання нормативного акта або окремих його положень такими, що не відповідають Конституції України, повинно зобов'язувати відповідний орган відмінити даний акт або його положення, і, відповідно, стати підставою відміни у встановленому порядку положень інших нормативних актів, які базуються на акті або положенні акта, визнаного неконституційним. На жаль, на сьогоднішній день такі юридичні наслідки рішень Конституційного Суду України на законодавчому рівні не закріплені.

Суттєве значення для визначення юридичної природи актів органів конституційної юстиції мають особливості їх дії у часі. Насамперед це стосується рішень про конституційність нормативних актів. Що стосується часу вступу в силу рішень Конституційного Суду України, то законодавець чітко не сформулював цей момент. Відповідно до частини другої статті 152 Конституції України закони, інші правові акти чи їх окремі положення, визнані неконституційними, втрачають силу з дня прийняття Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність. Зі статті 67 Закону України «Про Конституційний Суд України» випливає, що моментом вступу в силу рішень Конституційного Суду України вважається день, коли офіційно обнародуються рішення та висновки Конституційного Суду України.

Отже, дослідження особливостей актів Конституційного Суду України дає всі підстави стверджувати, що вони мають нормативно-правову природу, передбачають регулювання найважливіших суспільних відносин, розраховані на всіх учасників правовідносин або їх певну частину, а також на багаторазове застосування при правовому регулюванні відповідних суспільних відносин. Однак, сьогодні існує потреба у вдосконаленні законодавчої регламентації юридичної природи актів Конституційного Суду України. Вдосконалення правового регулювання юридичної природи Конституційного Суду України дозволить їм займати вище місце в ієрархії нормативно-правових актів України, підвищить авторитет Конституційного Суду України та надасть йому більше можливостей для забезпечення конституційної законності в державі.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. // Відомості Верховної Ради України - №30 – Ст.141.

2. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №49. Ст.272.

3. Эбзеев Б.С. Конституция. Правовое государство. Конституционный Суд: Учебн. пос. для вузов. – М., 1997.

4. Овсепян Ж.И. Акты органов судебного (квазисудебного) конституционного контроля (на материалах Австрии, Италии, Испании, Франции, ФРН). // Государство и право. – 1994. - №4.

5. Тесленко М.В. Судебный конституционный контроль в Украине. – К. – 2001.

Сирота Анатолій Іванович
завідувач кафедри кримінального та адміністративного права
Бердянського університету менеджменту і бізнесу, кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

Меморандум з економічного розвитку "Стратегічний вибір для пришвидшення і підтримки зростання в Україні", який Всесвітній банк презентував у вересні 2010 року, одним із ключових завдань для України на найближчий період визначає відновлення фінансового сектора, посилення його регулювання [1].

Сучасний вітчизняний і світовий досвід регулювання фінансових ринків свідчить про існування трьох-рівневого механізму регулювання фінансових ринків: на законодавчому рівні, рівні державних регулюючих органів і рівні саморегулівних організацій. Державні регулюючі органи здійснюють загальне регулювання підприємницької діяльності на фінансових ринках шляхом прийняття рішень у вигляді індивідуальних і нормативних правових актів, які є обов'язковими для виконання окремими і всіма суб'єктами фінансових ринків.

Світова фінансова криза 2008-2009 років підтвердила необхідність реформування діючих систем регулювання і нагляду на фінансових ринках в напрямку посилення регулювання і контролю, підвищення ефективності діяльності державних регулюючих органів, розширення їх повноважень і уникнення дублювання один одного. Існуючий регулятивний режим на фінансових ринках, створений ще під час найбільшої економічної кризи XX століття - Великої депресії, не зміг впоратися зі швидкістю, масштабом і складністю глобальної економіки XXI століття. Найбільш традиційна модель побудови державного регулювання фінансового ринку США, яка складається з декількох наглядових органів: Центральний банк – Федеральна резервна система (ФРС), Комісія по цінним паперам і фондовим біржам (SEC), Комісія по товарних ф'ючерсних ринкам (CFTC), Управління нагляду за ощадними закладами (Office of Thrift Supervision) Державного казначейства США [2, С. 228], засвідчила свою неспроможність передбачити виникнення передумов фінансової кризи, запобігти її розвитку. Система органів державного регулювання фінансових ринків України теж складається з декількох державних органів, серед яких в якості найбільш значимих необхідно виділити Національний банк України, Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг (Держфінпослуг), Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР).

Більшість розвинутих фінансових ринків у таких країнах, як: Австралія, Великобританія, Німеччина, Нідерланди, Японія та інші в продовж останніх 20 років поступово перейшли до модклі функціонального/ цільового регулювання. На самому крупному фінансовому ринку США теж поступово переходять до регулювання, диференційованого більше по групам фінансових інструментів, ніж по видах фінансових інститутів. На пострадянському просторі найбільших успіхів в оптимізації системи органів регулювання досяг Казахстан, який ще в 2004 році сформував ефективний мегарегулятор фінансових ринків – Агентство по регулюванню і нагляду фінансового ринку і фінансових організацій [3].

Саме тому, на нашу думку існує нагальна потреба у подальшому вивченню необхідності вдосконалення організаційного механізму регулювання фінансових ринків шляхом створення єдиного державного органу регулювання, компетенція якого б розповсюджувалася на діяльність як банківських, так і небанківських фінансових установ.

Основними перевагами єдиного регулятора фінансових ринків є наступні:

- за рахунок досягнення ефективної координації взаємодії підрозділів, які здійснюють регулювання діяльності банківських і небанківських фінансових установ, підвищується стабільність і надійність функціонування фінансових ринків;

- за рахунок об□єднання інформаційних технологій, створення єдиних баз даних (так званий ефект економіки масштабу) знижуються сукупні витрати регулятивної діяльності;
- підвищується ефективність державного регулювання за рахунок консолідації висококваліфікованого персоналу і підвищення здатності своєчасно і адекватно реагувати на появу фінансових інновацій, фінансових супермаркетів;
- створюється регулятивне середовище, яке звичне для міжнародних інвесторів, що є особливим і перспективним в умовах глобалізації економіки.

І хоча економічні передумови для створення єдиного регулятора фінансових ринків (зростання кількості фінансових супермаркетів, пропозиція однакових фінансових послуг і банками, і небанківськими фінансовими установами тощо) в Україні сформовані ще не повністю, створення єдиного регулятора фінансових ринків є світовою тенденцією і перспективним в середньостроковій перспективі для подолання обмежень, які накладаються на його розвиток відомчим підходом регулювання.

Вважаємо перспективним розбудову в Україні єдиного органу фінансового регулювання фінансових ринків на основі існуючої системи нагляду Національного банку України приєднавши до неї Держфінпослуг і Комісію з цінних паперів та фондового ринку, залишивши за Національним банком лише функції органу монетарної політики. Для створення мегарегулятора необхідно прийняти або спеціальний закон про єдиний орган фінансового регулювання та контролю, або внести зміни в існуючі закони "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" і "Про Національний банк України" та інші, які встановлюють повноваження регулюючих і наглядових органів на фінансових ринках України.

Использованные источники:

1. Світовий банк: в Україні є шанс стати локомотивом зростання в східній Європі // Дзеркало тижня. - № 35 (815) від 25 вересня 2010 р.

2. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика / Пер. 16-го анг. изд. – М.: ИНФРА-М, 2007. – XXXVI. – 940 с.

3. Лансков П. Развитие инфраструктуры финансового рынка и оптимизация его регулирования [Електронний ресурс] // режим доступу: http://www.rcb.ru/rcb/2008-09/13856/

Сліворська Алла Анатоліївна
студентка магістратури заочного факультету
Хмельницького університету управління та права

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ НА РИНКУ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ

Проведення в Україні земельної реформи, початок якої збігся з початком 90-х років XX століття, призвело до виникнення у нашій країні ринку земельних ділянок, зародження якого пов'язане з кардинальними змінами у земельному та адміністративному законодавстві, і насамперед, зі зміною принципів державного управління та регулювання у сфері земельних відносин.

Розвиток земельного ринку в Україні у сучасних умовах є гарантією реалізації основного конституційного права суб'єктів земельних відносин – права мати землю у власності та розпоряджатися нею відповідно до своїх потреб. Конституція України гарантує громадянам право розпоряджатися власністю на свій розсуд відповідно до закону [1]. Без розвитку цивілізованого ринку землі як системи юридичних, економічних і соціальних відносин неможливий розвиток ділової активності підприємців, а, отже, й економіки країни.

Науковець Галушко В.П. стверджує, що земельні ділянки на ринку землі мають вільно обмінюватись за цивільно-правовими угодами між громадянами та юридичними особами без

втручання у процеси обміну держави чи органів місцевого самоврядування, якщо при цьому не порушуються законодавчі акти [2; с. 198]. Ми ж схиляємось до думки, що державне регулювання ринкового обігу земель є необхідним. Це пояснюється, по-перше, особливою роллю земельних ресурсів як основного національного багатства країни, обмеженістю цього виду ресурсів суспільства; по-друге, стратегічною роллю держави у формуванні найбільш ефективної моделі аграрного підприємництва в Україні; по-третє, інституційно визначеними конституційними нормами, Земельним кодексом України, низкою відповідних Законів України щодо державного регулювання ринкового обігу сільськогосподарських земельних ресурсів. Отже, втручання держави в ринковий обіг земель є обов'язковим, але його слід в певній мірі обмежити у сфері обігу земельних ділянок. Принципи державної політики на ринку земель в Україні повинні бути спрямовані на розвиток законодавчої бази в цій сфері, зміцнення ринку землі та спрощення процедури обігу земельних ділянок.

Так, існує кілька підходів до визначення основних принципів державної політики на ринку земель в Україні. Ми розглянемо один з них, той, що ліг в основу Законопроекту «Про ринок земель». Він визначає такі основні засади:

1. Забезпечення раціонального та ефективного використання землі;
2. Державне регулювання ринку земель;
3. Забезпечення гарантій та захисту прав суб'єктів на ринку земель;
4. Прогнозування тенденцій, збалансованості, функціонування, змінності ринку земель;
5. Стимулювання конкуренції на ринку земель;
6. Поєднання правових, економічних, соціальних та інших факторів зовнішнього впливу на ринок земель [3, 4].

На нашу думку, завдання цих принципів полягає у створенні такої ситуації на ринку земельних угідь, за якої землі будуть використовуватись з максимальною ефективністю, соціальною користю та мінімальною шкодою для них. До того ж, ці принципи повинні сприяти створенню та активному функціонуванню ринку земель сільськогосподарського призначення.

Належна та повна реалізація принципів державної політики у сфері діяльності на ринку земель в Україні можлива лише шляхом:

1. Формування системи взаємоузгоджених законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів;
2. Впорядкування структури існуючих державних інститутів, які мають відношення до земельних відносин та природних ресурсів;
3. Повноцінної реалізації вимог Земельного кодексу України, Законів України "Про землеустрій", "Про оцінку земель", "Про охорону земель", "Про розмежування земель державної і комунальної власності", "Про місцеве самоврядування в Україні", інших законодавчих актів;
4. Прийняття низки Законів України, таких як: «Про ринок земель», «Про земельний аукціон» тощо;
5. Запровадження механізмів та умов вільного господарювання, господарської ініціативи і самореалізації, дешевого довгострокового кредитування та гарантій збуту виробленої продукції за стабільними цінами лише для господарств – учасників реалізації державної політики розвитку земельних відносин в Україні;
6. Створення повноцінної системи моніторингу ринку землі, що включатиме: інформацію про об'єкти нерухомості, земельні аукціони, оренду земельних ділянок й орендну плату, ціни купівлі-продажу;
7. Перегляду послуг нотаріусів, витрат на проведення землевпорядних робіт, плату і терміни щодо одержання правовстановлюючих документів, здійснення реєстрації трансакцій із об'єктами нерухомості тощо.

Отже, в найближчий період необхідно, щоб держава і територіальні громади прискорено розвивали цивілізований ринок землі як систему юридичних, економічних та соціальних відносин, за якою права володіння, користування та розпорядження земельними

ділянками вільно обмінюються за цивільно-правовими угодами (а особливо за договором купівлі-продажу) між громадянами та юридичними особами.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

2. Галушко В.П., Білик Ю.Д., Даниленко А.С. Формування ринку землі в Україні. – К.: Юрінком Інтер, 2006.

3. Яніцький В.П. Набуття права приватної власності на землю: окремі процесуальні аспекти / В. Яніцький // Право України. – 2007. - № 3. – С.42-46.

4. Про ринок земель: проект Закону Україні від 28 лютого 2008 р./ Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua

Стефанчук Микола Олексійович,
професор кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
кандидат юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ «МИТА ТА ПОДАТКИ» ТА «МИТНІ ПЛАТЕЖІ» У ПРОЕКТІ МИТНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Питання понятійного апарату будь-якого кодифікованого акта є надзвичайно важливими з огляду на те, що від цього залежить і правильність та ефективність правозастосування. Не є винятком і Митний кодекс України, який містить ст. 1, що присвячена визначенню термінів і понять, які вживаються у ньому. Нині жваво обговорюються питання реформування митного законодавства, у зв'язку з чим розроблений проект Закону України про внесення змін до Митного кодексу України (реєстраційний № 2778 від 16 липня 2008 року) (далі – Проект). Розглянемо детальніше два досить суміжних за значенням поняття, а саме: «мита та податки» та «митні платежі».

Поняття «мита та податки» у Проекті визначається таким чином – це «митні платежі за винятком будь-яких платежів, що сплачуються митним органам чи стягуються ними за дорученням інших державних органів, розмір яких обмежений приблизною вартістю наданих послуг» (п. 24 ст. 1 Проекту).

Одразу виникає запитання: задля чого давати визначення знову ж таки мита у комплексі із податками?

Звернемося до податкового законодавства для того, щоб зрозуміти правову природу податку. Відповідно до ст. 2 Закону «Про систему оподаткування» під податком і збором (обов'язковим платежем) до бюджетів та до державних цільових фондів слід розуміти «обов'язковий внесок до бюджету відповідного рівня або державного цільового фонду, здійснюваний платниками у порядку і на умовах, що визначаються законами України про оподаткування». Тобто податок є обов'язковим платежем, так само, як і мито.

Згідно із п. 5 ч. 1 ст. 14 Закону «Про систему оподаткування», яка визначає склад загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів), мито віднесено саме до таких платежів.

Також очевидно, що кошти, які сплачуються будь-якими державними органами, зокрема митними органами, не можуть належати до митних платежів як платежів податкового характеру в розумінні податкового законодавства. Тобто теза про те, що до мита та податків не належать платежі «що сплачуються митним органам чи стягуються ними за дорученням інших державних органів, розмір яких обмежений приблизною вартістю наданих послуг» виглядає так, ніби митне законодавство має вміщувати в собі роз'яснення

будь-якого слова, що в ньому вживається. За такого розуміння складається враження, що аналізований проект розрахований на взагалі необізнаних із податковим законодавством правозастосувачів.

Досить проблематично розтлумачити, що розуміється під платежами, «розмір яких обмежений приблизною вартістю наданих послуг». У Проекті ніде не визначається, хто і як має розраховувати приблизну вартістю наданих послуг. Виходить така ситуація, за якої перш, ніж до мит і податків віднести окремі платежі, необхідно невідомо як визначити їхню приблизну вартість.

На наш погляд, поняттям «мита та податки» у Проекті взагалі не слід оперувати: є мито, є податки. Останні визначаються відповідно до податкового законодавства.

У п. 33 ст. 1 Проекту також визначаються митні платежі – мита, податки, збори та інші платежі, що відповідно до законів України та цього Кодексу справляються при переміщенні або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено на митні органи.

На практиці митні платежі сплачуються безпосередньо власником переміщуваних товарів або організацією, яка здійснює митне оформлення на підставі договору та має відповідну ліцензію. Традиційно митні платежі об'єднують у собі мито, що справляється митницею (тобто – мито), а також митні збори.

Платниками митних зборів є юридичні та фізичні особи, що здійснюють митне оформлення. Вражає визначення митного оформлення у Проекті – це «виконання митних формальностей, необхідних для випуску товарів і транспортних засобів комерційного призначення» (п. 28 ст. 1 Проекту). Що таке «митні формальності»?! Для будь-якого закону, для будь-яких суспільних відносин, які підпадають під жорстке правове регулювання (а митні відносини належать саме до таких, оскільки від них залежить товарний ринок держави, доходи державного бюджету, експортно-імпортні відносини з контрагентами тощо), не може існувати ніяких «формальностей». За великим рахунком, у праві формальностей нема.

У п. 35 ст. 1 Проекту митні формальності – це «дії, що підлягають виконанню відповідними особами і митними органами та пов'язані із здійсненням митного контролю товарів і транспортних засобів комерційного призначення, їх митного оформлення, а також із справлянням митних платежів». Доцільніше перейменувати термін «митні формальності» на «митні дії».

Отже, якщо дотримуватися правил законодавчої техніки, зважати на «чистоту» понятійного-категорійного апарату митного та фінансового законодавства і права, у Проекті слід визначити поняття і види митних платежів. Далі можна конкретизувати особливості мита та митних зборів. Проте вихідним (базисним) має бути термін «митні платежі».

Сусловець А. О.
здобувач кафедри управління, адміністративного права і процесу та адміністративної діяльності Національної академії державної податкової служби України

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Процес формування України як правової держави передбачає необхідність подальшого розвитку нормативно-правового забезпечення публічної служби задля підвищення рівня керованості відносин та створення умов для ефективного виконання державними службовцями функцій, якими наділений уповноважений державний орган. Оскільки реформування державної податкової служби є складовою адміністративної реформи, його доцільно здійснюватися через «вдосконалення структури управління; правових засад функціонування, забезпечення професіоналізму державних службовців і сумлінного виконання ними посадових обов'язків; встановлення дієвого контролю, включаючи заходи щодо боротьби з корупцією та іншими зловживаннями службовим

становищем; інформаційне, фінансове, матеріально-технічне забезпечення; організацію наукових розробок і аналітичного супроводу» [1, с.74].

На даний час нормативно-правове забезпечення процесу проходження публічної служби, спрямоване насамперед на врегулювання відносин у сфері організації та функціонування публічної служби, складається з розгалуженої сукупності нормативно-правових актів різної юридичної сили, якими врегульовано особливості проходження публічної служби у різних сферах суспільного життя. Зважаючи на те, що нормативно-правове забезпечення публічної служби в Україні не характеризуються підтриманням стабільності функціонування державних органів, підтримуємо позицію щодо необхідності створення умов для «своєчасного внесення змін у діючі управлінські структури» [2, с.242–243]. Адже органи державної податкової служби України, потребують оптимізації діяльності, особливо після прийняття Податкового кодексу України, що вимагатиме своєчасного та якісного виконання посадових обов'язків.

Формування структури податкової служби України є триваючим процесом, який розпочався у 1990 році. За структурою служба складалася із Державної податкової інспекції Міністерства фінансів УРСР та державних податкових інспекцій на місцях. На неї покладався контроль за дотриманням законодавства про податки, правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю внесення до бюджету державних податків та інших платежів, установлених законодавством СРСР і Української РСР. Згодом її діяльність врегулювали окремим законом України, відповідно до якого Державна податкова служба створювалася при Раді Міністрів Української РСР у складі Головної державної податкової інспекції Української РСР і державних податкових інспекцій на місцях. Оскільки фінансування інспекцій було перенесено на 1 січня 1992 р., виконання функцій Головної державної податкової інспекції було покладено на Державну податкову інспекцію Міністерства фінансів Української РСР, що створювалася при Міністерстві фінансів України. З метою запобігання, виявлення і припинення порушень податкового законодавства, створення умов безпечної роботи в органах податкової служби у складі Головної державної податкової інспекції України було створено управління податкових розслідувань з відповідними підрозділами. Фактично Головна державна податкова інспекція перебудувала структуру податкових інспекцій за функціональним принципом шляхом утворення ревізійного підрозділу та з обслуговування платників податків.

Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» органи державної податкової служби віднесли до державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю, що зумовило врегулювання питання функцій та статусу державної податкової служби. Остаточна її структура була визначена у 1996 році з утворенням Державної податкової адміністрації України та її підрозділів. У 1998 році до системи органів віднесли Державну податкову адміністрацію України, державні податкові адміністрації в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, державні податкові інспекції в районах, містах, районах у містах. У її складі розпочали діяльність спеціальні підрозділи по боротьбі з податковими правопорушеннями — податкова міліція, у зв'язку з чим податкова служба вийшла з підпорядкування Міністерства фінансів України як центральний органом виконавчої влади з жорсткою вертикальною структурою. Також до її складу передали спеціальні підрозділи Міністерства внутрішніх справ по боротьбі з кримінальним ухиленням від оподаткуванням. Подальше вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності податкової служби було здійснено у 2000 році шляхом закріплення фактичних завдань, функцій та прав Державної податкової адміністрації України, як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує реалізацію єдиної державної податкової політики. Однак, оптимізація податкових органів тривала, тому було утворено Департамент розвитку та модернізації державної податкової служби України як самостійний функціональний підрозділ. З метою забезпечення реалізації державної політики у сфері виробництва та обігу спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів, підвищення ефективності контролю в цій сфері, збільшення надходжень до бюджету у складі адміністрації утворили Департамент з питань адміністрування акцизного збору і контролю за виробництвом та обігом підакцизних товарів як самостійний

функціональний підрозділ з правами юридичної особи, а у складі державних податкових адміністрацій в регіонах утворили регіональні управління департаменту та їх територіальні підрозділи. З метою вдосконалення роботи щодо боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом та створення комплексної системи державного контролю за сумнівними операціями, що здійснюються суб'єктами підприємницької діяльності, у складі адміністрації утворили Департамент боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом. На даний час Державна податкова адміністрація України забезпечує реалізацію єдиної державної податкової політики та державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів, здійснює міжгалузеву координацію у цій сфері.

Тому на сучасному етапі реформування органів державної податкової служби України слід враховувати такі складові процесу оптимізації нормативно-правового забезпечення їх діяльності, як: забезпечення верховенства закону, врахування загальних законів і принципів функціонування публічної служби, усунення дублювання в діяльності її структурних підрозділів, визначення порядку і процедури вирішення нормативних колізій, доступність для виконавців результатів правотворчості, що дозволить покращити не лише податкову політику в державі, але й покращить якість надання управлінських послуг.

Література:

1. *Оболенский, О. Задачі розвитку державної служби в контексті адміністративної реформи / О. Оболенский // Вісник державної служби України. — 1997. — № 3. — С. 71–75.*
2. *Цветков,В. В. Совершенствование аппарата государственного управления / В. В. Цветков. — К. : Наук. думка, 1982. — 384 с.*

Теленик Сергій Сергійович

аспірант Національної академії Служби безпеки України

ДО ПИТАННЯ ПРО КАЗНАЧЕЙСЬКЕ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Сучасний стан виконання місцевих бюджетів є проблематичним, зважаючи на те, як надходять до бюджетів і потім використовуються бюджетні кошти. За щорічними звітними даним різних контролюючих органів (Державного казначейства України, Рахункової палати, Міністерства фінансів України, Державної контрольно-ревізійної служби України тощо) в Україні системного характеру набули факти нецільового та не ефективного використання коштів бюджетів усіх рівнів. Тобто найбільш проблемним (у фінансовому плані) є саме стадія виконання місцевих бюджетів. На наш погляд, необхідність посилення фінансового контролю на цій стадії, у першу чергу, стала передумовою створення органі казначейства (і не лише в Україні, а й в інших країнах світу) та запровадження казначейської системи виконання бюджетів.

Згідно із положеннями БК України процес виконання бюджету відбувається у двох напрямках: за доходами та за видатками (про це детальніше йдеться ст. 50, 51, БК України).

Що стосується самого поняття «казначейське виконання бюджетів» (або ж «казначейська система виконання бюджетів»), то вітчизняне бюджетне законодавство не дає його визначення. У ст. 48 чинного БК України 2001 р. є лише вказівка на те, що в Україні застосовується казначейська форма обслуговування Державного бюджету України, яка передбачає здійснення Державним казначейством України: 1) операцій з коштами державного бюджету; 2) розрахунково-касового обслуговування розпорядників бюджетних коштів; 3) контролю бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень, прийнятті зобов'язань та проведенні платежів; 4) бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання державного бюджету.

Згідно із ч. 2 ст. 78 БК України казначейське обслуговування місцевих бюджетів здійснюється територіальними органами Державного казначейства України за функціями, визначеними ст. 48 БК України (тобто за аналогією по відношенню до державного бюджету). При цьому Державне казначейство України веде облік всіх надходжень, що належать місцевим бюджетам, та за поданням органів стягнення, погодженим з відповідними фінансовими органами, здійснює повернення коштів, що були помилково або надмірно зараховані до бюджету.

Аналізуючи різноманітні наукові праці, дисертації, публікації в засобах масових інформаціях, ми дійшли до висновку про неоднозначність у підходах щодо визначення самого поняття «казначейське виконання місцевих бюджетів», так само, як і «виконання бюджетів». Також суттєво різниться бачення на ці поняття вчених-юристів та економістів.

Варто зауважити, що казначейське виконання бюджету не починається від моменту надходження коштів до відповідної казну, оскільки цьому передують різного роду організаційні, нормотворчі операції.

Деякі вчені вважають, що при казначейській системі виконання бюджетів на спеціально створені органи міністерства фінансів (казначейства) покладається організація виконання бюджетів управління їхніми рахунками та бюджетними коштами. При цьому вказані органи є касирами для всіх розпорядників та отримувачів бюджетних коштів і здійснюють платежі від імені та за дорученням бюджетних установ [1, с.27-28].

При казначейському виконанні місцевих бюджетів на відповідний фінансовий орган покладається організація виконання та саме виконання бюджетів, управління рахунками бюджетів та отримувачів бюджетних коштів та бюджетними коштами. Такий орган є касиром всіх розпорядників та отримувачів бюджетних коштів, він здійснює платежі за рахунок бюджетних коштів від імені та за дорученням бюджетних установ (тобто установ, які фінансуються за рахунок бюджету) [2, с.124-125].

На думку О.А. Король, казначейське виконання бюджету – це регламентований державою процес формування та витрачання коштів державної казни, у тому числі бюджетних фондів, в рамках здійснюваних бюджетних, податкових, грошово-кредитних, соціальних і політичних реформ, у межах бюджетних асигнувань, що виділяються на поточний фінансовий рік, а також контроль за своєчасним доведенням і цільовим використанням бюджетних коштів, їх облік, моніторинг та управління ними [3]. На перший погляд, наведене визначення видається досить-таки всеохоплюючим, але інколи це не зовсім правильно. Справа полягає у тому, що, виходячи із такого визначення, логічним є висновок про те, що казначейське виконання бюджету завжди має відбуватися у рамках численних реформ (тобто без реформ не буде і виконання). Проте це зовсім алогічно. Не потрібно прив'язування виконання бюджету до реформ. Звісно, останні прямо впливають взагалі на весь бюджетний процес, але ж не всі ці реформи мають тривати та відбуватися одночасно, а виконання бюджету здійснюється постійно.

Інколи казначейську систему виконання місцевих бюджетів розглядають лише в розрізі видатків. Так, за казначейської системи зобов'язання бюджетоотримувачів (йдеться, очевидно, про розпорядників бюджетних коштів. – С.Т.) щодо прийняття до виконання та наступного безпосереднього здійснення платежів за надані товари, виконані роботи та надані послуги від імені та за дорученням їх бере на себе і здійснює казначейство, забезпечуючи при цьому цільове використання грошових коштів [4, с.29]. Звичайно, обслуговування бюджетів в органах Держказначейства не обмежується видатковими операціями, воно також займається також обліком і звітністю про виконання бюджетів, виконує контрольні функції, забезпечує виконання бюджету за доходами тощо.

Використані джерела:

1. Акперов И.Г. и др. Казначейская система исполнения бюджета в Российской Федерации: Учеб. пособие / И.А. Коноплева, С.П. Головач. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 352 с.

2. Мартыненко В.Е. Правовое регулирование бюджетного процесса в субъекте Российской Федерации (на примере Санкт-Петербурга): Дисс... канд. юрид. наук: 12.00.14. – СПб., 2006. – 195 с.

3. Король Е.А. О сущности понятий «бюджет», «исполнение бюджета» и «казначейское исполнение бюджета» / Е.А. Король // Издательский дом «Бюджет» / Електронний ресурс: [Режим доступу] http://bujet.ru/article/6318.php

4. Иванова Н.Г., Маковник Т.Д. Казначейская система исполнения бюджетов. – СПб.: Питер, 2001. – 208 с.

Тесліцький Артур Михайлович
аспірант Чернівецького національного університету ім.Ю.Федьковича

МІСЦЕ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ОБ'ЄДНАННЯ В СИСТЕМІ ОСНОВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Із зміцненням демократії і зростанням рівня політичної культури громадян посилюється тенденція до урізноманітнення громадських об'єднань у соціально-політичному житті, їх впливовості в конкретно-історичних ситуаціях, зрештою, до їх чіткої диференціації.

Розглядувана проблема є предметом дослідження вітчизняних учених-конституціоналістів. Найбільш ґрунтовно тема конституційно-правового статусу об'єднань громадян в Україні вивчається Т. М. Слінько, О. Г. Кушніренком, Ж. М. Пустовіт. Окремі аспекти висвітлені Г. Л. Ковальовою, С. Ю. Лукашем, В. Німченко та Н. Картавцевою.

Конституційне право на об'єднання, поруч з іншими основними правами, має велике соціально-економічне і юридичне значення і займає важливе місце в людській діяльності при реалізації життєвих цілей. Про це свідчить навіть та обставина, що право на об'єднання закріплене в Основному Законі наряду з основними правами людини і громадянина.

Слід звернути увагу, що вивчення проблем права на об'єднання актуальне не тільки з точки зору національного законодавства, а і прийнятих міжнародно-правових документів. Так, право на об'єднання забезпечується як внутрішньодержавними, так і міжнародно-правовими гарантіями, які є досить значними і знаходять своє закріплення в багатьох законодавчих актах.

Конституція України та відповідне законодавство закріплюють право на створення і діяльність політичних партій, громадських рухів, профспілок, жіночих і молодіжних організацій, соціально-економічних і соціально-культурних спілок і асоціацій. [3,12]Громадські об'єднання є формуваннями громадян на основі їх вільного і свідомого волевиявлення та спільності інтересів.

Регулюючий вплив конституційного права на об'єднання полягає в тому, що за допомогою даного права забезпечується самореалізація особистості як в індивідуальній формі, так і за допомогою колективних начал. Із викладеного випливає, що конституційні норми, що передбачають право на об'єднання, дають широкий простір для реалізації різноманітних цілей людської діяльності.

Принципове значення в справі конституційного забезпечення права на об'єднання мають і інші положення вітчизняної Конституції, які здійснюють безпосередній вплив на подальше нормативне регулювання цього права, втілюючись в законодавстві , зокрема:

- визнання людини, його прав і свобод найвищою цінністю (стаття 3);
- демократичний, правовий, соціальний характер держави (стаття 1);
- гарантування в Україні місцевого самоврядування (стаття 7);
- поділ влад (стаття 6);
- закріплення засад політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності.

В юридичній літературі склалась загальна дефініція поняття прав людини, яка виражається в тому, що це суб'єктивне право, вид і міра можливої поведінки уповноваженої особи, юридична можливість людини і громадянина здійснювати певні дії, передбачені

нормами права. Право на об’єднання реалізується в колективній формі і може здійснюватись не окремою особою, а в асоціації. Безумовно, що окрема особа приймає участь в реалізації цього права. Право на об’єднання – це суб’єктивне право. За своїм змістом багатьма авторами воно розглядається, як реалізація права на створення громадських об’єднань. Проте, конституційне поняття «об’єднання громадян» слід розглядати не в різноманітті можливих форм його проявів, а в єдності його різноманітних типів.[2,60]

Право на об’єднання тісно зв’язане з низкою других конституційних прав і свобод. Право громадян обирати і бути обраним до органів державної влади і органи місцевого самоврядування може реалізуватись через об’єднання громадян, володіючих самостійним, тільки їм притаманним статусом політичного громадського об’єднання. Головною задачею політичних об’єднань є участь в політичному волевиявленні громадян. Також право на об’єднання пов’язано зі свободою засобів масової інформації, свободою думки і слова. Наявність цих прав є неодмінною умовою реалізації права на об’єднання. Специфічною формою вираження права на об’єднання є створення релігійних об’єднань, через які забезпечуються гарантії свободи совісті і віросповідання.

Також право на об’єднання виступає в якості найважливішої умови становлення інститутів громадянського суспільства. Структуроутворюючими елементами громадянського суспільства є особистість і власність, що в свою чергу, потребує створення механізмів вираження суспільних інтересів. Таким механізмом вираження інтересів і є різноманітні форми об’єднань. Саме тому право на об’єднання також виступає в якості структуроутворюючої основи громадянського суспільства.

Зміст права громадян на об'єднання дає можливість виділити наступні права громадян: право на створення громадського об'єднання; право на вступ в об'єднання; право стриматися від вступу; право на вихід із об'єднання; право на розпуск (ліквідацію) об'єднання й свободу союзів (свободу діяльності об'єднань).[1,81]

Висновки: Розвиток громадських об´єднань і рухів — це шлях до зростання ролі громадянського суспільства, що сприяє поступовому соціально-культурному піднесенню народу та кожної особистості, демократизації, розширенню прав і свобод людини, зміцненню гарантій її захищеності. Право на громадські об'єднання як невід'ємне право людини й громадянина проголошене Загальною декларацією прав людини. В Україні згідно з Конституцією громадяни мають право на свободу об'єднання у громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом. Усі об'єднання громадян рівні перед законом. Заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише у судовому порядку. Громадські організації і рухи на сучасному етапі суспільно-політичного розвитку нашої держави є своєрідною сполучною ланкою між політичним і громадянським суспільством, між "низами" й "верхами". І саме в цьому полягає їх стабілізуюча, інтегративна роль у суспільстві.

Використані джерела:

1. Кушніренко О. Г. Слінько Т. М. Права і свободи людини та громадянина. – Харків: «Факт», 2001. – 435с.

2. Матвеева Т.Д. Неправительственные организации в системе защиты конституционных прав и свобод человека./ Дисс. ... д-ра юр. наук. - М., 1998.

3. Слінько Т. М. Кушніренко О. Г. Конституційно-правовий статус об'єднань громадян в Україні. Навч. посібник. — Харків: Арсіс, 1998. — 176 с.

Уласевич Анастасія Сергіївна
здобувач кафедри загальнотеоретичних і державно-правових наук
Національного університету «Києво-Могилянська академія»

ЗАСТОСУВАННЯ «ДУХУ» ПРАВА КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

Конституція часто тлумачаться не системно, у зв'язку з іншими положеннями, а суто буквально, тобто виходячи з букви відповідного положення. Прикметним є те, що буквальне тлумачення останнім часом набуло поширення і в практиці Конституційного Суду України (надалі КСУ). Достатньо пригадати хоча б відомі рішення і висновки у справах щодо законопроектів про внесення змін до Конституції (в ряді випадків суд відступав від своїх попередніх правових позицій), про право президента висувати свою кандидатуру на виборах третій раз, про вето президента на закони про внесення змін до Конституції тощо. І ще один показовий приклад – в середовищі політиків часто поширеним є твердження про те, що Конституцію «слід читати, а не нюхати», тобто – обмежуватись в тлумаченні Основного Закону буквою, а не духом. [1]. Проте КСУ в своїх рішеннях застосовує і дух права (так, наприклад, спирається на такі принципи, як рівність всіх перед законом, демократичність, законність, верховенство права), хоча не завжди його розкриває.

Європейський Суд з прав людини (далі — Суд) у своїх рішеннях неодноразово наголошував на тому, що цілі і завдання Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі — Конвенція) спрямовані перш за все на ефективне забезпечення індивідуальних прав. Щоб досягти такої мети, Суд при визначенні смислу тексту ґрунтується або на цілях та завданнях усієї Конвенції, або на цілях та завданнях одного з її положень. [2]. Зазначене підлягає застосуванню і в інтерпретаційній практиці КСУ стосовно національних законів щодо прав та свобод людини. Юридичним підґрунтям такого застосування бачаться відповідні статті Конституції України (ст. ст. 3, 21 та 22). Головними особливостями інтерпретаційної діяльності «за обсягом», на які варто зважати судовим органам, зокрема КСУ, є наступні: норми, які регламентують правовий статус людини й громадянина, передусім у взаємовідносинах із державою, слід тлумачити на користь громадянина, тобто розширювально; буквально (а то й звужено) потрібно тлумачити норми, що визначають правовий статус держави, її органів та посадових осіб (в Україні така теза випливає зі спеціально-дозволенного типу правового регулювання діяльності державних органів, закріпленого у ст. 19 Конституції), що, у свою чергу, веде до розширення обов'язків держави перед людиною. [3].

Проте можуть виникнути проблеми, якщо інтерпретатор, в даному випадку КСУ, не обмежиться тільки роз'ясненнями конституційної норми, а спробує цю норму актуалізувати і конкретизувати з урахуванням існуючих реалій, а можливо і тенденцій їх розвитку. Тому важливо, щоб інтерпретатор не вийшов за рамки Конституції. Визначення «межі» є дуже складним питанням. Про це свідчать деякі думки суддів КСУ, в яких вони акцентують увагу на тому, що орган конституційної юрисдикції вийшов за межі допустимої інтерпретації і по суті підмінив законодавця.[4, с. 184,185]. КСУ під час інтерпретаційної діяльності має вдаватися до самообмеження та дотримуватися меж тлумачення Конституції, причому такими межами слід вважати: межі відносин, що їх регулює Конституція; межа тлумачення визначається природою органу конституційної юстиції, та його місцем в системі розподілу влад; межа тлумачення додатково визначається ст. 157 Конституції України; межею тлумачення є лише положення Конституції, а не розділу і т. д. [5].

У діяльності КСУ неодноразово виникали ситуації, коли він міг перейти межу нормотворення. Раціонально, у зв'язку з цією проблемою, КСУ вирішив питання про подання, в якому може міститися вимога щодо усунення вад у законі, яке можливе лише шляхом створення нових норм. Рішення КСУ від 9 липня 1998 року відмовило в порушенні конституційного провадження у справі за конституційним поданням Вищого арбітражного суду України про офіційне тлумачення ст.ст. 19 і 20 Закону України «Про Основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», оскільки в ньому відсутнє належне обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень відповідного Закону України, а усунення

вад у нормах законів, про які йдеться в поданні, є прерогативою законодавчого органу, а не КСУ. Проте така виваженість характерна не для всіх рішень КСУ. Показовим тут є рішення у справі щодо внесення змін до Конституції України. Вивчаючи його, є сенс говорити про елементи нормотворчості, що притаманні implecite. Це рішення визначає, що законопроект про внесення змін до Конституції України (далі КУ), відповідно до ст.ст. 154 і 156 КУ, може розглядатися Верховною Радою України лише за наявності висновку КСУ про те, що законопроект відповідає вимогам ст.ст. 157 і 158 КУ й що суб'єктом конституційного подання з цих питань є Верховна Рада. КСУ в цій справі самостійно визначає питання щодо внесення у процесі розгляду у Верховній Раді України поправок до законопроекту й зазначає те, що такий законопроект Верховна Рада приймає за наявності висновку КСУ. Гадаємо, у цій справі КСУ перевищив межі навіть розширеного тлумачення. Але особливо яскраво тенденція до нормотворчості виявилась у рішенні КСУ у справі щодо порядку голосування й повторного розгляду законів Верховною Радою України, коли КСУ визначив відсутність права голосувати за інших депутатів, а строки, які встановлені ст. 94 КУ, потрібно обчислювати в календарних днях. Звичайно, ці рішення не встановлюють нових норм, але вони показують, наскільки тонкою є межа, що відділяє нормотворчість і тлумачення, та наскільки творчою є роль КСУ під час тлумачення Конституції, а, отже, обережними його позиції. [6, с.114-115].

Використані джерела:

1. Забезпечення кваліфікованого захисту прав людини: ключові проблеми та подальші кроки[Електронний ресурс] // Підготовлено експертами Лабораторії законодавчих ініціатив за наслідками міжнародної конференції «Кваліфікований правовий захист громадянина: принцип правової держави як складова частина європейської політичної ідентичності» від 8 лютого 2007 року, м. Київ// — Режим доступу : http://www.parliament.org.ua/index.php?action=publication&id=8&ar_id=1548&ch_id=43&as=0

2. Захист прав і свобод громадян [Електронний ресурс] // Українська педагогіка освітній портал, 20.03.2009//— Режим доступу: http://ped.sumy.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=703

3. Федик С.Є. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук. : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень»/ С.Є. Федик. – Київ, 2002. –14 с.

4. Тодика Ю.М. Тлумачення Конституції і законів України: теорія та практика: Монографія./ Ю. М. Тодика. – Х.:Факт, 2003.

5. Сліденко І.Д. Тлумачення Конституції України: питання теорії і практики в контексті світового досвіду: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук. : спец. 12.00.01«Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень»/ І.Д. Сліденко. – Одеса, 2001. – 16 с.

6. Сліденко Ігор Дмитрович. Тлумачення конституції: питання теорії і практики в контексті світового досвіду/ Ігор Дмитрович Сліденко / Одес. нац. юрид. академія. – Одеса: Фенікс, 2003.

Федорченко Анастасия Александрова
студентка 3 курса юридического факультета
Днепропетровского университета экономики и права
Грищенко Ирина Михайловна
студентка 3 курса юридического факультета
Днепропетровского университета экономики и права

ПОСЛЕДСТВИЯ КОНСТИТУЦИОННОЙ РЕФОРМЫ В УКРАИНЕ

В Украине сложилась своего рода президентская традиция – каждый глава государства пытается изменить Основной Закон.

Конституционный суд Украины признал незаконной конституционную реформу 2004 года. Проведенная в 2004 году на волне политической борьбы на Украине, реформа неоднократно становилась причиной политического противостояния между Президентом Украины, с одной стороны, и Кабинетом Министров Украины и парламентом, с другой. В результате принятого Конституционным судом решения Украина из парламентско-президентской превратилась в президентско-парламентскую республику. В соответствии с этим решением возобновлено действие норм Конституции 1996 года в полном объеме, органам власти предписано безотлагательно изменить нормативно-правовые акты, приведя их в соответствие с Конституцией Украины 1996 года. Это решение Конституционного суда Украины – вопрос чрезвычайно дискуссионный. У специалистов существуют разные мнения по этому поводу.

По нашему мнению, такие кардинальные изменения могут привести к следующим последствиям:

- каждый вопрос, связанный с полномочиями нынешней власти, станет предметом отдельного рассмотрения в Конституционном суде Украины;
- будет происходить процесс укрепления президентской вертикали власти;
- поскольку теперь нет потребности в коалиции, это уменьшает значимость как парламента, так и отдельных его фракций;
- необходимость отредактировать около 40 законов, в том числе, Закон Украины «О Кабинете министров Украины» и Закон Украины «О регламенте Верховной Рады Украины»;
- все, что не соответствует Конституции Украины 1996 года, должно быть отменено или приведено в соответствие с ней;
- депутаты получают право беспрепятственно менять фракционную и партийную принадлежность, не боясь никаких последствий;
- существует вероятность возникновения масштабного политического кризиса;
- у Президента Украины есть только одно основание досрочно прекратить полномочия парламента;
- неограниченное формирование новых депутатских фракций;
- перераспределение полномочий между государственными администрациями и органами местного самоуправления.

Отмена конституционной реформы 2004 года может привести к тому, что вся правовая база Украины окажется в состоянии полного хаоса, так как в украинской правовой системе отсутствует механизм автоматического возобновления ранее действовавших правовых норм вместо тех, которые признаны недействительными.

Хотелось бы заметить, что Конституция не просто Основной Закон, обладающий наивысшей юридической силой. Это – своеобразный общественный договор, в котором согласованы политические и экономические интересы практически всех слоев и социальных групп общества. И пытаться вольно менять условия этого договора, расшатывать основы государственного устройства ради удовлетворения собственных амбиций и запросов – неправильно и недальновидно. Это путь, ведущий в сторону, прямо противоположную той, где Украину ожидает достойное место в сообществе цивилизованных и демократических государств.

Форитор Тереза Михайлівна
студентка 4 курсу юридичного факультету,
Тернопільського національного економічного університету

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ НАРОДНОГО ДЕПУТАТА УКРАЇНИ: ДЕ-ЮРЕ І ДЕ-ФАКТО

Сучасний правовий статус народного депутата ретельно досліджується багатьма конституціоналістами, а також науковцями і професорами. І досі він проявляє свій характер у чіткій суперечності де-юре і де-факто. На етапі внесення змін до законодавства варто заглибитися в дану проблему і визначити, що потрібно депутатові для ефективної його діяльності.

Дане питання розглядали і вивчали такі як О.Александров, В.Світланова, В.Венгер, І.Бабій, О.Чепель, О.Совгиря та інші. Працюючи над різними сферами прояву своїх повноважень та діяльності депутатів, всі зазначають те, що даний інститут потребує якомога більшої уваги щодо реформування.

Метою даної роботи визначається пропозиція внесення змін до законодавства відносно правового статусу та діяльності народного депутата на рівні спостереження не кваліфікованого юриста.

Протягом певного періоду досить часто вносяться зміни відносно статусу народних депутатів, проте в практичному значенні вони чітко не проявляються. Отже, можна це деталізувати як колізія між де-юре і де-факто. До законодавства України, яке регулює правовий статус народного депутата відносять Конституцію України, Закон України «Про статус народного депутата України, Регламент Верховної Ради України.

Принцип несумісності депутатського мандата фактично означає, що вже обраний народний представник, а не кандидат у члени парламенту зобов'язаний, протягом всього періоду здійснення своїх повноважень дотримуватися вимог щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, які законодавчо закріплені [5, 96]. Міжнародна практика визнає депутатський мандат несумісним із зайняттям іншими видами діяльності, тому несумісність означає альтернативу для особи, обраної членом парламенту: або залишити попередню посаду, або відмовитися від депутатського мандата [5, 98].

Відповідно до ч.3 ст.78 Конституції України у разі виникнення обставин, що порушують вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності, народний депутат України у двадцятиденний строк з дня виникнення таких обставин припиняє таку діяльність або подає особисту заяву про складення повноважень народного депутата України [1, ст..78].

Проблема щодо депутатської недоторканності багато років аналізується в ЗМІ, на форумах, обговореннях, проте надалі в Конституції України чітко закріплюється положення, що народним депутатам гарантується депутатська недоторканність. Хоча це положення потрібно найпершим відмінити, оскільки багато злочинів тільки приховуються цією статтею, і тим самим нівелюється суспільне право на безпеку.

Відповідно до ч.1ст..6 Закону України «Про статус народного депутата України» народний депутат у порядку, встановленому законом бере участь у засіданнях ВРУ [2, ст..6]. Потрібно чітко закріпити в законодавстві норму відповідальності за відсутність депутатів під час засідання без поважних причин. Це в більшій мірі уможливить дисциплінувати нардепів.

Ч.1ст.7 ЗУ «Про статус народного депутата України» послуговується своєрідним абсурдом, оскільки гласить що народний депутат постійно підтримує зв'язки з виборцями у порядку, визначеному законом [2, ст.7]. Даний зв'язок прослідковується в тих випадках, коли наступають певні реформи, за які депутати «бояться» не сприйняття їх громадськістю, а також в період виборчих компаній. Багато хто навіть інтерв'ю дають зрідка, не кажучи вже про те, що вони згідно з ч.2 ст.7 цього Закону розглядають звернення, а також доповідають про свою діяльність через ЗМІ. Реформуючи цю норму, потрібно визначити відповідальність депутата перед виборцями, визначити основні засоби впливу на його діяльність, для реалізації норм законодавства.

Відповідно до ст..8 ЗУ «Про статус народного депутата України» депутати повинні дотримуватися етики, але досить часто, дивлячись телебачення, ми замічаємо часті бійки в Раді, біля трибуни, часті пікети, безпідставні обвинувачення, прояв лайки, вияв неповаги. В зарубіжних країнах чинними є Кодекси етики нардепів. Це мало б вияв в нашому законодавстві, оскільки б передбачалася відповідальність народного обранця за будь-які його прогріхи, тим самим зростала їхня позиція в суспільстві.

Сьогодні майже при кожному голосуванні у Верховній Раді принцип особистої участі в голосуванні порушується. Цим безпосередньо ставиться під сумнів легітимність таких рішень парламенту [3,46]. Ст.84 Конституції України зазначає: «голосування на засіданнях ВРУ здійснюється народним депутатом України особисто» [1,ст..84]. Проте не визначається жодне покарання, яке повинен понести депутат, порушуючи Основний Закон. В депутатів збирають картки для голосування і використовують у потрібний момент. Один із депутатів відверто відповів на запитання журналістів, мовляв, його картка для голосування знаходиться «у начальства»… [4,6].

З матеріальної позиції, потрібно скоротити витрати на діяльність народного депутата України. Потрібно вилучити із користування шикарні автомобілі, які рахуються на обслуговуванні у нардепів, надавати житло, яке забезпечить нормальне проживання у ній народного депутата і його сім'ї, залежно від кількості осіб, а не залежно від престижності району і метражу квартирної площі. Скоротити пільги, які надаються депутатам; кошти, які виділяються на обслуговування всіх сфер життєдіяльності депутата, а також на матеріальне забезпечення його помічників. Отже, потрібно співвіднести матеріальну норму забезпечення до міжнародного законодавства, оскільки в багатьох державах нардепи прирівнюються всього лиш до рівня державного службовця і не мають такої великої кількості привілеїв.

На мою думку, важливим кроком у піднятті економіки України, її стабілізації, стало б також зменшення депутатських заробітних плат до рівня середньої заробітної оплати праці. Хорошим прикладом є період виходу із кризи в Німеччині в 50-70-х рр. XX ст., коли заробітні плати у всіх були мінімальні, всі права, як найвищих посадовців так і найнижчих за соціальним станом громадян, були зрівняні. І тепер ми можемо замітити, наскільки розвинена економіка, суспільство та політика в Німеччині. Нам до таких результатів потрібно ще довго старатися, головним кроком є почати від громадян, проте й значним кроком стане ущемлення матеріальних благ народних депутатів.

Використані джерела:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. - №30. – С.141.

2. ЗУ «Про статус народного депутата України» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. - №3. – С.17.

3. Венгер В. Право чи обов'язок народного депутата України брати участь у голосуваннях парламенту/В.Венгер// Вибори та демократія. – 2009. - №1.-С.44-57.

4. Світланова В. Лихо, аби тихо: Нелегітимними манівцями до політичного харакірі/ В.Світланова// Віче. - №11. – С.6-7.

5. Чепель О.Д. Принцип несумісності депутатського мандата (за українським та зарубіжним законодавством)// Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. - №12. – С.95-101.

Хмельницька Юлія Анатоліївна
студентка 2 курсу магістратури заочного факультету
Хмельницького університету управління та права

ДО ПИТАННЯ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ СТЯГНЕННЯ

Реформування українського адміністративного права пов'язане із суттєвим трансформуванням інституту адміністративної відповідальності, яка займає чільне місце у системі юридичної відповідальності. У цьому аспекті особливої актуальності набувають питання вдосконалення адміністративно-деліктного законодавства взагалі та змісту і переліку адміністративних стягнень зокрема. Чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення [1] у ст.24 містить дев'ять адміністративних стягнень (разом з адміністративним видворенням іноземців та осіб без громадянства), а проект нового Кодексу України про адміністративні проступки [2] – чотирнадцять. Розглянемо проблемні питання в закріпленні штрафу та виправних робіт.

Щодо штрафу, то деякі автори пропонують уніфікувати методику визначення розмірів адміністративних штрафів за допомогою вибору єдиного коефіцієнту, по відношенню до якого й обчислювались штрафи [3, 77]. На нашу думку, це слушна пропозиція, спрямована на уникнення неоднозначності розрахунку сум адміністративного штрафу. Але розробники Проекту пропонують таку уніфікацію лише щодо мінімального розміру штрафу. Так, відповідно до ст.27, «Штраф не може бути менше однієї десятої неоподатковуваного мінімуму доходів громадян» [2]. Стосовно ж визначення самого штрафу, то «це грошове стягнення, яке може визначатися величиною, кратною неоподатковуваному мінімуму доходів громадян, вартості предмета, що є безпосереднім предметом адміністративного проступку, вартості товарів, робіт, послуг, сумі несплачених податків, зборів, доходу (виручки) суб'єкта господарювання від реалізації продуктів (товарів, робіт, послуг) за останній звітний рік, місячному фонду заробітної плати підприємства, установи, організації» [2]. Таке визначення штрафу враховує той факт, що суб'єктами відповідальності можуть бути не лише фізичні, а і юридичні особи. Але підтримуємо думку про те, що необхідно відмовитись від «прив'язування» розміру штрафу до неоподатковуваного мінімуму доходів громадян [4, 297]. Якщо звернутись до зарубіжного досвіду, то, наприклад, Кодекс Російської Федерації про адміністративні правопорушення визначає розмір штрафу через величину, кратну мінімальному розміру оплати праці, встановленому на момент закінчення чи припинення адміністративного правопорушення [5]. У Кодексі Республіки Казахстан про адміністративні правопорушення розмір штрафу відповідає певній кількості місячного розрахункового показника [6]. Критеріями штрафу за Кодексом адміністративних проступків Азербайджанської Республіки є мінімальний розмір оплати праці, що визначається на момент закінчення чи припинення проступку; вартість предмета, який став безпосереднім об'єктом проступку [7]. А відповідно до Кодексу Республіки Молдова про правопорушення, штраф встановлюється в умовних одиницях (одна така одиниця дорівнює 20 леям) [8].

Вважаємо що критерієм для розрахунку штрафу у вітчизняному законодавстві може бути розмір мінімальної заробітної плати (адже сьогодні для норм адміністративного та кримінального законодавства у частині кваліфікації злочинів або правопорушень сума неоподатковуваного мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги, що дорівнює 50 відсоткам однієї мінімальної заробітної плати (у розрахунку на місяць), встановленої законом на 1 січня звітного податкового року [9]. На нашу думку необхідно також встановити не лише нижчу мінімальну межу штрафу, а і верхню – максимальну. А зважаючи на те, що штрафи є різної галузевої належності, у адміністративно-деліктному законодавстві слід закріпити термін «адміністративний штраф».

Щодо виправних робіт, то вважаємо що вплив цього покарання, призначеного на невеликий термін, фактично зводиться до утримання із заробітної плати визначеної суми, тому зникає відмінність між виправними роботами та штрафом. Хоча деякі автори вважають, що неправильно зводити це стягнення лише до матеріального контексту, не беручи до уваги психологічний вплив, якого зазнає особа протягом всього терміну відбування покарання,

тому виправні роботи як адміністративне стягнення мають характерні особливості, які вирізняють їх серед інших каральних адміністративно-правових санкцій та мають своє місце, визначене та визнане як теоретичними розробками, так і практичним досвідом їх застосування [10, 72]. А на думку Н.Саліщевої, вилучення з переліку стягнень виправних робіт відповідатиме міжнародним стандартам [11, 44] і сьогодні новий Кодекс Російської Федерації про адміністративні правопорушення його не містить. Вважаємо, що залишення у вітчизняному законодавстві такого стягнення, як виправні роботи, в умовах, коли багато людей працює сезонно або тимчасово, або взагалі не має роботи, є неефективним. Як свідчить аналіз статистичних даних практики розгляду судами справ про адміністративні правопорушення (а саме суди вправі накладати дане стягнення) у 2009 році виправні роботи було застосовано лише до 540 осіб, що становило 0,04% від усіх притягнутих до адміністративної відповідальності у судовому порядку [12, 33].

Використані джерела:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Науково-практичний коментар / Р.А.Калюжний, А.Т.Комзюк, О.О.Погрібний та ін.; К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2007.

2. Кодекс України про адміністративні проступки: проект 2004.05.26 № 5558. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc

3. Коломоєць Т. Адміністративні та фінансові штрафи за законодавством України: порівняльно-правова характеристика // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – №8. – С.76-77.

4. Когут О. Окремі питання удосконалення загальної частини проекту Кодексу України про адміністративні проступки // Університетські наукові записки. – 2005. – №3 (15). – С.293-298.

5. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях от 30.12.01. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.consultant.ru/popular/koap/

6. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 30.01.01. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.pavlodar.com/zakon/index.html

7. Кодекс административных проступков Азербайджанской Республики от 11 июля 2000. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://qanun.narod.ru/codes.html

8. Кодекс Республики Молдова о правонарушениях от 24.10.2008. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ak-md.ru/

9. Про податок з доходів фізичних осіб: Закон України від 22.05.2003 // ОВУ. – 2003. - №28. – Ст.1361.

10. Хорощак Н.В. Адміністративні стягнення за законодавством України: Монографія. – К.: Інститут держави і права ім.. В.М.Корецького НАН України, 2004.

11. Салищева Н. О проекте Кодекса Российской Федерации об административных правонарушениях // Российская юстиция. – 1995. – № 12. – С.43-48.

12. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2009 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – №5. – С.20-35.

Шапошнікова Наталія Олександрівна

аспірант Інституту законодавства Верховної Ради України

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ДОХОДІВ НЕРЕЗИДЕНТІВ У ПОДАТКОВОМУ ПРАВІ

Оподаткування доходів нерезидентів є одним із найбільш складних питань податкового права. Його складність багато в чому зумовлюється тим, що країни мають обмежену податкову юрисдикцію як щодо самих платників, так і до об’єкту оподаткування, який в літературі отримав назву транскордонні платежі. Ці виплати протягом десятків років є сферою для відходу від оподаткування, що спонукає теоретиків права до вдосконалення

правового регулювання відносин з нерезидентами і заповнення прогалин у законодавстві. Зокрема, цьому сприяє теорія розподілу доходів нерезидентів на активні та пасивні з метою встановлення певних правил при їх оподаткуванні.

Дана проблематика висвітлюється вперше в українському податковому праві. Метою виступу є конкретизація певних видів доходів як активних, або пасивних, аналіз доцільності такого розподілу та виявлення зв'язку цієї правової доктрини із заходами щодо запобігання неправомірного відходу від сплати податків. Це вбачається особливо актуальним в контексті реформування правовідносин у сфері оподаткування транскордонних платежів, яке запропоноване у Проекті Податкового кодексу України.

Категорії активного і пасивного доходу практично не досліджувалися в українській науці. Вбачається, що зарубіжні вчені також недостатньо приділяли увагу зазначеній проблематиці. Серед дослідників, які опосередковано розглядали зазначене питання, слід виділити праці М. Греггі[1], В. Укмара[2], С. Пепеляєва[3].

Основна концепція оподаткування доходів нерезидентів полягає в тому, що всі доходи таких осіб (як юридичних, так і фізичних) на території іншої країни можна диференціювати як активні або пасивні. Активні доходи пов'язані зі здійсненням нерезидентом будь-якої підприємницької діяльності на території іншої країни. До пасивних відносяться доходи, не пов'язані з підприємницькою діяльністю на території іншої країни. Створення пасивного доходу не вимагає обов'язкової присутності інвестора в країні джерела його походження[4, 314]. З точки зору цивільного права активні доходи кваліфікуються як надходження від реалізації товарів, надання послуг та виконання робіт. Натомість пасивні доходи - це надходження у вигляді дивідендів, процентів по вкладах у банках, процентів по цінних паперах, плати за надання права на використання різних об'єктів інтелектуальної власності, орендної плати, сплати за несистематичне відчуження майна, що знаходиться на території іншої країни тощо.

Згідно Модельної податкової конвенції ОЕСР, яка є правовою основою більшості двосторонніх міжнародних податкових договорів, до складу активних доходів належать доходи, які підпадають під дію статті 5 «Постійне представництво» і статті 7 «Доходи від підприємницької діяльності», а до складу пасивних доходів - доходи у розумінні статті 10 «Дивіденди», статті 11 «Проценти», статті 12 «Роялті», статті 6 «Доходи від нерухомого майна, та статті 13 «Доходи від приросту капіталу». Положення статті 21 «Інші доходи» вважаються такими, що за певних обставин можна відносити або до активних, або до пасивних. Слід зазначити, що і вчені, і законодавці різних країн не досягли консенсусу щодо того, які саме платежі вважати активними, а які пасивними. Наприклад, М.Греггі серед пасивних доходів особливо виділяє дивіденди, проценти та роялті, оскільки ці платежі мають ідентичні правила утримання податку[1]. У США історично до активних доходів також відносять платежі у вигляді заробітної плати, а в деяких європейських країнах – доходи від капіталу[4, 6].

Зауважимо, що концепція розподілу доходів нерезидентів на активні й пасивні лише частково закріплена в законодавстві. Зокрема, якщо термін пасивний дохід зустрічається у податкових законах більшості країн, то термін активний дохід застосовано лише деякими країнами, насамперед Німеччиною [4, 6]. У Проекті Податкового кодексу України №7101-1П від 06.10.2010 року, прийнятого Верховною Радою України за основу у 1 читанні 07.10.2010 року до пасивних (інвестиційних доходів) включено, насамперед, доходи у вигляді процентів, дивідендів, роялті (пп.14.1.54 статті 14). Хоча у діючих податкових законах для юридичних осіб (Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств») до пасивних доходів віднесено також страхові виплати і відшкодування (п.7.11.13. ст.13), а для фізичних осіб (Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб» - страхові виплати і відшкодування та орендні (лізингові) платежі за договорами оперативної оренди (п.1.12 ст.1). Законодавство деяких інших країн містить значно ширший перелік пасивних доходів. Зокрема, у Законі Республіки Вірменія «Про податок на прибуток» до пасивних доходів віднесено дивіденди, проценти, роялті, дохід від здачі в оренду майна, що знаходиться у Вірменії, приріст вартості майна та інших активів, отриманий від відчуження майна та інших активів, а також інші пасивні доходи (п.3 статті 53), зокрема (п. 4 статті 53) отримані від

управлінських послуг; від надання необхідної допомоги: з ефективного використання майна або ефективного користування наданими правами; з установки та експлуатації устаткування, потокових ліній механізмів і пристосувань; від страхових платежів, а також страхових відшкодувань; від консультацій, допомоги та інших послуг, пов'язаних із здійсненням керівництва будь-яким науковим, промисловим або комерційним проектом, планом, процесом або спільним підприємством; від послуг і консультацій іноземної компанії своєму дочірньому підприємству, а також від консультацій та послуг, наданих головним офісом нерезидента на користь свого підрозділу; від перевезення вантажів (фрахту); від ввезення з-за кордону товарів на умовах торговельного посередництва з підприємствами та реалізації у Вірменії.

Виникає питання про доцільність розподілу доходів на активні й пасивні з метою оподаткування. На думку відомого російського дослідника С.Г.Пепеляєва, сенс полягає у встановленні формального критерію для визначення місця виникнення об'єктів оподаткування у податкових правовідносинах з нерезидентами[3]. Вчений відзначає, що, враховуючи обмеженість податкової юрисдикції держави щодо нерезидентів, одним з найбільш принципових питань міжнародного податкового права є визначення територіальної приналежності об'єктів оподаткування. Відомий італійський вчений В. Укмар називає диференціацію доходів на активні й пасивні засобом зменшення податкового тиску на доходи від іноземних інвестицій[2].

На нашу думку, така диференціація доходів нерезидентів сприяє більш чіткому формулюванню правил оподаткування окремих активних і пасивних доходів, що, у свою чергу, є засобом протидії неправомірному відходу від оподаткування. Зокрема, для боротьби з цим явищем у деяких країнах втілені у законодавство правові доктрини «контрольованої іноземної корпорації», «трити шопінгу» тощо, «фактичного власника доходу» які розроблені спеціально для оподаткування пасивних доходів.

Використані джерела:

1. M.Greggi. European taxation of passive income. / Marco Greggi. – 2009. - P.1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1322817.

2. V. Uckmar. General report: Tax avoidance / Tax evasion / V. Uckmar. - – Rotterdam: IFA // Cahiers de droit fiscal international. – Vol. 68a. – 1983. – P. 39.

3. Налоговое право: Учебник / Под ред. С.Г. Пепеляева. — М.: Юристъ, 2003. - С. 263 – 364.

4. IBFD International Tax Glossary / Editor: Julie Rogers-Glabush. - Amsterdam.: IBFD, 2009.

Юбко Виктория Анатольевна
студентка 5 курса юридического факультета
Белорусского государственного университета

ПРОЦЕДУРА ПЕРЕСМОТРА КОНСТИТУЦИИ ФРАНЦИИ 1958 г.: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

В V Французской Республике на сегодняшний день можно выделить две процедуры пересмотра Конституции: обычную процедуру – непосредственно закрепленную в Конституции 1958 г., и другую – которая прямо не предусмотрена для пересмотра, но была применена на практике.

Процедуре пересмотра Конституции Франции 1958 г. посвящен XVI раздел, который содержит лишь одну статью 89, касающуюся порядка пересмотра Основного Закона. Данная статья предусматривает обычную процедуру пересмотра, инициаторами которой могут выступать Президент Республики, по предложению Премьер – министра, и члены

Парламента. На практике же Президент осуществляет свое право законодательной инициативы не по предложению, а, скорее, с согласия Премьер – министра.

Стоит подчеркнуть, что Президент Республики, по общему правилу, правом законодательной инициативы не наделен, так как в соответствии со статьей 5 Конституции Президент лишь следит за ее соблюдением. И тот факт, что инициатива пересмотра Конституции принадлежит Президенту, является единственным случаем, когда глава государства наделен данным правом.

Вместе с тем, далеко не все статьи Основного Закона Франции можно подвергнуть пересмотру. Более того, процедура изменения Конституции может осуществляться не в любой момент. То есть присутствуют ограничения материального и временного характера. В частности, республиканская форма правления не может быть предметом пересмотра. Данная норма носит материальный характер.

Пересмотр Конституции является окончательным после ратификации его на референдуме, на котором достаточно получения простого большинства голосов избирателей, или Конгрессом большинством 3/5 голосов, то есть Президенту принадлежит право выбора способа ратификации. Немаловажным является факт, что Конгресс может только принять или отвергнуть переданные ему поправки и не может вносить в них изменения. Из содержания статьи 89 Конституции следует, что предложения о пересмотре Конституции должны выноситься на референдум в обязательном порядке, в то время как проекты пересмотра Основного Закона могут быть приняты или отклонены либо путем референдума, либо Конгрессом.

На основании обычной процедуры пересмотра Основного Закона (ст. 89 Конституции 1958 г.) были внесены многочисленные изменения и дополнения в Конституцию Франции, причем в подавляющем большинстве случаев они были ратифицированы Конгрессом. Ратификация поправок на референдуме была впервые осуществлена в июне 1992 г., когда в Конституцию был включен раздел XV «О Европейских сообществах и Европейском союзе», внесены нормы в некоторые другие статьи (в частности, в статью 2 Конституции 1958 г.– «Французский язык является языком Республики»), изменена 54 статья Конституции V Французской Республики, в которой к субъектам, имеющим право на обращение в Конституционный совет в связи с противоречием международного соглашения Конституции, были отнесены 60 депутатов и 60 сенаторов. Остальные изменения и (или) дополнения Конституции Франции 1958 г. были приняты Конгрессом, за исключением Конституционного закона от 4 июня 1960 г.

Однако не исключена возможность пересмотра Конституции V Французской Республики и на основании статьи 11 Основного Закона. Этот способ изменения Основного Закона практически исключает участие в нем Парламента. Так, в 1962 г. к данной процедуре обратился Президент Франции Ш. де Голль, изменив путем референдума статьи 6 и 7 Конституции 1958 г., тем самым, предусмотрев введение Конституционным законом 1962 г. прямых всеобщих выборов Президента Республики. Этот способ внесения поправок в Конституцию Франции является наиболее дискуссионным во французской юридической литературе. Интересно, что после Ш. де Голля ни один из Президентов не рискнул провести голосование на основании статьи 11 Основного Закона.

Очевидно, что Конституция V Французской Республики считается жесткой и достаточно стабильной, это вытекает из порядка ее пересмотра, поскольку требуется проведение двух последовательных этапов: принятие поправок Парламентом и их ратификация на референдуме или Конгрессом (большинством 3/5 голосов), однако именно Конституция обеспечивает правовую основу подобных реформ и жесткость не означает неизменность. Так, только за период с 1958 г. по настоящее время было проведено 24 конституционных пересмотра, причем 19 конституционных законов были приняты за последние 19 лет, они существенно изменили не только структуру, но и содержание Конституции 1958 г.

Не все измененные статьи на сегодняшний день вступили в силу в связи с отсутствием органических законов, регламентирующих новые конституционные положения. Однако в ближайшем будущем соответствующие органические законы будут приняты.

Отметим, что многочисленные пересмотры Конституции со временем покажут свое качество на практике, можно будет говорить о предпосылках создания во Франции Шестой Республики и принятия в будущем новой Конституции.

Однако, для того, чтобы усовершенствовать Конституцию, не всегда нужны изменения. В частности, применяется толкование конституционных норм. Так, Конституционный совет Франции дает в своих решениях толкования прав и свобод, содержащихся в Конституции 1958 г. Например, в решении Конституционного совета от 15 января 1981 г. определяется понятие «безопасность и свободы»; «свобода ассоциации» (16 июля 1971 г.); «свобода совести, образования» (22 ноября 1977 г.); «распространение мнений» (22 июля 1982 г.); «личные права» (12 января 1977 г.); «право собственности и свобода предпринимательства» (16 января 1982 г.). В своих решениях Конституционный совет Франции отметил, что Декларация прав человека и гражданина 1789 г., Преамбула Конституции 1946 г., Хартия окружающей среды 2004 г., «основные принципы, признаваемые законами Республики» являются основными частями Конституции. То есть Конституционный Совет своими решениями расширил перечень прав и свобод человека и гражданина.

Таким образом, под пересмотром Основного Закона французские ученые понимают внесение изменений и (или) дополнений в основной текст Конституции, а под конституционной реформой (от французского «преобразование», «изменение», «переустройство») - наличие Конституционного закона, который внесет комплекс изменений и (или) дополнений в Конституцию Франции.

Итак, теоретически процедура пересмотра Конституции 1958 г. закреплена в статье 89 Основного Закона, но практически она возможна и на основании статьи 11 Конституции V Французской Республики.

Юдіцький Олександр Леонідович
здобувач кафедри господарського права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПОНЯТТЯ, ПРИНЦИПИ ТА ОЗНАКИ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Основним завданням нашого дослідження є визначення науково - обґрунтованого поняття «державні закупівлі», як основного категоріального елементу, належне формулювання якого є підставою для визначення інших понять і забезпечення належного нормативного регулювання процедури державних закупівель.

Стаття 1 Закону України «Про здійснення державних закупівель» (далі – Закон «Про закупівлі») [3] визначає, що державна закупівля — це придбання замовником товарів, робіт і послуг за державні кошти у порядку, встановленому цим Законом.

Попереднє законодавство [5, 6, 7] аналогічно визначало поняття державних закупівель, проте, наведене не відбиває сутності такої процедури та її окремих елементів.

Визначення поняття державних закупівель є можливим лише через розкриття таких категорій як: державне замовлення та державні потреби. За обґрунтованими висновками науковців державне замовлення відображає суспільні потреби, що виявляються через державний попит, який задовольняється за рахунок державних закупівель, які за своєю сутністю є задоволеною (забезпеченої) державною потребою. [8, 15]

Частина 1 ст.13 ГК України [1], абз.2, ч.1, ст.1 Закону України «Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб» [2], п. 1 ст. 1 Закону України «Про державне оборонне замовлення» визначаються із поняттям державного замовлення. [3]

Аналіз норми чинного законодавства України дозволяють виокремити характерні елементи наукової категорії державне замовлення: 1)державне замовлення є засобом державного регулювання діяльності суб’єктів господарювання; 2) формування державного замовлення має нормативну природу – здійснюється на підставі норм чинного законодавства України; 3) реалізація державного замовлення здійснюється на договірних засадах шляхом

укладення господарських договорів (договорів про закупівлю); 4) мета формування та реалізації державного замовлення – задоволення державних потреб різних рівнів; 5) сфера формування та реалізації державного замовлення – сфера господарювання; 6) суб'єкти формування та реалізації державного замовлення: а) генеральні замовники, замовники та б) учасники процедури закупівлі.

Викладене дозволяє визначити поняття державного замовлення як засобу державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання та учасників відносин у сфері господарювання, шляхом формування складу і обсягів товарів, робіт, послуг, необхідних для задоволення державних потреб, на підставі господарських договорів, що укладаються між замовниками і учасниками процедури державних закупівель.

Стержневим елементом поняття державного замовлення є поняття державних потреб.

Аналіз норм чинного законодавства України дозволяє зробити висновок, що державні потреби в залежності від різних критеріїв класифікуються наступним чином: за критерієм носія поділяються на: 1) суспільні, 2) загальносуспільні; за критерієм рівня на: 1) міждержавні; 2) загальнодержавні; 3) регіональні; 4) відомчі; за критерієм суб'єктного складу поділяють на такі, що формується: 1) Верховною Радою України та 2) іншими центральні органи державної влади України, 3) Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, 4) державними організаціями та іншими установами; за критерієм їх виду на: 1) економічні; 2)науково-технічні; 3) соціальні; 4) національно-культурного розвитку; 5) охорони довкілля; 6) сільськогосподарські; 7) оборонні; за критерієм змісту: 1) товари; 2) роботи; 3) послуги; за критерієм напрямів задоволення на: державні потреби; пріоритетні державні потреби; стратегічні потреби.

Існування держави, як суспільно необхідної політичної організації, обумовлює наявність певних потреб, які пов'язані із здійсненням нею (державою) притаманних їй функцій. У зв'язку з цим державу слід вважати повноправним суб'єктом ринку, який, набуваючи для своїх потреб суспільні блага, формує ринок державних закупівель. Висунута П. Самуельсоном і Р. Масгрейвом концепція суспільних благ доводить, що саме держава має відповідати за закупівлю цілого ряду товарів, робіт, послуг важливих для економіки в цілому, в тих випадках, коли ринок не може забезпечити їх у необхідних обсягах. [8, 25]

З огляду на викладене під державними потребами ми пропонуємо розуміти суспільні потреби в товарах, робота, послугах, які мають високу ступінь соціальної необхідності і забезпечуються за рахунок державних коштів.

Наведені поняття державного замовлення та державних потреб, як складових процедури державних закупівель, дозволяють визначити поняття державних закупівель.

Державні закупівлі – господарські правовідносини що виникають при формуванні і виконанні державного замовлення, щодо організованого придбання товарів, робіт, послуг за державні кошти, на підставі господарських договорів про закупівлю, які укладаються між суб'єктами господарювання та учасниками відносин у сфері господарювання, з метою задоволення державних потреб.

Сутність процедури державних закупівель, як і будь-якої категорії, проявляються у принципах, відповідно до яких вона здійснюється.

Узагальнюючи принципи державних закупівель, які закріплені в чинному законодавстві України, можна виділити серед них основні та факультативні. До основних принципів державних закупівель слід віднести: принцип законності; принцип гласності; принцип справедливості; принцип добровільності; принцип добросовісної конкуренції; принцип максимальної економії та ефективності; принцип відкритості та прозорості на всіх стадіях закупівель; принцип недискримінація учасників; принцип об'єктивної та неупередженої оцінки пропозицій конкурсних торгів; принцип запобігання корупційним діям і зловживанням державних закупівель. До факультативних можна віднести наступні принципи: надійності інформаційного і документального забезпечення; обґрунтованості потреб держави суспільними потребами; мінімізації ризиків прийняття помилкових рішень.

Наведені вище поняття та принципи державних закупівель дають підстави для визначення основних ознак такої процедури: 1)особливий суб'єктний склад; 2) джерело фінансування – державні кошти; 3) особлива мета – задоволення державних потреб.

З огляду на те, що процедура закупівель товарів, робіт, послуг за державні кошти покликана задовольняти пріоритетні державні потреби та виконувати важливі функції в суспільстві, вона потребує належного правового впорядкування, що і зумовлює формування в Україні законодавства про державні закупівлі як спеціального відгалуження (напрямку) господарського законодавства. Це спеціальне законодавство має свій об'єкт регулювання – діяльність щодо закупівлі товарів, робіт, послуг, який (об'єкт регулювання) мусить бути чітко окреслений за змістом, колом осіб, умовами функціонування та юридичною термінологією.

Використані джерела:

1. Господарський кодекс України №436-IV від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України. -2003.- № 18 – 22.- ст. 144.

2. Закон України "Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб" №493/95-ВР від 22.12.1995 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996.- № 3 (16.01.96).- ст. 9.

3. Закон України «Про здійснення державних закупівель» від 1 червня 2010 року N 2289-VI // Офіційний вісник України .-09.07.2010. - .№ 49.-стор. 169.- ст.1603.

4. Закон України «Про державне оборонне замовлення» №464-XIV від 03.03.1999 року// Відомості Верховної Ради України. -1999.- № 17 (30.04.99).- ст. 111.

5. Закон України від 22.02.00 року «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» // Відомості Верховної Ради України. – 2000. - № 20. – Ст. 148.;

6. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти" №921 від 17.10.2008 року// Офіційний вісник України. -2008.- № 80 (31.10.2008), ст.2692.

7. Постанова Кабінету Міністрів України №274 від 28.03.2008 року "Про здійснення закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти" // Офіційний вісник України. -2008.-№ 25 (11.04.2008).- ст. 793.;

8. Смотрицкая И. И. Трансформация системы государственных закупок в российской экономике. Автореф. канд… дис. док. эконом. наук.- М, 2009.- 55 с.

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

АГРАРНЕ ПРАВО

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

LAND LAW

AGRARIAN LAW

ENVIRONMENTAL LAW

Андрущенко Аліна Анатоліївна
Начальник відділу представництва в судових й інших органах
та адміністративного провадження Юридичного департаменту
Державного комітету України із земельних ресурсів,
аспірант Національного університету біоресурсів і природокористування України

ДО ПИТАННЯ ЗАКОННОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕВІРОК ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Інспекторські перевірки є одним із найважливіших методів земельного контролю.

Головною метою здійснення інспекторських перевірок є дотримання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, громадянами та юридичними особами земельного законодавства, виявлення земельних правопорушень та вжиття заходів щодо їх усунення [4,105].

Згідно з чинним законодавством, державні інспектори з контролю за використанням та охороною земель мають право складати акти перевірок, протоколи про адміністративні правопорушення у сфері використання й охорони земель, безперешкодно обстежувати у встановленому законодавством порядку земельні ділянки, що перебувають у власності і користуванні юридичних і фізичних осіб, викликати громадян, посадових осіб для отримання від них усних або письмових пояснень з п итань, пов'язаних з порушенням земельного законодавства, передавати до органів прокуратури, органів дізнання та судового слідства акти перевірок та інші матеріали про діяння, у яких вбачаються ознаки злочину тощо.

Посадові особи державних інспекцій – представники влади, наділені суттєвими правами. Вимоги, які ставляться інспекторами в процесі перевірок, мають бути обґрунтованими та базуватися на чинному законодавстві.

Наказом Державного комітету України по земельних ресурсах від 12 грудня 2003 року № 312 було затверджено Порядок планування та проведення перевірок з питань здійснення державного контролю за використанням та охороною земель (далі – Порядок планування). Згідно з цим Порядком, проводяться планові, позапланові та оперативні перевірки [3, 29].

Позаплановою перевіркою є перевірка, яка не передбачена планом роботи Держземінспекції. Вона може проводитися без попереднього повідомлення, незалежно від кількості проведених раніше перевірок, за обставин, визначених Порядок планування.

Разом з тим, загальні правові та організаційні засади, основні принципи та порядок здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності визначені в Законі України „Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" (далі – Закон).

Виникає закономірне питання – чи поширюється дія даного Закону на відносини щодо здійснення контролю за використанням та охороною земель у частині проведення перевірок дотримання вимог земельного законодавства суб'єктами господарювання? Яким нормативно-правовим актом керуватись державному інспектору з контролю за використанням та охороною земель: Законом (встановлює загальні засади здійснення контролю) чи Порядком планування (спеціальним нормативно-правовим актом), норми якого є суперечливими по відношенню до норм Закону?

Потрібно звернути увагу, що у статті 6 вказаного Закону перелік підстав для здійснення позапланових заходів зі здійснення державного нагляду (контролю) значно вужчий, ніж перелік підстав для здійснення позапланових перевірок дотримання вимог земельного законодавства, передбачений Порядком планування, а процедуру організації (підготовки та проведення) таких перевірок Порядком планування, на відміну від Закону, взагалі не визначено.

Відповідно до частини першої статті 3 Господарського кодексу України під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері

суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Стаття 1 Закону визначає, що у його контексті термін „державний нагляд (контроль)" вживається у такому значенні: „діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, органів місцевого самоврядування, інших органів (далі - органи державного нагляду (контролю)) в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, прийнятного рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища" [2,112].

У пункті четвертому частини першої статті 4 Закону роз'яснено, що виключно законами встановлюються: органи, уповноважені здійснювати державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності; види господарської діяльності, які є предметом державного нагляду (контролю); повноваження органів державного нагляду (контролю) щодо зупинення виробництва (виготовлення) або реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг.

Відповідно до вимог пункту „г" статті 15 Земельного кодексу України до повноважень центрального органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів у галузі земельних відносин, якому підпорядковані Держземінспекція та її територіальні органи, належить здійснення державного контролю за використанням та охороною земель. Згідно із статтею 9 Закону України „Про державний контроль за використанням та охороною земель" у системі центрального органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів державний контроль за використанням і охороною земель здійснює Державна інспекція з контролю за використанням та охороною земель і її територіальні органи [1,350].

Згідно з частиною першою статті 2 Земельного кодексу України земельними відносинами є суспільні відносини щодо володіння, користування та розпорядження землею.

Крім того, частиною другою статті 2 Закону „Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" визначено, що його дія не поширюється на відносини, що виникають під час проведення процедур, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення. Згідно із частиною першою статті 238-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення органи державного контролю за використанням та охороною земель розглядають справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням законодавства у сфері використання та охорони земель (статті 52-56 та 188-5 цього Кодексу).

Таким чином, з огляду на вищезазначене, Держземінспекця та її територіальні органи фактично не здійснюють державний контроль за господарською діяльністю, а перевіряють наявність правовстановлюючих документів на землю та стан дотримання земельного законодавства і не лише суб'єктами господарювання, а тому Закон України „Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" не може поширюватись на їх діяльність.

На нашу думку діяльність Держземінспекції та її територіальних органів щодо здійснення перевірок дотримання вимог земельного законодавства повинна бути чітко регламентована спеціальним нормативно-правовим актом (законом чи постановою Кабінету Міністрів України). Тим паче, що Порядок планування, затверджений наказом Держкомзему, на сьогодні не регулює процедури підготовки та організації проведення перевірок. Зокрема, в ньому відсутні норми, які б регламентували видання розпорядчого документу про проведення перевірки, повідомлення про її проведення, порядок допуску інспекторів до об'єкта перевірки та заходи реагування інспектора, у разі не допуску його до об'єкта перевірки чи іншого перешкоджання її проведенню тощо.

***Використані джерела*:**

1. Закон України „Про державний контроль за використанням та охороною земель" від 19.06.2003 р. № 963-IV // ВВР України. – 2003. – № 39. – Ст. 350.

2. Закон України „Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" від 05.04.2007 № 788-V// ВВР України. – 2007.- № 32. – Ст.112.

3. Порядок планування та проведення перевірок з питань здійснення державного контролю за використанням та охороною земель, затверджено Наказом Державного комітету України по земельних ресурсах від 12.12.2003 р. № 312 // Посібник по здійсненню державного контролю за використанням та охороною земель: Збірка законодавчих актів і нормативних документів / Під заг. ред. О. М. Нечипоренка. – К.: Геопринт, 2004. – С. 27–38.

4. Залюбовська І. К. Організаційно-правові засади державного контролю в Україні: Навч.-метод. посіб. – Одеса: Юрид. літ., 2003. – 104 с.

Басараб Марина Сергіївна
студентка 4 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

ФОРМИ ТА СПОСОБИ ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВ

Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Обов’язком України, як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держава є: закріпити за своїми громадянами та юридичними особами відповідні гарантії земельних прав і відповідні обов'язки, що їм кореспондують, створити найсприятливіші умови для реалізації цих права та їх захисту, у разі порушення, оспорення чи невизнання. Тому одним із найголовніших завдань держави у галузі земельного права і законодавства, є запровадження системи дієвих юридичних засобів забезпечення здійснення земельних прав фізичними та юридичними особами, а також захист законних прав громадян та юридичних осіб на землю.

Захист суб'єктивного права на землю являє собою захист правомочностей (окремих або взятих разом) та інтересів власника земельної ділянки чи землекористувача. Право на захист — це надана уповноваженій особі можливість застосування заходів правоохоронного характеру для відновлення її порушеного чи оспореного права.

Засобами забезпечення земельних прав виступають конституційні імперативи про те, що «кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону», що «власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству», що «держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання», а також про те, що «усі суб'єкти права власності рівні перед законом» (ст. 13 Конституції України). Право власності на землю гарантується відповідно до положень ст. 14 Конституції України[1; ст.13].

В рамках захисту земельних прав, розрізняють такі поняття, як форми та методи захисту порушених прав на землю. Так, методи захисту - це дії уповноваженої особи, за допомогою яких остання може вимагати здійснення захисту своїх земельних прав від посягань інших суб'єктів (наприклад, подання позову, скарги, заяви) та/або дії державних органів у межах їх компетенції, які безпосередньо спрямовані на захист земельних прав громадян (наприклад, визнання права на землю судом, розгляд земельних спорів радою, тощо). Форми захисту - це варіанти звернення громадян за захистом свого порушеного права, обумовлені різницею діяльності державних та інших органів по захисту прав у цілому. Тобто, громадяни та юридичні особи вправі звертатися за захистом своїх земельних прав до правоохоронних органів, органів адміністративної чи судової юрисдикції, які зобов'язані в межах своїх повноважень розглянути такі звернення та застосувати відповідні способи захисту порушених прав[3; с.480].

Земельне законодавство передбачає змішаний, тобто адміністративно-судовий порядок захисту земельних прав. Адміністративний порядок захисту прав на землю базується на конституційному положенні про можливість звернення до органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Це питання регулюється ст.40 КУ і Законом України «Про звернення громадян» від 29 жовтня 1996 р., яким закріплена

юридична можливість захисту прав громадян відповідним органом управління. Деякі категорії земельних спорів можуть бути вирішені органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади у випадках та в порядку, визначених статтями 158—161 ЗК України.

Також відповідно до ст.55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом, оскільки кожному гарантується право оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Тому п.7 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ» від 25 грудня 1996 р. № 13 зазначає, що земельні спори розглядаються у позовному провадженні. Права юридичних осіб на землю захищаються господарськими судами.

Надається можливість звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини(ч.2 ст.55 КУ), в тому числі й при порушенні земельних прав. Це зазначено і в ЗУ «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

Після використання всіх національних засобів правового захисту, кожному надається право звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна(ч.3 ст.55 КУ).

Щодо методів захисту, то їх перелік подано у ст.152 ЗКУ, який не є вичерпним.[2; ст.152]:

а) визнання прав(необхідність у даному способі захисту виникає тоді, коли в інших осіб виникають сумніви щодо наявності у особи певного суб'єктивного земельного права, суб'єктивне право оспорюється, заперечується чи створюється неможливість реалізації позивачем свого права через наявність таких сумнівів чи відсутність або втрату належних правовстановлюючих документів на таку земельну ділянку тощо. Визнання права є засобом усунення невизначеності у взаємовідносинах суб'єктів, створення необхідних умов для його реалізації і запобігання дій з боку третіх осіб, що перешкоджають його нормальному здійсненню.)[5; с.214];

б) відновлення стану земельної ділянки, який існував до порушення прав, і запобігання вчиненню дій, що порушують права або створюють небезпеку порушення прав (часто спосіб захисту порушеного права прямо визначений спеціальним законом, який регламентує конкретні правовідносини);

в) визнання угоди недійсною (відповідно до вимог статей 44-61 ЦКУ недійсними є ті угоди, які не відповідають вимогам закону, тобто щодо яких: недодержано встановленої законом форми, немає нотаріального посвідчення,не зазначено всі істотні умови,має місце укладення угоди, що суперечить інтересам держави та суспільства, укладення угоди юридичною особою, що суперечить її цілям, тощо);

г) визнання недійсними рішень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування (особливістю є те, що відповідачами виступають державні та самоврядні органи, наділені владними повноваженнями. Це означає можливість відповідальності держави за прийняття її органами рішень, що порушують право на землю);

ґ) відшкодування заподіяних збитків(відповідно до ст.56 КУ кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень. А ЗКУ не передбачає відшкодування збитків, спричинених бездіяльністю вказаних органів і осіб. Тому в таких випадках потрібно застосовувати норми КУ, що мають пряму дію.);

д) застосування інших, передбачених законом, способів(відповідно до цивільно-правових способів захисту прав іншими способами захисту прав на землю можуть виступати: захист права спільної власності на землю; захист інтересів власників землі і землекористувачів у надзвичайних ситуаціях; захист права власності чи користування землею осіб, оголошених безвісно відсутніми або померлими тощо.).

Аналізуючи чинне законодавство потрібно виділити наступні способи захисту:

- Негаторний позов - пред'являється у випадках, коли власник має земельну ділянку у своєму володінні, але дії інших осіб перешкоджають йому вільно її використовувати або розпоряджатися нею.

- Віндикаційний позов- витребування майна з чужого незаконного володіння. Такий позов можливий у випадках самовільного зайняття земельної ділянки, що фактично належить уповноваженій особі з метою її повернення тощо

Велике значення має самозахист. Він передбачений ч.4 ст.55 КУ відповідно до якої, кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. А також ст.19 ЦКУ згідно з якою, особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань. Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням. Способи самозахисту можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства.[4; с.459]

Використані джерела:

1. Конституція України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N 30, ст. 141

2. Земельний кодекс України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 3-4, ст.27

3. Земельний кодекс України: Науково-практичний коментар/За заг. ред. В.І.Семчика. – 2-ге вид.,перероб. і доп. – К.:Концерн «Видавничий Дім Ін Юре», 2004. – 748 с.

4. Носік В.В., Право власності на землю Українського народу: Монографія. – Юрінком Інтер, 2006. – 544с.

5. АндрейцевВ.І.,Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії. – К.: Знання, 2005. – 445с.

Бондарчук Наталія Валеріївна

аспірантка відділу проблем земельного, аграрного та екологічного права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ПЛАНУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ АВІАЦІЙНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ

Беззаперечним є факт надзвичайно шкідливого впливу авіації на довкілля в цілому і землю зокрема. Використання земельних ділянок під аеропорт призводить до порушення рівноваги флори та фауни. Роботи по будівництву аеропорту пов’язані з вирубкою та зрізом верхівок дерев та іншої рослинності, зміною топографії місцевості та зміною схеми водозабору. Таким чином аеропорти можуть знищити чи виснажити природне середовище та корм, необхідні для тваринного світу, та знищити частину флори, необхідну для екологічної рівноваги даного району. Метою публікації є дослідження особливостей планування використання та охорони земель авіаційного транспорту України як функції державного управління.

Відповідно до ЗУ «Про планування і забудову територій» планування території – це процес, який полягає у створенні та впровадженні містобудівної документації, ухваленні та реалізації відповідних рішень. Планування територій здійснюється на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях [1]. В ЗУ «Про основи містобудування вказано, що комунікації та споруди транспортної інфраструктури є об’єктами містобудування. Визначення територій і вибір земель для містобудівних потреб здійснюється відповідно до затвердженої містобудівної документації місцевих планів забудови з врахуванням планів земельно-господарського устрою [2].

Генеральна схема планування території України визначає пріоритети та концептуальні вирішення планування і використання території країни, вдосконалення систем розселення та забезпечення сталого розвитку населених пунктів, розвитку виробничої, соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури, формування національної екологічної мережі. Генеральна схема планування території України передбачає з метою задоволення потреб населення та економіки в пасажиро- і вантажоперевезеннях продовження робіт з реконструкції та розширення Державного міжнародного аеропорту «Бориспіль», а також регіональних міжнародних аеропортів «Харків», «Дніпропетровськ», «Донецьк», «Одеса», «Львів» та «Сімферопіль» [3].

Відповідно до рекомендацій Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО) заходи планування та організації землекористування можна розділити на наступні категорії: 1) інструменти планування: комплексне планування, шумове зонування, правила поділу земельних ділянок залежно від впливу шуму, передача прав на освоєння землі і набуття прав землекористування; 2) інструменти зниження гостроти проблеми шуму: будівельні норми, програми шумоізоляції, набуття земель та переміщення об'єктів, допомога в укладенні договорів купівлі-продажу, оприлюднення інформації про протишумові бар'єри; 3) фінансові інструменти: покращення структури капіталовкладень, податкові пільги, аеропортові збори за шумність для фінансування заходів зниження гостроти проблеми шуму.

ІКАО також рекомендує впроваджувати практику планування та організації землекористування навколо аеропортів шляхом створення таких відповідних кооперативних механізмів «швидкого реагування», як комітети по координації дій зацікавлених сторін [4].

При плануванні використання та охорони земель авіаційного транспорту необхідно враховувати встановлені законодавством України певні обмеження щодо використання земельних ділянок авіаційного транспорту та прилеглих до них земельних ділянок з метою забезпечення їх раціонального використання та охорони. Такі обмеження можна поділити за метою їх встановлення на такі види:

1. Екологічні - обмеження, що встановлюються з метою охорони самих земель авіаційного транспорту як природного об'єкта. До першого виду відносяться вимоги законодавства щодо проведення земляних робіт при будівництві аеродромів та аеропортів, правила перенесення ґрунтового покриву, які стосуються до експлуатаційного періоду аеродромів та аеропортів, а також норми, що встановлюють гранично допустимі рівні забруднюючих речовин в ґрунті і які стосуються періоду експлуатації об'єкта авіаційного транспорту.

2. Економічні - Обмеження, що встановлюються з метою забезпечення нормальної роботи авіаційного транспорту. До другого виду обмежень використання земельних ділянок можна віднести обмеження щодо будівництва та розміщення об'єктів на при аеродромній території, а також здійснення певних видів господарської діяльності.

3. Соціальні - обмеження, що встановлюються з метою охорони населення від авіаційного шуму. До третього виду належать вимоги щодо зон обмеженої житлової забудови навколо аеропортів із умов впливу авіаційного шуму.

Особливістю правового режиму земель авіаційного транспорту є те, що така функція державного управління як планування відіграє надзвичайно важливу роль порівняно з плануванням земель інших видів транспорту. Оскільки необхідно розглянути і врахувати вплив даного виду транспорту не лише на його землі, а й на прилеглі території. А такий вплив є масштабним і негативним в екологічному плані.

***Використані джерела*:**

1. Про планування та забудову територій: Закон України від 20 квітня 2000 р. № 1699-III. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1699-14

2. Про основи містобудування: Закон України від 16 листопада 1992 р. № 2780-XII в редакції від 8 грудня 2009 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2780-12

3. Генеральна схема планування території України, затверджена Законом України від 7 лютого 2002 року № 3059-III. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3059-14

4. ИКАО. Комитет по охране окружающей среды от воздействия авиации. Шестое совещание. Монреаль 2-12 февраля 2004 г. Доклад. Гл. 5 Планирование и организация землепользования.

Боярчук Ганна Володимирівна
студентка 5 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

ОРЕНДНА ПЛАТА ЗА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ - ПОДАТКОВИЙ ПЛАТІЖ ЧИ ПЛАТА ЗА ДОГОВОРОМ?

Використання землі в Україні є платним. Плата за землю справляється у вигляді земельного податку або орендної плати, що визначається залежно від грошової оцінки земель.[3;330]

Орендна плата як для орендодавця (органу державної влади чи місцевого самоврядування), так і для орендаря є найважливішою економічною складовою орендних відносин. Більшість орендарів зацікавлені в тому, щоб розмір орендної плати був невисоким, а процедура її обчислення та сплати - мінімально бюрократизованою. Але за сучасного нормативного регулювання відносин оренди остання навряд чи можлива.

Якщо проаналізувати чинне земельне законодавство, то видно, що правова природа орендної плати за земельні ділянки державної і комунальної власності є подвійною і компетенція органів Державної податкової служби поширюється на відносини щодо контролю за її сплатою.

Так, відповідно до положень ст. 1 Закону України "Про оренду землі" оренда землі - це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для проведення підприємницької та інших видів діяльності.

Своєю чергою, орендна плата за землю - це платіж, який орендар вносить орендодавцеві за користування земельною ділянкою, а розмір, форма і строки внесення такої плати встановлюються за згодою сторін у договорі оренди, окрім строків внесення орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності, які встановлюються відповідно до Закону України "Про плату за землю".[2;102]

Тобто, законодавець виніс строки внесення плати за межі договірного регулювання, що є першим «натяком» на її публічно-правові ознаки. Далі – більше. Згідно з положеннями ч. 1 ст. 14 Закону України «Про систему оподаткування» до загальнодержавних податків і зборів (обов’язкових платежів) віднесена і орендна плата. Ст.27 «Закону про плату за землю» визначає, що контроль за правильністю обчислення і справляння орендної плати здійснюють органи державної податкової служби . На практиці вони використовують для цього процедури, визначені Законом України «Про порядок погашення зобов’язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами».

Отже, оренда землі ґрунтується на договорі, у якому визначається і розмір плати (приватно-правові ознаки). Однак строки її внесення визначає Закон про плату, а контроль за обчисленням і справлянням податкового платежу здійснюють органи ДПС (публічно-правові ознаки).

Такий стан справ триває досить довго і для орендарів він став вже звичним настільки, що вони майже не порушують питання про те, наскільки це логічно. Тому на думку деяких науковців чинне законодавство потребує змін, які повернуть орендній платі її «природний», приватно-правовий, договірний статус і усунуть невластиві їй ознаки податкового платежу. З цього приводу в літературі наводяться деякі аргументи:

По-перше, правова природа орендної плати полягає в тому, що вона є платежем за договором оренди земельної ділянки і вноситься орендарем у якості компенсації за її використання, на користь чого свідчать згадані положення ст. 1, 21 Закону про оренду. Відповідно до цих положень єдиною підставою виникнення земельних орендних правовідносин, а отже, обов'язку орендаря ділянки вносити плату є договір оренди, у якому і зазначають конкретний розмір плати. Договір у цьому разі розуміється як двосторонній правочин, що підтверджують також положення ст. 792 Цивільного кодексу України, яка бланкетно врегульовує відносини оренди землі, відсилаючи до конкретного регулювання – насамперед на рівні Закону про оренду.

Плата за оренду земельної ділянки навряд чи є податковим платежем, адже Закон про оренду землі, який містить положення щодо умов і порядку внесення плати, не можна вважати актом законодавства з питань оподаткування. А виключно такими актами відповідно до положень ч. 1 ст. 2 Закону можуть бути визначені порядок та умови сплати податків (зборів, обов'язкових платежів).

По-друге, ст. 13 Закону «Про плату за землю» визначає, що підставою для нарахування орендної плати за земельну ділянку, яка перебуває в державній або комунальній власності, є договір оренди такої земельної ділянки. Більше того, розмір плати де-юре також визначається договором оренди, внаслідок погодження волі його сторін, у передбачених законодавством межах. Це дозволяє стверджувати, що єдиною підставою внесення плати є договір оренди землі.

Узагальнюючи сказане, можна провести паралель із відносинами оренди державного і комунального майна, які також ґрунтуються на відповідних договорах і передбачають умови внесення орендної плати.

По-третє, оскільки підставою внесення плати є договір, а плата за своєю суттю є платежем за таким договором, відносини, у межах яких вона вноситься, також мають бути договірними, приватно-правовими. Зараз з огляду на процитовані положення законодавства такі відносини мають штучне публічно-правове податкове забарвлення.

Якщо ж основа відносин є приватно-правовою, нелогічно і безпідставно з правового погляду, що їхня складова – внесення плати – має публічно-правове регулювання.

По-четверте. Так, на перший погляд здійснення контролю за внесенням плати органами ДПС має дисциплінувати орендарів земельних ділянок, забезпечувати своєчасне реагування на порушення строків та порядку такого внесення, а також звільняти орендодавців земель державної і комунальної власності від виконання додаткових функцій контролю і звернення до суду в разі необхідності примусового стягнення плати.

Але, на жаль, участь додаткових контролюючих суб'єктів у певних правовідносинах створює зайвий бюрократичний тиск на суб'єктів господарювання, а відтак, сприяє проявам корупції. Крім того, договірним відносинам не властива участь у них третіх (по відношенню до сторін відповідного договору) осіб – органів ДПС, які контролюють стягнення передбаченої договором плати, що має робити сторона договору, на користь якої здійснюється відповідний платіж.

Потрібно зазначити, що використання процедур, передбачених у Законі «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» органами ДПС у контролі за примусовим стягненням плати є не зовсім доцільним, оскільки, вони значно триваліші, ніж звичайна судова процедура в порядку господарського чи цивільного судочинства, яку можна застосувати, якщо з позовом про стягнення плати звернеться орендодавець земельної ділянки державної або комунальної власності.

Цим Законом передбачено можливість послідовного адміністративного оскарження рішень органів ДПС аж до Державної податкової адміністрації України, яке може зайняти більше 6-7 місяців, і лише потім – судове оскарження в порядку адміністративного судочинства податкового повідомлення-рішення щодо плати (протягом усього строку оскарження податкове зобов'язання вважається неузгодженим, і стягувати його примусово не можна).

Враховуючи перенавантаження апеляційних адміністративних судів (лише після розгляду ними справи постанова в ній набуває законної сили), строк від початку

адміністративного оскарження до розгляду справи по суті адміністративним судом апеляційної інстанції може тривати декілька років. А це в разі обґрунтованості донарахування та/або стягнення плати явно не в інтересах орендодавців та відповідних бюджетів, до яких зараховується сума плати.

Тому на думку багатьох науковців, доцільно внести до чинного законодавства відповідні зміни і доповнення, щоб позбавити плату публічно-правових ознак.

***Використані джерела*:**

1. *Конституція України // голос України. – 1996. – 13.071996 р.;*
2. *Про оренду землі: Закон України від 6.10.1998 р. (в ред.. від 2.10.2003 р.) ВВРУ. – 2004. - №10. – Ст..102;*
3. *Про плату за землю: Закон України від 3.07.1992 р. (в ред. від 19.091996р.) // ВВРУ. – 1996. №45. – Ст..328.*

Вареник Дарья Владимировна
студентка 3 курса факультета права
Белорусского государственного экономического университета
Клочкова Юлия Васильевна
студентка 3 курса факультета права
Белорусского государственного экономического университета

О СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ В ОБЛАСТИ ОБРАЩЕНИЯ С ТВЁРДЫМИ БЫТОВЫМИ ОТХОДАМИ

В последнее время наблюдается тенденция роста уровня загрязнения окружающей среды твердыми бытовыми отходами. Решение этой проблемы эффективно может осуществляться различными средствами – техническими, экономическими, организационными и другими. Но важнейшую роль в механизме обращения с отходами играет право, которое устанавливает четкий механизм правового регулирования обращения с отходами.

Начиная с 1993 года, в Республике Беларусь на законодательном уровне осуществляется правовое регулирование обращения с отходами. Вопросы охраны окружающей среды от загрязнения отходами в Республике Беларусь регулируются законами «Об охране окружающей среды» (ст. 33), «Об обращении с отходами» и иными нормативными правовыми актами. Эти акты предусматривают решение ряда задач в области сбора, переработки и захоронения твёрдых бытовых отходов, среди которых: расширение использования вторсырья в республике; восстановление районов, загрязнённых полигонами для захоронения отходов; создание новых обустроенных и санкционированных объектов для захоронения отходов [1, с. 12].

Следует отметить, что в целом ситуация в области обращения с отходами в нашей республике улучшилась за последнее десятилетие. Однако законодательство, регулирующее обращение с отходами нуждается в совершенствовании. Так, многие нормы довольно прогрессивного закона «Об обращении с отходами» на практике не выполняются. Например, в указанном законе содержится прямой запрет на захоронение вторичного сырья, при этом 95% твердых бытовых отходов направляется на свалки [2, с. 236].

Интересна также статья 17 закона, которая гласит, что жилищно-эксплуатационные службы обязаны создавать условия для раздельного сбора отходов, а жильцы, если условия созданы, обязаны собирать отходы раздельно (предусмотрена и ответственность за невыполнение жильцами этих требований - от 5 до 50 базовых величин – ст. 15.63 Кодекса об административных правонарушениях Республики Беларусь). Очевидно, что проконтролировать выполнение этих требований проблематично, но хотя бы информировать об этой обязанности необходимо.

Есть в законе и норма о расширенной ответственности производителя (ст. 20), т.е. механизме, при котором производители и импортеры ответственны за сбор и переработку отходов, которые образовались после утраты потребительских свойств их товаров. Однако этот механизм используется лишь для шин и покрышек и частично для упаковочных материалов. В то же время в европейских странах расширенную ответственность производителей используют для решения проблемы отходов бытовой техники, автомобилей, батареек, строительных и медицинских отходов, отработанных масел, лакокрасочной продукции и др. [3, с.23].

Собираемые с производителей и импортеров платежи (например, налог на пластмассовую упаковку, уплачиваемый сейчас) должны направляться на решение проблемы отходов, а не на иные цели.

Таким образом, урегулирование вышеуказанных и иных вопросов в области обращения с твердыми бытовыми отходами повысит экологическую безопасность нашего государства, защитит окружающую среду и будет способствовать реализации курса по наведению порядка на белорусской земле.

***Використані джерела*:**

1. Трофимец, С.С. Правовое регулирование обращения с отходами производства и потребления. – М.: «АСТЕРИОН», 2007. – 30 с.

2. Голованов, С.В. О совершенствовании законодательства по использованию отходов // Проблемы управления. – 2009. – №4 (33). – С. 236-237.

3. Боровский, Е.Э. Промышленные и бытовые отходы. – М.: Чистые пруды, 2007. – 31 с.

Герасімчук Людмила Олександрівна
студентка 5 курсу, юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ЕКОЛОГІЧНУ ІНФОРМАЦІЮ

Право на екологічну інформацію - одне з основних прав людини в екологічному праві України. Кожна особа на національному рівні повинна мати можливість належного доступу до екологічної інформації, повинна бути поінформована про стан навколишнього природного середовища. Цьому праву повинен відповідати обов'язок держави надавати необхідну інформацію, яка є у розпорядженні тих чи інших органів, на які покладені функції щодо інформування населення про екологічне становище у державі. Крім цього, особа повинна не просто наділятись таким правом, їй законом повинні надаватись реальні можливості впливати, брати участь у прийнятті відповідних нормативно-правових актів у сфері екології. Це право людина повинна реалізовувати через відповідні громадські організації, які беруть участь у прийнятті державних рішень щодо зазначених питань.

Ще донедавна екологічні катастрофи, зокрема техногенного походження, їх причини та наслідки впливу на довкілля, життя та здоров'я людей замовчувалися, а інформація про них залишалась засекреченою. Саме тому важливим є законодавче закріплення права на екологічну інформацію та наукова розробка теоретичних його положень.

Закріплення права на екологічну інформацію в Конституції України підняло його тим самим на високий рівень серед інших прав людини і громадянина. Ч. 2 ст. 50 Конституції закріплює: "Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на їх поширення" .

Також важливою гарантією забезпечення права громадян на інформацію про стан довкілля стосовно факторів, що впливають на здоров’я, служить ч. 3 ст. 32 Конституції України, згідно якої громадяни мають право ознайомлення з відомостями про себе, які не є

державною таємницею або іншою захищеною законом таємницею в органах державної влади, місцевого самоврядування, установах, організаціях.

Зокрема, ст. 34 Конституції України закріплює право кожного на вільний збір, зберігання, використання і поширення інформації письмово або в інший спосіб – на свій вибір [1].

Деталізація змісту і реалізація даного права знайшла своє відображення в ряді законодавчих актів. Зокрема, Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" в ст. 9 надає громадянам право на одержання у встановленому порядку повної та достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища та його вплив на здоров'я населення [3]; ст. 4 Закону України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" [4] і ст. 6 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я" - право на інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення, включаючи існуючі і можливі фактори ризику та їх ступінь [8]; ст. 10 Закону України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" - про безпеку ядерної установки чи об'єкта, призначеного для поводження з радіоактивними відходами, про рівні радіації на території України, в місцях проживання людей чи їх роботи [5]; ст. 4 Закону України "Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань" - про рівні опромінення людини та заходи захисту від впливу іонізуючих випромінювань у місцях їх проживання чи роботи [6]; ст. 9 Закону України "Про інформацію" – право на інформацію та його реалізацію [9]; ст. 14 Закону України "Про відходи" - про безпеку об'єктів поводження з відходами [7] та інші.

В останні роки міжнародне і європейське співтовариство приділяє все більше уваги питанням охорони довкілля, в тому числі участі громадян в діяльності по охороні довкілля. 25 липня 1998 року на Європейській конференції міністрів охорони довкілля 38 держав, у тому числі Україна, підписали Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя у питаннях, які стосуються довкілля. Підписання Конвенції є надзвичайно прогресивною подією, яка сприятиме відкритості процесу прийняття рішень, що можуть вплинути на стан довкілля, і демократизації суспільства. В Конвенції детально визначено поняття екологічної інформації. Згідно з п. 3 ст. 2 "екологічна інформація" означає будь-яку інформацію в письмовій, аудіо - візуальній, електронній чи будь - якій іншій матеріальній формі про:

а) стан елементів навколишнього середовища, таких як повітря і атмосфера, вода, грунт, земля, ландшафт і природні об'єкти, біологічне різноманіття і його компоненти, включаючи генетичне змінені організми і взаємодію між цими елементами;

б) фактори, такі як речовини, енергія, шум і опромінення, а також діяльність чи заходи, включаючи адміністративні заходи, угоди в галузі навколишнього середовища, політику, законодавство, плани і програми, які впливають чи здатні вплинути на елементи навколишнього середовища, що охоплюються підпунктом а), аналіз затрат і результатів та інший економічний аналіз і припущення, які використовуються при прийнятті рішень з питань навколишнього середовища;

в) стан здоров'я і безпеки людей, умови їх життя, стан об'єктів культури, будинків і споруд у тій мірі, в якій на них впливає чи може вплинути на стан елементів навколишнього середовища, або через ці елементи, фактори, діяльність чи заходи, які згадуються в підпункті б) [2].

До 28 листопада 2002 року, дати появи Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України", який був прийнятий у зв'язку з ратифікацією Орхуської конвенції, в українському законодавстві було відсутнє визначення терміну "екологічна інформація" і науковці його виводили, користуючись Законом України "Про інформацію".

Задля втілення положень Орхуської Конвенції Міністерством охорони навколишнього природного середовища видано Наказ "Про затвердження Положення про порядок надання екологічної інформації" від 18 грудня 2003 року .

Отже, вказаний міжнародно-правовий акт справив суттєвий вплив на стан законодавства України в сфері забезпечення права на екологічну інформації. Надалі потрібно розвивати національне законодавство у напрямку забезпечення екологічних прав громадян та розв'язання екологічних проблем.

На основі аналізу чинного законодавства та наукових положень, які визначають поняття права на екологічну інформацію можна зробити ряд висновків.

Право на екологічну інформацію - одне з найважливіших екологічних прав громадян.

У нашій державі немає єдиного нормативно-правового акту, який би регулював відносини у сфері доступу до екологічної інформації. Чинне законодавство частково регламентує доступ до екологічної інформації, однак наявність великої кількості нормативно-правових актів як локального так і загальнодержавного значення перешкоджає реалізації права на екологічну інформацію.

Комплексним нормативно-правовим документом міг би стати Закон України "Про екологічну інформацію", у якому слід було б чітко визначити поняття екологічної інформації та права доступу до неї. Крім цього у Законі доцільно було б передбачити повноваження компетентних державних органів стосовно інформування населення про стан навколишнього природного середовища а також відповідальність за порушення права на екологічну інформацію [10, 6].

***Використані джерела*:**

1. Конституція України від 28. 06. 1996 р. №254к/96-вр // ВВР – 1996 - №3, ст. 141.

2. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля від 25.06.1998 р. // Електронний ресурс: <http:// www.rada.gov.ua/>.

3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.91 // ВВРУ. - 1991. - № 41. - ст. 546

4. Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.94. // ВВРУ. - 1994. - № 7. ст. 218.

5. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 8.02.95. // ВВРУ. - 1995. - № 12. - ст. 81.

6. Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань: Закон України від 14.01.98. // ВВРУ. - 1998. - № 22. - ст. 115.

7. Про відходи: Закон України від 5.03.98. // ВВРУ. - 1998. - № 36 - 37. - ст. 242.

8. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 // ВВРУ. - 1993. - № 4. - ст. 19.

9. Про інформацію: Закон України від 2.10.92. // ВВРУ. - 1992. - № 48. - ст. 650.

10. Кобецька Н.Р. Правовий режим екологічної інформації. // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Вип. IV. Ів-Франківськ. – 2000 р.

Головко Ірина Леонідівна

студент заочного факультету магістратури
Хмельницького університету управління та права
приватний нотаріус Хмельницького міського нотаріального округу

ОСОБЛИВОСТІ ЗАМІНИ СТОРІН В ДОГОВОРІ ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ.

Цивільні правовідносини, що виникають з договору оренди земельної ділянки регулюються Цивільним Кодексом України [1] (далі — ЦК України), Земельним кодексом України [2] (далі — ЗК України), Законом України “Про оренду землі” [3], Закон України “ Про оренду державного та комунального майна”[5], Законами України, іншими нормативно — правовими актами, а також договором оренди земельної ділянки.

Договір оренди земельної ділянки носить зобов`язальний характер. Цивільний кодекс України ст. 509 визначає зобов`язання, як правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов`язання вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно,

виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. У період дії зобов`язання за загальним правилом, допускається заміна осіб, які беруть участь в ньому, зі збереженням самого зобов`язання. Проблематика заміни сторін у даному договорі є актуальною як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

На підставі договору оренди, орендар має право володіти і користуватися майном. За своїм змістом, договір оренди земельної ділянки є двостороннє зобов`язуючим, так як кожна зі сторін наділена правами та обов'язками. Проте, через специфіку договору оренди земельної ділянки, важко застосувати ті норми, які регулюють зміну в зобов`язані боржника та/або кредитора. Тому, доцільніше застосувати до договору оренди земельної ділянки термін "заміна сторін" в договорі.

Заміна сторін в договорі відбувається договірним чи позадоговірним шляхом (правонаступництвом). Правонаступництво — це перехід прав та обов'язків від одного суб'єкта до іншого. Цивільному праву відомі дві форми правонаступництва – універсальне та сингулярне. При універсальному правонаступництві до правонаступника разом з правами первісного кредитора переходять і його обов'язки. Найбільш поширеними випадками універсального правонаступництва у сучасному цивільному праві є спадкове правонаступництво і правонаступництво в разі реорганізації юридичної особи. При сингулярному правонаступництві до правонаступника переходить тільки певне право кредитора.

Розглянемо наступні випадки заміни сторін:

- Спадкування відповідно ст. 1216 ЦК України є перехід прав та обов`язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців), відповідно до п.1 ст. 7 Закону України "Про оренду землі"[3] - право на оренду земельної ділянки переходить після смерті фізичної особи-орендаря, якщо інше не передбачено договором оренди, до спадкоємців, а в разі їх відмови чи відсутності таких спадкоємців - до осіб, які використовували цю земельну ділянку разом з орендарем і виявили бажання стати орендарями в разі, якщо це не суперечить вимогам ЗК України. Законодавчо встановленого порядку переходу права оренди немає. Фактично, перехід права на оренду відбувається шляхом підписання орендодавцем та спадкоємцями орендаря додаткового договору до договору оренди земельної ділянки. Окремі правники заперечують такий швидкий шлях переходу права і наполягають на порядку переходу права оренди шляхом видачі свідоцтва про права на спадщину на право оренди, що є підставою для укладення додаткового договору. Проте пропонований порядок на практиці є неможливим, так, як Додатки до Правил нотаріального діловодства не містять встановленої форми свідоцтва про право на спадщину за законом/заповітом на право, і стосується лише на окремо визначеного майна.
- Перехід права оренди у зв`язку з реорганізацією юридичної особи відбувається на підставі ст. 32 Закону України "Про оренду землі" в якій мова йде про те, що реорганізація юридичної особи — орендаря не є підставою для зміни умов чи розірвання договору та ч. 3 ст. 205 Господарського кодексу України [4] відповідно до якої, господарське зобов`язання припиняється неможливістю виконання у разі ліквідації суб`єкта господарювання, якщо не допускається правонаступництво за цим зобов`язанням Підставами припинення юридичної особи є ліквідація та реорганізація.
- Заміна орендаря у договорі оренди на підставі договору купівлі — продажу права оренди передбачена земельним законодавством. Договір купівлі - продажу права оренди земельної ділянки є підставою для укладання додаткової угоди до договору оренди земельної ділянки. Обмеження встановлюється тільки ст. 8-1 Закону України "Про оренду землі" у вигляді позбавлення права орендаря земельної ділянки державної і комунальної власності відчужувати право оренди такої землі.
- Заміна сторони у договорі оренди в зв`язку із переходом права власності на земельну ділянку відбувається на підставі ст.ст. 770, 814 ЦК України, де передбачено що при відчуженні орендованого майна до нового власника переходять права та обов'язки орендодавця. Закон України "Про оренду землі" передбачає збереження орендних правовідносин при переході права власності на земельну ділянку.

- Перехід права оренди в разі засудження орендаря передбачено ч.2 ст. 7 Закону України "Про оренду землі". За нею у разі засудження фізичної особи-орендаря до позбавлення волі або обмеження його дієздатності за рішенням суду право на оренду земельної ділянки переходить до одного з членів його сім'ї, який виявив бажання і може відповідно до закону стати орендарем, а в разі його відмови або відсутності таких - до осіб, які використовували цю земельну ділянку разом з орендарем, за їх згодою. Механізм такого переходу не передбачений, тому найбільш вірогідним є підписання стороннього додаткового договору до договору оренди земельної ділянки.
- Заміна орендаря земельної ділянки на підставі домовленості між попереднім і новим орендарем регулюється ст. 512-523 ЦК України (так як договір оренди — двостороннє зобов`язання). Державний комітет з земельних ресурсів України своїм листом від 21.12.2009 року за № 23382/17/7-09 вказує, що при реорганізації юридичної особи — орендаря, змін власника земельної ділянки та в інших випадках, передбачених законодавством звернутися із клопотанням до відповідного органу місцевого самоврядування чи виконавчої влади або власника земельної ділянки по внесення змін до договору оренди земельної ділянки в частині зміни сторін договору у зв`язку зі заміною орендаря чи орендодавця.

До інших замін сторін в договорі оренди земельної ділянки, відносяться: заміна орендодавця (відповідної ради) на місцеву адміністрацію при продовженні договору оренди земель державної власності, заміна сторони договору (орендаря) при переході права власності на об`єкт нерухомості тощо. Проте, передбаченого законом механізму немає, що і викликає багато труднощів в процесі здійснення заміни сторони в договорі оренди земельної ділянки.

***Використані джерела*:**

1. *Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV*
2. *Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III*
3. *Законом України "Про оренду землі", від 06.10.1998 року № 161-XIV*
4. *Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV*
5. *Закон України " Про оренду державного та комунального майна" від 10.04.1992 № 2269-XII*
6. *Правила нотаріального діловодства затверджені наказом Мінюсту України від 31.12.2008 року №2368/5*
7. *Лист Державного комітету земельних ресурсів України від 21.12.2009 року за № 23382/17/7-09*
8. *Форум для землевпорядників України http://zemres.com/forum/index.php*
9. *Відступлення права вимоги. http://www.obljust.pl.ua/content/9*

Грушкевич Тетяна Володимирівна

старший викладач кафедри трудового,земельного та господарського права Хмельницького університету управління та права

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ФУНКЦІЙ УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ЕКОЛОГІЇ

Будь-яка система управління складається мінімум з двох взаємопов'язаних елементів: об'єкта і суб'єкта управління, відсутність одного з них не дозволяє вести мову про систему управління. Тому перша вимога до розуміння її єдності, цілісності - встановленим зв'язку і завдань об'єкта і суб'єкта цієї системи [4, с. 182].

Видається очевидним, що управлінська діяльність суб'єктів для того і призначена, щоб здійснювати керівництво організаційно підпорядкованими об'єктами. Однак ця мета тільки тоді реальна і досяжна, коли базується на правильному розумінні сутності і закономірностей об'єкта управління: сфери суспільних відносин, його визначених організаційних форм.

Оцінити оптимальність системи управління у кожний відповідний момент можна тільки при співвідношенні її функції із функціями об'єкта управління. Також важливо підкреслити, що вирішити проблему формування і вдосконалення системи управління можна лише при орієнтації на об'єкт, на його потреби [4, с.183].

Тому цілі та завдання управління охороною навколишнього природного середовища досягаються виконанням державними та іншими органами ряду функцій, тобто видів діяльності, що необхідні для оптимальної організації раціонального використання та охорони природних об'єктів чи навколишнього середовища в цілому. Особливістю такого управління є його диференціація переважно за видами природних ресурсів, незалежно від того, в яких галузях суспільного виробництва вони використовуються. Тому види і зміст цих функцій стосовно кожного природного об'єкта випливають із соціальних, екологічних та природно-наукових вимог щодо організації його використання та охорони. Вимоги, що дають можливість діяти даним функціям, закріплюються у відповідних правових нормах екологічного законодавства.

Загалом «функція» у перекладі з латинської означає «дія», «вид дії» [8, с. 798]. Даний термін застосовують для позначення діяльності будь-яких державних органів та інших інституцій незалежно від їх мети. Функціонувати — значить діяти, бути в дії, виконувати обов'язки. Функція є і обов'язок, і коло діяльності, і призначення. Тому функція управління в галузі екології як поняття — це певний напрям спеціалізованої діяльності влади та громадськості, зміст якої характеризується однорідністю та цільовою спрямованістю. Слід відзначити, що в процесі формування державної екологічної політики саме громадськість здобуває реальні можливості впливати на процес прийняття рішень, що підтверджується наявністю ряду правових норм та формуванням практики їх застосування [6, с. 72].

«Функція» як наукова категорія є предметом дослідження багатьох наук. В юриспруденції найбільш дискусійним є розуміння поняття «функція державного управління», оскільки в цьому питанні немає єдності в поглядах науковців. Якщо одні автори вважають функцію цілком матеріальним явищем, то інші схильні заперечувати цю матеріальність, наголошуючи, що реально функція сама по собі не існує, а тільки виявляється в процесі цілеспрямованої діяльності [3, с. 32-37]. Якщо Г. Атаманчук [1, с. 12] та І. Бачило [2, с. 23] розглядали управлінські функції як юридичні явища, то Б. Лазарєв вважав, що вони самі по собі не складають юридичних явищ [7, с. 47]. Поширеним є погляд на функцію державного управління як цілісний управляючий вплив держави, що відрізняється від інших предметом, змістом і засобами забезпечення [4, с. 78].

Однак не позбавлена сенсу і позиція, що функція може розглядатися не як реальна дія, а як потенційна можливість діяти за певних обставин. Складність визначення поняття за сучасних умов зумовлена тим, що дискусії 70-80-х років XX ст. відбувалися в умовах одержавленого суспільства, де держава управляла усім і уся, і помітний наголос робився на визначенні не функцій державного управління, а функцій органів управління та їх юридичному закріпленні. Тоді небезпідставно стверджувалося, що прогалини у визначенні функцій знижують результативність державного управління суспільними процесами. «Специфічність сьогодення зумовлена тим, що в умовах роздержавлення суспільної життєдіяльності та обмеженості ресурсів держави, важливо не наполегливо завантажувати роботою існуючі державні органи, а сформулювати певні пріоритети, окреслити межі необхідної і можливої діяльності держави, спрямованої на впорядкування екологічних правовідносин, та вже на цій основі розкривати функції окремих органів управління» [3, с. 148]. При цьому в функції мають бути представлена як матеріальна, так і процесуальна сторони державного управління.

Виходячи із цього, функцію державного управління в галузі екології можна визначити як об'єктивно необхідний, цілісний, специфічний за предметом, змістом, обсягом, способами і засобами забезпечення управлінський вплив держави.

На жаль, функції державного управління і місцевого самоврядування в Україні здебільшого описуються дуже узагальнено. Утім потреба переосмислення цих функцій відзначалася у вітчизняній літературі [3, с. 132]. Звертається увага на дублювання функцій місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування. Щоправда, при

цьому аналізувалися скоріше не функції, а їх юридичне втілення в компетенції відповідних органів влади. І це не є випадковим, оскільки практика визначення цієї компетенції ґрунтується, на наш погляд, передусім на розподілі предметів відання, визначенні завдань, форм, напрямів і засобів діяльності самим державним органом.

Характер державного управління як свідомої і цілеспрямованої діяльності потребує певної формалізації та фіксації функцій. При цьому набуття функціями державного управління юридичної оболонки не може бути надто опосередкованим, наприклад, за схемою: функції державного управління – управлінські функції державного органу – компетенція державного органу. Адже суспільні функції держави значною мірою безпосередньо закріплені в її Основному Законі. Приміром, у ст. 49 вказується, що «держава сприяє...», «держава створює...», «держава дбає...». У ст. 116 Конституції України в якості функцій Кабінету Міністрів внаслідок специфічного становища останнього як вищого органу в системі виконавчої влади окреслено низку функцій не тільки даного державного органу, але державного управління в цілому. Однак основною формою юридичного закріплення функцій державного управління мали б стати загальнодержавні екологічні програми, а також поточне екологічне законодавство.

Отже, під функціями управління в галузі екології слід розуміти закріплені у законодавчих та інших нормативно-правових актах напрями діяльності суб'єкта чи групи суб'єктів управління з організації використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки [5, с. 64].

Характер завдань, пов'язаних з управлінням, впливає на сутність управлінських функцій. Завдання, що здійснюються органами державного управління та громадськістю, є дуже різноманітними. Кожна управлінська акція передбачає наявність певної мети та використання для її досягнення відповідних засобів. Сутність та призначення управлінських функцій обумовлені системою соціально-економічних, соціально-політичних та інших чинників, що існують у державі.

***Використані джерела*:**

1. *Атаманчук Г. В. Сущность Советского государственного управления на этапе развитого социализма: автореф. дис. на получ. науч. степени доктора юрид. наук.: спец. 12.00.01 / Г. В. Атаманчук. – М., 1977. – 15 с.*
2. *Бачило И. Л. Функции органов управления: (Правовые проблемы оформления и реализации) – М.: Юридическая литература, 1976. – 198 с.*
3. *Гладун З.С. Адміністративне право України: Навчальний посібник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – 579 с.*
4. *Державне управління: теорія і практика / За ред. д. ю. н., проф. В.Б. Авер'янова. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.*
5. *Ільків Н.В., Гаєцька-Колотило Я.З., Екологічне право України: Навчальний посібник. – К.: Істина, 2008. – 296 с.*
6. *Костецький В.В. Організаційно-правовий механізм регулювання в галузі охорони довкілля. – К.: ЗАТ «Нічлава», 1997. – 120 с.*
7. *Лазарев Б.М. Компетенция органов управления. – М.: Юридическая литература, 1972. – 210 с.*
8. *Словник іншомовних слів / За ред. академіка О.С. Мельничука. – К.: Головна редакція української радянської енциклопедії, 1985. – 966 с.*

Домбровський Станіслав Феліксович
академік, доктор юридичних наук, професор Української технологічної академії,
Заслужений юрист України, відмінник освіти України
професор кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права,

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В СИСТЕМІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Організація юридичного обслуговування та правової роботи в системі Міністерства агропромислової політики України має основну мету, це забезпечення законності у фінансово-господарській діяльності сільськогосподарських товаровиробників, підняття ефективності сільськогосподарського виробництва з допомогою правових засобів. Правове регулювання діяльності сільської юридичної служби, яка забезпечує юридичне обслуговування сільськогосподарських підприємств недержавної форми власності, на сьогодні на законодавчому рівні не врегульовано. Питання організації юридичного обслуговування та правової роботи сільськогосподарських підприємств фактично не врегульовано і на рівні підзаконних актів України. Цю проблему не повністю вирішує на сьогодні і чинне загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого органу, державного підприємства, установи, організації. [1]

Ознайомлення з історією організації діяльності юридичних служб в сільському господарстві дає змогу з'ясувати їх передісторію і етапи еволюції.

Уперше про юрисконсультів згадується в декреті РНК СРСР "Про оплату праці службовців та працівників радянських установ" від 27 липня 1918 р., Юрисконсульти були віднесені до II категорії першої групи відповідальних працівників.

Фактично першим актом про юридичну службу в народному господарстві є «Положення про юрисконсультів державних підприємств, підвідомчих Вищій Раді Народного господарства СРСР» був прийнятий наказом 27 червня 1925 р.

В цьому ж році Рада народних комісарів СРСР затвердила Положення про юрисконсультів державних підприємств і Положення про бюро юрисконсультів, а 20-25 березня 1927р. було прийнято постанову "Про юрисконсультів державних установ, підприємств та кооперативних організацій і нагляд за їх діяльністю".

Загальносоюзним нормативним актом в галузі регулювання організації діяльності юридичної служби в народному господарстві, була постанова Ради Міністрів СРСР від 21 квітня 1949 р. "Про заключення господарських договорів". У відповідності до цієї постанови у господарських органах створювались або поновлялись договірно-юридичні відділи або вводились посади юрисконсультів.

З метою забезпечення належного захисту законних їх прав і інтересів та сприяння зміцнення законності в діяльності сільгосппідприємств 31.05.1960 р. Центральний Комітет Компартії України і Рада Міністрів УРСР прийняли постанову "Про юридичне обслуговування колгоспів Української РСР" якою було покладено обов'язок по здійсненню юридичного обслуговування колгоспів на Міністерство юстиції УРСР та обласні колегії адвокатів. [3]

Міністерство сільського господарства УРСР разом із Міністерством юстиції УРСР затвердили «Примірний договір на юридичне обслуговування колгоспів» спільним наказом. По цьому договору юридична консультація адвокатів, брала на себе обов'язок по постійному забезпеченню юридичного обслуговування колгоспу через персонально прикріпленого до конкретного колгоспу адвоката.

Колгосп із своєї сторони зобов'язувався оплачувати роботу по юридичному обслуговуванню його шляхом перерахування грошей на рахунок юридичної консультації в певній сумі, установленій за згодою сторін.

Конкретні завдання юрисконсультів у господарсько-управлінській діяльності підприємств і організацій були визначені постановою ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР

від 5 листопада 1971 р. "Про поліпшення правової роботи в народному господарстві», яка відіграла значну роль в зміцненні юридичної служби.[6]

Важливе значення в справі поліпшення правової роботи в народному господарстві і визначенні статусу юридичної служби мало «Загальне положення про юридичний відділ (бюро), головного (старшого) юрисконсульта міністерства, відомства, виконавчого комітету Ради народних депутатів, підприємства, організації, установи», яке було затверджене постановою Ради Міністрів СРСР від 22 червня 1972 року. [4] Цією постановою юридична служба прирівнювалась до основних служб підприємств, організацій, установ, а юрисконсульт став однією з головних фігур.

Правове положення юридичної служби у сільському господарстві було визначене «Положенням про юридичну службу в системі Міністерства сільського господарства СРСР», затвердженим 20 вересня 1972 р. Міністерством сільського господарства СРСР, а також інструкцією про порядок юридичного обслуговування колгоспів, міжгосподарських підприємств і організацій, включаючи обслуговування їх міжгосподарськими юридичними групами. [7]

В колгоспах посади юрисконсульта вводились відповідно до "Примірного положення про основні функції керівних працівників і спеціалістів колгоспу", яке було схвалено ще Радою колгоспів УРСР 20 грудня 1971 р. У цьому рекомендаційному, єдиному українському акті викладені завдання саме сільського юриста, його обов'язки, права та коло питань, за правильне вирішення яких відповідальність покладається на нього. Цим рекомендаційним актом штатного юрисконсульта колгоспу, а відтепер - сільськогосподарського підприємства, віднесено до кола посадових осіб недержавних сільськогосподарських підприємств.

Подальшому створенню юридичних служб в державних сільгосппідприємствах сприяло прийняття постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 1995 р. № 690 «Про Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, державного підприємства, установи, організації».[5]

26 листопада 2008 року за № 1040 Кабінет Міністрів України прийняв нове «Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації». [1]

Історико-правові аспекти організації юридичного обслуговування сільськогосподарських підприємств є актуальними і на сьогодні. Аналіз законодавства про юридичну службу свідчить про необхідність удосконалення його, враховуючи, що на сьогодні відсутні акти про регулювання створення та діяльності юридичних служб. В зв’язку з цим вважаю за необхідне на законодавчому рівні прийняти «Закон про юридичну службу в недержавних підприємствах, установах, організаціях та об’єднаннях».

***Використані джерела*:**

1. Загальне положення про юридичну службу Міністерства, іншого органу виконавчої влади державного підприємства, установи та організації. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2008 року за №1040. /Урядовий кур’єр.-2008.-№238.- 18 грудня.- С.13.

2. Про юридичне обслуговування колгоспів УРСР. Постанова ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР від 31.05.1960 року.-№901.//ЗП УРСР.-1960.-:№6.-ст.88.

3. Примірний договір про юридичне обслуговування колгоспів юридичними консультаціями. Наказ МСГ УРСР і Міністерства юстиції. УРСР від 07.07.1960р. //Збірник діючих законодавчих і нормативних актів СРСР і УРСР з колгоспного будівництва. За ред.. Ярчука В.З. К.,-1962. С.133.

4. Загальне положення про юридичний відділ (бюро), головного, старшого юрисконсульта міністерства, відомства, виконавчого комітету Ради народного депутатів, підприємства, організації, установи: Постанова РМ СРСР від 22.11.1972р. за №467. //ЗП СРСР. – 1972. - №13. ст..70.

5. Про Загальне положення про юридичну службу Міністерства, іншого центрального органу державної виконавчої влади, державного підприємства, установи, організації: Постанова Кабінету Міністрів України №690 від 27.08.1995р. //ЗП. – 1996. -

№1. – Ст.20.

6. Правова служба в органах місцевого самоврядування. Курс лекцій. – К.:2008.-110с.

7. Інструкція про порядок колгоспів, міжгосподарських підприємств і організацій (включаючи обслуговування їх міжгосподарськими юридичними групами). Наказ МСГ СРСР і Мін'юсту СРСР від 03.01.1973р. //Бюлетень нормативних актів Міністерств і відомств СРСР. – 1985.-№4.-С.29.

Донець Ольга Володимирівна
асистент кафедри екологічного права
Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ: СИСТЕМА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Однією з основних проблем щодо земель історико-культурного призначення є їх охорона. Забруднення навколишнього природного середовища, проведення земляних робіт без відповідного дозволу, засмічення, будівництво споруд, комплексів без дотримання будівельних, архітектурних норм, порушення традиційного характеру середовища – все це призводить до руйнування об'єкта культурної спадщини та погіршення стану земель історико-культурного призначення. Враховуючи ж взаємозв'язок раціонального використання та охорони земель, посилення охорони земель історико-культурного призначення обумовлює зміну загальних вимог, що спрямовані на забезпечення раціонального використання такої категорії земель. А їх охорона виходить на перший план.

Як зазначає П. Ф. Кулинич «об'єкти культурної спадщини, на яких би землях вони не розташовувалися, є надбанням Українського народу. Тому правове регулювання використання та охорони таких земель є сферою реалізації переважно публічних інтересів суспільства. У зв'язку із цим важливу роль у забезпеченні раціонального використання та охорони земель історико-культурної спадщини відіграють органи державної влади, в першу чергу центральний орган виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини, яким є Міністерство культури та туризму України» [2,543] (далі – МКТУ).

Погоджуючись із наведеним, слід зазначити, що повноваження МКТУ, виходячи із ст. 5 Закону «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 року (Далі – Закон), умовно можливо поділити на чотири групи. До першої відносяться повноваження щодо визначення меж земельних ділянок історико-культурного призначення. Наприклад, визначення меж територій пам'яток національного значення та затвердження їх зон охорони, охоронюваних археологічних територій, історичних ареалів населених місць.

Другу групу складають повноваження щодо уточнення правового режиму земель історико-культурного призначення. До яких відносяться: 1) встановлення режиму використання пам'яток національного значення, їхніх територій, зон охорони, охоронюваних археологічних територій, історичних ареалів населених місць; 2) погодження відчуження або передачі пам'яток національного значення їхніми власниками чи уповноваженими ними органами іншим особам у володіння, користування або управління, тощо.

Третю групу формують повноваження МКТУ у сфері регулювання використання земельних ділянок історико-культурного призначення. Яке здійснюється шляхом надання дозволів на відновлення земляних робіт або погодження охоронних договорів на пам'ятки національного значення і таке інше.

Четверта група повноважень МКТУ спрямована на регулювання формування, використання та охорони об'єктів культурної спадщини (Наприклад, реалізація державної політики з питань охорони культурної спадщини; розроблення, затвердження та погодження нормативно-правових актів про охорону культурної спадщини; координація робіт з

виявлення, дослідження та документації об'єктів культурної спадщини, ведення списків цих об'єктів тощо).

Для забезпечення реалізації зазначених повноважень МКТУ було створено Державну службу з питань національної культурної спадщини, що діє у складі МКТУ та йому підпорядковується. Основною функцією якого є здійснення, в межах своєї компетенції, державного контролю за використанням земель історико-культурного призначення, та реалізація повноважень, делегованих МКТУ.

До органів охорони культурної спадщини нижчого рівня, у відповідності до ст. 6 Закону, віднесено органи охорони культурної спадщини Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій та районних державних адміністрацій.

Слід відмітити, що серед науковців-дослідників пам'ятко-охоронної справи на теренах України, можливо зустріти твердження щодо необхідності реформування органів охорони культурної спадщини. Так, на думку Т. Г. Каткової, у ЗУ «Про охорону культурної спадщини» має бути чітко визначена обов'язкова участь громадськості у пам'ятко-охоронній справі, як це відбувається в державах Європи, де до складу державних комісій входять громадяни – спеціалісти, експерти, науковці різних сфер, які торкаються охорони культурного надбання та обігу культурних цінностей.[1,93]

У зв'язку із чим, потрібно зазначити, що чинне пам'ятко-охоронне законодавство України також передбачає можливість створення консультативних рад науковців, але таке положення не є обов'язковим до виконання. Окрім того, органи охорони культурної спадщини можуть залучати до роботи досвідчених фахівців у сфері охорони культурної спадщини (за їхньою згодою), а також громадян на правах громадських інспекторів для спостереження за станом зберігання та використання пам'яток, їхніх територій і зон охорони, охоронюваних археологічних територій, історичних ареалів населених місць (ч. 1 ст. 8 Закону).

Згідно з ч. 3 ст. 11 Закону, незалежні групи спеціалістів з ініціативи об'єднань громадян, органів охорони культурної спадщини, а також інших органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, за рахунок їх власних коштів або на громадських засадах, можуть здійснювати громадську експертизу з питань охорони культурної спадщини. Але висновки даної експертизи необов'язкові до виконання. Хоча і можуть враховуватися органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування при прийнятті відповідних рішень згідно із законодавством України.

Таким чином, питання залучення громадськості до пам'яткоохоронної справи не знайшло достатньої правової регламентації у чинному законодавстві і потребує подальших наукових досліджень та розробок.

***Використані джерела*:**

1. Каткова Т. Г. Правова охорона культурної спадщини в Україні. – Право, 2008. – 216 с.;

2. Семчик В. І. Земельне право України: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / В.І.Семчик, П.Ф. Кулинич, М. В. Шульга. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – 600 с.;

3. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 8 червня 2000 року (з наступними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 39. – Ст. 333;

Дунаєвська Крістіна Юріївна
студентка 5 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВЕТЕРИНАРНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В УКРАЇНІ

Актуальність висвітлення питання правового регулювання ветеринарного обслуговування в Україні полягає в тому, що в окремих регіонах країни виникають вогнища захворювань тварин на туберкульоз, лейкоз, бруцельоз та інші хвороби, небезпечні для тварин і людей. Існує також реальна загроза перенесення з-за кордону збудників таких небезпечних хвороб як ящур, сказ та ін. За останнє десятиріччя в Україні значно скоротилося поголів'я великої рогатої худоби, та інших сільськогосподарських тварин внаслідок їх загибелі. І однією з основних причин цих негараздів є невиконання або неналежне виконання вимог ветеринарного законодавства.

Все це викликає необхідність проведення комплексного дослідження стосовно правового регулювання ветеринарної справи і причин порушень встановлених чинним законодавством ветеринарних правил. В той же час наукової розробки цього питання в Україні немає. А відсутність науково-теоретичних досліджень правового регулювання ветеринарного обслуговування тваринницької галузі аграрного сектора економіки суттєво впливає на якість законодавчого забезпечення прав громадян та юридичних осіб — власників тварин, а також фахівців ветеринарної медицини.[4]

Але на даний час багато проблем та питань виникає щодо уточнення того, що являє собою сукупність правових норм, які регулюють ветеринарно-правові відносини: інститут права, підгалузь права чи підгалузь законодавства.

Як же слід назвати інститут права, предметом якого є ветеринарні правовідносини? Найбільш доцільно цьому інституту дати назву «Ветеринарне право», так вважає і Синьківський М..В., який детально вивчає і займається цим питанням. В той же час на офіційному рівні ми зустрічаємося з терміном «Ветеринарне законодавство». Так, за часів колишнього СРСР чотирьох-томний збірник нормативно-правових актів, що регулюють ветеринарне обслуговування, мав назву «Ветеринарне законодавство Союзу РСР». А збірник таких же нормативно-правових актів нашої держави має назву «Законодавство України про ветеринарну медицину» (вид. «Урожай», Київ, 1999). Однак серед вказаних нормативно-правових актів переважна більшість належить не законам, а підзаконним актам (інструкціям, настановам, положенням, вказівкам, рекомендаціям). А закони і підзаконні акти є, як відомо, джерелами права. Отже, термін «Ветеринарне право» має право на існування, тим більше, що в наш час фактично узаконено багато аналогічних назв інших інститутів права (наприклад, «Банківське право», «Вексельне право» та ін.).[2]

Не викликає сумніву те, що ветеринарне право є інститутом аграрного права. Адже норми екологічного (природоохоронного) права поширюються лише на диких тварин, що перебувають у стані природної волі. Тварини, які втратили цей стан з волі людини і знаходяться у тваринницьких господарствах, охороняються правом не як об'єкти природи, а як майно, що належить певним власникам. А сільськогосподарське тваринництво, як уже зазначалося, є галуззю аграрного сектора економіки, і саме цю тваринницьку галузь покликана обслуговувати ветеринарна служба.

Виходячи із вище зазначеного, слід констатувати, що ветеринарне право - це інститут аграрного права, норми якого регулюють систему державних, господарських і громадських заходів з охорони тварин від захворювань, наданню їм ефективної лікувальної допомоги з метою збереження і збільшення поголів'я, зростання кількості й підвищення якості продукції тваринництва, а також з охорони населення від зооантропонозів.[3]

Отже, предметом цього правового інституту є правовідносини щодо ветеринарного обслуговування ветеринарної справи в цілому.

***Використані джерела*:**

1. Закон України «Про ветеринарну медицину». — К., 2002.

2. Законодавство України про ветеринарну медицину / За ред. П.П.Достоєвського та В.І.Хоменка. - К., 1999.

3. Аграрне право України / За ред. В.З.Янчука. — К., 2000.

4. Правове регулювання ветеринарної справи в Україні / За ред. В.З.Янчука. — К., 2002.

Душкевич Олександра Геннадіївна
студентка 5 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕТВОРЕННЯ ВІДКРИТИХ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ У ПУБЛІЧНІ АКЦІОНЕРНІ ТОВАРИСТВА

За даними Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, на 1 липня 2010 року згідно із законом про акціонерні товариства уже працюють більше 2 050 акціонерних товариств або 9,4% від їх загальної кількості.

Закон України «Про акціонерні товариства » передбачає, що до 30 квітня 2011 року акціонерні товариства мають узгодити статут з вимогами закону та змінити свої назви з відкритих акціонерних товариств на публічні акціонерні товариства.

Кінцевий строк переведення акцій з документарної форми у бездокументарну, тобто їх дематеріалізація, датований 29 жовтня 2010 року.

Таким чином, 30 жовтня 2010 року може виникнути ситуація, коли 90% акціонерних товариств стануть порушниками норм закону про акціонерні товариства, і Державний комітет цінних паперів та фондового ринку буде змушений вводити штрафні санкції.[4]

Для акціонерних товариств, які випускали акції на пред'явника, проблемною є процедура переведення акцій, випущених у документарній формі, в іменні, також чинним законодавством передбачено що всі акції повинні бути дематеріалізовані.

Таке переведення здійснюється тільки за умови їх знерухомлення та передання на зберігання в обраний емітентом депозитарій не менше 75% розміщених акцій на пред'явника без урахування викуплених.

Якби умови переходу були м'якшим, ними скористалось би більше компаній із сформованим власником. Аналітики виділяють деякі питання, які ускладнюють реалізацію норм закону про акціонерні товариства. Їх наявність породжує очікування на подовження термінів набуття чинності окремих норм закону.[5]

Крім того, існують проблеми з продовженням використання надр та правами на оренду землі, небажанням емітентів, які займаються господарською діяльністю, підтримувати лістинг, є труднощі з обліком прав власності.[2]

Якщо акціонерне товариство планує вибрати іншу організаційно-правову форму, воно повинне детально проаналізувати доцільність такої зміни. Зокрема, йому доведеться інвентаризувати оформлення прав власності та оренди на землю, технічних паспортів на будівлі, кредиторських вимог, дебіторської заборгованості, договорів іпотеки і застави, кредитних і страхових угод, ліцензій, патентів, авторських прав і торгових марок, власниками яких є товариство. [1]

Абзац перший частини шостої статті 40 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок" доповнено реченням такого змісту: “Публічні акціонерні товариства додатково розкривають інформацію про свою діяльність на основі міжнародних стандартів бухгалтерського обліку в порядку, встановленому Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку". Хоча досі вони звітувалися за вітчизняними Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку. Виходить, що публічні акціонерні товариства тепер вестимуть два види бухгалтерського обліку – загальний і міжнародний.[7]

Так, на відміну від чинного законодавства, новий Закон надав значні повноваження наглядовій раді акціонерного товариства, яка, здійснюючи захист інтересів акціонерів, контролює та регулює виконавчий орган товариства, у тому числі може обирати та відкликати його. Як наслідок, значимість цього органу зростає, а тому зростає й бажання мати представників у ньому. [6].

З метою розв'язання питань, пов'язаних з обранням членів наглядової ради, був введений в дію принцип кумулятивного голосування при обранні посадових осіб товариства, що називалося однією з переваг цього Закону. [8]

Звертає на себе увагу також положення Закону про те, що загальні збори товариства можуть встановити залежність членства в наглядовій раді від кількості акцій, якими володіє акціонер. Що достеменно означає це формулювання, наразі невідомо. Слід відзначити, що жодних виключень чи відсилань до того, щодо яких типів товариств застосовується ця норма, немає, а тому можна припустити, що вона діє як щодо приватних, так і щодо публічних товариств.

Закон встановив, що рішення наглядової ради оформлюються протоколом, який повинен мати певні обов'язкові реквізити. Такий протокол, відповідно до Закону, підписує лише головуючий на засіданні. Як правило, головуючим на засіданні є голова наглядової ради. Проте в ч. 3 ст. 54 Закону встановлена можливість ведення засідань наглядової ради одним з її членів, якщо відповідне рішення прийняте самою наглядовою радою. [4]

Аналіз цих норм дозволяє дійти висновку про те, що один із членів наглядової ради, маючи злочинний намір, може фальсифікувати її рішення. Для цього йому потрібно лише зазначити в протоколі засідання наглядової ради, яке насправді не відбувалося, що в ньому взяли участь інші її члени, які проголосували, по-перше, за обрання цього члена головуючим на засіданні, а по-друге, за всі інші необхідні питання. Після цього такий протокол підписується цим членом і може бути використаний у відносинах з третіми особами.

Крім того, ця сама стаття може мати для товариства негативні наслідки й у тому разі, якщо будь-який із членів наглядової ради в майбутньому відмовиться визнати, що голосував за прийняття того чи іншого рішення. Не можна виключати того, що така заява члена наглядової ради стане підставою для визнання протоколу недійсним і, як наслідок, визнання недійсними всіх рішень, що були ним зафіксовані.[3]

***Використані джерела*:**

1. Бардаченко Л. «Закон про АТ: шість місяців потому» // Інтернет видання «Правовий тиждень»[Електронний ресурс].- режим доступу: www.legalweekly.com.ua

2. Вінник О. Конфлікт інтересів в акціонерному товаристві: проблеми попередження та розв'язання // Інтернет видання «Юрінком Інтер»[Електронний ресурс].- режим доступу: www.yurincom.com.ua

3. Кізіма І. Акціонерні товариства нове життя з підніжками // Інтернет видання «ХайВей»[Електронний ресурс].- режим доступу: http://h.ua

4. Ковальова В. Судний день для акціонерних товариств БО // Інтернет видання «Укррудпром»[Електронний ресурс].- режим доступу: www.ukrrudprom.com

5. Лукомський П. Про трансформацію в публічні чи приватні товариства, або Метод «батога та пирога» // Інтернет видання «Правовий тиждень»[Електронний ресурс].- режим доступу: www.legalweekly.com.ua

6. Мирошниченко Г. «Окремі проблеми правового становища акціонерних товариств в Україні» » // Інтернет видання «Правознавець»[Електронний ресурс].- режим доступу: http://pravoznavec.com.ua

7. Публічні акціонерні товариства тепер ведуть два види бухгалтерського обліку – за МСБО та П(С)БО // Інтернет видання «Маразми чинного законодавства»[Електронний ресурс].- режим доступу: www.marazm.org.ua

8. Центр політичного та економічного аналізу. Щодо деяких аспектів Закону України "Про акціонерні товариства" // Інтернет видання «Sensus.ws»[Електронний ресурс].- режим доступу: http://sensus.ws/index.html

Зозуля Ольга Петрівна
студентка 5 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ БІРЖ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ ПИТАННЯ

З переходом до ринкових відносин виникає потреба у принципово нових, прямих зв'язках сільськогосподарських підприємств із закупівельними організаціями. Ці зв'язки мають ґрунтуватись на взаємній економічній заінтересованості і відповідальності за виконання договірних зобов'язань. На сьогодні загальнодержавні потреби у продуктах харчування забезпечуються через закупівлі їх на товарних біржах, аукціонах. Відповідно до Указу Президента України від 18.01.95р № 63/95 "Про заходи щодо реформування аграрних відносин" та згідно з чинним законодавством створено систему спеціалізованих аграрних бірж.[2]

Першим поштовхом до початку формування та становлення біржового ринку сільськогосподарської продукції була Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1995р. №916 «Про прискорення організації біржового сільськогосподарського ринку». Згодом, з урахуванням результатів діяльності товарних бірж була прийнята Постанова КМУ від 5 серпня 1997 року «Про Концепцію розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції», яка стала програмним документом щодо подальшого розвитку біржового ринку і визначила критичні для розвитку біржової торгівлі моменти, що потребують нагального розв'язання та врегулювання. Концепція спрямована на удосконалення біржової торгівлі, для розв'язання проблем товарного обміну, адаптації сільського господарства до умов ринкового середовища, формування ринкових інструментів управління та механізмів біржової торгівлі, моніторингу реального економічного і товарного обігу. Концепція по новому визначила принципи розвитку біржового ринку, державного регулювання його діяльності, позначила шляхи та етапи удосконалення і розвитку біржової торгівлі.[7]

Крім того, діяльність аграрної біржі в Україні, як спеціалізованої товарної регламентується Законом України "Про товарну біржу" від 10 грудня 1991 р. Цей закон визначає поняття товарної біржі, основні засади провадження біржової торгівлі, як то: умови створення товарної біржі, її правосуб'єктність, членство в ній, правовий статус майна товарної біржі, умови провадження біржових торгів тощо. [1] Правила біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією були більш широко врегульовані Типовими правилами біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією, затвердженими наказом Міністерства сільського господарства і продовольства України, Міністерства економіки України та Міністерства фінансів України від 3 квітня 1996 р.[3] Також діяльність бірж сільськогосподарської продукції регулюється Положенням «Про механізм розрахунків під час закупівлі сільськогосподарської продукції і продовольства для державних потреб та їх реалізації з державних ресурсів через біржовий товарний ринок» затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 р. N 1288. Цим Положенням встановлюються порядок закупівлі на товарних біржах сільськогосподарської продукції і продовольства для державних потреб та їх реалізації з державних ресурсів, механізм розрахунків за них, а також умови участі продавців і покупців у біржових торгах.[8]

Прийняття цих законодавчих актів активно сприяло розвитку товарних бірж. В результаті чого майже в кожній області України було створено товарну біржу. Однак активізація роботи товарних бірж розпочалась після прийняття 19 жовтня 1999 р. Постанови КМУ №1928 «Про активізацію діяльності біржового ринку продукції агропромислового комплексу та необхідних для його потреб матеріально-технічних ресурсів».

На сьогодні потребують глибокого вивчення положення щодо правового статусу аграрних бірж у структурі аграрного ринку України; існує необхідність уточнення та вдосконалення понятійного апарату, що використовується при формулюванні відповідних правових норм. Для вирішення цих проблемних питань вносимо пропозицію про прийняття

спеціального Закону України „Про аграрну біржу”, оскільки діяльність аграрних бірж має істотну специфіку, яку необхідно врахувати в окремому нормативному акті. Цим законом пропонується регламентувати організаційно-правову форму аграрної біржі, порядок її створення та діяльності, склад засновників (членів), структуру та повноваження органів управління цієї біржі, порядок проведення біржових торгів сільськогосподарською продукцією та інше.

***Використані джерела*:**

1. Про товарну біржу: Закон України від 10.12.1991р. №1956-XII // ВВР.-1992.-№10.-ст.139.

2. Про заходи щодо реформування аграрних відносин: Указ Президента України від 18.01.1995р. №63/95(зі змінами і доповненнями)// УК. - 1995. - 21 січня

3. Про затвердження Типових правил біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією: Наказ Мінсільгосппроду, Мінекономіки, Мінфіном від 03.04.1996р. №103/44/62. К.1996

4. Про прискорення організації біржового сільськогосподарського ринку: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.11.1995 р. №916// УК. - 1995.

5. Горьовий В.П. Товарні біржі на ринку сільськогосподарської продукції в Україні //Економіка АПК.–1998.–№ 8.–с. 78-82.

6. Горьовий В.П. Забезпечення ефективної діяльності товарних бірж на ринку сільськогосподарської продукції //Фондовий ринок.–1999.–№9.–с.37-41.

7. Державне регулювання економіки. Стельмащук А.М., Навчальний посібник. - Тернопіль : ТАНГ, 2000. - 315 с

8. Про активізацію діяльності біржового ринку продукції агропромислового комплексу та необхідних для його потреб матеріально технічних ресурсів: Постанова КМУ від 19 жовтня 1999 р. №1928// ГУ. – 1999. - №12.

Кірін Роман Станіславович
завідувач кафедри цивільного та господарського права
кандидат юридичних наук, доцент
Національного гірничого університету

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ГІРНИЧЕ ЗАКОНОДАВСТВО»

Поняття «гірниче законодавство», вперше в офіційній сучасній гірничо-правовій термінології, наведено в ст. 1 Гірничого закону України (далі – ГЗУ) [1]. Вживається це поняття в такому значенні: «гірниче законодавство - сукупність правових норм, які регулюють гірничі відносини та встановлюють правила ведення гірничих робіт».

На моє переконання подібне розуміння одного з фундаментальних понять надроправа взагалі та гірничого права зокрема аж ніяк не сприяє не тільки розвитку теоретичних основ згаданих правових угрупувань, а й суттєво ускладнює побудову системи галузевого законодавства як внутрішньої структури ієрархічно супідрядних його елементів.

Перша проблема, яку можна вважати найменшою, стосується словосполучення «сукупність правових норм». В цілому вірне, хоча і надзвичайно вузьке, визначення власне терміну «законодавство» потребує більшої конкретики і не тільки тому, що він має офіційне тлумачення, а в значній мірі ще й тому, що галузь має специфічний склад правокористувачів, в якому об’єктивно переважає частина, що не має і не завжди може мати відповідного праворозуміння.

Відтак слід орієнтуватися на рішення Конституційного Суду України від 09.07.1998 р. № 12-рп/98 «Справа за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 КЗпП України (справа про тлумачення терміну «законодавство»)» [2], відповідно до якого терміном «законодавство»

охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана ВР України, а також постанови ВР України, укази Президента України, декрети і постанови КМ України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України.

Проте все ж таки більш ґрунтовним уявляється визначення поняття «законодавство України» як утвореної на ієрархічній основі системи нормативно-правових актів та міжнародних договорів України. Останнє наведено у відхиленому парламентом законопроекті від 13.04.2010 р. № 1343-1 «Про нормативно-правові акти». При цьому до законодавства віднесено такі види та форми нормативно-правових актів як: - Конституція України - Основний Закон України; - кодекси України; - закони України; - постанови ВР України; - укази Президента України; - постанови КМ України; - накази, розпорядження, рішення міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, накази їх територіальних органів; - накази, постанови, розпорядження інших органів державної влади, які відповідно до законодавства є суб'єктами нормотворення; - постанови ВР АР Крим; - постанови РМ АР Крим; - накази міністерств та інших республіканських органів виконавчої влади АР Крим; - розпорядження голів місцевих державних адміністрацій; - рішення місцевих референдумів; - рішення місцевих рад та їх виконавчих органів; - розпорядження сільських, селищних, міських голів, голів районних у містах, районних, обласних рад.

Складовою частиною нормативно-правових актів можуть бути правила, порядок, регламент, статут, положення, інструкція, які мають однакову юридичну силу з нормативно-правовими актами, що їх затверджують.

Другою, найбільш дискусійною, є проблема визначення предмету регулювання гірничого законодавства. За чинним визначенням це гірничі відносини - правовідносини, пов'язані з використанням та охороною надр і врегульовані законами України та іншими нормативно-правовими актами.

Очевидно, що закріплення у наведеному законодавчому визначенні формули «відносини – правовідносини, врегульовані нормами права», є ні чим іншим як правотворчою помилкою, якщо не сказати юридичною абракадаброю. Адже ніяк не тотожною виглядає енциклопедична формула «правовідносини – відносини, врегульовані нормами права».

Тобто, якщо визначати поняття гірничих відносин, слід використовувати формулу «гірничі відносини – суспільні відносини щодо (пов’язані) …» звісно без зазначення їх нормативно-правової урегульованості. Якщо ж визначати поняття гірничі правовідносини, то викладати дефініцію необхідно як «гірничі правовідносини – відносини щодо (пов’язані) …, врегульовані нормами права».

Крім того, далеко не однозначною виглядає й позиція законодавця відносно об’єкту гірничих правовідносин. За чинним визначенням він має дуалістичну конструкцію «використання та охорона надр» (дії суб’єктів + матеріальні блага), хоча надалі, визначаючи коло об’єктів гірничих відносин, законодавець зупиняється виключно на діях (ст. 4 ГЗУ): - геологічна розвідка; - проектування, будівництво (реконструкція, технічне переоснащення), експлуатація, ліквідація або консервація гірничих підприємств; - організація протиаварійного захисту гірничих підприємств; - охорона праці, забезпечення безпеки та здоров'я людей в особливо небезпечних умовах.

Такий об’єктний склад не притаманний природоресурсним галузям права і зорієнтований на певні ресурсо-господарські відносини, де об’єктом виступає, як правило, відповідний вид діяльності.

Серед інших проблемних питань, що пов’язані з чинним поняттям «гірниче законодавство», слід виділити наступні.

1. Визначення побудовано на дуалістичному характері завдання гірничого законодавства: а) «регулювання гірничих відносин»; б) «встановлення правил ведення гірничих робіт». Подібна конструкція є суперечливою. По-перше, завданням законодавства дійсно є регулювання відносин, по-друге, невже «ведення гірничих робіт» не є відносинами, а відтак не може бути врегульованим.

2. Визначення дає підстави для логічного висновку про вилучення з об’єктів

гірничих відносин такого виду діяльності як «ведення гірничих робіт». Такий підхід як мінімум дивує, оскільки законодавець, зробивши крок з диференціації ланки «використання надр» - «будівництво та експлуатація гірничого підприємства» - «комплекс робіт з проведення, кріплення та підтримки гірничих виробок і виймання гірничих порід» не інтегрував її а ні по відношенню до певних матеріальних благ а ні до певних дій суб'єктів.

3. Чинне гірниче законодавство, ототожнюючи поняття «регулювання гірничих відносин» та «регулювання гірничої справи» і розуміючи під останньою лише «діяльність, пов'язану з видобуванням з надр корисних копалин», тільки підкреслює наявну абсолютну безсистемність таких базових понять як «завдання законодавства», «предмет регулювання», «об'єкт правовідносин».

***Використані джерела*:**

1. *Офіційний вісник України, 1999, № 43 (12.11.99), ст. 2125.*
2. *Офіційний вісник України, 1998, № 32 (27.08.98), ст. 1209.*

Клімова Тетяна Володимирівна
студентка 4 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬНОГО СЕРВІТУТУ В УКРАЇНІ

У правовій науці існують різні підходи до визначення земельного сервітуту. Так, наука римського права розглядала земельний (предіальний) сервітут як право землеволодільця користуватись чужою земельною ділянкою у тому чи іншому відношенні.

З розвитком науки земельного права категорія земельного сервітуту знайшла відображення і у відповідних дослідженнях її представників. Так, Ю. Г. Жаріков визначає земельний сервітут як право обмеженого користування однією чи кількома сусідніми земельними ділянками, яке може встановлюватись угодою власників земельних ділянок чи рішенням суду. [4,8]

В. К. Гуревський доходить висновку про те, що земельний сервітут - це такий сервітут, який може бути встановлений на вимогу власника чи користувача земельної ділянки для її обслуговування шляхом використання корисних властивостей сусідньої земельної ділянки за домовленістю між власниками цих ділянок. Як бачимо, у визначенні земельного сервітуту серед дослідників немає одностайності. Чинне земельне законодавство на рівні закону не відобразило поняття земельного сервітуту. Спробуємо проаналізувати наведені визначення та сформулювати дефініцію, яка б якомога точніше відображала правову сутність земельного сервітуту.[1,141]

Категорія земельного сервітуту розглядається здебільшого у наступних значеннях.

По-перше, як право на чужу земельну ділянку. Прихильники різноманітних варіацій такого розуміння складають найчисельнішу групу.

По-друге, як правовідношення, зміст якого конкретизується у правах та обов'язках сторін, виявляючи його сутність.

По-третє, як функціонально визначене обтяження (обмеження) одного маєтку на користь іншого, що надає одній особі право, покладаючи на іншу певні обов'язки.

По-четверте, земельним сервітутом вважається обмежене користування чужою земельною ділянкою.

Існують також і інші визначення, які не можна віднести до перерахованих груп. Так, відповідно до одного з них "сервітутом (виділено - Р.М.) вважається право обмеженого користування чужою земельною ділянкою (сервітутом); це право … вимагати надання можливості користування сервітутом (земельною ділянкою) " Сервітут розуміється як право користування сервітутом

Встановлення земельного сервітуту опосередковує виникнення права користування чужою земельною ділянкою. Таке право і є, на нашу думку, власне земельним сервітутом у суб'єктивному розумінні.

Категорія "земельний сервітут" передбачає виникнення не тільки прав, а й обов'язків, які кореспондують правам. Уповноваженій особі протиставляється зобов'язана, якою в даному випадку є особа, що володіє земельною ділянкою, на яку встановлюється сервітут. Для неї земельний сервітут і буде "повинністю", "обов'язком" відповідно до етимологічного тлумачення. [2,238]

Справді, метою встановлення земельного сервітуту є набуття юридично визнаного права користування з обмеженим обсягом земельною ділянкою, котра належить іншій особі. Легалізація права користування полягає в укладенні угоди про встановлення земельного сервітуту чи винесенні рішення суду, із подальшою реєстрацією земельного сервітуту. Як бачимо, волевиявлення сторін сервітутного користування спрямовується на виникнення та конкретизацію меж права обмеженого користування певною земельною ділянкою. Відтак, погоджуючись із прихильниками першого розуміння, вважаємо, що земельний сервітут, встановлення якого є метою вступу в правове відношення, має розумітись як право обмеженого користування земельною ділянкою.

Відповідно до другого підходу земельний сервітут розглядається як правовідношення з приводу встановлення та дії земельного сервітуту, яке має усі ознаки земельного правовідношення. Проаналізуємо це твердження.

Відповідно до третьої позиції, земельний сервітут є обтяженням земельної ділянки, існування якого породжує певні права та обов'язки для землевласників та землекористувачів. [3,15]

Об'єктом, на який направлений інтерес сторін конкретного правовідношення, є територіально визначена, індивідуалізована земельна ділянка. Термін "земельний сервітут" навряд чи можна ототожнювати з користуванням чужою земельною ділянкою, як стверджується представниками четвертої позиції, адже користування є змістом суб'єктивного права уповноваженої особи.

Наведені визначення земельного сервітуту можна поділити на дві групи: а) ті, які базуються на цивільно-правових підходах та б) зумовлені земельно-правовими підходами\

Перш за все слід виходити зі зробленого вище висновку про те, що земельний сервітут є правом на земельну ділянку. Специфіка земельного сервітуту конкретизує це право наступними особливостями: а) це є право користування земельною ділянкою, б) це право на земельну ділянку, яка належить іншій особі на праві власності чи користування, тобто право на чужу земельну ділянку, в) це право користування є обмеженим за обсягом порівняно з правом власника земельної ділянки за обсягом повноважень та територіальним поширенням.

Для встановлення земельних сервітутів. Зацікавлена особа може вимагати встановлення земельного сервітуту тільки при перебуванні земельної ділянки, на яку передбачається його встановлення, у власності чи на іншому правовому титулі іншої особи. Встановлення земельного сервітуту на власну земельну ділянку неможливе, тому що право власності, постійного користування, оренди у всякому разі є ширшим за обсягом порівняно із земельним сервітутом.[3,26]

Звідси маємо: земельний сервітут належить власникові чи користувачу конкретної земельної ділянки. Таким чином, зміна власника чи користувача не породжуватиме перенесення сервітуту на іншу земельну ділянку - він зберігатиме свою дію на тій самій ділянці, але стосовно нового власника чи користувача

Земельний сервітут не можна протиставляти праву власності (постійного користування, оренди) на земельну ділянку, яка обтяжується земельним сервітутом, тому установлення земельного сервітуту не повинно позбавляти власника земельної ділянки права володіти, користуватись, розпоряджатись нею. [4,8]

Земельний сервітут – це право, котре повинно мати чітко визначений обсяг та способи використання земельної ділянки. Кожен земельний сервітут установлюється для чітко визначених цілей, що зумовлює можливість, а враховуючи потребу дотримуватись балансу

інтересів землевласників та землекористувачів - необхідність визначення чітко лімітованих меж земельного сервітуту.

Виходячи з викладеного та враховуючи призначення земельного сервітуту, можна зробити висновок, що земельний сервітут є одним зі способів досягнення вигоди, яка зумовлена характеристиками земельного масиву, в якому розміщена земельна ділянка, та спрямована на ефективне використання останньої.

Земельний сервітут – це юридично визнана можливість землевласника чи землекористувача земельної ділянки, яка позбавлена певних благ чи вигод, у цілях ефективного і раціонального використання належної йому земельної ділянки користуватися земельною ділянкою іншого землевласника чи землекористувача обмежено за способами та територіальним поширенням

Викладене у підрозділі дозволяє зробити наступні висновки:

1. На підставі проведеного аналізу стверджується, що правова регламентація земельного сервітуту має бути віднесена до сфери земельного права, так само як аналіз та розробка теоретичних аспектів – до науки земельного права.

2. Суттєвими ознаками земельного сервітуту є те, що він є результатом волевиявлення сторін, котре втілюється в угоді, або рішенні суду (при відсутності згоди), обтяженням земельної ділянки, а також обмеженням інших прав на земельну ділянку, дозволяє тільки часткове користування земельною ділянкою як за способами так і за територіальним поширенням, є поліфункціональною категорією, якнайменше обмежує права інших осіб, неподільний та невідчужуваний, не позбавляє власника (користувача) земельної ділянки належних їм прав володіння, користування та розпорядження цією ділянкою, має відношення до конкретної земельної ділянки, і не може бути перенесений на іншу, є неподільним та невідчужуваним, має здебільшого постійний характер.

3. Земельний сервітут може бути визначений як юридично визнана можливість землевласника чи землекористувача земельної ділянки, яка позбавлена певних благ чи вигод, у цілях ефективного і раціонального використання належної йому земельної ділянки користуватися земельною ділянкою іншого землевласника чи землекористувача обмежено за способами та територіальним поширенням.

4. Неприпустимим є змішування понять “земельний сервітут” та “право земельного сервітуту”. Для характеристики користування чужою земельною ділянкою потрібно застосовувати поняття "земельний сервітут", а використання поняття "право земельного сервітуту" є неточним та юридично не зовсім вірним.[4,15]

***Використані джерела*:**

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. // Офіційний вісник України. - 2001. - № 46. - Ст. 2038.

3. Андрейцев В.І. Правовий режим землі як основного національного багатства (Коментар до ч. 1 ст. 1 Земельного кодексу України) // Законодавство України. Науково-практичні коментарі. – 2002. - № 4. – С. 15-26.

4. Марусенко Р.І. Правовий режим земельного сервітуту : // Монографія // Ст. 8-15

Кондратьева Татьяна Александровна
аспирантка Национального центра законодательства и правовых исследований Республики Беларусь

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ В ОБЛАСТИ ГЕННО-ИНЖЕНЕРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В последнее время появились выдающиеся открытия и достижения в области молекулярной биологии и генетической инженерии, которые во всем мире приобрели приоритетное значение. В связи с развитием генно-инженерной деятельности появились новые пути решения таких глобальных проблем человечества, как лечение болезней, борьба с голодом, защита окружающей среды. С помощью методов генетической инженерии созданы новые типы высокопродуктивных сортов растений и пород животных, устойчивые к болезням, вирусам, вредителям, неблагоприятным факторам среды, в наследственную структуру которых введены высокоэффективные гены от других видов. Также организовано массовое производство биологически активных и лекарственных препаратов, разрабатываются методы генной терапии наследственных болезней [1]. Однако, несмотря на очевидные преимущества генно-инженерных биотехнологий, их бесконтрольное широкомасштабное использование чревато неблагоприятными последствиями для окружающей среды и здоровья человека. До настоящего времени вопросы ответственности в области генно-инженерной деятельности не получили должного внимания, теоретического и практического обоснования.

Важнейшим соглашением, регулирующим межгосударственные отношения в сфере биобезопасности, является Картахенский протокол по биобезопасности к Конвенции о биологическом разнообразии, который вступил в силу 11 сентября 2003 года. Республика Беларусь присоединилась к Картахенскому протоколу 6 мая 2002 года [2]. Присоединившись к Картахенскому протоколу, Республика Беларусь взяла на себя обязанность разработать и создать национальную систему безопасности генно-инженерной деятельности в Республике Беларусь. Важнейшие ее положения нашли отражение в Законе Республики Беларусь «О безопасности генно-инженерной деятельности» (далее - Закон), который был принят 9 января 2006 года [3].

Одной из важнейших мер по обеспечению безопасности генно-инженерной деятельности в законодательстве является установление ответственности за нарушение требований законодательства о безопасности генно-инженерной деятельности. В ст. 5 Закона предусмотрена необходимость установления ответственности за нарушение требований законодательства о безопасности генно-инженерной деятельности. В целях реализации указанного предписания 18 мая 2007 года был принят Закон Республики Беларусь «О внесении дополнений в некоторые кодексы Республики Беларусь по вопросам установления ответственности за нарушение законодательства о безопасности генно-инженерной деятельности, которым внесен ряд дополнений в административное и уголовное законодательство Республики Беларусь. В ч.1 ст. 15.4 Кодекса Республики Беларусь об административных правонарушениях (далее - КоАП) [4] предусмотрена ответственность за нарушение правил безопасности производства, хранения, использования, транспортировки, захоронения и иного обращения с радиоактивными, бактериологическими, химическими веществами или отходами производства и потребления. Законом от 18 мая 2007 года данная норма КоАП была дополнена указанием на то, что такую же ответственность влечет и совершение аналогичных действий с генно-инженерными организмами. Также в соответствии со ст.ст. 9-11 и 26 Закона от 9 января 2006 года полномочия по осуществлению государственного контроля за безопасностью осуществления генно-инженерной деятельности и выявлению правонарушений в рассматриваемой сфере возложены на Министерство природных ресурсов и охраны окружающей среды Республики Беларусь, Министерство здравоохранения Республики Беларусь и Министерство сельского хозяйства и продовольствия Республики Беларусь. Законом от 18 мая 2007 года внесены дополнения в пп. 6-8 ч.1 ст. 3.30 Процессуально-исполнительного Кодекса Республики Беларусь об

административных правонарушениях, в соответствии с которыми протоколы об административных правонарушениях, предусмотренных ч.1 ст. 15.4 КоАП, имеют право составлять уполномоченные на должностные лица: органы, осуществляющие государственный санитарный надзор, органы государственного ветеринарного надзора, государственная служба по карантину растений. Также, Законом от 18 мая 2007 года дополнения, аналогичные внесенным в ч.1 ст.15.4 КоАП, внесены в ч.1 ст. 278 Уголовного кодекса, которой установлена ответственность за нарушение правил безопасности производства, хранения, использования, транспортировки и иного обращения с радиоактивными, бактериологическими, химическими веществами или отходами производства и потребления при наличии административной преюдиции [5].

Таким образом, можно сделать общий вывод о том, что в Республике Беларусь с принятием Закона от 18 мая 2007 года предприняты меры для обеспечения безопасности генно-инженерной деятельности и привлечения к административной и уголовной ответственности лиц, виновных в неправомерных действиях с генно-инженерными организмами.

Однако, анализ нормативных правовых актов показал, что на современном этапе не учитываются особенности юридической ответственности в области генно-инженерной деятельности, что свидетельствует о необходимости совершенствования законодательства об ответственности в этой области. Также в настоящее время отсутствует специальная дисциплинарная ответственность работников, занятых области генно-инженерной деятельности. Введение специальной дисциплинарной ответственности для таких работников позволит минимизировать и предупреждать совершение работниками дисциплинарных проступков в области генно-инженерной деятельности.

Использованные источники:

1. *Крассов, О.И. Экологическое право: Учебник. —М: Дело, 2001. — 768 с.*
2. *Картахенский протокол по биобезопасности к Конвенции о биологическом разнообразии: Протокол от 29.01.2000 // Эталон — Беларусь [Электрон, ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. — Минск, 2010.*
3. *О безопасности генно-инженерной деятельности: Закон Респ. Беларусь от 9 янв. 2006 г., № 96-З: с изм. и доп. по состоянию на 24 дек. 2007г. // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. — 2006.- № 9. — 2/1193; 2008. —№ 3.- 2/1396.*
4. *Об административных правонарушениях: Кодекс Респ. Беларусь, 21 апр. 2003 г., № 194-З: в ред. Закона Респ. Беларусь от 15.07.2010г. № 166-З // Эталон — Беларусь [Электрон, ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. — Минск, 2010.*
5. *Уголовный кодекс Республики Беларусь: Кодекс Респ. Беларусь, 09 июля. 1999 г., № 275-З: в ред. Закона Респ. Беларусь от 15.07.2010г. № 166-З // Эталон — Беларусь [Электрон, ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. — Минск, 2010.*

Корецька Вікторія Сергіївна
студентка 4 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Земельна реформа в Україні триває вже двадцятий рік (з 1990 року), але цей досить тривалий період реформування так і не став запорукою формування сталого землекористування, а поточний стан земельних відносин можна вважати кризовим і таким, що стримує розвиток продуктивних сил [1; с. 29].

В силу, як окремих системних прорахунків авторів земельної реформи, так і недостатнього ресурсного її забезпечення, більшість задекларованих цілей земельного реформування дотепер залишаються не досягнутими, зокрема [3; с. 291]:

- ✓ не відбулося удосконалення земельних відносин у сільськогосподарському виробництві, натомість здійснена тотальна парцеляція товарних сільськогосподарських землекористувань, а також фіксація створеної неефективної системи землеволодіння забороною на продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення;
- ✓ подальше реформування земельних відносин у містах та інших населених пунктах відбувається переважно у напрямку приватизації земель територіальних громад, яке нерідко здійснюється в умовах «колективної безвідповідальності» розпорядників землі – органів місцевого самоврядування, що стає причиною безсистемної урбанізації та ускладнення умов для просторового розвитку містобудівних систем;
- ✓ законодавчо заблоковано найбільший сегмент ринку земель – ринковий оборот земель сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського, які становлять 45,7 % від площі держави;
- ✓ обмежений характер має кредитування під заставу землі, в тому числі іпотечне кредитування, яке здійснювалось виключно щодо земельних ділянок несільськогосподарського призначення і істотно обмежилось внаслідок фінансово-економічної кризи, що розпочалась у 2008 році;
- ✓ зберігається неефективний механізм справляння плати за землю, який був запроваджений ще у 1992 році, базується на спрощених підходах до визначення податкової бази та передбачає значну кількість виключень із загального режиму оподаткування, що не дозволяє розглядати земельний податок на повноцінну фінансову основу місцевого самоврядування та регіонального розвитку;
- ✓ не здійснюється моніторинг земель, не встановлений порядок ведення державного земельного кадастру, відсутня система реєстрації прав на нерухоме майно, що унеможливлює ефективне гарантування прав на землю та дієвий державний контроль за використанням та охороною земель;
- ✓ надзвичайно недосконалим залишається землевпорядне забезпечення проведення земельної реформи, яке звелось до розробки проектів відведення при наданні земельних ділянок та оформлення правовстановлюючих документів на земельні ділянки, внаслідок чого практично втрачений науково-технічний потенціал землеустрою, практично повністю деградувала землевпорядна наука;
- ✓ не можна вважати ефективною створену систему державного управління земельними ресурсами, яка приділяє основну увагу перерозподілу землі як майна, не вирішуючи проблеми охорони земель як основного національного багатства;
- ✓ масовість порушень земельного законодавства та норм раціонального природокористування свідчить про недосконалість організаційно-правових механізмів контролю за використанням та охороною земель;
- ✓ залишається незавершеною нормативно-правова та методична база розвитку земельних відносин.

Дана проблематика регулювання земельних відносин є предметом досліджень широкого кола вітчизняних науковців, таких як Д.І. Бабміндра, І.К. Бистряков, П.І. Гайдуцький, А.С. Даниленко, Й.М. Дорош, О.Ф. Ковалишин, А.М. Мірошниченко, Л.Я. Новаковський, О.С. Новоторов, С.О. Осипчук, П.Т. Саблук, А.М. Третяк, М.М. Федоров, М.А. Хвесик, А.Д. Юрченко та інших[1; с. 30].

Метою даної статті є визначення цілей та завдань розвитку земельних відносин в Україні у середньостроковій перспективі. У статті узагальнено пропозиції щодо проекту Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.06.2009 № 743-р було схвалено Концепцію Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року [4]. Її авторами відзначено, що на сьогодні ситуація щодо володіння, користування і розпорядження землею залишається складною і такою, що вимагає невідкладного поліпшення. При цьому найгострішими проблемами були визнані:

незавершеність процесів реформування економічних та правових відносин власності; недосконаліть системи державного управління у сфері використання і охорони земель, земельного законодавства та інфраструктури ринку земель, нерозвиненість автоматизованої системи ведення державного земельного кадастру, відсутність механізму економічного стимулювання використання і охорони земель.

Відзначалось, що роботи із запровадження раціонального землекористування проводяться досить повільно. Відсутнє перспективне прогнозування розвитку земельних відносин, не визначена оптимальна модель сільськогосподарського землекористування. Низькою залишається ефективність використання земель у сільському господарстві через невизначеність системи регулювання земельних відносин, не завершено введення у повному обсязі в економічний оборот земельних ділянок та прав на них.

На думку авторів Концепції, складна ситуація, що склалася у сфері земельних відносин, спричинена насамперед:

1) відсутністю:

- зваженої державної земельної політики та механізму її реалізації;
- ефективної системи фінансово-економічного і землевпорядного механізму регулювання земельних відносин та землекористування;
- послідовної державної політики щодо комплексного розвитку земельного законодавства, фінансування здійснення землеустрою і ведення земельного кадастру, формування інвестиційно-привабливого землекористування;
- комплексного підходу та неврахуванням історичних факторів у реформуванні системи державного земельного кадастру та створенні державної системи реєстрації речових прав на нерухоме майно і їх обмежень;
- виваженої державної політики формування і розвитку ринку земель сільськогосподарського призначення;
- належного фінансування фундаментальної та прикладної землевпорядної науки;

2) недооцінкою складності, масштабів і специфіки зміни земельних відносин у ході проведення економічних реформ;

3) невдалим (особливо в аграрній сфері) запозиченням правових інститутів і механізмів, які використовуються у країнах із розвинутою ринковою економікою;

4) подрібненням земельних масивів і створенням великої кількості невеликих за площею і малоефективних господарств у сільському господарстві;

5) безсистемністю у розв'язанні проблем, що виникають під час проведення земельної реформи в Україні поряд із реформуванням відносин власності на майно, запровадженням нових організаційно-правових форм господарювання;

6) ігноруванням проблеми комплексного підходу до розвитку сільських територій у процесі проведення земельної реформи;

7) дублюванням функцій Держкомзему іншими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

З огляду на зазначене існує нагальна потреба у розробленні та прийнятті Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року. Метою такої Програми мало б стати визначення та реалізація основних напрямів державної політики, спрямованих на удосконалення земельних відносин та створення сприятливих умов для сталого розвитку землекористування міських і сільських територій, сприяння розв'язанню екологічних та соціальних проблем села, розвитку високоефективного конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва, збереження природних цінностей агроландшафтів.

Проблему передбачається розв’язати шляхом:

- ✓ визначення організаційного, економічного та землевпорядного механізму розвитку земельних відносин;
- ✓ забезпечення створення системи гарантування прав власності на землю та інфраструктури ринку землі;

- ✓ удосконалення системи платежів за землю;
- ✓ формування дієвої системи підвищення ефективності державного регулювання земельних відносин та управління землекористуванням;
- ✓ забезпечення здійснення заходів із землеустрою як інструментарію регулювання земельних відносин;
- ✓ поетапного введення земельних ділянок та прав на них в економічний оборот; формування та розвитку ринку земель;
- ✓ формування інституту обмежень у використанні земель, пов'язаних з охороною земель, та забезпечення екологічної збалансованості землекористування;
- ✓ фінансового та інвестиційного забезпечення заходів, передбачених Програмою;
- ✓ наукового та освітнього забезпечення.

Виконання Програми передбачається здійснити у два етапи протягом 2010-2020 років:

1) на першому етапі (2010-2015 роки) – розробити та прийняти нормативно-правові акти, державні стандарти норми і правила з питань регулювання земельних відносин, землеустрою, землекористування, охорони земель, створити передумови та розпочати виконувати заходи Програми;

2) на другому етапі (2016-2020 роки) мало бути забезпечене виконання заходів, визначених Програмою, у повному обсязі.

Висновки:

Здійснення запропонованих заходів дасть змогу створити передумови сталого розвитку землекористування, зокрема:

- ✓ підвищити ефективність та екологічну безпеку використання суспільством земельних ресурсів;
- ✓ здійснити раціоналізацію (оптимізацію) землекористування та створити інвестиційно-привабливе і стале землекористування;
- ✓ збільшити надходження від платежів за землю в бюджети всіх рівнів;
- ✓ запровадити повноцінний ринок земель, особливо сільськогосподарського призначення, створити умови для кредитування землевласників під заставу земельних ділянок;
- ✓ підвищити ефективність оренди землі, особливо в сільському господарстві.

***Використані джерела*:**

1. Болгарова Н. К. Розвиток земельних відносин на сучасному етапі// Економіка АПК. – 2004. - № 2. – С. 29-33.

2. Данилко В. К. Законодавча база земельних відносин в Україні:статистичний аспект// Статистика України. – 2007. - № 3. – С. 29-33.

3. Мартин А.Г., Євсюков Т.О. Стан земельних відносин як стримуючий фактор розвитку продуктивних сил України // Матеріали міжнародної наукової конференції, м. Київ, 20 березня 2009 р.: У 3-х частинах / РВПС України НАН України. – К.: РВПС України НАН України, 2009. Ч.3 – С. 289-292.

4. *Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.06.2009 № 743-р «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року» // Офіційний вісник України від 17.07.2009 – 2009 р., № 51, 165 с., стаття 1760, код акту 47150/2009.*

Королюк Тетяна Вікторівна
студентка 4 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ

Нині наша держава знаходиться на шляху системних соціально-економічних та політичних перетворень. Це стосується й сфери земельних правовідносин, оскільки аграрний сектор економіки України наразі залишається недостатньо законодавчо врегульованим. Окрім того, земля як об'єкт таких правовідносин, основне національне багатство Українського народу, потребує пріоритетного ставлення з боку держави.

Необхідність реформування земельних правовідносин була зумовлена рядом політичних, екологічних, економічних та державно-правових передумов. Зокрема, в Постанові Верховної Ради Української РСР «Про земельну реформу» від 18 грудня 1990 № 563-XII зазначається, що «земельна реформа є складовою частиною економічної реформи, здійснюваної в Україні у зв'язку з переходом економіки держави до ринкових відносин» [1, 100]. Основною метою цієї реформи передбачалося поступове створення умов для ефективного господарювання на землі, раціонального використання її цінних якостей, охорони від безгосподарного ставлення шляхом утвердження власника на землі. Виправданим з цього приводу є твердження Андрейцева В. І., який зазначає, що «еволюційність реформування земельних правовідносин – найбільш логічний, послідовний, безболісний і соціально виправданий процес удосконалення правового регулювання у сфері земельної реформи. Забезпечуючи шляхом ефективного, ощадливого і безпечного використання земель економічні, екологічні та інші нагальні життєві інтереси наших громадян, такий процес здатен гарантувати прогрес суспільства і держави» [2, 227].

На думку Шульги М. В. земельна реформа складається з системи економічних, організаційних, соціальних і правових заходів, спрямованих на трансформацію земельних відносин «на підставі створення різних форм власності на землю, включення її в систему ринкових відносин з метою найбільш ефективного використання і належної охорони земель для задоволення продовольчих … потреб держави і суспільства, а також забезпечення земельних інтересів людини» [3, 27]. Не можна не погодитись і з такими визначеннями земельної реформи та її механізму як «поетапної реалізації комплексу правових, технічних, організаційних заходів» [4, 20], «процесуально-правової форми опосередкування земельних правовідносин» [5, 148] та ряду інших трактувань науковців. Однак, на нашу думку, найбільш вдалим та вичерпним є визначення сутності земельної реформи як «складової економічних, екологічних, соціальних, науково-технічних, організаційних, державно-правових перетворень у суспільстві, державному устрої, політиці та ідеології. Таким чином, земельна реформа – це врегульована спеціальним земельним законодавством система дій різних суб'єктів та сукупність організаційних, економічних, екологічних, науково-технічних, землевпорядних та державно-правових заходів, спрямованих на докорінне перетворення (зміну) та вдосконалення земельних правовідносин відповідно до сучасних вимог розвитку суспільства, держави і забезпечення земельних потреб громадян Украіни" [2, 229].

Важливим для розуміння суті земельної реформи є ретроспективний аналіз здійснюваних заходів та їх подальше спрямування. Отже, початок еволюційних перетворень земельних правовідносин в нашій державі був покладений на початку 90-х років прийняттям Постанови Верховної Ради Української РСР «Про земельну реформу», що визначала мету та засоби земельної реформи. Наступний крок земельної реформи передбачав перерозподіл земель, тобто усунення монополізму державної власності на землю, що було характерним для командно-адміністративної економіки. Згідно із Законом України « Про форми власності на землю» [6, 72] поряд з державною формою власності на землю виникає ще кілька форм власності – колективна та приватна. Відповідно до Указу Президента України «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» [7, 53] земля передавалася з державної власності у володіння колективним сільськогосподарським підприємствам з метою подальшого розпаювання її серед учасників

колективних сільськогосподарських підприємств і розподілу в натурі на земельні ділянки. Даним Указом передбачався порядок визначення розміру земельної частки (паю) та видачі сертифікатів на право на земельну частку (пай). Важливим заходом земельної реформи була реорганізація колективних сільськогосподарських підприємств у господарські структури на принципах приватної власності, які були б здатні до ефективного господарювання. Відповідно до Указу Президента «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» , [8, 2] всі підприємства, що використовували землю для сільськогосподарських потреб, зобов'язані були укладати договори про оренду з власниками земельних часток (паїв). Наступний етап реформи передбачав розпаювання земель, тобто виділення в натурі земельних ділянок власникам земельних часток (паїв) і, як наслідок, видача правовстановлюючого документу - державного акту на право власності на земельну ділянку власнику земельної частки (паю). Слід зазначити, що нинішній етап реформи передбачає створення ряду правових механізмів, які б дозволили подальший розвиток земельних відносин в Україні. Як зазначає з цього приводу Заєць О. І., це, зокрема, потреба в прийнятті законів про земельний кадастр та ринок земель, що є необхідним для зняття мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення, створення і ведення єдиного реєстру прав на землю, розподіл земель державної та комунальної власності та ряд інших заходів [5, 162].

Особливо дискусійним в рамках цього питання є проблема зняття мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення, оскільки це перешкоджає оптимізації структури сільськогосподарського землекористування, ефективному використанню земель, їх поліпшенню, меліорації,. залученню інвестицій в агропромисловий комплекс. Заблоковано перерозподіл земель на користь більш ефективних власників, отримання від земельної ділянки максимально можливої віддачі.

Окрім того, така неврегульованість цього питання сприяє вчиненню правопорушень в даній сфері, а саме - створенню де-факто «чорного ринку» продажу земель, учасники якого чекають нагоди юридично оформити право власності. Як зазначає з цього приводу Присяжнюк М. В. на даному етапі реформи існує нагальна необхідність в проведенні інвентаризації земель, що дозволило б визначити кількість сільськогосподарських земель та головне – визначити власників таких земельних ділянок» [9, 5].

***Використані джерела*:**

1. Постанова Верховної Ради України «Про земельну реформу» від 18 грудня 1990 року //Відомості Верховної Ради України. – 1990. - №10. – Ст.100.

2. Андрейцев В. І. Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії. – К.: Знання, 2005. – 445 с.

3. Шульга М. В. Актуальные правове проблемы земельных отношений в современных условиях. – Х.: Фирма «Консум», 1998. – 224 с.

4. Саблук П. Т. Земельна реформа в системі аграрних перетворень // Землевпорядний вісник. – 2001. - №3. – С.20

5. Заєць О. І. Правові форми реалізації земельної реформи в Україні на сучасному етапі //Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Юридичні науки. - № 59. – С. 148.

6. Закон України «Про форми власності на землю» від 30 січня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 26 – Ст.72

7. Указ Президента України «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» від 8 серпня 1995 року //Урядовий кур'єр. – 1995. - №6. – С. 53

8. Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 3 грудня 1999 року // Українська Інвестиційна Газета. – 1999. – 14 грудня. – С. 2

9. Присяжнюк М. В. «Боюсь, що коли скасують мораторій на землю, селянам продавати буде вже нічого» // Земельне право України: теорія і практика. – 2008. - №9. – С. 5

Косіло Артем Костянтинович
студент 5 курсу вечірнього факультету,
Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

СІЛЬСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Наростаюча глобалізація суспільства, нестримний розвиток економіки, бурхливе життя виробничих підприємств сприяє деградації нашого довкілля. Економічний розвиток має межу, обумовлену екологічним станом планети.

Конференція ООН, присвячена проблемам навколишнього середовища, що відбулась в Стокгольмі в 1972 році, стала початком діяльності із захисту довкілля в планетарному масштабі, але ліберальний стиль життя людини передбачає обізнаність громадян у суспільних справах, їх здатність аналізувати навколишні події критично і в кінцевому підсумку формувати власну думку.

Конференція ООН 1992 року з питань довкілля та розвитку (UNCED), що пройшла в Ріо-де-Жанейро визначала цілі та пріоритети політики довкілля та розвитку, які треба втілювати в рамках міжнародного співробітництва.

Сільський зелений туризм для України – це новий вид рекреаційної, підприємницької діяльності, який в наш час не отримав належного розвитку, але осторонь усяких сумнівів, перспективний як для селян, для туристів так і для агропромислового комплексу нашої держави взагалі.

Проект Закону України від 12.04.2007 за № 3467 «Про сільський зелений туризм» ч.1 ст. 2 визначає перелік нормативно-правових актів, які підлягають застосовуванню в сфері діяльності сільського туризму.

Закон України «Про особисте селянське господарство», посилання на який містить стаття 2 проекту Закону № 3467, визначає особисте селянське господарство як господарську діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму. Діяльність, пов'язана з веденням особистого селянського господарства, не відноситься до підприємницької діяльності. Таким чином, проект закону містить колізійні норми, та розбіжності щодо регулювання сільського туризму, наприклад: ч.1 ст. 3 проекту Закону України від 12.04.2007 за № 3467 «Про сільський зелений туризм» зазначено, що у випадку «якщо сукупний річний дохід від діяльності у сфері сільського туризму не перевищує річного розміру прожиткового мінімуму у розрахунку на сільського господаря та на кожного члена родини, які постійно проживають з ним» зазначена діяльність не відноситься до підприємницької, але «У разі перевищення рівня доходів, що передбачені частиною першою цієї статті, надання послуг сільського зеленого туризму має здійснюватись на засадах підприємництва» (ч.1 ст.3 проекту № 3467). Для уникнення зазначеної колізії є доцільним визначити сільський туризм, як один з видів господарської діяльності.

У свою чергу, становлення даної зеленої підприємницької діяльності повинно відповідати діючому сільськогосподарському виробництву, розвинутості та досконалості професійного самоврядування у сфері сільського туризму.

Перебуваючи на ринку товарів та послуг України, сільський зелений туризм здійснюючи свою діяльність на власний ризик, підпадає під регулювання ч.1 ст. 3 Господарського кодексу України (ГК України), як діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, яка спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

В якості суб'єкта підприємницької діяльності сільського зеленого туризму, може бути зареєстровано як самого сільського господаря, так і будь-кого із членів його родини, що постійно проживають з ним та не мають обмежень у здійсненні зазначеної діяльності. Також

члени родини можуть об'єднатись в кооперативне підприємство та діяти на основі Статуту товариства відповідно до ч.1 ст. 94 ГК України.

Розглядаючи питання щодо унормування та стандартизації сільського зеленого туризму зазначено, що як правило використовуються загальні норми та правила які регулюють відносини та встановлюють стандарти, наприклад, у сферах: житлового будівництва та експлуатації житлових будинків; санітарії та гігієни у житловому секторі, тваринництві; пожежної безпеки у житловому секторі та на невеликих сільськогосподарських підприємствах; страхування майна, майнової та іншої цивільної відповідальності та ін.

Враховуючи досвід деяких європейських країн стосовно регулювання відносин у сфері сільського зеленого туризму та з'ясування тих загальних принципів яких потрібно дотримуватись при формуванні вітчизняного законодавства, дозвіл на зайняття прийомом відпочиваючих надається після проведення інспекцій компетентними особами, відповідно до власних правил інспектування. Так, наприклад: однією з особливостей шведської моделі є розвинутість та досконаліть професійного самоврядування у сфері сільського туризму.

Прийом відпочиваючих у сільській місцевості господарями сільських садиб здійснюється у рамках спеціальної Програми "сільська гостинність". Програма являє собою свого роду об'єднання, компанію, – організацію з ознаками громадських об'єднань та традиційних професійних цехів.

Участь у Програмі "сільська гостинність" господарів є обов'язковою умовою для набуття права здійснювати діяльність у сфері сільського туризму. Участь у Програмі є добровільною та платною. Згідно з Програмою "сільська гостинність", садиба, (господарство та господарі) повинні відповідати наступним вимогам:

- господарство повинно демонструвати гарне навколишнє середовище, у тому числі добротні умови утримання тварин та відповідати вимогам небезпечного перебування людей у господарстві.

- господарство повинно бути розташовано у сільській місцевості і використовуватись як діюче сільськогосподарське виробництво, це може бути рослинництво, тваринництво або невелике лісогосподарське виробництво.

- господарство повинно бути платником податку, як сільськогосподарське підприємство.

- господар, або господарі (у подальшому господар) повинен бути обізнаний з питань харчування.

- господар повинен повністю або частково бути зайнятий у цьому господарстві. При наявності реально діючого сільськогосподарського виробництва вимоги до господаря по зайнятості не висуваються.

- господар або його родина повинні проживати у садибі, що здається відпочиваючим або у безпосередній близькості до неї.

Існування певної громадської організації, яка бере на себе та тією чи іншою мірою виконує представницькі й правозахисні функції, а також надає певні рекламні, маркетингові, інформаційні, освітянські, методологічні та інші послуги своїм членам – сільським господарям є необхідною. Цією організацією відповідно до затвердженої Програми, встановлюються власні правила – внутрішні мінімальні стандарти якими передбачені необхідні умови надання послуг відпочиваючим, стимулювати підприємців.

На рівні нашої держави на відмінність від Швеції, більш сприятливим умовами для розвитку сільського зеленого туризму є надання на законодавчому рівні можливості ведення зазначеного сектору діяльності і в таких формах як ТОВ (товариство з обмеженою відповідальністю), АТ (акціонерне товариство) різних типів, а не лише на принципах особистого селянського господарства.

Таким чином, переймаючи позитивний європейський досвід, прискорюючи розв'язання низки складних завдань, які вимагають свого вирішення у законодавстві, слід надати сільському зеленому туризму, можливість діяльності за господарським законодавством. Тим самим з'явиться можливість вільного інвестування, яке прискорить

розвиток даного перспективного виду туризму, та становлення сектору сільського зеленого туризму в Україні, його вихід на міжнародний рівень.

***Використані джерела*:**

1. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15.05.2003. - № 742-IV. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - N 29. - Ст. 232.

2. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 18.- № 19-20. - № 21-22. - Ст. 144.

3. Про сільський зелений туризм: проект Закону України від 12.04.2007. - № 3467 // Режим доступу: [http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JE2OB00A.html].

Костенко Світлана Олексіївна

аспірантка відділу земельного, аграрного, екологічного, природоресурсного права Інституту держави та права ім.. В. М. Корецького НАН України

ПРОГАЛИНИ ПРАВА ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АГРОТОРГОВИХ ДОМІВ

В 90-х роках тема присвячена агроторговим домам набула широкого розголосу і не дарма, адже при реформуванні аграрного сектору на сільськогосподарську ринкову арену вийшла біржова торгівля, яка дозволяла власникам працювати у сфері товарно-грошових відносин, уникати бартерних операцій, купувати та реалізовувати продукцію за реальними біржовими цінами. Метою ж створення агроторгових домів (АД) якраз і було посередництво між сільськогосподарським товаровиробником та біржею. Саме тоді в 1996 році було затверджено Типове положення про міжрегіональний та районний агроторговий дім [1], що дало новий поштовх у розвитку аграрної галузі. Пізніше тема правового регулювання та функціонування АД знайшла своє відображення в працях таких науковців як Панькова Л. О., Саблук П. Т., Кирилюк Є. М. та інші. Ними доведена вагомість, доцільність та необхідність функціонування АД, а також висунуто ряд пропозицій для вдосконалення [2,452], [3,76], [4,39]. Проте нині питання правового забезпечення діяльності АД є ще більше актуальнішим, оскільки в 2008 році наказом Міністерства аграрної політики № 411/69 було визнано таким, що втратив чинність, наказ, який затверджував Типове положення про міжрегіональний та районний агроторговий дім 1996 року з метою приведення у відповідність нормативно-правових актів до вимог чинного законодавства України [5]. До цього часу ще не прийнято ніякого альтернативного правового акту, таким чином діяльність АД нині на правовому рівні не регламентовано, хоча самі АД і пов’язані з ними правовідносини в нашій державі функціонують. До того ж до цієї парадоксальної ситуації потрібно додати те, що ще є чинним наказ МінАП 2005 року, яким затверджено перелік рекомендованих заходів щодо підвищення ефективності функціонування агроторгових домів [6].

На нашу думку, скасування Типового положення 1996 року є кроком назад у розвитку аграрних правовідносин, що призводить до такого наслідку як прогалини права.

Тому першочерговим завданням є заповнення цієї прогалини права шляхом прийняття на законодавчому рівні нормативно-правового акту, який би відновив правове забезпечення діяльності АД з врахуванням наукових пропозицій вдосконалення таких правовідносин вказаних вище науковців та пристосованих (цих пропозицій) до реальних ринкових вимог теперішнього часу. На нашу думку доцільно було б не лише привести у відповідність нормативно-правові акти до вимог чинного законодавства, як це вказано в меті наказу, що скасував Типове положення 1996 року, а й створити новий окремий нормативно-правовий акт, який би регулював дані правовідносини. Ще більшої нагальності для вирішення цієї проблеми додає той аспект, що АД є надійним елементом для формування організованого прозорого аграрного ринку так необхідного для аграрної галузі вцілому.

***Використані джерела*:**

1. Типове положення про міжрегіональний та районний агроторговий дім: Наказ Міністерства сільського господарства і продовольства України та Української академії аграрних наук від 18 березня 1996 р. №85/17 // Бюлетень законодавства і юридичної практики. – 1997. – №6. – 185с.

2. Саблук П. Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє. Науково-популярні нариси. У 3 т. Т.ІІ: Аграрна економіка в умовах демократичного державотворення. - К.: ІАЕ, 2001. - 484 с.

3. Організаційно-правові засади розвитку аграрного і земельного ринків в Україні: Монографія / Кол. авторів; За ред. В. І. Семчика. – К.:ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. – 264с.

***4.** Батигіна О. Правове становище агроторгових домів / О. Батигіна // Право України. – 2006. – № 3. – С. 39-43*

5. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства сільського господарства і продовольства України та Української академії аграрних наук від 18.03.96 № 85/17: Наказ Міністерства аграрної політики України та Української академії аграрних наук від 08.07.2008 № 411/69 // http://zakon.rada.gov.ua

6. Про підвищення ефективності функціонування агроторгових домів: Наказ Міністерства аграрної політики України від 20 квітня 2005 р. № 163 // www.nau.kiev.ua

Костяшкін Іван Олександрович
завідувач кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права,
кандидат юридичних наук, доцент

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ В УКРАЇНІ

Конституцією закладено принцип побудови соціальної держави, за яким, діяльність всіх суспільних і державних інститутів будується на підставі визнання вищою соціальною цінністю людини, а утвердження і забезпечення її прав і свобод є головним обов'язком держави.

З проголошенням земельної реформи в Україні взято курс на «соціалізацію» земель через процедури безоплатної передачі земель у приватну власність громадян в межах норм безоплатної приватизації та передачі земель у колективну власність членів сільськогосподарських підприємств. Керуючись принципом «соціальної справедливості» або «соціальної рівності» державою з початку проведення земельної реформи започатковано розподіл державних земель з метою реалізації права кожного на земельну ділянку, що, на нашу думку, і дає підстави вести мову про «соціалізацію» права власності на землю.

Спробуємо проаналізувати яким чином реалізуючи принцип рівності у забезпеченні громадян України землею держава не спромоглась забезпечити завершення земельної реформи?

Цілком очевидно, що означена проблема має місце через невизначеність у питаннях власності на землю та доступу до землі. Так, гарантуючи кожному можливість приватизації земельної ділянки із земель державної та комунальної власності держава фактично усуває громадянина від реального доступу до безоплатного одержання такої ділянки.

Декрет Кабінету Міністрів України «Про приватизацію земель» від 1992р. [1], визначив норми безоплатної передачі земель у власність громадян та встановив час проведення такої приватизації – до 1993р. З аналізу норм вказаного Декрету не простежується механізм реалізації права кожного на земельну ділянку. Адже якщо на першому етапі земельної реформи відповідно до однойменної постанови Верховної ради Україна передбачалось здійснення інвентаризації усіх земель то наступний етап принаймні

мав визначати механізм приватизації виходячи з принципу рівності та з врахуванням наявного резерву земель. На жаль такого механізму не вироблено і на сьогоднішній день. Норми Декрету з окремими змінами площі земельних ділянок закріплені в Земельному кодексі України від 25. 10. 2001р. на невизначений термін без будь-якого механізму який би визначав реальну черговість та послідовність забезпечення права кожного громадянина на земельну ділянку.

Зокрема, згідно ч.6 ст.118 Земельного кодексу України [2], громадяни, зацікавлені в одержанні безоплатно у власність земельної ділянки із земель державної або комунальної власності, подають клопотання до уповноваженого органу із графічними матеріалами, на яких зазначено бажане місце розташування земельної ділянки, погодження землекористувача (у разі вилучення земельної ділянки, що перебуває у користуванні інших осіб). Абсолютно не зрозуміло як пересічний громадянин зможе отримати інформацію відносно місця розташування вільних земельних ділянок, якщо доступ до неї є обмеженим?

Не менш заплутаною виглядає ситуація із землями колективної власності. За наслідками процедури паювання земель держава начебто передала у власність громадян земельні ділянки відповідно до їх паю. Однак, така власність через законодавчі маніпуляції не передбачає права розпорядження. Законодавець фактично уникає зняття мораторію на продаж земель посилаючись на певні дати а згодом прийняття необхідних законів. Незрозумілою залишається доля левової частки сільськогосподарських угідь, що передані у колективну власність і не увійшли до земель пайового фонду. Приймаючи Земельний кодекс України 2001р. законодавець взагалі забуває про існування земель колективної власності.

На наш погляд проблемою подібної законодавчої невизначеності є не просто відсутність законів «Про ринок землі» чи «Про земельний кадастр», а перш за все невпевненість законодавця в необхідності продажу земель товарного сільськогосподарського призначення громадянами. Адже розпаювання земель абсолютно не виконало своєї основної місії – передачу земель тим хто її обробляє. Бувші члени колективних сільськогосподарських підприємств фактично були усунуті від ведення товарного сільськогосподарського виробництва із реорганізацією такого роду підприємств. Натомість новоутворені сільськогосподарські підприємства змушені брати відповідні земельні наділи на умовах оренди в громадян. Виникає логічне питання: навіщо держава передавала землі товарного сільськогосподарського призначення у власність громадян, що проживають у сільській місцевості, які в переважній більшості не мають можливості на ній працювати? Адже якщо йшлося про забезпечення рівних конституційних можливостей доступу до землі то логічно, що абсолютно рівні наділи мали одержати усі громадяни України як це відбувалось із приватизаційними сертифікатами. Саме відсутність чіткої стратегії реформування земельних відносин зумовила невизначеність у головному питанні доступу та реалізації права приватної власності на землю.

За таких умов стає очевидною необхідність відмови від «соціалізації» права власності на землю, що передбачає по закону усім, а реально – обраним, до реалізації державою соціальної функції у відносинах власності на землю яка передбачає наступне:

- забезпечення конституційної норми щодо права кожного на користування природними ресурсами у тому числі землею;
- забезпеченні реального доступу громадянина до земельної ділянки право приватної власності на яку закріплено Конституцією через проведення інвентаризації земель, формування на цій основі чітких критеріїв та норм щодо можливого розподілу земель, безоплатної процедури приватизації земель шляхом замовлення проекту відведення земельної ділянки органом державної влади чи місцевого самоврядування який прийматиме рішення про передачу земельної ділянки у власність за рахунок відповідних бюджетів;
- вирішення питання земель сільськогосподарського призначення керуючись принципом: земля має належати тим хто її обробляє, через фермерські господарства та сільськогосподарські кооперативи.

Використані джерела:

1. *Декрет Кабінету Міністрів України «Про приватизацію земель»*
2. *Земельний кодекс України*

Крук Павло Броніславович
студент 2-го курсу магістратури, юридичного факультету,
Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ «ПРИНЦИПУ МОВЧАЗНОЇ ЗГОДИ» ПРИ ПОНОВЛЕННІ ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Для дослідників земельного законодавства України не є секретом той факт, що його сучасний стан характеризується безсистемністю, конкуренцією правових норм, великою кількістю колізій та прогалин. Про це свідчить тільки результати підрахунку законодавчих актів, у яких вживаються терміни «земля», «земельна ділянка», «здійснення прав на землю» та ін., а це близько сімдесяти п‘яти Законів України.

Прикладом прогалини у земельному законодавстві України, на нашу думку, є відсутність на законодавчому рівні правових норм, які б детально регулювали відносини поновлення договору оренди земельної ділянки за «принципом мовчазної згоди» (далі – Принцип), який передбачений у ч. 3 ст. 33 ЗУ «Про оренду землі», відповідно до якої « у разі, якщо орендар продовжує користуватися земельною ділянкою після закінчення строку договору оренди, то за відсутності письмових заперечень орендодавця протягом одного місяця після закінчення строку договору він підлягає поновленню на той самий строк і на тих самих умовах, які були передбачені договором.». Нормативне закріплення даного принципу відображене у ч. 9 ст. 1 ЗУ «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» [8, 22]. Проте, жодного нормативного акту, який би дійсно закріплював процедуру поновлення договору оренди земельної ділянки (далі - Договору) за «принципом мовчазної згоди» немає. На практиці ж абсолютно неможливо застосувати зазначений принцип, оскільки посилання на нього як на підставу поновлення Договору абсолютно не сприймається органами земельних ресурсів та місцевими радами. Негативна відповідь останніх в сторону застосування Принципу аргументується відсутністю будь-якої процедури його реалізації. В такому випадку органи державної влади у сфері земельних ресурсів наполягають на укладенні нового Договору з подальшим розробленням нової технічної документації із землеустрою.

Обґрунтування позиції стосовно укладення нового Договору та не застосування Принципу наводиться у Листі Держкомзему від 09.07.2009 № 8842/17/11-09, де зазначено, що «Поновлення договору оренди земельної ділянки має відбуватися шляхом укладення нового договору оренди земельної ділянки» [2]. Існує суперечлива думка тій, що наведена у згаданому вище Листі Держкомзему. Вона належить директору Департаменту державного земельного кадастру Держкомзему Ігорю Славіну, який говорить, що «договір поновлюється на підставі прийнятого рішення органами місцевого самоврядування та виконавчої влади. У такому випадку орендарю слід звернутися за місцем державної реєстрації договору оренди земельної ділянки та зареєструвати зміни» [10, 28]. Таке тлумачення абсолютно не вносить ясності до процедури поновлення Договору. Інша позиція, закріплена в роз‘ясненні Держкомзему [9, 55], пояснює, що «Через місяць після закінчення договору оренди земельної ділянки, орендар звертається до орендодавця із заявою (клопотанням) про поновлення договору оренди та подає відповідний проект додаткової угоди. Поновлення договору оренди земельної ділянки здійснюється укладанням додаткової угоди. Додаткова угода укладається у трьох примірниках, посвідчується сторонами, після чого подається до структурного підрозділу ДП «Центр державного земельного кадастру» на державну реєстрацію». З наведених вище трьох позицій з приводу застосування одної і тої ж норми, де закріплений «принцип мовчазної згоди» на думку приходить однозначний висновок, що

закріплення процедури поновлення Договору не тільки суперечливе, але й повністю відсутнє.

Слід також зазначити, що подібна формула поновлення договору найму (оренди) також передбачена у ст.. 764 Цивільного кодексу України «Правові наслідки продовження користування майном після закінчення строку договору найму», де закріплено, що «Якщо наймач продовжує користуватися майном після закінчення строку договору найму, то, за відсутності заперечень наймодавця протягом одного місяця, договір вважається поновленим на строк, який був раніше встановлений договором». Але, погоджуючись з А.М. Мірошниченком., потрібно говорити про те, що «На відміну від ст. 764 ЦКУ, де використана формула «договір вважається поновленим», у ЗУ «Про оренду землі» йдеться про те, що договір «підлягає поновленню». Це дає підстави для позиції, за якою ЗУ «Про оренду землі» не передбачає автоматичного поновлення договору» Як приклад такої позиції А.М. Мірошниченко наводить Оглядовий лист Вищого господарського суду України від 30.11.2007 № 01-8/918 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов‘язаних з орендою земельних ділянок (за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку Вищим господарським судом України)» [7]. У згаданому Листі ВГСУ зокрема йдеться про те, що зобов‘язання органу місцевого самоврядування через суд укласти або поновити договір оренди земельної ділянки за відсутності відповідного рішення цього органу є порушенням його виключного, передбаченого Конституцією України, права на здійснення права власності від імені Українського народу та управління землями.

На нашу думку, для розв‘язання зазначеної проблеми потрібно виходити з гіпотетичних цілей законодавця і з‘ясувати, що є ціллю закріплення у ЗУ «Про оренду землі» норми частини 3 статті 33. Ціллю ж, напевно, було саме закріплення автоматичного поновлення договору оренди землі застосовуючи «принцип мовчазної згоди». Розкриття даного принципу вбачається у наступному: «Бажання наймача продовжувати відносини найму висловлюється конкретними діями – шляхом продовження користування майном після закінчення строку договору найму. Стосовно наймодавця, підставою для продовження відносин найму є його мовчазна згода, яка виражається у відсутності заперечень і вимог до наймача повернути орендоване майно протягом одного місяця після закінчення строку договору найму» [6, 351]. Коментована стаття також говорить про «поновлення» договору, тобто про продовження його на новий термін, коли усі інші умови користування орендованим майном залишаються такими самими. Тобто поновлення є продовження договору автоматично із застосуванням «принципу мовчазної згоди». Якщо ж ціллю існування норми, передбаченої ч. 3 ст. 33 ЗУ «Про оренду землі» є закріплення процедури продовження, а не поновлення договору, то необхідність існування такої норми повністю нівелюється, адже продовження Договору і так достатньо врегульовано як нормами земельного, так і цивільного законодавства.

Підсумовуючи, слід зазначити, що існування ситуації, за якої відсутня автоматична процедура поновлення договору оренди земельної ділянки при застосуванні «принципу мовчазної згоди» виключно негативно впливає на продуктивність орендних відносин. Орендарі витрачають багато часу (до півроку) та значні грошові суми для майже постійного продовження договору оренди земельної ділянки шляхом укладення нового договору.

Тому, на нашу думку, слід внести зміни до законодавства, а саме до частини 3 статті 33 ЗУ «Про оренду землі» та замінити слова «підлягає поновленню» на «автоматично поновлюється» і викласти частину 3 статті 33 ЗУ «Про оренду землі» у такій редакції: «у разі, якщо орендар продовжує користуватися земельною ділянкою після закінчення строку договору оренди, то за відсутності письмових заперечень орендодавця протягом одного місяця після закінчення строку договору він автоматично поновлюється на той самий строк і на тих самих умовах, які були передбачені договором.». І щоб не виникало питань стосовно застосування такої правової норми – потрібно на рівні підзаконного нормативного акту закріпити регулювання процедури укладення додаткової угоди з приводу продовження строку Договору, і при цьому залишаючи попередній договір в чинності і без змін.

Звичайно, автоматичне поновлення договору оренди земельної ділянки на основі «принципу мовчазної згоди» могло би й сформуватися в ході правозастосовної практики на

базі рішень судів, але це дуже довготривала процедура і шлях зміни законодавства є набагато простішим, швидшим та виправданим.

***Використані джерела*:**

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / За редакцією акад.. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка»», 2007. – 992 с.

2. Лист Державного комітету України із земельних ресурсів від 09.07.2009 р. N 8842/17/11-09 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://glavbuh-audit.com/ua/news/pro-ponovlennya-i-prodovzhennya-dogovoru-orendi-zemli-380.html

3. Мірошниченко А.М. Земельне право України: Підручник. – Алтера; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 712 с.

4. Мірошниченко А.М. Земельне право України: Навчальний посібник. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2007. – 432 с.

5. Мірошниченко А.М. Колізії в правовому регулюванні земельних правовідносин в Україні. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Алтера ; ЦУЛ , 2010. – 270 с.

6. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. – 3-є вид., перероб. і доп. / За ред. О.В. Дзери (кер.авт.кол.), Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – Т. ІІ. – 1088 с.

7. Оглядовий лист Вищого господарського суду України від 30.11.2007 № 01-8/918 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з орендою земельних ділянок (за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку Вищим господарським судом України)» // Інтернет – представництво Вищого господарського суду України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.arbitr.gov.ua/documents/01-8_918_2007-11-30.html

8. Принцип мовчазної згоди не може бути застосований при продовженні договору оренди земельної ділянки // Земельне право України. Теорія і практика. – 2010. – № 05. – С. 22.

9. Роз'яснення та коментарі // Земельне право України. Теорія і практика. – 2009. – № 11. – С. 54 – 55.

10. Славін І. Щодо питань державної реєстрації додаткових угод до договорів оренди землі // Земельне право України. Теорія і практика. – 2010. – № 05. – С. 28 – 29.

Курман Тетяна Вікторівна
кандидат юридичних наук, доцент кафедри аграрного права
Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КРЕДИТНОЇ ПІДТРИМКИ АГРАРНИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

В умовах переходу до ринкових аграрних відносин одним з основних інструментів державного регулювання й підтримки аграрного сектору є кредитування аграрних підприємств на пільгових засадах. Вбачається, що в перспективі поступово здійснюватиметься відхід від бюджетного фінансування і дотацій до розширення різноманітних форм кредитування на конкурсних і договірних засадах зі стягненням доступних відсотків.

Кредитам належить важливе місце серед фінансових компонентів, які значною мірою впливають на формування нормального ринкового середовища. Через низку об'єктивних причин, які характеризують аграрне виробництво (сезонність, подовженість виробничого циклу в часі і, як наслідок, – необхідність авансування коштів – капіталу – на відносно довший порівняно з іншими галузями час), вказана галузь вважається кредитоємкою і без належного кредитного забезпечення існувати не може.

З переходом до нових економічних відносин кредитування перейшло до комерційних банків, держава відмовилась від регулювання цього процесу. Чинне законодавство закріплює лише режим кредитної субсидії, що полягає у субсидуванні частини плати (процентів) за використання коротко- та середньострокових кредитів, наданих банками в національній валюті, і надається лише сільськогосподарським підприємствам – виробникам об'єктів державного цінового регулювання (ст. 13 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 року)), а отже сільськогосподарських товаровиробників переведено на загальний (ринковий) спосіб кредитування. Банки при кредитуванні віддають перевагу суб'єктам господарювання, які забезпечують більшу ефективність і більший доход. Аграрні підприємства цьому критерію не відповідають, і кредити до них у необхідних обсягах не надходять. Внаслідок цього останні через своє критичне фінансове становище й не мають коштів на оплату праці, придбання техніки, мінеральних добрив, технологічного обладнання, засобів захисту рослин, кормових добавок для тварин, паливно-мастильних матеріалів, підготовку висококваліфікованих кадрів тощо.

Знайти вихід із такої ситуації без втручання держави практично неможливо. За даних умов саме державі належить підвисити доступність кредитних ресурсів для аграрних підприємств, запровадити механізми, які забезпечуватимуть: а) гарантування аграрним товаровиробникам на пільгових засадах і за мінімальну плату отримання певного обсягу кредиту у відповідні строки, б) цільове використання цих коштів, в) за нормальних умов господарювання повернення кредиту та сплати відсотків за ним. Для практичної реалізації цього завдання необхідно встановити пільгові кредитні ставки за кредитами, що надаються аграрним підприємствам на виробничі потреби, з урахуванням строку обороту обігових засобів, та знайти джерела для покриття різниці між ними та ставками, встановленими НБУ. Одним із таких джерел може виступити спеціальний фонд кредитної підтримки аграрного сектору, який може формуватися за рахунок: бюджетних коштів; повернення заборгованості по раніше отриманих позиках; коштів, одержаних у порядку різної допомоги; надходжень від приватизації об'єктів АПК; надходжень від сплати відсотків по кредитах, виданих із цього фонду, та інших коштів, і мати цільовий характер. Водночас із цього фонду за певних умов може провадитися кредитування сезонних витрат аграрних товаровиробників (надання кредитів на придбання насіння, запчастин, паливно-мастильних матеріалів, добрив, інших ресурсів, необхідних аграрним підприємствам для здійснення їхньої господарської діяльності). Не можна відмовлятися й від практики надання державних кредитів цільового призначення, а також від кредитування готової продукції. Слід також визнати доцільним створення спеціалізованого державно-коммерційного аграрного банку для того, щоб, по-перше, забезпечити контроль держави за його діяльністю і, по-друге, у випадку необхідності вжити заходів щодо його фінансового оздоровлення. Перелічені заходи в сукупності допоможуть покращити ситуацію з кредитним забезпеченням аграрних виробників усіх форм власності та організаційно-правових форм.

Враховуючи викладене, можна дійти висновку, що належне кредитне забезпечення аграрних товаровиробників у сучасних умовах становлення ринкових відносин є одним з основних засобів державної підтримки аграрного сектору і одночасно важливим засобом підвищення ефективності господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників.

Манжуловська Катерина Віталіївна
студентка 5-го курсу юридичного факультету,
Хмельницького університету управління та права

ЮРИДИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТУ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ В ПРИРОДООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Громадськість є одним із найважливіших національних ресурсів для розвитку і впровадження екологічного законодавства. Кожна людина особисто зацікавлена, щоб оточуюче її середовище було чистим, здоровим і неушкодженим, а тому залучення громадськості до формування екологічної політики держави є вирішальним чинником у створенні ефективного режиму охорони навколишнього природного середовища.

Інституційний розвиток суспільства триває. Однак на функціональному рівні поки що не сформовано систему взаємозв'язку і взаємозалежності інтересів громадян, суспільних настроїв і дій влади. Кожна з названих складових перебуває в автономному режимі і, як правило, не впливає одна на одну. Це означає, що, незважаючи на помітне зміцнення природоохоронної бази України та її орієнтацію на світові стандарти, існує велика кількість законодавчих прогалин, які стримують розвиток громадської ініціативи. Не маючи своєрідного опонента і контролера в особі громадськості, деякі державні структури не поспішають з перебудовою своєї діяльності в нових соціально-економічних умовах країни. За таких обставин визріла необхідність вдосконалення механізмів взаємодії громадськості та органів влади у багатьох сферах життєдіяльності суспільства, у тому числі в екологічній.[4, 97-99]

Запорукою успішної співпраці громадськості та державно-владних установ є належним чином сформована нормативно-правова база, на основі якої визначалися б основні принципові положення такої співпраці, а також конкретні механізми їх реалізації. В нашій державі на даному етапі триває процес розвитку правового регулювання участі громадськості у прийнятті рішень у галузі охорони довкілля. Однак відсутність переконливих гарантій, тобто відповідних забезпечуючих механізмів (стимулюючих норм, відповідальності за порушення відповідних процедур тощо) призводить до блокування практичного застосування закріплених в нормативно-правових актах, які не сприймаються суспільством через відсутність детальних механізмів їх безпосередньої реалізації. В той же час у деяких країнах світу на сьогодні таке законодавство вже в основному сформоване, вироблена певна практика його застосування. Активно створюються норми міжнародного права, покликані врегулювати досліджувану сферу суспільних відносин.

Участь громадськості у прийнятті екологічно значимих рішень вперше знайшла належне відображення в Законі України "Про охорону навколишнього природного середовища" в якості системи відповідних прав громадян і гарантій їх реалізації. На рівні вказаного Закону закріплена можливість кожного громадянина брати участь в обговоренні екологічних рішень не як певного механізму участі в управлінні охороною довкілля та природокористуванням чи спектра заходів, спрямованих на оздоровлення навколишнього середовища, а в якості окремого самостійного права в системі інших екологічних прав громадян. [3, 194-195]

Екологічна громадськість – це соціально активна частина суспільства (окремі громадяни, їх об'єднання чи групи, організації, інші юридичні особи приватного права, територіальні громади, органи самоорганізації населення), зацікавлена в безпечному стані навколишнього природного середовища та його покращенні, яка бере участь у реалізації державної та регіональної екологічної політики, використовуючи усі незаборонені чинним законодавством форми, методи і способи.

На сучасному етапі розвитку правового регулювання участі громадськості в прийнятті рішень у галузі охорони навколишнього природного середовища, в умовах поступового переосмислення значення і ролі громадян в системі природоохоронних відносин, перенесення центру тяжіння на захист життя і здоров'я людини від негативних впливів видозміненого довкілля, необхідним елементом покращення якісних показників

навколишнього природного середовища, є досягнення відповідного рівня взаємовідносин між державно-владними структурами та громадськістю. [1, 120-123]

Ідеальною моделлю стосунків влади та громадськості є активний рівень взаємодії, що має форму партнерства і означає реальну можливість переговорів для досягнення компромісу. На даному рівні співпраці визначальною є повномасштабна реалізація функцій громадського управління в галузі охорони навколишнього природного середовища для отримання відповідних результатів (наприклад, висновків громадської екологічної експертизи, підсумків здійснення інших контрольних функцій зі сторони громадськості), які в подальшому стають предметом розгляду суб'єктами прийняття державно-владних рішень, або ж які є кінцевим результатом діяльності щодо впровадження певного проекту (наприклад, рішення, прийняте шляхом референдуму)

Необхідність залучення громадськості до участі в управлінні охороною довкілля сьогодні базується на зацікавленості в цьому самих громадян, їх об'єднань, які, проявляючи власну ініціативу, що ґрунтується на життєво необхідній екологічній зацікавленості в чистому довкіллі, яке є середовищем їх існування, "втручаються" в справи держави, в постановку та вирішення питань збереження належного стану довкілля. Основною метою участі громадськості у прийнятті екологічно значимих рішень є репрезентація інтересів усіх суспільних верств у цьому процесі та їх врахування при ухваленні остаточного варіанту екологічно значимого рішення.

Зокрема, основними формами участі громадськості у прийнятті екологічно значимих можна вважати: референдум; звернення громадян та юридичних осіб (скарги, зауваження, пропозиції); громадське обговорення проектів екологічно значимих рішень; робота в складі експертних та робочих груп, комісій, комітетів з розробки програм, планів, стратегій, проектів нормативно-правових актів, оцінок ризиків; збори громадян за місцем їх проживання; місцеві ініціативи; громадська екологічна експертиза, участь у проведенні державної екологічної експертизи; здійснення громадського екологічного контролю; звернення до суду; збори, мітинги, демонстрації, вуличні походи, пікетування. [2,194-195]

Даний перелік не є вичерпним. У міру формування повноцінної демократичної держави та становлення ефективної системи місцевого самоврядування виникатимуть й інші форми участі громадськості у прийнятті політико-управлінських рішень, в тому числі екологічного характеру.

Виходячи з їх суті та загальної мети можна вивести наступне визначення форм участі громадськості у прийнятті екологічно значимих рішень. Це певні види діяльності, що здійснюються передбаченим законодавством чи виробленими практикою способами, використовуючи які громадськість може ефективно впливати на державну та регіональну екологічну політику з метою підвищення якості рішень, що приймаються у сфері охорони довкілля та забезпечення в кінцевому результаті екологічної безпеки життєдіяльності людини.

Доцільно вести мову про окремий інститут екологічного права – інститут участі громадськості в природоохоронній діяльності, який включає в себе норми, які визначають правомочності громадян в даній сфері відносин, зокрема норми, що регулюють діяльність громадян та їх об'єднань в природоохоронній діяльності, визначають конкретні механізми залучення громадськості до процесу розробки і прийняття екологічно значущих рішень, гарантують можливості їх практичної реалізації. Даний інститут права складають норми різних галузей (екологічного, конституційного, адміністративного, цивільного), а тому його слід віднести до категорії міжгалузевих інститутів.

***Використані джерела*:**

1. Мороз Г.В. Розвиток правового регулювання участі громадськості в прийнятті рішень у галузі охорони довкілля // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей. - Івано-Франківськ: Плай, 2002. – Випуск VIII. – С.120-123.

2. Мороз Г.В. Окремі форми участі територіальних громад у вирішенні питань охорони довкілля // Молодь у юридичній науці: збірник тез доповідей Міжнародної наукової

конференції молодих вчених "Другі осінні юридичні читання". – Хмельницький: В-во ХІУП, 2003. – С.194-195.

3. Мороз Г.В. Участь громадськості в обговоренні проектів законодавчих актів з охорони довкілля // Держава і право: Збірник наукових праць: Юридичні і політичні науки. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – Вип. 22. – С.38-43.

4. Тустановська І. Правове регулювання участі громадських організацій у сфері захисту права громадян на екологічно безпечне навколишнє природне середовище в Україні. // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Матеріали І регіональної наукової конференції. - Львів. - 1995. - С.97-99.

Місінкевич Анна Леонідівна
асистент кафедри трудового, земельного та господарського права Хмельницького університету управління та права

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ ПОРУШЕНИХ ЗЕМЕЛЬ НА УКРАЇНІ.

У сучасних умовах, коли людина все активніше втручається у природні ресурси, раціональне використання та охорона земель є однією з найголовніших та актуальних проблем. Згідно зі ст. 14 Конституції України, «земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави».[1] Це положення Основного Закону України знайшло відображення і деталізацію у ст. 1 Земельного кодексу України та інших актах земельного законодавства.[2]

Оцінюючи земельні багатства України необхідно зазначити, що сільгосподарські угіддя займають 41862 тис. га, що становить 72,3 відсотка га загальної території суші. Під ріллею перебуває 57,3 відсотка загальної площі, або 79,5 відсотка сільськогосподарські угідь. У розрахунку на душу населення площа сільськогосподарських угідь становить близько 0,83 га, а площа ріллі – близько 0,66 га, що засвідчує про інтенсивне використання земельних ресурсів. Тут доцільно зауважити, що 10,2 млн. га орних земель зруйновані водою, 5 млн. га – вітровою ерозією, 10 млн. га мають надмірну кислотність, а 4 млн. га - перезволожені. Площа ерозійно небезпечних ґрунтів досягла 17 млн. га і далі продовжує збільшуватися. Незважаючи на те, що близько 60 відсотків української ріллі складають чорноземи – найродючіші ґрунти світу, але й інтенсивно підлягають руйнації. Щорічно через неправильний обробіток ґрунту зі схилів змиваються близько 500 млн. т. гумусу, 1 млн. т. азотовмісних речовин, 0,7 т. фосфору і 10 млн. т. калію. В Україні площа еродованих земель щорічно збільшується на 80 тис. га. При цьому економічні збитки лише через ерозію складають 9,1 млр. грн.[3, с 9]

Окрім родючих ґрунтів, Україна багата корисними копалинами. Займаючи на планеті лише 0,4 відсотка суші, тут зосереджено 5 відсотків світових запасів корисних копалин. Із відкритих 20 000 оцінено 9000 родовищ мінеральних ресурсів. Понад 400 родовищ (близько 50 видів) розробляють відкритим способом, що призводить до значної екологічної шкоди довкілля. [4, с 482]

Оцінюючи діяльність гірничої промисловості доцільно зазначити, що вона відноситься до тих галузей, які мають значний впливають на природу. Видобування вугілля у великих масштабах призводить до серйозних порушень природних ландшафтів та вилучає з господарського обігу цінні сільськогосподарські, лісогосподарські та рекреаційні землі, зменшує території, що можуть використовуватися під будівництво житла, підприємств, транспортних шляхів тощо. За останніми даними площа порушених земель у 2008 р., в Україні становила понад 265 тис. га. Водночас щороку для потреб гірничодобувної промисловості виділяються 7 тис. га земель, які належать сільському або лісовому господарству.[3, с 9]

Тепер перед державою постає питання щодо проведення відновлювальних робіт на порушених землях промисловості, а саме здійснення рекультивації. Необхідно зазначити, що

Закону України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 року зокрема ст. 52 передбачає порядок проведення даного виду робіт пов'язаних з порушенням ґрунтового покриву, відповідно до робочих проектів з рекультивації порушених земель та підвищені родючості ґрунтів.[5] На підтримку вищеназваного закону України 4 січня 2005 року був виданий Наказ Державного комітету України по земельним ресурсам щодо порядку видачі та анулювання спеціальних дозволів на зняття та перенесення ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) земельних ділянок. Наказ зобов'язує власників земельних ділянок та землекористувачів, які проводять гірничодобувні, геологорозвідувальні, будівельні та інші роботи, отримати дозвіл на знаття та перенесення ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) земельної ділянки, якщо це призводить до порушення поверхневого (родючого) шару ґрунту. Даний дозвіл видається на підставі затвердженого законом порядку проекту землеустрою, у якому визначаються умови зняття, збереження і використання родючого шару ґрунту та порядок проведення рекультивації порушених земель. Якщо в проекті ці умови не визначаються, то орган спеціально уповноваженого центральної виконавчої влади з питань земельних ресурсів відмовляв у видачі дозволу.

Як засвідчують матеріали практики, відносини щодо зняття, зберігання, перенесення та нанесення ґрунтової маси на земельні ділянки недостатньо врегульовані нормами права. Зокрема, працівники землевпорядних організацій відмічають, що при розробці проектів землеустрою щодо зняття, перенесення і використання родючого шару ґрунту, головним чином для землювання малопродуктивних угідь, вони стикаються з проблемою пошуку земельних ділянок з малопродуктивними угіддями, які можна було б поліпшити шляхом землювання, через відсутність регіональних схем розташування земельних ділянок, призначених для складування і зберігання знятого родючого шару ґрунту, а також земельних ділянок з малородючими і деградованими землями. Крім того, потребує вирішення питання визначення оптимальної потужності нанесення родючого шару ґрунту нарізні за складом малопродуктивні угіддя. Нарешті, практики пропонують установити і граничні зберігання родючого шару ґрунту у відвалах, оскільки при довготривалому зберіганні значною мірою втрачається його родючість.

Хочеться зазначити, що за часів СРСР існували Державні стандарти, на підставі, яких у свій час розроблялися технологічні схеми проведення рекультивації земель, які включали у себе способи прискорення процесу ґрунтоутворення, підбір рослин, агротехніки із розрахунком специфічних умов та зональних особливостей порушених земель. Відповідно до технологічних схем проведення рекультиваційних робіт у промислових регіонах країни створювали методичні рекомендації щодо проектування рекультивації земель.

Для окремих областей та промислових басейнів розроблялися спеціальні схеми рекультивації земель, в яких були відображені пошкоджені землі та планові основи проведення рекультивації за відповідними картографічними матеріалами. На діючих підприємствах і на тих, які будувалися затверджувалися проекти рекультивації земель, які були складовою частиною проектів розробки місць корисних копалин за технологією основної промисловості. [6, с.84]

Отже, проаналізувавши сучасний стан земель на України, потрібно зазначити, що потрібно негайно впроваджувати заходи, щодо охорони, відновлення та раціонального використання порушених угідь, а саме через створення відповідних національних програм, державних стандартів та прийняттям закону України «Про рекультивацію земель».

Використані джерела:

1. *Конституція України (із змінами і доп.). – К.: Атака, 2006.- 61 с.*
2. *Земельний кодекс України: чине законодавство зі змінами та допов. Станом на 15 серпня 2009 р.:(відповідає офіц. Текстові). – К. Паливода А. В., 2009. – 104 с.*
3. *Панас Р. М. Раціональне використання та охорона земель: Навчальний посібник. - Львів: Новий Світ-2000, 2008. – 352 с.*
4. *Мандрик В. О. Еколого – економічні проблеми відтворення порушених земель у контексті вимог екологічної політики // Національний лісотехнічний університет України. Науковий вісник Економічні аспекти екологізації землекористування, 2005, вип.. 15.6. С. 482*

– 488.. [Електронний ресурс] – Режим доступу http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/15_6/482_Mandryk_15_6.pdf

5. Закон України «Про охорону земель» від 19.06. 20003 р. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=962-15

6. Кулинич П. Ф. Правові проблеми охорони ґрунтів в Україні. / П. Ф. Кулинич // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. - № 2 (88). С. 79 – 88.

Настечко Катерина Олександрівна
кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНИХ ВІДНОСИН

Різне економічне, екологічне, географічне і соціальне призначення землі як об'єкта земельних відносин виділяє землю серед усіх інших об'єктів матеріального світу і вимагає від людей і від держави особливого ставлення до неї [1, 23].

Враховуючи стрімкий розвиток будівництва, індустріалізацію та ріст міст, все більш важливого значення буде мати врахування екологічних норм при регулюванні земельних відносин. Вважаємо, що для найбільш ефективної реалізації вищезазначеного слід запровадити ефективну систему Державного земельного кадастру України, який буде містити необхідну, достатню, але всебічну інформацію про земельні ділянки, які становлять земельний фонд України. Однак, цього недостатньо. Слід відмітити, що потрібно не тільки мати інформацію про наявні земельні ресурси, але й постійно моніторити їх стан, перевіряти якість, всіляко сприяти відновленню родючості земельних ділянок. З такою метою необхідним виявиться ведення державного екологічного обліку.

Державний екологічний облік полягає у зборі, отриманні з використанням сучасних інформаційних технологій і по затвердженим формам відомостей, які відносяться до екологічної інформації, їх обробці, систематизації, упорядкуванню, внесенні в облікові документи, зберіганні з наступним розповсюдженням і наданням різним користувачам. Сформовані у результаті таких дій облікові документи є джерелом облікової інформації. Найбільш розповсюджені серед них – кадастри та реєстри. Серед іншої інформації можна назвати реєстри, каталоги, переліки, списки, баланси, фонди, звіти. Реєстр оцінюється як єдиний обліковий документ, об'єктом якого є майнові права. Регістр же переважно містить простий перелік певних фактів, та включення в нього відомостей не несе правових наслідків [2, 308 – 313].

А. Мартин прогнозує, що наступним етапом розвитку стане створення органів з оцінки відповідності у сфері земельних відносин, діяльність яких буде пов'язана з визначенням того, що продукція, системи якості, системи управління якістю, системи екологічного управління, персонал відповідають вимогам, встановленим законодавством. [3,23].

На нашу думку, лише отримавши повну та всебічну інформацію про земельний фонд України можна спланувати та спрогнозувати подальше регулювання земельних відносин в країні. В Україні багато землі. Однак, часто вона, за межами міста, не використовується або використовується безгосподарно. Слід відмітити, що невикористання землі в сільськогосподарських цілях може завдати шкоди її якості та призвести до зменшення її родючості. Отже, проведена інвентаризація землі має бути спрямована на виявлення таких полів, територій і держава має сприяти використанню таких земельних ділянок з метою задоволення потреб держави у зерні та інших сільськогосподарських культурах.

Слід відмітити, що для підвищення важливості охорони окремих земельних ділянок в літературі пропонується ввести узагальнюючий термін «зони з особливими умовами використання територій».

Зони з особливими умовами використання територій – це охоронні, санітарно-захисні зони, зони охорони об'єктів культурної спадщини, водоохоронні зони, зони санітарної охорони, прибережні смуги водойм та інші зони, які встановлюються у відповідності до законодавства України [4, 26]. Вважаємо, правовий режим таких зон є надзвичайно важливим, адже, наприклад, в Києві були непоодинокі випадки, коли порушувалися правила поводження у прибережних зонах, здійснювався намив землі з метою будівництва, що не відповідає технічним нормам та правилам, які висуваються для будівництва об'єктів нерухомості і можуть у подальшому привести до зсувів.

Зважаючи на розвиток міст слід з більшою увагою ставитися до правового регулювання будівництва. Будівництво майбутнього буде сконцентровано на конструюванні «активних будинків». Зокрема, будівництво в Росії першого «активного будинку» розпочалося поблизу селищ Власово та Крекшино у 20 кілометрах від Москви. Система «активного будинку» крім того, що витрачає мало енергії, ще й сама виробляє її стільки, що може не тільки забезпечувати себе, але й віддавати у центральну мережу. Таким чином, «активний будинок» об'єднує технологічні рішення «пасивного» (будинок, який споживає мало енергії) і «розумного» (облаштованого високотехнологічними засобами) будинків. Терміном «активний будинок» користуються архітектори з Данії, тоді як вже звичне словосполучення «пасивний дім» прийшло з Германії. Обидві концепції відображають принципи екологічного будівництва. В той же час, про «активний будинок» експерти кажуть як про більш вищу ступінь у ряді екобудинків у порівнянні з енергоефективним і пасивним будинками. Однією з його основних переваг є покращена вентиляційна система, основною задачею – створення комфортного для людини мікроклімата без нанесення школи екології [4].

Підсумовуючи, відмітимо, що створенню Державного земельного кадастру має кореспондувати запровадження Державного екологічного обліку.

Слід визнати той факт, що невикористання землі в сільськогосподарських цілях може завдати шкоди її якості та призвести до зменшення її родючості. Отже, проведена інвентаризація землі має бути спрямована на виявлення таких земель, полів, територій і держава має сприяти використанню таких земельних ділянок з метою задоволення потреб держави у зерні та інших сільськогосподарських культурах.

Слід приділити особливу увагу правовому регулюванню зон з особливими умовами використання територій і такому, що відповідає правовим нормам, вимогам та стандартам екологічної безпеки будівництву «активних будинків».

Використані джерела:

1. Семчик В. І. Земельне право України : підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів / Семчик В. І., Кулинич П. Ф., Шульга М. В. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – 600 с.

2. Выпханова Г.В. Правовые проблемы государственного учета в области природопользования и охраны окружающей среды / Г.В. Выпханова // Актуальные проблемы правового регулирования аграрних, земельных отношений, природопрльзования и охраны окружающей среды в сельском хозяйстве: материалы Международной научно-практической конференции / отв.ред. Г.Е. Быстров, В.Ф._Понька. – М.: РУДН, 2010. – 601с.

3. Мартин А. Перспективи технічної регламентації у сфері земельних відносин / А. Мартин // Землевпорядний вісник. – 2009. – №10. – С. 18-23.

4. Строительство первого в России «активного дома». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://center.rian.ru/society/20100922/82193142.html

Оверковська Тетяна Костянтинівна
доцент кафедри правознавства, кандидат юридичних наук
Вінницькогонаціонального аграрного університету,

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО СТИМУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЯКІСНОГО СТАНУ ЗЕМЕЛЬ УКРАЇНИ

Економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель, в тому числі їх якісного стану, у земельно-правовій доктрині розглядається як комплекс взаємозалежних заходів, спрямованих на підвищення зацікавленості осіб, які здійснюють використання земель, у збереженні та відтворенні родючості ґрунтів, здійсненні заходів по захисту земельних ресурсів від негативних наслідків господарської діяльності [1, 455]. Іноді під економічним стимулюванням землевласників та землекористувачів розуміють як спонукання до активних дій, так і заохочення за вже досягнуті результати [2, 122].

Відповідно до ст. 205 Земельного кодексу України (далі – ЗК України) та ст. 27 Закону України «Про охорону земель» зміст економічного стимулювання у сфері охорони земель включає: надання податкових і кредитних пільг громадянам та юридичним особам, які здійснюють за власні кошти заходи, передбачені як загальнодержавними, так і регіональними програмами охорони земель; виділення коштів державного або місцевого бюджету громадянам та юридичним особам для відновлення попереднього стану земель, які порушені не з їх вини; компенсація з бюджетних коштів зниження доходу власників та землекористувачів внаслідок тимчасової консервації деградованих та малопродуктивних земель, які стали такими не з вини землекористувачів та власників.

З огляду на охорону якісного стану земель законодавець регламентує виділення коштів державного або місцевого бюджету громадянам та юридичним особам для відновлення попереднього стану земель, порушених не з їх вини (п. «б» ст. 205 ЗК України). Порядок виділення коштів державного бюджету на оплату робіт з поліпшення земель визначається згідно із Порядком використання коштів державного бюджету України на оплату робіт з докорінного поліпшення земель, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики України та Міністерства фінансів України від 27 лютого 2002 р. № 58/136 (далі - Порядок) [3] .

Проте звертає на себе увагу той факт, що дія зазначеного Порядку розповсюджується на підприємства агропромислового комплексу та науково-дослідні господарства УААН для здійснення заходів з хімічної меліорації ґрунтів. Не відповідають вимогам сьогодення і умови надання цих коштів. Так, Порядком встановлено (п. 2.1), що визначення сільгосппідприємств, яким надаватимуться кошти з державного бюджету на оплату робіт, здійснюється на конкурсній основі. Тоді як бути тим, хто з певних причин не мав можливості бути учасником конкурсу або це є фізична особа, яка використовує земельну ділянку, що потребує поліпшення. Крім того, положеннями ст. 205 ЗК України виділення коштів державного або місцевого бюджету для відновлення попереднього стану земель передбачено також й для громадян. На нашу думку, зазначений Порядок потребує удосконалення в частині розширення кола осіб, які можуть бути учасниками економічного стимулювання, а також переліку заходів по відновленню якісного стану земель, що оплачуються за рахунок бюджетних коштів.

Чинним законодавством України у сфері охорони якісного стану земель передбачена можливість економічного стимулювання для відновлення попереднього стану земель. Але земельна ділянка може зазнати такого забруднення, псування чи іншого погіршення її якості, коли відновлення попереднього стану стає неможливим. У даній ситуації, як нам видається, буде доцільним подальше використання такої земельної ділянки з іншою метою, тобто за іншим цільовим призначенням. Відтак потребує удосконалення п. «б» ст. 205 ЗК України, шляхом встановлення на правовому рівні можливості виділення коштів державного або місцевого бюджету громадянам та юридичним особам для відновлення попереднього стану земель, порушених не з їх вини, або приведення їх у стан, придатний для подальшого використання для інших цілей.

Підставою для розгляду питання про економічне стимулювання заходів щодо охорони якісного стану земель є заява чи клопотання землевласників і землекористувачів до органів виконавчої влади чи місцевого самоврядування, які здійснюють регулювання у сфері охорони земель, за місцезнаходженням земельної ділянки. При цьому додається висновок органів виконавчої влади з питань аграрної політики про покращення екологічного стану земель згідно з даними агрохімічного паспорту земельної ділянки. Це пов'язано з тим, що необхідність економічного стимулювання передбачається не для всіх господарських заходів землевласників і землекористувачів, спрямованих на охорону земель, а тільки тих, які мають вагоме значення. Наприклад, немає необхідності стимулювати заходи землевласника чи землекористувача по угноєнню ґрунтів, які є звичайними та повсякденними способами агротехніки. Також не можна ставити в здобуток заходи по боротьбі з бур'янами. Поява бур'янів на полях – це, безумовно, є негативними наслідками незадовільної обробки ґрунтів, тобто не потрібно змішувати поточні та капітальні роботи по охороні земель.

Одним із чинників економічного стимулювання охорони якісного стану земель є плата за землю. Використання землі в Україні є платним відповідно до вимог ст. 206 ЗК України. Відносини у сфері встановлення і справляння плати за землю регулюються ЗК України, Законами України «Про плату за землю», «Про оренду землі», Порядком нормативної грошової оцінки земель несільськогосподарського призначення, затвердженим Наказом Держкомзема України, Мінагрополітики України, Мінбудархітектури України, Держкомлісгоспу України, Держводгоспу України, УААН 27 січня 2006 р. № 19/16/22/11/17/12, Порядком нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів, затвердженим Наказом Держкомзема України, Мінагрополітики України, Мінбудархітектури України, УААН 27 січня 2006 р. № 18/15/21/11 та іншим.

Розглядаючи плату за землю як складову економічного стимулювання у сфері охорони земель, зауважимо, що плата за землю запроваджується як джерело формування коштів для фінансування заходів, спрямованих на охорону земель, в тому числі їх якісного стану. Крім цього, платність спонукає землевласників та землекористувачів до активних дій щодо забезпечення раціонального, екологічно безпечного використання земельних ресурсів.

Отже, економічне стимулювання у сфері охорони якісного стану земель варто розглядати як комплекс взаємозалежних заходів, які спрямовують свою дію на підвищення зацікавленості осіб, що використовують земельні ділянки та здійснюють заходи по охороні земель від негативного техногенного впливу.

Використані джерела:

1. *Земельное право Украины : [учеб. пособ. / под ред. А.А. Погребного, И.И. Каракаша]. – К. : Истина, 2002.*
2. *Земельное право : [учеб. для вузов / под ред. С.А. Боголюбова]. – М. : Изд. Группа НОРМА-ИНФРА, 1999.*
3. *Офіційний вісник України. – 2001. - № 19. – 24 травня. – (Нормативний документ Мінагрополітики України та Мінфінансів України. Порядок).*

Олексійко Ірина Вікторівна
студентка Хмельницького університету управління та права

ЗЕМЕЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ПІДСТАВИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Земельне правопорушення - це суспільно шкідлива дія чи бездіяльність, що суперечить нормам земельного права, за вчинення якої винна, деліктоздатна особа несе юридичну відповідальність.

Земельне правопорушення за змістом є порушенням норм земельного права, а за формою – порушенням приписів земельного законодавства. [3;435с]

З точки зору психологічних ознак земельне правопорушення завжди здійснюється під контролем волі і свідомості суб'єкта. До земельних правопорушень належать лише ті діяння, які є не тільки результатом прояву усвідомленої волі особи, але й обов'язково вчиняються за наявності вини особи. Дія може бути об'єктивно протиправною, але за відсутності вини її не можна віднести до земельних правопорушень.

Юридична ознака земельного правопорушення полягає в його протиправності. Воно суперечить правовим приписам щодо раціонального використання та охорони земельних ресурсів, перешкоджає реалізації земельної реформи, здійсненню прав і законних інтересів власників землі та землекористувачів, порушує встановлений державою порядок управління землями України як національним багатством

Земельні правопорушення, за вчинення яких настає юридична відповідальність, характеризуються такими специфічними ознаками .

По-перше, земельні правопорушення завжди пов'язані з землею (наприклад, розміщення, проектування, будівництво,введення в дію об'єктів, що негативно впливають на стан земель).

По-друге, такий зв'язок може виявлятися у різних формах. Це, наприклад, використання земель не за їх цільовим призначенням, псування та забруднення сільськогосподарських та інших земель, несвоєчасне повернення тимчасово займаних земель та н.

По-третє, до земельних правопорушень можна віднести лише ті, зв'язок з землею яких є безпосереднім.[2;236с]

Підсумовуючи, слід зазначити, що відповідальність за порушення земельного законодавства є міжгалузевим інститутом. Вона реалізується з використанням різних за характером заходів впливу на правопорушників. Специфіка їх застосування у кожному випадку залежить від характеру правопорушення та конкретних обставин.

Земельні правопорушення, як і усі інші, складаються з чотирьох елемент в: об'єкта, суб'єкта, об'єктивної сторони та суб'єктивної сторони. Відповідальність може наставати лише при наявності всіх чотирьох елемент в правопорушення. Відсутність хоча б одного з них виключає відповідальність.

Загальним об'єктом земельного правопорушення виступають суспільні земельні відносини та земельний лад, що встановлені та врегульовані земельним законодавством. Безпосереднім об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у сфер використання та охорони земель,а також права та законні інтереси власників, користувач в, орендарів землі, а також інтереси українського народу. [5;371с]

Об'єктивна сторона земельного правопорушення - це конкретне діяння порушника, що посягнув на земельні інтереси учасник в земельних відносин (шляхом активних дій, наприклад, знищення межових знаків, самовільне захоплення ділянки; в результаті бездіяльності, наприклад, невиконання заходів щодо охорони земель).

Самостійним елементом земельного правопорушення суб'єкт, тобто конкретні фізичні та юридичні особи - власники землі, як допустили порушення законодавства. Суб'єктами такої відповідальності виступають також посадові особи або керівні працівники підприємств, організацій, установ, як також являються власниками чи користувачами землі.

Необхідна ознака суб'єкта - його деліктоздатність, тобто можливість особи відповідати за свої діяння.

Суб'єктивна сторона земельного правопорушення - це психічне ставлення щодо вчиненого діяння та його шкідливих наслідків, тобто як порушник відноситься до скоєного діяння: скоює його умисно чи по необережності, недбалості.

При притягненні винних до юридичної відповідальності, за земельні правопорушення необхідно дотримуватися встановлених законодавством підстав та умов відповідальності.[4;323с.]

Підставою юридичної відповідальності у вузькому розумінні є склад правопорушення, тобто наявність усіх елементів, які становлять акт правопорушення. Вони виступають у нерозривній єдності як єдине ціле. Це фактична підстава відповідальності. Її сутність зводиться до протиправного діяння (дії чи бездіяльності). В ній мають бути наявні всі елементи правопорушення.

Юридичною підставою відповідальності у зазначеній сфері виступають відповідні нормативні приписи. Саме вони чітко фіксують елементи складу правопорушення і містять його юридичні ознаки. Крім того, необхідним є правозтосовний акт, в якому дається не лише об'єктивна всебічна оцінка обставин та особи, що вчинила земельне правопорушення, а й міститься юридична кваліфікація діяння та мотивоване юридичне рішення. Цей акт конкретизує загальні приписи охоронюваної норми права та визначає вид і міру юридичної відповідальності.

Отже, необхідною підставою для застосування заходів примусового впливу та притягнення особи до юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства є вчинення нею земельного правопорушення.

Умови відповідальності також установлені законодавством. Ці умови дають можливість притягати суб'єкта до відповідальності, а відсутність хоча б однієї з них робить таке неможливим. Такими умовами є : протиправна поведінка суб'єкта, наявність шкоди, наявність прямого причинного зв'язку між шкодою і діянням, вина порушника.

Суб'єкт правопорушення несе відповідальність лише в тому випадку, якщо його поведінка, діяння являються протиправними, тобто якщо він порушує закон, правові норми. Якщо діяння не являється таким, суб'єкт не може бути притягнутий до відповідальності.

Шкода спричинена земельним правопорушенням може бути майновою або моральною, майновий збиток виникає при порушенні законних майнових інтересів власника, володаря, користувача чи орендатора (наприклад, забруднення землі, зниження врожайності на цілий ряд років).

Моральна шкода не спричиняє майнового збитку, але наносить шкоду морального чи фізичного характеру (наприклад, трудової дисципліни, установленому порядку, колективу, особи).

Причинний зв'язок між правопорушенням і шкодою підтверджує, що шкода виникає якраз з цієї причини, а не з якоїсь іншої.

Вина правопорушника обов'язкова умова притягнення його до відповідальності. Вина може бути умисною або необережною, неумисною, недбалою. В залежності від цього встановлюються різні види покарання. Вказані вимоги, підстави та умови є обов'язковими для всіх форм власності.

Земельні правопорушення тягнуть за собою юридичну відповідальність винних суб'єктів. Згідно з ч. 1ст. 211 ЗК України громадяни та юридичні особи несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законодавства за вчинені земельні правопорушення.[1;105с.] Можливість застосування до осіб, винних у вчиненні земельних правопорушень, дисциплінарної відповідальності зазначеною статтею прямо не передбачена. Але з цього не випливає, що притягнення порушників земельного законодавства до такої відповідальності взагалі виключається.

Виділення земельно-правової відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності у правовій доктрин залишається спірним питанням.

У ст.211 ЗК закріплено перелік видів порушень земельного законодавства.

До спеціальної земельно-правової відповідальності відносять примусове припинення права користування земельною ділянкою, обов'язок знести власником земельної ділянки чи землекористувачем самовільно зведений об'єкт чи повернути самовільно зайняту земельну ділянку та н. Саме ж поняття земельно-правової відповідальності пропонують визначити як "застосування державно-правових санкцій, що безпосередньо передбачені земельним законодавством, до правопорушника, у результат чого останній зазнає негативних наслідків земельно-правового характеру"

Заходи впливу на правопорушників, які самовільно зайняли земельну ділянку чи вчинили інше порушення, дійсно передбачені земельним законодавством. Але за своєю сутністю вони є специфічними санкціями, які в адміністративному порядку застосовуються судовими та іншими органами. Ці санкції можуть стосуватися як носіїв земельних прав, так і інших осіб - правопорушників.

Нема сумніву, що для подолання проблеми збільшення кількості земельних правопорушень та організації дієвих заходів щодо застосування юридичної відповідальності, необхідним є комплексний підхід у вирішенні даного питання. Важливим не тільки правильне використання інструменту покарання за земельні правопорушення, а й активне застосування засобів запобігання.

***Використані джерела*:**

1. Земельний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. Станом на 25 серпня 2010 р.:(офіц..тексту).-К.:Паливода А.В., 2010. 116с.

2. Земельне право України: підручник/М.В.Шульга(кер.,авт.кол.), Г.В.Анісімова, Н.О.Багай, А.П.Гетьман. За ред. М.В. Шульги.-К.: Юрінком Інтер, 2004.,368с.

3. Мірошниченко А.М. – Земельне право України: підручник.-К.:Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009.-712с.

4. Шеремет А.П.-Земельне право України: навч.пос.-К.:центр.навч.літ-ри,2005 – 632с.

5. Семчик В.І.-Земельне право України: підручник для студ.юр.спец.ВНЗ: К.:Вид.Дім «Ін Юре », 2008, 490с.

Олійник Олександр Васильович

студент5 курсу юридичного факультету

Хмельницького університету управління та права

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОРЕНДИ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ

Оренда землі в Україні є відносно новим, але вже достатньо розвинутим правовим інститутом у земельному праві. У земельно-правових актах 30-х рр. XX ст. орендне використання землі було заборонено на сільськогосподарських землях, а з набранням чинності Земельного кодексу 1970 р. це положення було поширено на всі землі. Однак перебудова економічних відносин, яка почалася ще в радянський період, і особливо здійснення аграрно-земельної реформи в Україні, відновили орендне землекористування і надали йому нового правового змісту. Відповідно до ч. 1 ст. 93 Земельного кодексу України (далі – ЗК України), право оренди земельної ділянки – це засноване на договорі строкове платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для провадження підприємницької та іншої діяльності [5]. У цьому законодавчому визначенні наведені найважливіші складові оренди землі: виділення ділянки як об’єкта оренди, договірні підстави виникнення розгляданого права, визначення строку дії оренди, її платний характер, належність орендареві правомочностей лише володіння і користування, надання земельної ділянки для певних визначених видів діяльності. Більш детально відносини, пов'язані з орендою земельних ділянок, регулюються законом, що прямо передбачено ч. 8 ст. 93 ЗК України. Таким законом є Закон України “Про оренду землі” [8].

Поняття “оренда землі” можна розглядати у двох розуміннях: як право та як правовідношення.

У першому розумінні оренда землі (право оренди землі) – засноване на договорі строкове, платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для здійснення підприємницької та іншої діяльності.

Із легального поняття оренди землі випливає чотири істотних умови відповідного договору: 1) об'єкт (земельна ділянка); 2) строк; 3) плата за користування; 4) спосіб використання. Проте насправді ст. 15 Закону України "Про оренду землі" встановлює значно ширший перелік істотних умов.

У значенні правовідношення оренда землі є правовідносинами, що складаються у зв'язку із використанням земельної ділянки на титулі права оренди.

Поняття договору оренди земельної ділянки як правочину сформульовано законодавчо: “договір оренди землі – це договір, за яким орендодавець зобов'язаний за плату передати орендареві земельну ділянку у володіння і користування на певний строк, а орендар зобов'язаний використовувати земельну ділянку відповідно до умов договору та вимог земельного законодавства” (ст. 13 Закону України “Про оренду землі”).

Договір оренди землі слід розглядати як угоду, за якою орендодавець передає орендарю земельні ділянки у тимчасове користування на умовах оренди для задоволення потреб орендаря, а останній зобов'язується використовувати орендовані земельні ділянки за цільовим призначенням з дотриманням екологічних нормативів і своєчасно вносити орендну плату.

За юридичною природою договір оренди землі є різновидом договору майнового найму. Необхідно пам'ятати, що до регулювання земельно-орендних відносин цивільне законодавство застосовується субсидіарно (ст. 9 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [10], а господарське – взагалі не застосовується (ст. 4 Господарського кодексу України (далі - ГК України) [3], хоча в ГК України є і ст. 290, яка закріплює протилежну ідею).

Форма договору є письмовою. Правило ч. 2 ст. 290 ГК України про необхідність нотаріального посвідчення договору, на наш погляд, застосовуватися не може, оскільки ГК України прийнятий раніше від Закону України “Про оренду землі” в останній редакції, крім того, ч. 1 ст. 4 ГК України передбачає, що він не регулює земельні відносини. Але якщо в договорі оренди землі передбачено оренду будівель та інших капітальних споруд строком на три роки та більше - договір підлягає нотаріальному посвідченню.

Закон України “Про податок з доходів фізичних осіб” від 22.05.2003 р. передбачає, що договори оренди нерухомого майна підлягають нотаріальному посвідченню [9]. На наш погляд, положення Закону України “Про податок з доходів фізичних осіб” від 22.05.2003 р. до визначення форми договорів оренди землі застосовуватися не можуть, оскільки Закон України “Про оренду землі” скасував вимогу обов'язкового нотаріального посвідчення договорів оренди землі.

На виконання ч. 2 ст. 14 Закону України “Про оренду землі” Кабінет Міністрів України Постановою від 03.03.2004 р. № 220 затвердив Типовий договір оренди землі [7]. Щоправда, ст. 14 Закону України Про оренду землі передбачалося затвердження типової форми договору. Аналіз типового договору свідчить про те, що за змістом документ є не типовим договором, а все таки типовою формою договору (набором реквізитів без визначення змісту відповідних умов). Виходячи з цього, вважаємо, що саме по собі недотримання послідовності реквізитів або способу їх заповнення не впливає на дійсність договору оренди земельної ділянки. Разом з тим типовий договір здатний істотно полегшити складення договору оренди землі, зважаючи на численність його умов.

Частина 1 ст. 15 Закону України “Про оренду землі” визначає істотні умови договору оренди земельної ділянки. До договору можуть бути включені за згодою сторін також інші умови. Щоправда, за одним з існуючих підходів, відсутність істотної умови є підставою для визнання його “неукладеним”. З висловленою позицією погодитись не можемо. Їй суперечать положення не лише земельного (згадана ст. 15 Закону України “Про оренду землі”), а й цивільного законодавства (ст. 219, 220 ЦК України, що встановлює нікчемність, а

не неукладеність договорів, укладених без додержання нотаріальної форми). Крім того, визнання договору неукладеним не визнається способом захисту цивільних прав (ч. 2 ст. 16 ЦК України), на що вказував в окремих рішеннях Верховного Суду України. З теоретичної точки зору, волевиявлення сторін у неналежній формі все одно підпадатиме під визначення правочину (ст. 202 ЦК України). Отже, за відсутності хоча б однієї із істотних умов договір можна визнавати недійсним.

Деякі проблеми можна також знайти при дослідженні об'єкта оренди. У тексті договору місце розташування земельної ділянки зазвичай характеризується лише загально. Визначенню об'єкта оренди слугують план (схема) земельної ділянки, кадастровий план земельної ділянки з відображенням обмежень (обтяжень) у її використанні та встановлених земельних сервітутів, акт визначення меж земельної ділянки в натурі (на місцевості), акт приймання-передачі об'єкта оренди, у необхідних випадках (при необхідності зміни меж або цільового призначення земельної ділянки - ст. 16 Закону України "Про оренду землі"), проект відведення земельної ділянки. Ці документи є невід'ємною складовою договору оренди (ч. 4 ст. 15 Закону "Про оренду землі").

У Законі України "Про оренду землі" закладена серйозна внутрішня суперечність. З одного боку, ст. 15 вимагає, щоб невід'ємною складовою договору оренди земельної ділянки був акт приймання-передачі об'єкта оренди; з іншого боку, оскільки договір оренди набуває чинності лише після його державної реєстрації (ст. 18 Закону), передача об'єкта оренди можлива також після цієї дати.

Проблемним на сьогодні є питання щодо можливості виділення часток у праві оренди земельної ділянки. Подібна практика в Україні існує.

Вважаємо, що земельна ділянка може бути орендована одночасно кількома особами. Чинний ЗК України та Закон України "Про оренду землі" безпосередньо не регламентують права спільного користування земельними ділянками, проте на можливість спільного користування земельною ділянкою вказує ч. 4 ст. 120 ЗК України. Оскільки відносини щодо здійснення спільного права землекористування безпосередньо ЗК України не врегульовані, видається можливим звернутися до норм ЦК України, який допускає зобов'язання за участю кількох кредиторів та боржників (ч. 2 ст. 510).

Договір укладатиметься з кількома орендарями, що будуть одночасно боржниками і кредиторами за договором. Кожен із них матиме ідеальну частку (1/2, 1/4 тощо) у спільному праві оренди, і нестиме відповідну частку обов'язків.

Положення договору оренди земельної ділянки у випадку оренди земельної ділянки кількома особами доцільно формулювати з урахуванням такого: 1) як орендарів зазначати всіх осіб, які отримують земельну ділянку в оренду, із зазначенням частки кожного у праві оренди; 2) як об'єкт оренди зазначати цілу земельну ділянку без вказівки на будь-які частки; 3) при визначенні прав та обов'язків орендарів чітко визначати, які права та обов'язки здійснюються орендарями спільно (солідарно), а які – роздільно (в окремих частках). Орендарі можуть визначити між собою порядок використання орендованої земельної ділянки.

Крім того, у ролі однієї з осіб, що отримують земельну ділянку у користування на умовах оренди, може виступати сам власник земельної ділянки. Така ситуація можлива, наприклад, у випадку, коли на земельній ділянці, що належить одній особі, знаходиться житловий будинок, 1/2 частка у власності на який належить власнику земельної ділянки, а 1/2 – іншій особі. Інший приклад – розміщення у багатоквартирному житловому будинку нежитлового приміщення (магазин, офіс тощо), власник якого бажає отримати частку у праві користування земельною ділянкою.

У подібних випадках видається можливим укласти договір часткової оренди лише з одним орендарем, з тим лише, щоб частка у праві оренди, що не надається орендарю, залишалася за власником. На наш погляд, така конструкція закону не суперечитиме.

Аналізуючи наведене вище, можна зробити висновок, що сучасна законодавча база з орендного землекористування є недосконалою, що, у свою чергу, спричинює невизначеність і труднощі при прийнятті рішень. Відносини з орендного землекористування на сьогодні є дуже актуальними, а тому існування будь-яких суперечностей та невизначених положень

призведе до проблем з неоднозначним тлумаченням цих норм. Таким чином, проблемних і спірних питань має бути якомога менше, тому наше завдання та завдання законодавчого органу полягає в тому, щоб звести їх до мінімуму.

Використані джерела:

1. Андрейцев В.І. Конституційно-правовий механізм гарантування права власності на землю / В.І. Андейцев // Вісн. Київ. нац. ун-ту: Юрид науки. – 2003. - № 52. – С. 7-11.

2. Андрейцев В.І. Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії / В. І. Андрейцев //. – К..: Знання, 2005. – 445 с.

3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – С. 144..

4. Гуревський В.К. Гарантії прав на землю / В.К. Гуревський // Актуальні проблеми держави та права. – 2002. – Вип.. 15. – С.68-72.

5. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – С. 27.

6. Мірошниченко А.М. Земельне право України : навч. посіб. / А.М. Мірошниченко //. – К..: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2007. – 432 с.

7. Про затвердження Типового договору оренди землі: Постанова Кабінету міністрів України від 3 березня 2004 року (із змінами та доповненнями) // Офіційний вісник України. – 2004. – № 9. – С. 30.

8. Про оренду землі: Закон України від 6 жовтня 1998 року (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 46. – С. 280.

9. Про податок з доходів фізичних осіб: Закон України від 22 травня 2003 року (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 37. – С. 308.

10. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – С. 356.

11. Шульга М.В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях / М.В. Шульга //. — Х.: Фирма"Консум",1998. – С. 185 -186.

Ониськів Олеся Михайлівна

здобувач Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

ПРАВОВІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЛЯМИ СМУГ ВІДВЕДЕННЯ ЗАЛІЗНИЦЬ.

Специфіка земель смуг відведення залізниць, їх складу, цільового призначення, а також особливість суб'єктів, яким надаються земельні ділянки для влаштування смуг відведення залізниць, знайшла своє відображення в законодавчому закріпленні порядку управління даними землями, визначенні органів виконавчої влади, що здійснюють управління землями смуг відведення залізниць та їх повноважень. Одержання суб'єктами природних монополій значних управлінських преференцій у процесі реформування залізничного транспорту вимагає створення дієвої системи державного управління і контролю [1, С. 174].

Державне управління в галузі охорони та використання земель є важливою складовою державного управління в галузі раціонального використання та охорони довкілля. Оскільки землі смуг відведення залізниць є територіально-просторовим базисом для розміщення об'єктів транспортної інфраструктури, державне управління враховує як екологічне значення земельних ресурсів, так і їх соціально-економічну функцію. Під державним управлінням у сфері використання та охорони земель В.І. Семчик розуміє організаційно-правову діяльність уповноважених органів влади із забезпечення раціонального використання земель власниками та

користувачами земельних ділянок, а також іншими суб'єктами земельних правовідносин відповідно до вимог земельного законодавства України [2, С. 287].

Відповідно до ч. 1 ст. 23 Закону України «Про транспорт», до земель залізничного транспорту належать землі, надані в користування підприємствам і організаціям залізничного транспорту відповідно до чинного законодавства України [3]. До складу цих земель, згідно ст. 68 Земельного кодексу України, входять землі, які є смугою відведення залізниць, а саме землі, надані під залізничне полотно та його облаштування, станції з усіма будівлями і спорудами енергетичного, локомотивного, вагонного, колійного, вантажного і пасажирського господарства, сигналізації та зв'язку, водопостачання, каналізації; під захисними та укріплювальними насадженнями, службовими, культурно-побутовими будівлями та іншими спорудами, необхідними для забезпечення роботи залізничного транспорту [4].

Управління в галузі використання та охорони земель смуг відведення залізниць полягає в регулюванні земельних відносин відповідно до норм земельного законодавства і законодавства про залізничний транспорт. Державне управління землями смуг відведення залізниць є діяльністю органів державної влади, спрямованою на створення умов для раціонального використання земель смуг відведення залізниць з метою практичного здійснення статутних цілей і завдань підприємствами залізничного транспорту та охорони земель смуг відведення залізниць від шкідливого впливу діяльності залізничного транспорту, відтворення та покращення стану земельних ресурсів.

Управління землями смуг відведення залізниць здійснюється з метою забезпечення конституційного права всіх громадян на сприятливе для життя та здоров'я навколишнє природне середовище. Ми погоджуємось з думкою В.В. Попова, що в процесі користування земельними ділянками підприємства залізничного транспорту повинні вживати заходів щодо запобігання екологічно шкідливої діяльності, сприяти оздоровленню навколишнього природного середовища, створювати можливості для проживання населення в умовах сприятливого для життя та здоров'я довкілля, державного контролю за забрудненням навколишнього природного середовища підприємствами залізничного транспорту, залучення до відповідальності осіб, винних у порушенні вимог законодавства про залізничний транспорт [5, С. 182].

На підставі вищезазначеного, пропонуємо розглядати державне управління землями смуг відведення залізниць як діяльність органів державної влади, спрямовану на створення умов для раціонального використання земель смуг відведення залізниць з метою практичного здійснення статутних цілей і завдань підприємствами залізничного транспорту та охорони земель смуг відведення залізниць від шкідливого впливу діяльності залізничного транспорту, відтворення та покращення стану земельних ресурсів.

Використані джерела:

1. Задоя В.О., Шмаль А.Г. До питання правового регулювання суб'єктів природних монополій на залізничному транспорті в нових умовах господарювання / В.О. Задоя, А.Г. Шмаль: Материалы Второй Международной научно-практической конференции // Проблемы экономики и управления на железнодорожном транспорте. – К.: КУЭТТ, 2007. – Т. 1. – С. 173-175.

2. Земельне право України: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / В.І. Семчик, П.Ф. Кулинич, М.В. Шульга. – К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2008. – 600 с.

3. Про транспорт: Закон України від 10 листопада 1994 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 51. – Ст. 446.

4. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст. 27.

5. Попов В.В. Управление земельными ресурсами на федеральном железнодорожном транспорте / В.В. Попов // Актуальные проблемы правопорядка. – Вып 2. – Московский государственный университет путей сообщения. – 2000. – С. 177-188

Панасюк Вікторія Ярославівна
студентка 5 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗОПЛАТНОГО НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ

Здійснення земельної реформи, яка започаткована постановою Верховної Ради України «Про земельну реформу» від 18 грудня 1990 року, пов'язане з проведенням комплексу заходів (економічних, соціальних, правових, екологічних та ін.), спрямованих на становлення нових за змістом і характером суспільних відносин, які формуються у сфері власності та використання земель. [3]

В основу земельної реформи було покладено денаціоналізацію землі, яка здійснюється шляхом її роздержавлення та приватизації. Роздержавлення та приватизація як самостійні правові категорії вперше використані законодавцем у Концепції роздержавлення і приватизації підприємств, землі і житлового фонду, затвердженій Постановою Верховної Ради України від 31 жовтня 1991 р. Згідно з цією Концепцією роздержавлення та приватизація стосується майна підприємств, землі та житлового фонду, які виступають об'єктами державної власності. Головна мета роздержавлення та приватизації зазначених об'єктів полягає у створенні багатоукладної соціально орієнтованої ринкової економіки. [2]

Серед об'єктів роздержавлення і приватизації самостійне місце займають земельні ділянки. Їх приватизація здійснюється з врахуванням особливостей, притаманних цьому об'єкту природи.

Приватизація земель як важлива складова формування засад ринкової економіки в Україні спрямована на розширення сфери застосування інституту приватної власності на землю. Вона виступає одним з головних чинників започаткування та розширення приватного сектора в усіх галузях економіки держави.

Ні в законодавстві, ні у правовій доктрині немає єдиного визначення поняття «приватизація». Загалом розрізняють широке та вузьке розуміння приватизації земель. Так широке розуміння передбачає розгляд приватизації як відчуження майна, що перебуває у державній (комунальній) власності, на користь фізичних та юридичних осіб. Саме таке визначення закріплене у ст. 1 ЗУ «Про приватизацію державного майна», який відносить до об'єктів приватизації земельні ділянки, на яких розташовані об'єкти, які підлягають приватизації (ч. 1 ст. 5).

У вузькому розумінні приватизація розглядається як безоплатне, одноразове (в межах встановлених норм) відчуження земельних ділянок державної та комунальної власності виключно громадянам.[6]

В теорії земельного права України прийнято виділяти різні моделі приватизації земельних ділянок. В. І. Андрєйцев розрізняє такі моделі приватизації:

1. повна модель (процедура) – приватизація земельних ділянок із земель запасу;
2. спрощена модель (процедура) – приватизація земельних ділянок, що були раніше надані в користування особам, що бажають їх приватизувати (заявникам);
3. ускладнена модель (процедура) – приватизація земельних ділянок, що перебувають у власності або користуванні інших осіб (не заявника);
4. приватизація земельних ділянок колективами громадян;
5. приватизація земельних ділянок для ведення фермерського господарства. [5]

Безоплатна передача земельної ділянки у власність громадян є шляхом реалізації конституційного права громадян на землю та являє собою доступний та ефективний шлях набуття громадянами права власності на земельні ділянки з метою реалізації прав та інтересів, задоволення власних потреб.

Однак процедура реалізації даного права громадян є досить складною та тривалою в часі, оскільки приватизація є багатоетапним процесом, у якому взаємодіють різні органи як державної влади, так і місцевого самоврядування. Приватизація може бути заблокована цими органами на будь-якому етапі і заявник практично позбавлений ефективних правових засобів

захисту свого права на приватизацію земельної ділянки, проголошеного законом. Через численність стадій процедури будь-яке оскарження дій чи бездіяльності лише призводить до подальшого затягування та ускладнення процедури. [6]

Очевидною також є соціальна несправедливість встановлення норм безоплатної передачі земельних ділянок у власність громадян, оскільки вартість земельних ділянок в різних населених пунктах відрізняється у сотні разів.

Отже, чинне земельне законодавство у сфері приватизації є недостатньо досконалим, містить багато проблем щодо розуміння та здійснення приписів певних норм, а тому потребує подальшого реформування для забезпечення реальної можливості кожному громадянину реалізувати своє право на землю та соціальної справедливості.

Використані джерела:

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 211-212, 15.11.01.

2. Концепції роздержавлення і приватизації підприємств, землі і житлового фонду, затверджена Постановою Верховної Ради України від 31.10.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 53. – Ст. 795

3. Про земельну реформу: Постанова Верховної Ради України від 18.12.1990 р. // ВВРУ. – 1991. - № 10. – Ст. 100

4. Про приватизацію земельних ділянок: Декрет Кабінету Міністрів України від 26.12.1992 р. // ВВРУ. – 1993. - № 10. – Ст. 79

5. Андрєйцев В. І. Земельне право і законодавство суверенної України: актуальні проблеми практичної теорії / В. І. Андрєйцев – К.: Знання. – 2005. – 445 с.

6. Земельне право України: підручник / Мірошниченко А. М. – К.: Правова єдність. – 2009. – 712 с.

Посохова Майя Михайлівна

аспірантка інституту держави і права ім. В. М. Корецького

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОЦЕДУРИ ЗМІНИ ЦІЛЬОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК.

Землі України можуть використовуватися лише відповідно до їх цільового призначення. Земельним кодексом України встановлення та зміна цільового призначення земель віднесена до компетенції органів державної влади та органів місцевого самоврядування.[1,20] Частиною 3 ст. 20 Земельного кодексу України встановлено, що зміна цільового призначення земель, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб здійснюється за ініціативою власників земельних ділянок у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України. На виконання цієї норми було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку зміни цільового призначення земель, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб» від 11.04.2002 р. № 502.[2] Цей підзаконний нормативно-правовий акт на жаль має ряд суттєвих недоліків і неодноразово піддавався критиці. Д. Ковальський висловлював ряд пропозицій стосовно вдосконалення процедури зміни цільового призначення земельних ділянок, таких як визначення змісту заяви власників земельних ділянок про зміну цільового призначення земель, визначення термінів розгляду заяв відповідними органами державної влади або органами місцевого самоврядування, а також встановлення строків для прийняття рішень органами державної влади та місцевого самоврядування на всіх етапах проходження процедури зміни цільового призначення земель, визначення змісту рішення про зміну цільового призначення земельної ділянки або про відмову в зміні цільового призначення, визначення причин відмови у зміні цільового призначення земельної ділянки, або її частини, встановлення порядку внесення

змін у зв'язку з прийняттям рішення про зміну цільового призначення земельної ділянки (її частини) до документів державного земельного кадастру та ін.[3,40]

Процедура зміни цільового призначення земель та земельних ділянок та переведення їх з однієї категорії до іншої в Російській Федерації визначена на рівні закону, а не підзаконного акту, як в Україні і зі значно вищим рівнем юридичної техніки.[4] При порівнянні цих двох нормативних актів недоліки процедури, що передбачені українським порядком, особливо помітні. Перш за все, це невизначеність підстав для ініціювання власником такої зміни. Крім того, не визначені чіткі строки розгляду заяв власників відповідними органами, а в переліку документів, необхідних для подання для розгляду органам державної влади та місцевого самоврядування невизначена роль такого необхідного документу, як обґрунтування необхідності зміни цільового призначення. На думку авторів науково-практичного коментара до ЗК України Мірошниченко А.М. та Марусенко Р.І. таке обґрунтування може подаватися в довільній формі, оскільки інше не передбачено законом, однак на практиці часто вимагається більш ускладнені форми в вигляді містобудівного обґрунтування, проекту будівництва та ін. в залежності від суб'єктивного тлумачення даної норми місцевими органами влади та самоврядування. [5,96]

Недоліком української системи також можна вважати невизначеність вичерпного переліку підстав для відмови у розгляді заяви та підстав для відмови у зміні цільового призначення земельної ділянки. Згідно п. 13 Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку зміни цільового призначення земель, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб» від 11.04.2002 р. № 502 у разі прийняття рішення про відмову у зміні цільового призначення земельної ділянки сільська, селищна, міська рада або відповідний орган виконавчої влади протягом 15 днів письмово повідомляє про це її власника з обґрунтуванням причини відмови. Однак вичерпного переліку законодавчо закріплених причин відмови не встановлено, що дозволяє органам, правомочним приймати рішення про зміну цільового призначення земельних ділянок визначати такі причини на власний розсуд.

Заявник звичайно може оскаржити відмову до суду і отримати відповідне рішення, але потребує додаткових часу та фінансів та призводить до зайвої завантаженості судів тими справами, які могли б не виникнути взагалі, якби в законодавстві було чітко визначено вичерпним переліком підстави для відмови.

Складна багатоступенева процедура при якій весь тягар погоджень та перепогоджень проекту відведення земельної ділянки з органами земельних ресурсів, санітарно-епідеміологічним, архітектури, охорони культурної спадщини, природоохоронним органом, проведення екологічної екпертизи несе на собі заявник також не сприяє дотриманню законності в цій сфері і призводить до численних порушень законодавства.

На наше переконання право змінити цільове призначення земельної ділянки є безумовно прерогатива власника, вираження його права розпорядження земельною ділянкою. Тому відмова в реалізації даного права можлива лише в передбачених законом випадках, а не з підстав, наприклад, недоцільності. Тому необхідно законодавчо чітко встановити вичерпним переліком необхідні реквізити заяви (клопотання) про зміну цільового призначення земельної ділянки, а також необхідних документів, що до неї додаються. Визначити перелік підстав для відмови в прийнятті такої заяви, при чому виключно з формальних причин, таких як неналежне оформлення заяви, неподання всіх необхідних документів, подання заяви особою, що не має права ініціювати зміну цільового призначення земельної ділянки, тощо. Спростити та скоротити процедуру зміни цільового призначення земельної ділянки, усунувши необхідність отримувати в одному і тому ж органі дозвіл спочатку на згоду та підготовку проекту відведення(або взагалі перепогодження, якщо межі земельної ділянки не змінюються), а потім вже рішення про зміну цільового призначення земельної ділянки. При цьому дозволи на зміну цільового призначення земельної ділянки органами земельних ресурсів, санітарно-епідеміологічним органом, органом архітектури, охорони культурної спадщини, природоохоронним органом повинні додаватися до заяви власника, а проект відведення (перепогодження) земельної ділянки складається лише після отримання рішення відповідного органу про зміну цільового

призначення. Також необхідно визначити точний перелік підстав для відмови в зміні цільового призначення і не допускати його розширенного тлумачення.

Використані джерела:

1. Земельний кодекс України// Відомості Верховної Ради .- 2002.- №3.- ст.27

2. Постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку зміни цільового призначення земель, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб» від 11.04.2002 р. № 502.// Офіційний вісник України.- 2002.- №15.-ст. 818.

3. Ковальський Д. Проблемні питання порядку зміни цільового призначення земель, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб. // Юридична Україна . – 2003. - №9. – с. 36-40.

4. Федеральный закон «О переводе земель или земельных участков из одной категории в другую» от 21.12.2004г. № 172-ФЗ //http:www.consultant.ru/online/base/?reg=doc;base=law;n=95432

5. Мірошниченко А. М. , Марусенко Р. І. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України.- К.:- «Правова єдність».- 2009.- 496с.

Проскура Ганна Миколаївна
студентка магістратури юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВОДНО-БОЛОТНІ УГІДДЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Забезпечення принципів сталого розвитку, екосистемності та комплексності у процесі використання природних ресурсів, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки покладено в основу правового регулювання охорони та використання водно-болотних угідь (далі – ВБУ) в Україні на сучасному етапі. У контексті цієї проблематики пропонуємо дослідити специфіку правового режиму ВБУ як комплексного та диференційованого об'єкта правового регулювання.

Особливий статус ВБУ ґрунтується на визнанні суттєвих екологічних функцій боліт як регуляторів водного режиму, а також як місць оселення різноманітної фауни, зростання характерних видів флори. ВБУ є ресурсом великого економічного, культурного, наукового і рекреаційного значення [1, 583]. Кожне ВБУ є певною екологічною системою, яку, для подальшого збереження, необхідно розглядати у взаємозв'язку з навколишнім середовищем. Водночас, з урахуванням комплексних підходів до біологічний та екологічний взаємозв'язок між собою землі, водойм, торф'яників, деревних і чагарникових насаджень, рослин недеревного походження, мікроорганізмів, диких тварин, а також специфіки інших природничих характеристик ВБУ, на наш погляд, не менш важливим є формування окремого, диференційованого напряму правового регулювання відносин з охорони та використання ВБУ.

Впродовж останніх століть велося масове осушення боліт. У середині минулого століття було осушено більше 50 % заплавних земель уздовж української частини річки Дунай. Лише в останні десятиліття почало з'являтись розуміння цінності ВБУ як об'єктів наукових досліджень, почали з'являтися проекти із впровадження екологічно сталого управління і відновлення ВБУ [2].

На даний час самостійного масиву норм, які б визначали правовий режим ВБУ, у законодавстві України немає. Під спеціальне регулювання підпадають відносини з охорони та використання ВБУ міжнародного значення, які відповідно до Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів (Рамсар, 02.02.1971 р., ратиф. Законом України від 29.10.1996 р.) визначені як райони маршів, боліт, драговин, торфовищ або водойм – природних або штучних, постійних або тимчасових, стоячих або проточних, прісних, солонкуватих або

солоних, включаючи морські акваторії, глибина яких під час відпливу не перевищує шість метрів (ст. 1).

Питання охорони, використання та відтворення ВБУ регулюються Водним, Лісовим, Земельним Кодексами України (далі – ВКУ, ЛКУ та ЗКУ відповідно) законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про природно-заповідний фонд України», «Про екологічну мережу України» та іншими нормативно-правовими актами.

Законодавчо передбачається віднесення ВБУ до земель різних правових категорій – водного фонду, лісогосподарського призначення, природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, а ймовірно – і до земель оздоровчого або рекреаційного призначення. Не завжди існують чіткі вказівки щодо включення ВБУ до тієї чи іншої категорії земель, у зв'язку з чим виникає конфлікт правових режимів земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, з одного боку, та вказаних вище категорій земель – з іншого.

Значна частина ВБУ розташована на землях, віднесених ст. 46 ЗКУ до категорії земель іншого природоохоронного призначення. Це, в першу чергу, землі, зарезервовані з метою наступного заповідання. Порядок використання земель іншого природоохоронного призначення, крім того, встановлюється законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» [1,583].

Ст. 58 ЗКУ і ст. 4 ВКУ визначають, що болота можна віднести до земель водного фонду. До складу земель лісового фонду можуть входити і земельні ділянки ВБУ, які хоча й не зайняті лісовою рослинністю та не призначені для її вирощування, однак використовуються для обслуговування та для задоволення різних потреб лісового господарства (ст. 55 ЗКУ). Заболочені землі можуть перебувати у складі земель сільськогосподарського призначення відповідно до ст. 22 ЗКУ. На наш погляд, це свідчить про відсутність диференційованого підходу до правового регулювання ВБУ.

У законодавстві виникають колізії і щодо правового режиму ВБУ, які знаходяться на землях різного функціонального призначення. Вважаємо за необхідне створення єдиної програми (концепції) використання, відтворення, охорони ВБУ. Доцільним, на наш погляд, є віднесення ВБУ місцевого, національного значення до природно-заповідного фонду (відповідно до ст.ст. 3 і 6 Закону України «Про природно-заповідний фонд України»), та виключення зі складу інших категорій як об'єктів, що мають особливу наукову цінність, з метою уникнення конфліктів правових режимів різних категорій земель). Цей спосіб правового регулювання ВБУ вважається найефективнішим, оскільки за законодавством України природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання (природні комплекси є найбільш захищеними в межах територій природно-заповідного фонду (ч. 2 Розділу І Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки) [3].

В основі процесу формування концепції збереження та сталого використання ВБУ повинна стати двоєдина ідея про те, що з одного боку, ВБУ є диференційованим об'єктом регулювання та управління, що потребує системного підходу з точки зору обліку, моніторингу, оцінки впливу на екосистему. З іншого боку, даний напрям природоохоронної справи не є автономним, а складає частину процесу створення законодавчої бази раціонального природокористування, що забезпечує сталий розвиток в інтересах теперішнього і майбутнього поколінь [4, 330].

Відповідно до положень перелічених вище законів в Україні здійснюється діяльність щодо створення в Україні екологічної мережі. До складу її ключових територій входять ВБУ міжнародного значення як самостійна категорія поряд з територіями та об'єктами природно-заповідного фонду (ст.ст. 5 і 16 Закону «Про екологічну мережу України»). Проте, існують колізії між Законами України «Про Загальнодержавну программу формування національної екологічної мережі України» та «Про екологічну мережу України», перший з яких відносить до ключових територій екомережі всі ВБУ, а другий – лише ВБУ міжнародного значення. Н.Р. Малишева зазначає, що найчастіше територіям, на яких розташовані ВБУ, які не

включені до «рамсарських», надається статус заказників різних типів, заповідних урочищ або пам'яток природи [5].

Таким чином, вбачаємо за доцільне доповнити Закони України «Про природно-заповідний фонд України» та «Про екологічну мережу України» статтями, які будуть визначати правовий режим ВБУ як особливих об'єктів природно-заповідного фонду та об'єктів у складі екологічної мережі України, а також встановлювати умови юридичної відповідальності за його порушення.

Використані джерела:

1.Екологічне право України. Акад. курс: Підручник / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – 720 с.

2.Дьяков О.А. Відновлення водно-болотних угідь на одамбованих територіях (на прикладі польдера, розташованого між р. Дунай і оз. Кугурлуй): автореф. дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.11; Одес. держ. екол. ун-т. – О., 2006. – 19 с.

3.Давиденко В.М. Водно-болотні угіддя України. // http://bibl.kma.mk.ua/.

4. Право довкілля (екологічне право) : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко,В. І. Федорович, М. Я. Ващишин; за ред. П. Д. Пилипенка – К.: Ін Юре, 2010. – 401 с.

5. Малишева Н.Р. Стан і перспективи правового регулювання режиму ВБУ національного та місцевого значення в Україні (Проект ЄС «Співпраця щодо довкілля Чорного моря»). – К., 2009 // http://www.ecbsea.org.

Рахнянська Тамара Олегівна
студентка магістратури юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНІ ОЗНАКИ ДОГОВОРІВ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Сьогодні прагненням екологічної політики держави є перехід від споживацького відношення до природних ресурсів та довкілля в цілому через екоцентричне розуміння балансу «природа – людина». Разом з тим, актуальним постає механізм реалізації останнього. Одним із способів його здійснення виступають належним чином нормативно врегульовані та логічно упорядковані заходи, які стосуються використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища й забезпечення екологічної безпеки громадян на імперативних договірних засадах.

Проблематиці договірних еколого-правових відносин присвячені наукові пошуки вітчизняних вчених та правників країн СНД, зокрема, це роботи Соколової А.К., Мороза Л.М., Бринчука М.М., Геталової М.О., Хаустова Д.В., Дубовик О.Л., Ойгензихта В.А., Андрейцева В.І., Краснової М.В., та ін.

Законодавче підґрунтя цих питань формують нормативно-правові акти, які на договірних засадах регулюють порядок використання природних ресурсів (Земельний кодекс України, Водний кодекс України, Закони України «Про оренду землі», «Про концесії», «Про угоди про розподіл продукції» і т.д.), охорони довкілля (Закони України «Про екологічний аудит», «Про меліорацію земель», «Про охорону земель», «Про об'єкти підвищеної небезпеки» тощо) та забезпечення екологічної безпеки (Закони України «Про екологічну експертизу», «Про страхування», «Про перевезення небезпечних вантажів» та ін.). Також сюди можна слід відносити і джерела міжнародного права, зокрема, Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату та Кіотський протокол до неї, які Україна ратифікувала відповідно 1996 р. та 2004 р. та впровадила ринкові (договірні) засади щодо продажу квот на викиди парникових газів.

Отже, метою дослідження є встановлення юридичних ознак договорів в екологічному праві, які дадуть змогу з'ясувати природу та поняття даного явища. Таким чином, можна виділити наступні особливості договірних засад в екологічному праві України:

1) публічно-правовий характер договорів. Це означає, що правове регулювання здійснюється на основі поєднання «договірних засад з владними важелями» [6], тобто одним із учасників договору обов'язково має бути державний орган, який використовує свою субординаційну компетенцію по відношенню до інших суб'єктів. Проте не можна повністю ототожнювати еколого-правові договори з публічно-правовими, оскільки вони є складовою останніх, тому публічно-правові договори не вичерпуються лише екологічними (наприклад, державний контракт, договір поставки продукції для пріоритетних державних потреб тощо);

2) імперативний характер еколого-правових договорів – наявність «цілої низки імперативних норм, які встановлюють принципи обов'язкової дозвільної системи щодо запровадження на договірних засадах багатьох напрямів господарювання» [4,102]. Проте не можна говорити про абсолютність імперативних начал таких договорів, їм притаманні і диспозитивні елементи, які, однак, діють за принципом «дозволено те, що прямо передбачено законом»;

3) нерівне становище сторін еколого-договірних правовідносин: однією стороною завжди виступає орган державної влади чи орган місцевого самоврядування (наприклад, ліцензійні відносини, дозвільні відносини з приводу використання водних, лісових ділянок та ін.), іншою – суб'єкти індивідуального та колективного природокористування (фізичні та юридичні особи);

4) об'єктом таких договорів виступають «нетипові договірні відношення» [4;103] з приводу використання природних ресурсів, охорони довкілля й забезпечення екобезпеки;

5) зміст зазначених правовідносин формують суб'єктивні юридичні права та суб'єктивні юридичні обов'язки суб'єктів, які виникають на основі права спеціального природокористування «на підставі спеціальних дозволів, зареєстрованих у встановленому порядку, за плату для здійснення виробничої та іншої діяльності, а у випадках, передбачених законодавством України, - на пільгових умовах» [1] (ч.3 ст.38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища);

6) платний характер як одна з ознак еколого-правових договорів проявляється у внесенні природокористувачем плати за використання природних ресурсів і компенсації шкоди за порушення порядку й умов еколого-правових договорів та екологічного законодавства в цілому. Мороз Л.Н. таку плату вбачає у тому, що природні ресурси повинні виступати об'єктами оподаткування, що проявляється у: «вартості майна, невключеного в господарську діяльність, природні ресурси, які не приносять рентних доходів; вартості робіт і послуг, які надаються органами державної влади» [5]. Чинне законодавство України об'єктом оподаткування визначає лише землю та сільськогосподарські угіддя (п.п.8, 19 ст. 14 Закону України «Про систему оподаткування) [2]. Щодо інших природних ресурсів, то їх використання не підлягає оподаткуванню. Відтак, це може сприяти зловживанню суб'єктами в ціновій політиці використання природних ресурсів (занижена або завищена плата за користування природними ресурсами). Тому в цій частині законодавство потребує відповідних новацій. Слід погодитися з думкою Краснової М.В., яка акцентує увагу на необхідності розглядати в основі економічної оцінки всіх природних ресурсів «природно-ресурсну ренту, яка може бути майновою (неподатковою) чи податковою у різноманітних формах (спеціальні збори, платежі, лісовий податок тощо)» [3,315];

7) юридична відповідальність в еколого-договірних правовідносинах може наступати за порушення умов даного договору, а також у зв'язку з порушенням норм екологічного законодавства (так звані деліктні зобов'язання). Правова регламентація такої відповідальності повинна здійснюватися нормами законодавства, що регулюють відповідні правовідносини, а також самим еколого-правовим договором як підставою виникнення, зміни чи припинення відносин у зазначеній сфері.

Таким чином, узагальнюючи вищевикладене, приходимо до висновку, що договором в екологічному праві можна розуміти правочин, який укладається між двома і більше сторонами правовідносин, обов'язковим учасником яких є суб'єкт владних повноважень, з

приводу використання природних ресурсів, охорони довкілля чи забезпечення екологічної безпеки, який грунтується на імперативно-диспозитивних засадах, що визначають суб'єктивні юридичні права та обов'язки сторін і спрямовані на досягнення певного екологічно-господарського результату.

Використані джерела:

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №41. – Ст.546. – Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 30. – Ст. 428.

2. Закон України «Про систему оподаткування» // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №39. – Ст.510. – Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 30. – Ст. 398.

3. Краснова М.В. Компенсація шкоди за екологічним законодавством України: (теоретико-правові аспекти) / М.В. Краснова; Київський національний ун-т ім. Т.Шевченка. – К.: ВПЦ «Київський ун-т», 2008. – 439 с.

4. М. Краснова. Розвиток наукових підходів щодо договорів в екологічному праві // Право України. – 2010. – № 8. – С.102 – 109.

5. Мороз Л.Н. Правовые проблемы платного природопользования: Автореф. дисс. докт. юрид. наук. – Минск, 1999.

6. Хаустов Д.В. Публично-правовые договоры как особый инструмент государственного регулирования природопользования: Автореф. дисс. канд. юрид. наук. – М., 2003.

Савельєва Олена Миколаївна
студент 5 курсу вечірнього факультету
Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

АГРОХОЛДИНГИ ЯК СУБ'ЄКТИ АГРАРНИХ ПРАВОВІДНОСИН

В наш час український аграрний сектор потребує якісного та ефективного правового забезпечення. У ході аграрної реформи стрімка лібералізація та демократизація управління призвели до втрати керованості аграрної сфери економіки. Проблема управління сільськогосподарським виробництвом в Україні на сьогодні далеко не вирішена. В ході приватизації усі господарські економічні зв'язки між сільськогосподарськими підприємствами розірвані. Більш того, в минулому партнери – переробні підприємства стали для сільськогосподарських товаровиробників монополістами в ціноутворенні на сільгосппродукцію.

Стає очевидним, що майбутній розвиток сільськогосподарських підприємств неможливий без державної підтримки та інтеграційного взаємозв'язку. Сільськогосподарські підприємства – учасники інтегрованих структур, як показує практика, отримують більш стабільні умови забезпечення ресурсами та гарантований збут виробленої продукції. Створення агрохолдингів дозволяє ліквідувати руйнівну конкуренцію, самостійно регулювати ціну на сільськогосподарську продукцію, об'єднати технічний досвід, економічно розподіляти продукцію, підвищити ефективність управління, контролювати поставки сировини. Саме це і визначає актуальність обраної теми дослідження.

Головною рисою, яка відрізняє холдингову компанію від інших суб'єктів господарювання, є можливість контролювати свої дочірні підприємства. Уперше в юридичній літературі цей принцип було сформульовано М.І. Кулагіним, який зазначав, що контролювати акціонерні компанії можна і не будучі взагалі власником її цінних паперів [1, 46]. Саме контроль є тим критерієм, що розподіляє між учасниками групи функції контролюючого та підконтрольного учасника [2, 65].

Визначення поняття «аграрні правовідносини» в сучасних наукових дослідженнях

конструюється за допомогою переліку складників аграрних правовідносин, їх особливостей та специфічних рис. Ознаками аграрних правовідносин є такі: а) це певний вид суспільних відносин, урегульований нормами права (як аграрного, так і суміжних з ним галузей); б) ці відносини становлять комплекс (єдиний, органічний); в) вони складаються із земельних, майнових, трудових, організаційно-управлінських (управлінських) та інших відносин; г) виникають у сфері сільськогосподарської і пов'язаної з нею діяльності; ґ) вони мають специфічний суб'єктний склад, що включає приватних осіб, юридичних осіб публічного права та суб'єктів владних повноважень [3, 31].

Відносини, які виникають в агрохолдингах мають корпоративний характер. Цивільний кодекс України не дає визначення ні корпоративних відносин, ні корпоративних прав, проте ч. 1 ст. 167 Господарського кодексу визначає права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, як корпоративні права, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Домінуюче місце серед суб'єктів внутрішніх аграрних правовідносин належить сільськогосподарським підприємствам та їх членам. При цьому перші є обов'язковими учасниками цих правовідносин, а їх члени – переважної більшості останніх. [4, 142]. Виробників сільськогосподарської продукції, як правило, законодавство називає підприємствами і підприємцями. В сучасних умовах вони можуть бути засновані на будь-якій формі власності і самостійно обирати організаційно-правову форму. Основним предметом їх діяльності є виробництво сільськогосподарської продукції. Всі інші види сільськогосподарської діяльності (в тому числі перероблення і реалізація продукції) мають допоміжний характер; основним засобом виробництва є, передусім земля, а також інші природні ресурси.

Оскільки саме такі підприємства входять до складу агрохолдингів, останні виступають носіями суб'єктивних прав та обов'язків і наділені спеціальною правосуб'єктністю і входять в систему суб'єктів аграрних правовідносин.

Використані джерела:

1. Лукач І.В. Правове становище холдингових компаній: Монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 240 с.

2. Федчук В. Холдинг: эволюция, сущность, понятие // Хозяйство и право. – 1996. – № 12. – С. 65.

3. Аграрне право: підруч. для студ. вищ. навч. закл. // В.П. Жушман, В.М. Корнієнко, Г.С. Корнієнко та ін. / За ред. В.П. Жушмана та А.М. Статівки. – Х.: Право, 2010. – 296 с.

4. Уркевич В.Ю. Проблеми теорії аграрних правовідносин: Монографія. – Х.: Харків юридичний, 2007. – 496 с.

Савченко Ганна Ігорівна

аспірант кафедри аграрного права

Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

ПРО ПРИНЦИП ПРІОРИТЕТНОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Провідним принципом аграрного права є пріоритетність сільського господарства України. Сільське господарство – одна з головних галузей матеріального виробництва, що має важливе значення для постачання продовольства для населення. Економіка країни, а саме: промисловість, сфера послуг, не можуть розвиватися успішно, якщо сільськогосподарський сектор економіки не функціонує належним чином. Це – одна з

пріоритетних галузей народного господарства, в якій процеси виробництва, розподілу, обміну та споживання мають свої особливості.

Для України, яка стала на шлях ринкової економіки, сільське господарство має особливе значення тому, що воно є однією з найбільших галузей народного господарства [1,6]. Це - життєво важлива галузь економіки. Від успішного розвитку даної галузі багато в чому залежить здійснення курсу на подальше підвищення добробуту народу. Для нашої держави, як для великої аграрної держави саме сільське господарство, як галузь народного господарства, повинно мати пріоритетний правовий режим.

Принцип пріоритетності розвитку сільського господарства серед інших галузей народного господарства України виділяють не лише на доктринальному рівні, а також закріплений та втілений у багатьох законах та інших нормативно-правових актах, таких як, наприклад, Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві». Цей закон найповніше реалізує та втілює цей принцип, встановлює значну кількість пільг та переваг для суб'єктів, які здійснюють сільськогосподарську діяльність на території України. Так, Закон закріплює наступні економічні та правові заходи: надання агропромисловим товаровиробникам права вільного вибору форм власності і напрямів трудової та господарської діяльності, повноти власності на результати своєї праці, створення необхідної ресурсної бази для всебічного задоволення виробничих потреб і розвитку соціальної інфраструктури, формування належної соціальної інфраструктури села, спрямування демографічної політики на зміну міграційних процесів на користь села, створення соціально-економічних умов для природного приросту сільського населення [2,1]. Як бачимо, законодавець передбачив особливі податкових, кредитних, соціальних та інші умови діяльності суб'єктів, які здійснюють сільськогосподарську діяльність на території України.

Розглядуваний принцип виходить з того, що селянство є виробником продукції, яка є необхідною забезпечувальною сировиною для всього суспільства, селянська праця є найрізноманітнішою і найважчою у зв'язку з її залежністю від природно-кліматичних умов. При реалізації принципу пріоритетності сільського господарства повинно бути враховано те, що сільськогосподарська праця має істотні особливості, яких не має жоден інший вид праці, сільськогосподарське виробництво безпосередньо пов'язано з використанням земель сільськогосподарського призначення.

Оскільки землі є необхідною складовою сільського господарства, то можна зробити висновок, що для того, щоб був забезпечений принцип пріоритетності сільського господарства, повинен перш за все бути реалізований принцип пріоритетного правового режиму земель сільськогосподарського призначення [3,12]. Тому що земля – необхідна складова сільського господарства, вона становить основу сільськогосподарського виробництва.

Як бачимо, реалізація принципу пріоритетності сільського господарства України є дуже важливою, оскільки йдеться про добробут населення держави. Цей принцип повинен стати реальною законодавчою базою підтримки всіх верств селянства, а громадянам України від повинен забезпечити життєво необхідне право на нормальне харчування за доступними цінами. Вирішення продовольчої проблеми залежить від села. Державі слід враховувати, що без втілення цього принципу неможливе належне функціонування усіх інших сфер та не може бути забезпечено і загальне економічне та соціальне процвітання України. У кожній країні, в будь-якому суспільстві сільське господарство є життєво необхідною галуззю народного господарства, так як воно зачіпає інтереси буквально кожної людини. Зараз більше 80% фонду споживання формується за рахунок сільського господарства.

Можна зробити висновок, що найважливішою ланкою АПК України є її високоінтенсивне, багатогалузеве сільське господарство. Належне нормативне закріплення та реалізація принципу пріоритетності сільського господарства України має велике значення, оскільки йдеться про добробут усієї держави та подальше процвітання економіки нашої країни. Реалізація цього принципу цілком залежить від держави, зокрема, від досконалості заходів державного регулювання сільського господарства України.

Використані джерела:

1. Панченко П.П. Развитие сельского хозяйства Украинской ССР. – К.: Наук. Думка., 1980.

2. Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17.10.1990 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1990. – №45. – Ст.602.

3. Титова Н.І., Селяни повинні мати пріоритетний правовий статус // Земельне право України. 2006. – №6.

Сторощук Оксана Вікторівна
студентка 4 курсу заочного факультету
Хмельницького університету управління та права

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ "ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ"

Законодавство України щодо обмеження прав на землю перебуває у стадії формування. Воно не містить комплексу правових норм, які б визначали суть і завдання обмежень прав на землю, їх види, підстави встановлення та реалізації.

Дослідженню обмеження прав на землю в Україні приділяли увагу такі науковці як Андрейцев В.І., Балюк Г.І., Бобкова А.Г., Бусуйок Д.В., Гетьман А.П., Каракаш І.І., Кулинич П.Ф., Носік В.В., Семчик В.І., Титова Н.І., Федорович В.І., Шульга М.В. та інші.

У статті 41 Конституції України закріплено, що використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі [1]. Звідси випливає потреба у встановленні певних меж здійснення права власності на землю, законодавчому закріпленні обмежень щодо даного права. Право власності на землю має здійснюватися у певних межах з метою забезпечення як публічних, так і приватних інтересів. Отже право власності на землю не є абсолютним: воно може бути обмежене у передбачених законом випадках. Таким чином реалізується принцип домінування суспільних потреб над потребами індивіда.

Відповідно до ч. 1 ст. 110 Земельного кодексу України, на використання власником земельної ділянки або її частини може бути встановлено обмеження (обтяження) в обсязі, передбаченому законом або договором. Відповідно до ст. 111 право на земельну ділянку може бути обмежено (обтяжено) законом або актом уповноваженого на це органу державної влади, посадової особи або договором шляхом встановлення:

– заборони на користування та/або розпорядження, у тому числі шляхом відчуження;

– умови розпочати і завершити забудову або освоєння земельної ділянки протягом встановлених строків;

– заборони на провадження окремих видів діяльності;

– заборони на зміну цільового призначення земельної ділянки, ландшафту;

– умови здійснити будівництво, ремонт або утримання дороги, ділянки дороги;

– умови додержання природоохоронних вимог або виконання визначених робіт;

– умови надавати право полювання, вилову риби, збирання дикорослих рослин на своїй земельній ділянці в установлений час і в установленому порядку [2].

Встановлюючи такі обмеження законодавець не дає чіткого визначення обмежень прав на землю.

Серед науковців немає єдиної думки щодо тлумачення поняття «обмеження прав на землю».

Наприклад, В.В. Носік вважає, обмеження права – це передбачені законом, адміністративним актом чи судовим рішенням або договором дозволи чи заборони, що

визначають рамки необхідної поведінки власників землі чи уповноважених осіб [5; 342]. У своїй монографії «Право власності на землю Українського народу» він зазначає, що правові обмеження й обтяження права, а також обов'язки власника в єдності своїй розкривають юридичну природу меж здійснення права приватної власності на землю [5; 331]. З цією думкою варто погодитися, адже межі здійснення права власності на землю визначаються колом обов'язків землевласників щодо використання та охорони земель. Важливе значення для визначення меж здійснення прав на землю мають обмеження цих прав.

На думку, І.І. Каракаша, обмеження прав на землю – це встановлення заборон чи вимог про утримання від здійснення певних дій щодо своєї земельної ділянки [4; 83]. М.В. Шульга зазначає, що обмеженням права на землю слід вважати встановлену відповідно до чинного законодавства заборону або покладення на суб'єктів такого права додаткового обов'язку щодо вчинення дій, пов'язаних з набуттям, використанням на відчуженням земельних ділянок [7; 130]. За Н.В. Черкаською, обмеження прав на земельну ділянку – це спеціальний режим використання земельної ділянки (або її частини) який характеризується наявністю підвищених вимог до землевласників або землекористувачів щодо користування та (або) охорони земельної ділянки, який встановлюється лише в інтересах суспільства та (або) держави уповноваженим суб'єктом в порядку, визначеному законодавством [6; 6].

Д.В. Бусуйок розглядає обмеження прав на землю в об'єктивному та суб'єктивному розумінях. Обмеження прав на землю в об'єктивному розумінні є сукупністю забороняючи норм, а в суб'єктивному розумінні являють собою обов'язки суб'єктів прав на землю щодо утримання від вчинення певних дій [3; 29]. Під обмеженнями прав на землю слід розуміти функціональний інститут земельного права, правовідносини щодо обмеження прав на землю та суб'єктивний обов'язок щодо утримання від вчинення певних дій, якими можуть бути порушені права, які належать уповноваженій особі [3; 34].

Отже, певні обмеження при здійсненні суб'єктивних прав земельної власності є проявом меж реалізації права власності на земельні ділянки з урахуванням тих чи інших обставин, які можуть мати як публічний, так і приватний інтерес. Такі обмеження можуть бути встановлені як в силу приписів, прямо передбачених законодавством, так і на підставі відповідних договорів, однією із сторін якого є власник земельної ділянки.

Обмеження прав на землю є явищем багатоаспектним. Враховуючи велику кількість норм, які встановлюють обмеження прав на землю, закріплення основних з них в окремій главі Земельного кодексу України, обмеження прав на землю можна вважати самостійним інститутом земельного права України.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. зі змінами і доповненнями, внесеними Законом України "Про внесення змін до Конституції України" від 8.12.2004 р. – К: Офіційне видання. – Юрінком. - 2006.

2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – ст. 27.

3. Бусуйок Д.В. Обмеження прав на землю за законодавством України: Монографія. – К.: ТОВ "Видавництво "Юридична думка", 2006. – 144 с.

4. Каракаш И.И. Право собственности на землю и право землепользования в Украине: [Науч.-практ. пособие.] / И. И. Каракаш – К.: Истина, 2004. – 216 с.

5. Носік В.В. Право власності на землю Українського народу: Монографія. / В.В. Носік – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.

6. Черкаська Н. В. Обмеження прав па земельні ділянки: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2008. – 19 с.

7. Земельне право України: Підручник / М.В. Шульга (кер. авт. кол.), Г.В. Анісімова, Н.О. Багай, А.П. Гетьман та ін.; За ред. М.В. Шульги. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.

Тараненко Людмила Станіславівна
старший викладач кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права

РОЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ДОРАДЧИХ СЛУЖБ В НАДАННІ ПОСЛУГ ЧЛЕНАМ ОСОБИСТОГО СЕЛЯНСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Статтею 7 Закону України «Про особисте селянське господарство» передбачено права членів особистих селянських господарств на соціальні, майнові та інші права. Члени особистих селянських господарств також мають право на отримання дорадчих послуг [1]. До видів дорадчих послуг законодавство відносить надання членам особистого селянського господарства різних консультацій і порад з питань менеджменту, екології, маркетингу, застосування нових технологій при виробництві сільськогосподарської товарної продукції, а також з питань розвитку соціальної сфери та агропромислового комплексу. Такі послуги подаються спеціалістами сільськогосподарських дорадчих служб відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність». [2]

Створення та розвиток сільськогосподарських дорадчих служб було передбачено ще статтею 2 Закону України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 роки» [3]. В сільському господарстві сільськогосподарська дорадча служба зобов'язана сприяти розвитку економіки на селі, підняттю рівня доходів та покращенню добробуту сільського населення. Дорадчі служби повинні сприяти стабільності сільськогосподарського підприємництва, розвитку сільських територій шляхом надання консультацій, через проведення навчання сільськогосподарських товаровиробників, здійснення інформацій з цих питань.

Отже, до основних завдань сільськогосподарських дорадчих служб відноситься надання:

- практичної кваліфікованої допомоги сільськогосподарським товаровиробникам, в тому числі особистим селянським господарствам в освоєнні методів ефективного ведення фінансово-господарської діяльності в умовах ринкової економіки;
- підвищення рівня знань з різних питань ведення сільськогосподарського виробництва;
- дотримання вимог аграрного та іншого законодавства;
- в освоєнні практичних навичок членами особистих селянських господарств шляхом організації активного навчання;
- в організації демонстраційних та практичних наказів організації виробництва рослинницької та тваринницької продукції;
- індивідуальних порад особистим селянським господарствам з питань менеджменту, маркетингу;
- у застосуванні сучасних передових технологій які використовуються в сільському господарстві тощо.

Слід відмітити, що дорадчі послуги, які можуть отримувати члени особистого селянського господарства умовно можна поділити на суспільно-корисні послуги та комерційні послуги. [4,91-92].

Суспільно-корисні дорадчі послуги – це ті послуги, реалізація яких безпосередньо не впливає на прибутковість сільськогосподарського виробництва, але створює умови для того, щоб усі сфери аграрної економіки працювали прибутково і рівень доходів членів особистого селянського господарства зростав. Надання цих корисних дорадчих послуг має здійснюватись в основному на безоплатних засадах за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів.

Комерційні дорадчі послуги – це послуги, що забезпечують додатковий прибуток членам особистого селянського господарства і які вони оплачують самостійно. Платність наданих послуг для сільських товаровиробників та членам особистого селянського господарства буде запроваджуватись поступово із зростанням попиту на дорадчі послуги.

Таким чином, статтями 4 та 6 спеціального Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» врегульовано порядок отримання дорадчих послуг членами особистих селянських господарств. [2]

Використані джерела:

1. Про селянське господарство: Закон України від 15.05.2003р. // Відомості Верховної Ради України. -2003. - №29.

2. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність. Закон України від 17.06.2004 р. №1807-IУ //Офіційний вісник України. -2004. - №29. - Ст.1438.

3. Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 роки: Закон України від 18.01.2001р. //Офіційний вісник України.-2001.-№7.- 88с.

Туцький Юрій Васильович

здобувач Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЧАСТИНА ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВІДНОШЕННЯ ВИКУПУ ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ

Об'єктом правовідношення викупу для суспільних потреб чинне законодавство, у ст.3 Закону України "Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності " від 17.11.2009р поряд із земельною ділянкою, визначає її частину [7].

У доктрині земельного права з цього приводу немає єдиного підходу. Одні науковці вказують, що частина земельної ділянки, без її виділення в окрему земельну ділянку, не може бути об'єктом правовідношення відчуження взагалі [1, 23; 6; 42; 2, 89], а зокрема і правовідношення викупу. Так, на думку О.В. Глотової ситуація, при якій власник земельної ділянки продає частину земельної ділянки у власність іншій особі, але залишається власником усієї ділянки, що включає і продану частину, є абсурдною [4, 77]. Інша група науковців визначає, що частина земельної ділянки може бути об'єктом правовідношення [12, 31], однак із певними умовами, наприклад, прямо вказаному про це в законі [3, 35], фактичного розділення частин земельної ділянки з визначенням її меж на місцевості [14, 24; 15, 181; 5, 13-14], з подальшим перетворенням даної частини в окрему земельну ділянку [9, 99-100].

Підтримуючи останню групу правових позицій, вважаємо, що частина земельної ділянки може бути об'єктом правовідношення викупу для суспільних потреб, однак лише із установленими межами. Як справедливо, з цього приводу, зазначає П.Кулинич, за умови наявності кадастрового плану та визначення на ньому межі, яка відділяє частину земельної ділянки від решти земельної ділянки, така частина повністю відповідає критеріям, за допомогою яких ідентифікується й земельна ділянка, як об'єкт права власності, і тому вона може бути об'єктом цивільних правочинів [11, 49]. А саме: має обмежений характер у просторі, тобто площа земної поверхні та об'єм простору навколо неї є визначеним її межами. Цей же погляд поділяє К.І. Скловский, який зазначає, що встановлення меж являється не лише засобом індивідуалізації земельної ділянки, але і способом утворення самого об'єкта права [13, 87]. Фіксація меж ділянки необхідна в цілях визначення порядку володіння нею, її використання тими або іншими особами, та можливості захисту своїх прав [9, 93].

Суперечливою, з цього приводу, видається позиція Київського обласного управління юстиції, згідно з якою, об'єктом права власності може бути лише земельна ділянка як частина земної поверхні з установленими межами, а частина земельної ділянки не може бути об'єктом права власності, а отже і предметом договору про її відчуження до встановлення її меж в натурі (на місцевості) та отримання на неї державного акту [11, 45].

Реалізація відношення викупу, вважаємо, можлива і без юридичного створення нової земельної ділянки із присвоєнням їй кадастрового номера до її викупу. Адже правовідношення викупу базується на вільному волевиявленні власника земельної ділянки відчужити її частину, а оскільки результатом відносин викупу не завжди є викуп об'єкта, на який спрямовані суспільні, у власника, в протилежному випадку, залишиться кілька земельних ділянок замість одної єдиної. Це, на думку П.Ф. Кулинича, є недоцільним та економічно невигідним для власника, адже у переважній більшості випадків одна, але більшої площі, земельна ділянка є більш цінним об'єктом нерухомого майна, ніж дві земельні ділянки меншого розміру [11, 47].

Вважаємо що законодавець, закріплюючи норму про викуп частини земельної ділянки для суспільних потреб [7], розглядає її в системному зв'язку із метою викупу – суспільні потреби. Потенційні межі об'єкта викупу визначаються суспільними потребами викупу. Останні є волею суспільства, яка є незалежною і ніким не може бути спотворена, та не може прив'язуватися до розміру об'єкта, який належить особі на праві власності.

Вважаємо, закріпивши положення в законодавстві про викуп частини земельної ділянки законодавець визначив баланс приватного та публічного. Якщо в особи наявна у власності земельна ділянка, суспільної потреби у викупі якої у повному об'ємі немає, а в законодавстві відсутнє положення про викуп її частини, неможливо було б реалізувати інститут викупу для суспільних потреб. Адже викуповуючи земельну ділянку для суспільних потреб передбачається, що вона буде для них використовуватися. Якщо суспільної потреби в усій земельній ділянці немає, це буде означати, що частина земельної ділянки суспільством придбана не для суспільних потреб, що є неприпустимим та порушує природу викупу.

Чітко визначаючи мету викупу, законодавець передбачає, що викуп проводиться лише для суспільних потреб [7]. Так як, згідно зі ст.14 Конституції України право власності на землю набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону [10]. Закріпивши в чинному законодавстві можливість і порядок викупу частини земельної ділянки, тим самим збережено гарантованість того, що викупу будуть підлягати лише та земна поверхня та простір навколо неї, в яких є суспільна потреба.

Ст. 20 Закону України "Про землеустрій" від 22.05.2003р. передбачає що для викупу земельних ділянок є обов'язковим складання проекту щодо їх відведення [8]. Вважаємо, це положення стосується і випадків викупу частини земельної ділянки. Адже лише ідентифікувавши об'єкт, у його відношенні можуть виникати правовідносини викупу.

При відчуженні частини земельної ділянки розробка проекту землеустрою замовляється особою, яка придбала на підставі земельного правочину частину земельної ділянки щодо цієї частини, а відчужувач цієї частини замовляє виготовлення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки на іншу частину - ту, що залишається у його власності [11, 50]. На нашу думку, це положення є найбільш прийнятним та таким, що відповідає принципу справедливості та економічної раціональності.

Не вирішеним у вітчизняному законодавстві залишається питання про те, яка частина земельної ділянки підлягає викупу, при існуванні суспільної потреби лише у просторі навколо земельної поверхні, на який поширюється право приватної власності, а в земній поверхні ні?

В даному випадку, гадаємо, слід виходити із безпосередніх обставин окремого правовідношення викупу та з норм чинного законодавства. Слід зазначати, на сьогодні вітчизняне законодавство не передбачає правового механізму виділення частини простору, та визначення його меж в натурі, без врахування площі земельної поверхні. Виходячи з цього та беручи до уваги, те, що простір, як елемент земельної ділянки є похідним від категорії "земна поверхня ", а його обсяг у праві власності залежить від цільового використання земельної ділянки, вважаємо, що викупу в такому випадку повинна підлягати і частина земної поверхні, над якою проходить простір, необхідний для суспільних потреб, площею, яку не можливо використовувати за цільовим призначенням у зв'язку із викупом останнього.

Підсумовуючи наведене, вважаємо за можливе визначити, що частина земельної ділянки з установленими межами є самостійним об'єктом правовідношення викупу для суспільних потреб, а викуп лише частини із складу земельної ділянки гарантує баланс

приватних та публічних інтересів та дотримання співрозмірності суспільної мети засобам, які спрямовані на її задоволення.

Використані джерела:

1. Анисимов А. П. Часть земельного участка как объект земельных правоотношений: критический анализ // Российская юстиция. - 2007. - №12 - С. 23 - 24.

2. Бадулин О. Часть земельного участка как объект земельных отношений // Хозяйство и право. - 2006.- №1. - С. 86-93.

3. Волков Г. А., Голиченков А. К., Козырь О. М. Комментарий к Земельному кодексу Российской Федерации / Под ред. проф. А. К Голиченкова - М.: БЕК, 2002. – 448 с.

4. Глотова О. В. Правове регулювання угод із земельними ділянками в Україні: монографія / О. В. Глотова – Одеса: Фенікс, 2008. – 256 с.

5. Грехова Е. А. Правовое регулирование государственной регистрации прав на земельные участки и сделок с ними в Российской Федерации: автореф. дис. на соискание наук. степени канд. юрид. наук: спец 12.00.06 "Природоресурсное право; аграрное право; экологическое право" / Е.А. Грехова.- Волгоград, 2007.- 30 с.

6. Ерш А. Земельный участок как объект гражданских прав // Хозяйство и право. - 2006. - №4. - С. 40 - 44.

7. Закону України "Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності" від 17.11.2009р // Відомості Верховної Ради України. - 2010. - № 1. - Ст. 2.

8. Закону України "Про землеустрій" від 22.05.2003р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 36. - Ст. 282.

9. Клейменова Е. С. Правовое регулирование изъятия (выкупа) земельного участка для государственных и муниципальных нужд: дис. на соискание наук. степени канд. юрид. наук: спец 12.00.03, 12.00.06. "Гражданское право, семейное право, предпринимательское право, международное частное право"; "Природоресурсное право; аграрное право; экологическое право" / Е. С. Клейменова; Орловский государственный технический университет. – Орел, 2008.- 197 с.

10. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.

11. Кулинич П. Відчуження частини земельної ділянки: правові аспекти // Земельне право України. - 2009. - №1. - С. 45 - 50.

12. Кулинич П. Ф. Правові аспекти відчуження ідеальної частки земельної ділянки // Земельне право України. - 2009. - №5. - С. 29 - 31.

13. Скловский К. И. Применение гражданського законодательства о собственности и владении. Практические вопросы.- М.: Статут. 2004 - 365 с.

14. Уткин Б. И. Государственная регистрация прав на земельные участки и сделок с ними. - М.: Издательство «Альфа-Пресс», 2005. – 240 с.

15. Чубаров В. В. Проблемы правового регулирования недвижимости. - М.: Статут, 2006. – 336 с.

Федорович Володимир Іванович
кандидат юридичних наук, доцент
Львівського національного університету ім. Івана Франка

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПОДАЛЬШОГО РЕФОРМУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Майже 20 років тому всі землі в Україні були проголошені об'єктом земельної реформи, основні завдання якої полягали в тому, щоб запроваджувати і розвивати різні форми власності та господарювання на землі, створювати умови для раціонального і ефективного використання земель як основного національного багатства. Для досягнення цих завдань необхідно було передусім кардинально змінити відносини земельної власності, створити ефективну систему правового забезпечення реформування земельних відносин, розвивати передумови для залучення земель до ринкового обігу.

За цей час в Україні було розроблено та прийнято три редакції Земельного кодексу, численні закони та підзаконні нормативно-правові акти у сфері регулювання земельних відносин. Разом з тим добитися здійснення поставлених завдань вдалося далеко не в повній мірі.

З позитивних результатів реформування земельних відносин в Україні можна відзначити юридичну демонополізацію земельної власності, яка здійснювалася переважно шляхом приватизації та роздержавлення земель; запровадження плати за користування землями; започаткування залучення земельних ділянок у сферу ринкового обігу, хоч із суттєвими обмеженнями. Проте це лише початкові кроки на шляху до сталого землекористування та цивілізованого ринку земель.

На сьогодні у сфері земельних відносин ситуація залишається кризовою і такою, що потребує негайного поліпшення. Це стосується і необхідності кардинальних змін земельного законодавства.

Серед основних причин незадовільного стану земельних відносин в Україні Концепція Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року, (надалі-Концепція) виділяє:

відсутність:

зваженої державної земельної політики та механізму її реалізації;

ефективної системи фінансово-економічного і землевпорядного механізму регулювання земельних відносин та землекористування;

послідовної державної політики щодо комплексного розвитку земельного законодавства;

виваженої державної політики формування і розвитку ринку земель сільськогосподарського призначення і т.і.;

недооцінку складності, масштабів і специфіки зміни земельних відносин у ході проведення економічних реформ;

подрібнення земельних масивів і створення великої кількості невеликих за розміром і малоефективних господарств у сільському господарстві;

ігнорування проблеми комплексного підходу до розвитку сільських територій;

дублюванням функцій Держкомзему іншими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;

ряд інших причин об'єктивного та суб'єктивного характеру.[1, с.58-59]

Внаслідок зазначених та інших причин у сфері землекористування та охорони земельних ресурсів виникла низка проблем, серед яких виділяється:

незавершеність земельного законодавства та відсутність системи гарантування прав на землю;

відсутність стратегічного та перспективного планування використання та охорони земель, низька ефективність державного управління земельними ресурсами та землекористуванням.;

нерозвиненість економічних та правових відносин власності на землю;

недосконаліть та нерозвиненість законодавства, інфраструктури ринку земель;

відсутність законодавства з ведення державного земельного кадастру та його автоматизованої системи;

недооцінка ролі системи землеустрою як основного фактору залучення в економіку країни природного потенціалу земельних ресурсів;

недосконаліть процедур перерозподілу земель при зміні їх основного цільового призначення;

не відбулося поєднання в одній особі власника землі і господаря (82% приватизованих земель використовується на правах оренди);

незадовільне бюджетне фінансування заходів із землеустрою та охорони земель та родючості ґрунтів і т.і. [Див. 2, с.14; 3, с.8].

Проблеми розвитку земельних відносин, відповідно до Концепції передбачається розв'язати шляхом:

визначення організаційного, економічного та землевпорядного механізму розвитку земельних відносин;

забезпечення створення системи гарантування прав власності на землю та інфраструктури ринку землі;

удосконалення системи платежів за землю;

формування дієвої системи підвищення ефективності державного регулювання земельних відносин та управління землекористуванням;

забезпечення здійснення заходів із землеустрою як інструментарію регулювання земельних відносин;

поетапного введення земельних ділянок та прав на них в економічний оборот;

формування та розвиток ринку земель;

формування інституту обмежень у використанні земель, пов'язаних з охороною земель, та забезпечення економічної збалансованості землекористування;

фінансового та інвестиційного забезпечення програмних заходів;

наукового та освітнього забезпечення.

Здійснення вказаних заходів дасть змогу досягти сталого розвитку землекористування, зокрема:

підвищити ефективність та екологічну безпеку використання суспільством земельних ресурсів;

здійснити раціоналізацію (оптимілізацію) землекористування та створити інвестиційно-привабливе і стале землекористування;

збільшити надходження від платежів за землю в бюджетах всіх рівнів;

запровадили повноцінний ринок земель, особливо сільськогосподарського призначення, створити умови для кредитування землевласників під заставу земельних ділянок;

підвищити ефективність оренди землі, особливо у сільському господарстві.[1,с.59].

Використані джерела:

1. Концепція Державної цільової програми розвитку земельних відносин в Україні на період до 2020 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 року // Землевпорядний вісник, 2008р., №9, с.58-59.

2. Третяк А. Стратегія реформування земельної політики в Україні на сучасному етапі // Землевпорядний вісник. 2009, №6, с.12-22.

3. Третяк А. Стан та шляхи розвитку земельних відносин і системи землекористування в агарному комплексі України // Землевпорядний вісник. 2008, №6, с.4-14.

Шараєвська Тетяна Анатоліївна
аспірантка кафедри трудового, земельного та екологічного права
юридичного факультету Київського національного університету ім. Т. Шевченка

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН ЗА НАДЗВИЧАЙНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ СИТУАЦІЙ

Рівень правової захищеності громадян за надзвичайних екологічних ситуацій значною мірою обумовлений наявністю відповідного правового забезпечення, належною регламентацією в чинному законодавстві питань щодо обмеження прав громадян в умовах дії правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації. Поряд з цим, на нашу думку, ступінь правової регламентації цих питань, перш за все, слід пов'язувати з положеннями міжнародно-правових документів. Адже Конституція України (ч.1 ст.9) [2] закріпила принцип пріоритету міжнародних угод, договорів та конвенцій, що є передумовою широкого залучення до національного законодавства міжнародно-правових норм в сфері захисту прав громадян за надзвичайних екологічних ситуацій.

Роль міжнародно-нормативного регулювання в сфері захисту прав громадян за надзвичайних екологічних ситуацій обумовлена, перш за все, необхідністю детального закріплення меж повноважень державної влади в реалізації, по суті, не конституційних заходів, а саме в обмеженні прав громадян в результаті виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

На сьогодні міжнародний захист прав громадян за надзвичайних екологічних ситуацій регламентується рядом міжнародних документів, в яких вказані питання отримали своє висвітлення в загальній формі.

Важливе значення в системі міжнародного права належить Загальній декларації прав людини [3, 101-106], яка ухвалена резолюцією ООН 10 грудня 1948р. і стосовно інших носить загальний і пріоритетний характер. Норми Декларації в своїй більшості представляють положення про конкретні свободи, їх невід'ємність та гарантії їх здійснення. Однак, важливим є включення в її текст положень, які закріплюють можливість обмежень прав людини, що закріплено в ч. 2 ст. 29 [3, 106], згідно якої «при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві». З наведеного бачимо, що дана норма не передбачає безпосередньої можливості свого застосування в умовах надзвичайних екологічних ситуацій, однак зі змісту вона являється найбільш загальною, а відтак охоплює різні ситуації, в тому числі і надзвичайні екологічні ситуації.

До міжнародно-правових актів, які містять норми про обмеження прав людини, необхідно віднести Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966р. [5, 107-116], в якому, як і в Загальній декларації прав людини [3, 101-106], не передбачається безпосередньої можливості застосування обмежень прав в умовах надзвичайних екологічних ситуацій, однак і не заперечує цьому.

У загальній формі це питання вирішено в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966р. [6, 117-134], в якому врегульовано ступінь обмеження прав і свобод людини в зв'язку із введенням режиму надзвичайного стану. Положення даного Пакту були витлумачені в Сіракузьких принципах, що були прийняті у 1984р. [7] і які також визначають, що всі обмеження в умовах дії надзвичайного стану повинні застосовуватися з метою забезпечення національної безпеки та ліквідації надзвичайних ситуацій.

Досить детально зміст надзвичайних обставин розкривається в п. 4 ст. 2 Конвенції Міжнародної організації праці № 29 1930р. «Про примусову або обов'язкову працю» [4], учасницею якої є наша держава. За задумом учасників конвенції, надзвичайні обставини можуть виникати «у разі війни, лиха чи загрози лиха, як-то: пожежа, повінь, ожеледиця, землетрус, сильні епідемії та епізоотії, нашестя шкідливих тварин, комах або паразитів рослин, і взагалі обставин, які ставлять під загрозу або можуть поставити під загрозу життя,

нормальні життєві умови всього або частини населення»[4]. За цих умов населення може бути в адміністративному (розпорядчому) порядку залучене до роботи щодо ліквідації наслідків вказаних катаклізмів і природних явищ. При цьому допускається тимчасове обмеження прав людини в частині здійснення свободи пересування в таких районах, тривалості робочого часу і відпочинку та інших аналогічних прав.

Вихідні засади розв'язання екологічних проблем у сфері надзвичайних екологічних ситуацій на міжнародному рівні були визначені Стокгольмською декларацією принципів 1972 р. Однак, не маючи юридичної сили, Декларація, разом з тим, має нормотворче значення. Передбачені в ній принципи взаємного не заподіяння екологічної шкоди, попередження всесвітнього ядерного конфлікту і деякі інші отримали подальший розвиток і підтвердження в міжнародно-правовій практиці захисту навколишнього природного середовища [1, 8-14] і, відповідно, захисту громадян за надзвичайних екологічних ситуацій.

Однак, норми наведених та інших наднаціональних актів не містять окремих положень, які стосуються безпосередньо обмеження прав громадян в умовах надзвичайних екологічних ситуацій, викликаних природно-техногенними факторами. Всі ці питання регулюються власним законодавством кожної держави. В зв'язку з цим, на сьогодні необхідний подальший розвиток норм міжнародного права в частині регламентації діяльності держави в умовах надзвичайних екологічних ситуацій. Вказане обумовлено тим, що в міжнародному праві межі обмеження прав людини в умовах надзвичайних ситуацій закріплені досить фрагментарно, в декількох актах і виключно через категорію загальних принципів.

В той же час, в міжнародному праві практично відсутні норми, які регламентували б питання обмеження прав громадян в умовах надзвичайного стану, викликаного надзвичайними екологічними ситуаціями техногенного та природного характеру. Разом з тим, останнє породжує не менш серйозні обмеження прав і свобод, а також і їх порушення органами державної влади. Наявність тільки національного регулювання відносин в даній сфері означає відсутність міжнародно-правої оцінки обмеження прав громадян за даних умов.

Враховуючи вищенаведене, на нашу думку, на сьогодні назріла необхідність у розробці окремого міжнародно-правового акта, який на міжнародному рівні врегулював би окремо питання щодо захисту прав громадян в умовах надзвичайних екологічних ситуацій. Перш за все, в даному документі, на нашу думку, необхідно чітко визначити перелік прав і свобод, які не підлягають обмеженню за вказаних умов.

Необхідність міжнародного регулювання правовідносин в даній сфері пояснюється ще й важливістю цих питань в умовах зростаючої взаємозалежності у світі в зв'язку із зростанням загроз від глобальних катастроф природного і техногенного характеру.

Використані джерела:

1. Балюк Г.І. Законодавство в сфері надзвичайних екологічних ситуацій: історія становлення і сучасний стан // Вісник КНУ. Юридичні науки. – 2005. – Вип. 67. – С.8-14.

2. Відомості Верховної Ради України – 1996. – № 30. - Ст.141.

3. Загальна декларація прав людини // Права людини (основні міжнародно-правові документи): зб. док. / Упоряд. Ю. А. Качуренко. – К.: Наук. думка, 1989. – 248 с.

4. Конвенція про примусову чи обов'язкову працю від 10 червня 1930 р. № 29 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.

5. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах, 16 декабря 1966 г. // Международное право в документах: учеб. пособие [3-е изд., перераб. и доп.] / Сост.: Н. Т. Блатова, Г. М. Мелков. – М., 2002. – 824 с.

6. Международный пакт о гражданских и политических правах, 16 декабря 1966 г. // Международное право в документах: учеб. пособие [3-е изд., перераб. и доп.] / Сост.: Н. Т. Блатова, Г. М. Мелков. – М., 2002. – 824 с.

7. Сиракузские принципы толкования ограничений и отступлений от положений Международного Пакта "О гражданский и политических правах"// Специальный доклад

Подкомиссии – по вопросу о правах человека и чрезвычайных положениях : E/CN.4/ Sub .2/1997/19/ Add.1.

Ярощук Василь Григорович
аспірант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ „ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ" В ЗАКОНІ УКРАЇНИ „ПРО ОХОРОНУ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА"

У сучасній науці екологічного права питання стосовно правової природи екологічної безпеки відноситься до дискусійних і, беззаперечно, важливих. Різноманітне значення екологічної безпеки як правової категорії закладено також і в базовому екологічному Законі – Законі України „Про охорону навколишнього природного середовища" [1], незважаючи навіть на те, що у ньому вперше на нормативному рівні закріплено дефініцію цього поняття.

Згідно з ч. 1 ст. 50 екологічна безпека є такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. У даній дефініції, як вірно підмічено Андрейцевим В.І. [2, 25], зафіксована спроба визначити екологічну безпеку як відповідний біологічний, хімічний, фізичний стан середовища, що не є небезпечним для здоров'я для людей. При цьому це має бути саме такий стан довкілля, за якого здійснюється система запобігання настанню небезпеки, тобто загрози.

Ця модель юридичного оформлення визначення поняття екологічної безпеки є не дуже вдалою, адже у даній дефініції не враховано наступні обставини.

По-перше, надзвичайно складним видається визначення тієї межі якості природного оточення, яка обумовлює активне здійснення системи запобіжних дій щодо відвернення погіршення екологічної обстановки та унеможливлення настання загрози, тобто ризику для здоров'я людей [2, 25].

По-друге, держава впливає не на навколишнє природне середовище безпосередньо, а на поведінку людей по відношенню до цього середовища [3].

Внаслідок цього, з метою подолання даних недоліків законодавчої дефініції екологічної безпеки, її почали розглядати не як відповідний стан навколишнього природного середовища, а як стан розвитку суспільних правовідносин і відповідних їм правових зв'язків [2, 37-38].

Підстави для цього дали положення Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища", згідно з якими поряд з правовідносинами з охорони навколишнього середовища та природокористування існують відносини із забезпечення екологічної безпеки.

Для прикладу, ч. 1 ст. 6 встановлено, що з метою проведення ефективної і цілеспрямованої діяльності України по організації і координації заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання і відтворення природних ресурсів на перспективу розробляються і приймаються державні цільові, міждержавні, регіональні, місцеві та інші територіальні програми.

Поряд з цим, при комплексному дослідженні XI розділу Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища" випливають й інші значення даного поняття.

Так, аналіз заходів щодо забезпечення екологічної безпеки, передбачених статтями 51-59 даного Закону, показує, що врегулюванні ними суспільні відносини пронизані правовою ідеєю, вихідним положенням про те, що правове регулювання повинне бути спрямоване на своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію реальних та потенційних екологічних загроз. Іншими словами, як зазначає Андрейцев В.І. [2, 36-37], у даному законі, а

також в Законі України „Про екологічну експертизу” [4], екологічна безпека відбивається як основний принцип еколого-правового регулювання та напрямку державної екологічної політики України. Проявляється цей принцип в оцінюванні екологічного ризику, а також у дотриманні екологічних вимог, норм, нормативів тощо.

Таким чином, принцип екологічної безпеки полягає у такому правовому регулюванні правовідносин, тобто цілеспрямованому впливі на суспільні відносини за допомогою правових засобів, завдяки якому забезпечується своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз антропогенного та природного походження для життя і здоров’я людини, а також елементів біосфери.

Екологічну безпеку в ст. 50 у контексті наступних статей розділу XI варто було законодавцю визначити не як стан навколишнього природного середовища чи суспільних відносин, а як правовий принцип природокористування та охорони довкілля.

Разом з тим, у Законі України „Про охорону навколишнього природного середовища” поряд з поняттям „екологічна безпека”, вживається при характеристиці різних явищ і понять вираз „екологічно безпечний”. На нашу думку, системний аналіз базового Закону показує, що даний вираз означає відсутність загроз природного та антропогенного походження як таких.

Таким чином яскраво видно, що дане правове поняття у різних нормах Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища” має неоднакове значення. У зазначеному Законі під екологічною безпекою розуміється:

1) принцип екологічної безпеки полягає у такому правовому регулюванні правовідносин, тобто цілеспрямованому впливі на суспільні відносини за допомогою правових засобів, завдяки якому забезпечується своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз антропогенного та природного походження для життя і здоров’я людини, а також елементів біосфери (розділ XI);

2) окрема сфера правовідносин, що існують поряд з відносинами охорони навколишнього природного середовища та природокористування (ст.1, ч.1 ст.6, ч.1 ст.8, ст. 13, ч. 4 ст. 22, ст. 31);

3) відповідний стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров’я людей (ст. 50);

4) відсутність загроз природного та антропогенного походження для навколишнього природного середовища та життя і здоров’я людей як таких (п.б ч.1 ст.3, ч.1 ст.53).

Використані джерела:

1. Закон Української РСР „Про охорону навколишнього природного середовища” від 25.06.1991 № 1264 // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

2. Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки: Навч. та наук.-практ. посіб. – К.: Знання-Прес, 2002. – 332 с.

3. Сиряк В.І. Правове забезпечення екологічної безпеки на території, що постраждала від радіоактивного забруднення: Дис… канд. юрид. наук: 12.00.06. – К., 2008. – 203 с.

4. *Закон України „Про екологічну експертизу” від 09.02.1995 № 45/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 8. – Ст. 54.*

ТРУДОВЕ ПРАВО

ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

LABOUR LAW

SOCIAL GUARANTEE LAW

Амелічева Лілія Петрівна
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права і процесу
Донецького національного університету
Ситнік Олена Миколаївна
студентка 3 курсу економіко-правового факультету
Донецького національного університету

ПРИНЦИП РІВНОСТІ ПРАВ ЖІНКИ ТА ЧОЛОВІКА ЗА ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ: ПОНЯТТЯ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Досягнення рівності в правах чоловіків та жінок, зокрема, в трудових правах, що випливає зі ст. 2-1 Кодексу законів про працю України, є одним із важливих завдань забезпечення демократизації сучасного українського суспільства. На сьогодні вказане обумовлено тим, що зазначений принцип в силу українського менталітету, не завжди є керівним началом на виробництві, а основні законодавчі акти про працю, що закріплюють трудові права жінок і чоловіків є недосконалими й такими, що не завжди відповідають курсу гендерної політики нашої держави. До того ж проголошення Україною стратегії європейського вибору, бажання слідувати європейським цінностям, зокрема, дотримуватися принципу рівності трудових прав жінки та чоловіка, є додатковим стимулом для додавання зусиль щодо вирішення проблем реалізації вказаного принципу.

Вивчаючи нормативно-правові акти, що здійснюють правове регулювання питань забезпечення рівності працюючих жінок і чоловіків в Україні, необхідно зазначити, в першу чергу, ст. 21, 24, 51 Конституції України, які проголошують рівність прав всіх людей, а саме, рівноправність жінки та чоловіка у здобутті професійної підготовки, в сфері праці та винагороди за неї [1].

У контексті цього дослідження слід зауважити й ст. 1 Протоколу № 12 Конвенції Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод» від 1950 року, в якій зазначається, що здійснення будь-якого, передбаченого законом права, забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або за іншою ознакою[2].

Необхідно також зазначити й ратифіковану Україною Конвенцію ООН «Про ліквідацію усіх форм дискримінації по відношенню до жінок» від 1979 року, в якій зазначено, що держави – учасники повинні прийняти всі відповідні заходи з метою зміни соціальної та культурної моделі поведінки чоловіків та жінок з метою викоренення забобонів, скасування звичаїв і всієї іншої практики, які засновані на ідеї неповноцінності чи стереотипності ролі чоловіка та жінки [3].

Зауважимо, що й Конвенція Міжнародної організації праці № 156 «Про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків та жінок: трудящі із сімейними обов'язками» від 1983 року, що також ратифікована Україною, проголошує рівноправність чоловіків та жінок із сімейними обов’язками у трудових відносинах. Цей міжнародний стандарт праці своїми положеннями спрямований на зміну суспільної думки про те, що виховання дитини – це суто жіноча справа [4].

На сьогодні досить актуальною є проблема поєднання працівником-батьком своїх трудових та сімейних обов’язків, адже сучасне законодавство про працю передбачає численні пільги та гарантії виключно для працюючих жінок-матерів. Так, ст. 56 Кодексу законів про працю України зазначає те, що, власник або уповноважений ним орган зобов’язаний встановити неповний робочий час на прохання жінки, яка має дитину віком до 14 років або дитину – інваліда, в тому числі таку, що знаходиться під її опікою, або здійснює догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку [5].

Якщо ж порівняти цю норму з аналогічною нормою Трудового Кодексу Російської Федерації, а саме зі ст. 93, в якій чітко зазначено, що таке право надається одному з батьків (опікунів, піклувальників) [6], то стає очевидним, що в Україні працюючі чоловіки-батьки

ущемлені у своїх батьківських правах щодо піклування за дітьми. Інакше кажучи, принцип гендерної рівності щодо вказаного права працівника-батька у трудових відносинах в даній нормі повноцінно не реалізується.

Зазначимо, що в Трудовому Кодексі РФ є окрема глава, яка присвячена особливостям регулювання праці жінок та осіб із сімейними обов'язками. В чинному Кодексі законів про праці України норми про окремі права чоловіків-працівників із сімейними обов'язками не численні і розпорошені по всьому акту, що є незручним для користування юристами-фахівцями в їх практичні діяльності. До того ж, вказане ілюструє, що в Україні недостатньо виконуються вимоги Конвенції ООН «Про ліквідацію усіх форм дискримінації по відношенню до жінок» від 1979 року, в якій зазначається, що держава повинна забезпечити включення у сімейне виховання правильне розуміння материнства, як соціальної функції і визнання спільної відповідальності чоловіка та жінки за виховання і розвиток своїх дітей, за умови, що у всіх випадках інтереси дітей переважають.

Крім того, зауважимо, що згідно ст. 19 Закону України «Про відпустки» додаткова відпустка надається жінці, яка працює і має двох або більше дітей, віком до 15 років або дитину – інваліда, або яка усиновила дитину[7]. Отже, виникає питання, чому така відпустка надається тільки жінкам, адже згідно вищезазначеної Конвенції, виховання і розвиток дитини – це спільний обов'язок батька та матері, тому у даному випадку присутнє обмеження щодо сімейних прав працівника-батька. Слід зауважити, що у Трудовому Кодексі РФ зазначається, що право на таку відпустку має працівник, тобто як жінка, так і чоловік. Тому вважаємо необхідним внести відповідні зміни у Кодекс законів про працю України з метою підвищення ефективності реалізації працівниками-особами із сімейними обов'язками своїх трудових прав, реального забезпечення рівних трудових прав жінкам та чоловікам.

Варто звернути увагу на певну неясність у Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків» щодо рівних можливостей жінок і чоловіків в сфері праці. У ст. 6 вказаного Закону чітко визначені заходи, які вважаються дискримінаційними з вищезазначеного питання, й, одночасно зазначені позитивні дії, які за законом визначаються як спеціальні тимчасові заходи, спрямовані на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, зокрема трудові, надані їм Конституцією і законами України. Однак, які це позитивні дії, ким вони повинні здійснюватися, яким шляхом реалізовуватися, та чи повинні вони закріплюватися на законодавчому рівні, або їх на свій розсуд може застосовувати роботодавець [8] – у цій статті Закону, на жаль, не вказано.

Вищевикладене дозволяє зробити висновок, що правове забезпечення рівності у вихованні дітей працюючими батьками в Україні є не на належному рівні, не тільки у зв'язку із недосконалістю чинного законодавства, але й наявністю деяких стереотипів в українському менталітеті. Адже для більшості населення нашого суспільства залишається небажаним, неприйнятним і осудним, коли батько дитини йде у соціальну відпустку по догляду за дитиною до досягнення нею трьох років.

Таким чином, проаналізувавши законодавство України на предмет рівних можливостей у працюючих жінок і чоловіків, порівнявши його норми з нормами трудового законодавства Росії, можна зробити висновок про те, що на сьогодні Україна не здатна у повному обсязі забезпечити рівність трудових прав працюючих незалежно від статі.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. – Ст. 141.

2. Про ратифікацію Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року»: Закон України від 17. 07. 1997 № 40 // Голос України від 10.01.2001 - № 3.

3. О ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин: конвенція ООН от 19.12.1979 // Сборник Международных договоров СССР, вып.XXXVII М.. - 1983. - С. 26-36

4. Про ратифікацію Конвенції МОП «Про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків та жінок: трудящі із сімейними обов'язками» № 156 від 3 червня

1981 року»: Закон України від 22.10.1999 № 1196-XIV // Відомості Верховної Ради України. - 1999. - № 51. - Ст. 452.

5. Кодекс законів про працю України. - Х.: Одіссей. - 2010. - 134 с.

6. Трудовий кодекс Російської Федерації від 30.12.2001 N 197-ФЗ// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consultant.ru/popular/tkrf/.

7. Про відпустки: Закон України від 15. 11. 1996р. № 504/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1997.- №2. - ст. 4.

8. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків: Закон України від 2005 р. № 2866-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. - № 52.- ст. 561.

Божко Володимир Миколайович
кандидат юридичних наук, доцент
Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка

СУТНІСТЬ ОПЛАТИ ПРАЦІ

Серед усієї сукупності прийомів і засобів, які використовуються для формальної визначеності права, юридична термінологія відіграє вирішальну роль, бо терміни є тим будівельним матеріалом, за допомогою якого будуються правові норми. Саме тому в жодній іншій сфері життєдіяльності людини зовнішня форма вираження думки не має такого важливого, навіть доленосного значення, як в юриспруденції. Адже помилкові використання юридичних термінів, неточності в формулюванні норм права приводять до багатозначного розуміння змісту самого правила поведінки та, як наслідок, до зниження ефективності правового регулювання суспільних відносин, що є неприпустимим у правничій мові. Однак, лексико-семантичні особливості української мови іноді перешкоджають однозначному розумінню і застосуванню термінів не лише в законотворчості, але й у сфері правозастосування, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Як засвідчив аналіз позиції більшості вітчизняних дослідників, майже всі вони схильні ототожнювати зміст термінів „оплата праці" та „заробітна плата". Так, С.М.Прилипко та О.М.Ярошенко в своєму підручнику „Трудове право України" використовують обидва досліджувані терміни [1]. Більше того, самі автори наголошують на тому, що у трудовому законодавстві для позначення винагороди, яку роботодавець виплачує працівникові за виконану роботу згідно трудового договору, використовуються два терміни: „оплата праці" та „заробітна плата". Щоправда, на їх думку „з точки зору прав та обов'язків сторін трудових правовідносин, ці терміни є синоніми" [1, 472]. Але відразу ж дослідники застерігають: „У буквальному сенсі заробітна плата – це об'єкт правовідносин, а оплата праці – це дія роботодавця по відношенню до виконаної роботи" [1, 473]. Однак це застереження ускладнює розуміння сутності названих термінів. Адже якщо вони є синонімами, тобто близькими за змістом, то не можуть характеризувати водночас і предмет (об'єкт правовідносин), і дію роботодавця (очевидно, зміст правовідносин). Не сприяє усвідомленню сутності досліджуваних термінів і подальше перерахування дослідниками принципів правової організації оплати праці, серед яких вони виокремлюють: „2) Оплата праці залежить від трудового внеску працівника та максимальним розміром не обмежується. 3) Мінімальний розмір оплати праці встановлюється державою" [1, 182]. Тобто в усіх названих прикладах термін „оплата праці" характеризує предмет, а не процес, не дію роботодавця. Адже якщо оплата праці не обмежується максимальним розміром та має мінімальну величину, то вона аж ніяк не може характеризувати дію роботодавця.

В.Я.Буряк також стверджує, що „оплата праці може бути визначена як винагорода, що виплачується працівнику за використання його праці" [2, 317]. І далі, порівнюючи економічні та правові аспекти винагороди за працю, автор ототожнює заробітну плату і оплату праці, характеризуючи їх як предмет. Так, зокрема, на його думку „оплата праці … включає не тільки оплату праці осіб, які перебувають у трудових відносинах, але й доходи

представників вільних професій" [2, 317]. Дослідник говорить також, що в правничій літературі й у законодавстві України при визначенні грошової винагороди працівникам застосовують терміни оплата праці й заробітна плата. Вважається, що обидва зазначені поняття є синонімами [2, 319]. Натомість, наголошує учений, у науковій літературі щодо грошової винагороди працівників, які працюють за трудовим договором, традиційно вживають термін „заробітна плата". Що ж стосується поняття „оплата праці", то існує думка, що воно ширше за своїм значенням, аніж „заробітна плата" [2, 319]. Зайвим свідченням того, що автор ототожнює названі терміни є й структура підручника, в якому розділ 10 має назву „Правове регулювання оплати праці", а підрозділ 10.2 – „Види регулювання заробітної плати" [с.532].

Н.Б.Болотіна також переконана, що „нині в законодавстві терміни „оплата праці" і „заробітна плата" застосовуються як синоніми. Однак видається все ж, що термін „оплата праці" є більш широким та його цільове призначення спрямоване на організацію оплати праці, регламентацію її окремих елементів і всієї системи правових засобів у цій сфері, на відміну від терміну „заробітна плата"" [3, 298]. Щоправда в §10.2 підручника, який називається „Правове визначення поняття оплати праці. Структура і функції заробітної плати" дослідник формулює правове визначення заробітної плати [3, 297]. При цьому, на її думку, „щодо оплати праці найманих працівників застосовується термін „заробітна плата", ним підкреслюється те, що грошова винагорода виплачується за витрачену працю, за роботу, яка виконана". Тобто учений з одного боку прагне розмежувати зміст названих термінів, а з іншого – часто використовує їх як синоніми. Так, наприклад, на її думку „оплата праці залежить не тільки від результатів праці конкретного працівника, але також від результатів праці, прибутковості конкретного підприємства" [3, 298]; оплата праці становить найбільшу питому вагу в структурі грошових доходів населення [3, 301-302] тощо.

Здійснивши семантичний аналіз змісту досліджуваних термінів, встановили, що термін „заробітна плата" характеризує об'єкт, плату за працю, в той час як термін „оплата праці" характеризує процес, спрямований на винагороду за працю. Такий висновок породжує на наш погляд цілком риторичне запитання: чи може бути іменник „плата" синонімом до дієслова „оплата"? Відповідь на це питання може дати „Словник синонімів української мови", де до слова „плата – розрахунок за виконану працю" наводяться такі синоніми, як „розплата, винагорода, заплата, жалування, доплата, зарплата, платня, зарплатня, получка" [4, 240], а синонімами „заробіток – плата за виконану роботу" є „зарібок, доробок, заживок, приробіток, оклад, ставка".

Тобто синонімом іменника може бути лише іменник, а, отже, „заробітна плата" і „оплата праці" не можуть бути синонімами одне одного та не можуть мати однакового, або близького значення.

Саме тому ми цілком переконані, що терміни „заробітна плата" та „оплата праці" не співвідносяться між собою як частина та ціле, не є синонімами, а уособлюють явища, котрі поєднуються між собою причинно-наслідковим зв'язком. Тобто виконання роботи, передбаченої трудовим договором, зумовлює необхідність її трансформації через процес оплати праці в заробітну плату. А заробітна плата є вже результатом цієї трансформації.

Використані джерела:

1. Прилипко С.М. Трудове право України: Підручник / С.М. Прилипко, О.М. Ярошенко. – 3-те вид., перероб. і доп. – Х.: ФІНН, 2010. – 752 с.

2. Трудове право України: Академічний курс: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / П.Д.Пилипенко, В.Я.Буряк, З.Я.Козак та ін.; За ред. П.Д.Пилипенка. – К.: Концерн Видавничий Дім „Ін Юре", 2004. – 536 с.

3. Трудове право України: Підручник / За ред. Н.Б.Болотіної, Г.І.Чанишевої. – К.: Т-во Знання, КОО, 2000. – 564 с.

4. Словник синонімів української мови. У 2-х т. / А.А.Бурячок, Г.М.Гнатюк, С.І.Головащук. Т.2: О – Я. – К.: Наукова думка, 2000. – 960 с.

Бурак Володимир Ярославович
кандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового, аграрного та екологічного права Львівського національного університету імені Івана Франка

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ

У відповідності із Конституцією України права і свободи людини і громадянина та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Ці конституційні норми визначають основну функцію трудового права, спрямовану на забезпечення і захист трудових прав працівників.

У зв'язку із цим можна вважати, що основним пріоритетом проекту нового Трудового кодексу, який прийнятий у першому, повинен стати захист трудових прав та законних інтересів працівників. Чинне трудове законодавство не пристосоване до умов ринкової економіки і орієнтоване на командну систему, а тому питання захисту трудових прав працівників регулює недостатньо. Тому необхідно з'ясувати основні напрямки захисту трудових прав працівників.

Виникнення права на захист та здійснення правового захисту пов'язане з наявністю певних підстав, які роблять такий захист можливим і необхідним. Законодавець у ч. 1 ст. 15 Цивільного кодексу України, виділяє ряд підстав, з настанням яких у особи виникає право на захист. Ними є:

порушення права;

невизнання права;

оспорювання права.

Найпоширенішою підставою для виникнення права на захист у трудовому праві є порушення прав працівників. Наприклад, випадки незаконних звільнень роботодавцями працівників, накладення дисциплінарних стягнень із порушенням закону, занесення неправдивих відомостей у трудову книжку, невиплата працівникові належної суми заробітної плати та ін. Останнім часом починають появлятися справи про визнання права (наприклад, на певні пільги або виплати).

Порушене суб'єктивне трудове право особи підлягає примусовому захисту способами, передбаченими чинним законодавством.

Під матеріально-правовими способами захисту слід розуміти закріплені нормами права дії державних органів примусового характеру, за допомогою яких здійснюється відновлення, (визнання) порушених (оспорюваних) прав працівника і вплив на правопорушника.

На відміну від цивільного законодавства трудове не регламентує конкретних способів захисту трудових прав та законних інтересів працівників. Однак юрисдикційні органи застосовують певні матеріально-правові способи з метою захисту порушених трудових прав працівників.

Аналіз чинного трудового законодавства дозволяє виокремити окремі матеріально-правові способи захисту порушених трудових прав працівників.

Серед усіх матеріально-правових способів захисту порушених трудових прав за характером наслідків для працівника, чиї права порушені можна виділити дві великі групи:

Відновлювальні;

Компенсаційні.

Відновлювальні – це способи, спрямовані на відновлення становища, що існувало до його порушення. Сюди можна віднести ті способи, які або відновлюють існуючі правовідносини між працівником і роботодавцем, або відновлюють порушені права працівника. Серед них виділимо:

поновлення на попередній роботі незаконно звільненого, або незаконно переведеного працівника;

зміна дати і формулювання причини звільнення та виправлення неправильних записів у трудовій книжці працівника;

зняття дисциплінарного стягнення, накладеного із порушенням закону;

визнання окремих умов договорів, або цілих договорів про працю недійсними.

Якщо перші три завжди застосовуються судом чи іншими органами уповноваженими розглядати трудові спори, то такий спосіб, як визнання окремих умов договорів або цілих договорів недійсними зустрічається дуже рідко. Це можна пояснити тим, що існуюча стаття 9 КЗпП України не визначила механізму визнання окремих умов договорів про працю недійсними. У проекті Трудового кодексу передбачено ряд підстав для визнання трудового договору в цілому а також окремих його умов недійсними. Однак, знову ж таки не передбачено механізму визнання таких договорів недійсними. Очевидно, в даному випадку необхідно керуватися нормами цивільного законодавства про визнання правочинів недійсними. Зокрема ст..215 Цивільного кодексу України визначає в яких випадках правочин визнається недійсним у судовому порядку. Використовуючи аналогію можна прийти до висновку, що окремі умови трудового договору а також цілий трудовий договір можуть визнаватися недійсними у судовому порядку.

Наступна група матеріально-правових способів це компенсаційні. Ними є способи, спрямовані на відшкодування працівникові заподіяної матеріальної та моральної шкоди через порушення його трудових прав, шляхом покладення на порушника додаткових обов'язків. До цієї групи способів необхідно віднести:

відшкодування працівнику матеріальної шкоди;

відшкодування працівнику моральної шкоди у грошовій формі.

Конкретний спосіб захисту відповідний орган який розглядає трудовий спір застосовує в межах позовних вимог особи. Межі позовних вимог повинні визначатися законом. Необхідно зазначити, що конкретний спосіб захисту порушених трудових прав працівників визначається характером конкретного правопорушення та матеріальною нормою, яка регулює дану групу відносин.

Працівник має право заявити у позовних вимогах одразу декілька наведених способів. Наприклад, при незаконному звільненні він може вимагати поновлення на роботі, виплати компенсації за час вимушеного прогулу, а також відшкодування моральної шкоди.

При цьому необхідне законодавче закріплення можливих матеріально-правових способів захисту, а тому пропонується внести відповідні зміни до проекту Трудового кодексу.

Викторова Светлана Ивановна

кандидат юридических наук, доцент кафедры гражданского и международного права Гродненского филиала Частного учреждения образования «БИП – Институт правоведения»

ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В УСЛОВИЯХ ЗАЕМНОГО ТРУДА

Понятие заемного труда для Республики Беларусь является несомненной новеллой, что тем более объективно обусловливает необходимость глубокого изучения зарубежного опыта и потребность в обеспечении правового регулирования применения заемной рабочей силы в процессе организации производства. Правоотношения по поводу применения аренды рабочей силы, вне всякого сомнения, должны рассматриваться как специфическая форма трудовых правоотношений, поскольку по своей сущности такие правоотношения полностью повторяют конструкцию трудового правоотношения. В науке трудового права Республики Беларусь содержится ряд пробелов по вопросам нестандартных видов занятости, которые нуждаются в научном исследовании. К числу нетрадиционных трудовых правоотношений следует отнести трудовые правоотношения, связанные с заемным трудом. Четкое определение правового положения работников в условиях заемного труда, оформление договоров аренды рабочей силы будет полезным для экономики страны, нормального

функционирования рынка, а также для удовлетворения потребностей работников и нанимателей.

Важность использования в процессе производства заемного труда обусловлена особенностями действующего трудового законодательства, создающими определенные сложности для нанимателя в вопросах кадровой политики организации. Так, зная, что расходы на увольнение работника довольно велики, а процедура оформления достаточно хлопотная, наниматели расширяют использование срочных трудовых договоров, прибегают к заключению гражданско-правовых договоров в качестве средства отбора лучших из нанятых работников. Наоборот, гибкий рынок труда – это упрощенная система трудоустройства, приема и увольнения работников, ведущая к экономии рабочего и свободного времени работодателя и работника, применению разнообразных альтернативных решений в данном вопросе, а главное, реальный способ расширения свобод участников трудового правоотношения. Следует согласиться с И.Я.Киселевым, который под гибкостью правового регулирования труда предлагает понимать максимальный учет всеми институтами трудового права сложности и многообразия современной социальной действительности [1, с. 86].

Представляется, что необходимость правового регулирования трудовых правоотношений, возникающих по поводу применения заемного труда, в Республике Беларусь позволит избежать злоупотреблений, как со стороны организаций-нанимателей, так и со стороны организаций-арендаторов, для которых применение «заемной» рабочей силы становится средством экономии издержек на заработную плату и иные социальные выплаты (по сравнению с постоянным контингентом работников), способом уклонения от обязательств, налагаемых на нанимателей трудовым законодательством, коллективными договорами и соглашениями. Например, это может выразиться в стремлении нанимателя регулировать трудовые отношения по привлечению рабочей силы нормами гражданского права.

Совершенно очевидно, что при организации заемного труда возникает юридическая конструкция, которая не вписывается в привычные рамки правового регулирования труда. Нормы о трудовом договоре и действующий порядок его заключения были задуманы как юридическое оформление трудовой связи работника только с одним местом основной работы (нанимателем), а заемный труд вызывает необходимость отойти от традиции и внести соответствующие коррективы в Трудовой Кодекс Республики Беларусь.

Первым шагом в направлении правовой регламентации аренды рабочей силы в Республике Беларусь должна стать ратификация Конвенции МОТ от 3 июня 1997 г. № 181 [2]. В этом случае даже при отсутствии необходимых норм в действующем национальном трудовом законодательстве применимо правило верховенства международных нормативных правовых актов, ратифицированных Республикой Беларусь.

Использованные источники:

1. Киселев И.Я. Новый облик трудового права стран Запада. Прорыв в постиндустриальное общество. – М., 2003.

2 О частных агентствах занятости: Конвенция Международной организации труда, 3 июня 1997 г., № 181 // КонсультантПлюс: Беларусь [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр». – Минск, 2010.

Вітковський Володимир Станіславович
асистент кафедри цивільного права
Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича,

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ПРАЦЮ ТА ГАРАНТІЇ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

Найважливішим правом людини, без реалізації якого буде неможливе втілення будь-якого іншого права, безумовно, є право на життя. Загальновизнано, що дане право є основоположним, ключовим у системі прав людини. Адже саме з початком життя особи, починають реалізовуватися всі інші її права, деякі – одразу після народження, інші – пізніше. Говорячи про право людини на життя, поряд з його біологічним аспектом ніколи не треба забувати і про соціальний аспект [4, 114]. Життя є насамперед буття в суспільстві серед інших людей, без спілкування з іншими членами суспільства людина не зможе повністю самореалізуватись, а отже і повноцінно жити. Основною формою самореалізації індивіда в суспільстві є праця. Від праці людини та її результатів залежить те місце, яке займає особа в соціумі, адже працею визначається соціальне її життя. Саме тому між правом людини на життя і правом на працю можна прослідкувати тісний та нерозривний зв'язок. Така «близькість» права на життя до права на працю призводить до особливої ролі останнього в системі соціальних прав людини. У зв’язку з вищевказаним вбачається необхідним приділення особливої уваги питанню гарантій реалізації права людини на працю. Адже, як відомо, будь-яке право може бути повноцінно реалізовано лише у випадку, коли існує система ефективних його гарантій. Однак, перш ніж приступити до дослідження гарантій реалізації права на працю, слід визначити генезис самого поняття «гарантія» а також місце гарантій в праві. З французької мови слово «гарантія» («guarantie») означає «забезпечити». Даний термін означає запоруку, умову, яка забезпечує реалізацію чого-небудь [3, 152]. Виходячи з цього, в самому загальному вимірі гарантії права на працю – це різної природи засоби та умови реалізації особою її права на працю. При цьому в теорії трудового права до гарантій реалізації права на працю відносять сукупність політичних, економічних, соціальних та юридичних способів та засобів сприяння реалізації права на працю.

На законодавчому рівні основні гарантії реалізації права на працю закріплюються в Кодексі законів про працю України. Насамперед, мова йде про ст..22 Кодексу, за якою «будь-яке пряме або непряме обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг при укладенні, зміні та припиненні трудового договору залежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, роду і характеру занять, місця проживання не допускається» [5, 63]. Виходячи з даного положення ніхто не може бути обмежений в реалізації свого права на працю залежно від вищезазначених особливостей. Вбачається, що норма, закріплена в статті 22 Кодексу є наріжною, від неї відштовхується все інше законодавство при гарантуванні рівних можливостей реалізації права на працю. Також, значна кількість гарантій реалізації відповідного права закріплюється в Законі України від 01.03. 1991 р. «Про зайнятість населення». Зокрема, на основі його положень можна виділити основні та додаткові гарантії реалізації права на працю. Загальні гарантії є спільними для всіх громадян. До них відносяться – добровільність праці; захист від необґрунтованої відмови в прийнятті на роботу; безплатне сприяння зі сторони держави в підборі підходящої роботи.

Додаткові гарантії реалізації права на працю передбачаються ст.5 Закону України «Про зайнятість населення» і полягають в забезпеченні здійснення цього права особам, що потребують підвищеного соціального захисту (жінкам, що мають дітей віком до шести років; одиноким матерям, які мають дітей віком до 14 років або дітей-інвалідів; особам перед пенсійного віку; інвалідам і т.д.) [2, 173]. Основною гарантією для таких осіб є встановлення квот шляхом бронювання певної кількості робочих місць на підприємствах, для цих осіб. Однак, тут може виникати проблема, коли, наприклад, на підприємстві немає вакантних місць. Тобто, на підприємствах певного регіону всі місця в межах квот можуть бути зайняті (беручи до уваги, що квота встановлюється в розмірі 5 % від загальної кількості робочих

місць). Виникає ситуація, коли з однієї сторони, вимоги законодавства дотримані, а з іншої – закріплена в Законі додаткова гарантія реалізації права на працю, не діє. Крім того, не слід забувати, що на сьогоднішній день більшість підприємств перебуває у приватній власності, а їх власників цікавить насамперед ефективність функціонування підприємства. Тому, досить часто, вони ухиляються від дотримання положень законодавства про квотування робочих місць. Взагалі, гарантії реалізації права на працю можна поділити на три основні групи – гарантії при прийнятті на роботу; при здійсненні трудової функції; при припиненні трудового договору. До першої групи гарантій реалізації права на працю можна віднести заборону необґрунтованої відмови в прийнятті на роботу; вищезгадані квоти для окремих категорій осіб; гарантування працевлаштування та допомоги молодим спеціалістам після закінчення вищих навчальних закладів тощо. До гарантій другої групи насамперед відноситься заборона вимагати від працівника роботи, не передбаченої трудовим договором; можливість тимчасового переведення працівника на іншу роботу лише за його згодою та інші. До гарантій при припиненні трудового договору належать закріплення в законодавстві виключного переліку підстав розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця; надання переважного права на залишення на роботі деяким категоріям працівників; можливість розірвання трудового договору з працівником лише за згодою профспілкового органу (з більшості підстав, передбачених КЗпП).

Таким чином, право на працю займає особливе місце в системі прав людини, оскільки багато в чому визначає її соціальне буття та роль в суспільстві. Воно є невід'ємним елементом соціального аспекту життя особи. Для ефективної реалізації права на життя існує система його гарантій, встановлених на державному рівні. Якісне та повноцінне забезпечення реалізації права на працю можливе лише при комплексній взаємодії всіх цих гарантій. При цьому їх система потребує подальшого вдосконалення, особливо такий вид, як процесуальні гарантії.

Використані джерела:

1. Конституція України. Із змінами, внесеними згідно із Законом N 2222-IV від 08.12.2004. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. - № 2. – Ст. 3

2. Про зайнятість населення. Закон України від 1 березня 1991 року // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991. - № 14. – С.171

3. Антон О.А. До питання про поняття юридичних гарантій в трудовому праві / О.А. Антон // Вісник Хмельницького інституту управління та права. – 2004. - №.4. – С.151-156

4. Голубкова А.О. Реализация гарантий права человека на труд в социальном партнерстве // Материалы международной научно-практической конференции "Право человека на жизнь и гарантии его реализации в сфере труда и социального обеспечения". - М.: Проспект, 2008. – С.114-118

5. Науково-практичний коментар Кодексу законів про працю України // Під ред. Прокопенко В. І., Козак З. Я., Кузнецова Л. О. та ін.. – Харків: Консум, 2003. – 356 с.

Гетьманцева Ніна Дмитрівна

кандидат юридичних наук, доцент завідувач кафедри цивільного права Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича

КОЛЕКТИВНО-ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В АСПЕКТІ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ

Становлення ринкового господарства суттєво вносить зміни в характер і зміст економічних відносин, у їх правову організацію. Частиною складної системи правової організації суспільних відносин, що включає державне та індивідуально-договірне регулювання зв'язків між роботодавцем і працівником, є їх колективно-договірне

регулювання, значення якого постійно зростає. Із прийняттям в свій час Закону «Про колективні договори і угоди» від 1 липня 1993 року для цього створена широка правова і соціальна основа.[1] Однак, як показує практика, можливості договірного регулювання соціально-трудових відносин реалізуються не в повному обсягу, а інколи – і зовсім не реалізуються. Це означає, що колективно договірні акти ще не стали надійною основою оптимізації трудових відносин в організаціях. Тому не випадково працівники в більшості своїй не проявляють до них великої довіри, а втім віддають перевагу державному регулюванню. І не дивно, оскільки приймаючи на роботу кожен раз працівника, навряд чи роботодавцем виконується норма ст. 29 КЗпП України. Тому сьогодні в якості соціальної проблеми окреслюється проблема підвищення ефективності колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин. Вирішення цієї проблеми має велике практичне значення як для профспілок, що виступають представниками інтересів працівників, так і для відповідних державних органів, що є представниками інтересів держави.

Разом з тим, вирішення даної проблеми неможливо звести лише до повного виконання положень колективно-договірних актів. Не менш важливою складовою ефективності договірного регулювання є якість змістовної частини самих документів. Так як умови колективного договору можуть бути повністю виконані, але якщо за своїм змістом колективний договір «не надавав» працівникам нічого суттєвого в підвищенні оплати праці, встановлення різного роду надбавок, доплат до посадових окладів (тарифних ставок), покращення соціально-побутового обслуговування, організації належних умов праці тощо, навряд чи можна назвати такий локальний акт ефективним. Адже призначення колективно-договірного регулювання полягає в реалізації принципа: кожен наступний рівень соціально-партнерських угод (колективних договорів) не може погіршувати умов угод (договорів) більш високого рівня і повинен відрізнятися від попереднього більшою вигодою для працівників. [2, с. 110; 3, 49-50]

Тому ефективність колективних договорів, галузевих і регіональних угод як інструментів соціального управління повинна проявлятися не тільки в сторону їх фактичної реалізації, а передусім в якості змістовної частини даних актів, тобто в забезпеченні положень змістовної частини рівнем трудових прав та гарантій працівників, порівняно із встановленими у законодавстві.

Договір чи угода повинні містити в собі потенційну можливість виконання в повному обсязі (в процесі практичної реалізації) свого призначення як інструмента соціального управління. Для визначення цієї можливості необхідно мати кількісні оцінки якості змістовної частини колективних договорів і угод і наявність взаємозв'язку оцінок із змістом у вигляді аналітичних співвідношень (можливо виробити відповідну формулу методичної оцінки змістовної частини колективного договору і угоди). Така оцінка дозволити об'єктивно порівняти договірні акти між собою, відібрати кращі з них і на цій основі робити висновки щодо якості договірного регулювання на підприємствах, установах, організаціях. В даний час, слід констатувати, що методики отримання кількісних оцінок ефективності договірних актів немає.

Цим ми хочемо сказати, що наявність кількісних показників якості укладених договорів і угод дозволить державним органам і профспілкам, які здійснюють управління соціально-трудовими процесами, проводити роботу цілеспрямовано: формувати об'єктивну уяву про стан колективно-договірного регулювання на підприємствах, установах, організаціях відповідної галузі чи регіону, здійснювати відповідний вплив направлений на удосконалення договорів і угод (рекомендації, реєстраційні зауваження тощо). При цьому зміни кількісних показників якості змістовної частини договорів і угод, що пройшли після завершення певної колективно-договірної компанії, будуть характеризувати результативність проведеної роботи: якщо змін ніяких не відбулося, то в роботу названих вище установ необхідно внести певні корективи.

Для повної характеристики змістовної частини колективних договорів і угод доцільніше, на нашу думку, оцінювати ефективність вирішення в них питань трудових відносин, питань соціально-партнерських відносин і питань забезпечення гарантій діяльності представницьких органів працівників.

Для підвищення якості колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин необхідно всі соціальні компоненти, що вирішують дану проблему, розглядати у взаємозв'язку, як єдине цілісне, в якому суб'єктами управління є працівники державних або профспілкових органів, які займаються вирішенням даної проблеми, об'єктом управління – колективно-договірні акти, що піддаються вивченню, а також представники працівників і роботодавців, які здійснюють розробку і укладення колективних договорів і угод: зауважень щодо змісту договірних актів, рекомендації щодо їх структури, контролю щодо виконання умов колективного договору і угоди тощо. Слід зазначити, що необхідні також доктринальні основи для посилення значення колективно-договірного регулювання у сфері трудового права, а також розроблення практичних рекомендацій для прийняття актів щодо колективно-договірного регулювання праці. Удосконалене і розвинуте колективно-договірне регулювання праці створило б певні умови для оптимального узгодження балансу інтересів працівників, роботодавців і держави.

Сторони трудових відносин ще не до кінця усвідомили значення колективно-договірного регулювання праці. Тому, на даному етапі розвитку нашого суспільства необхідно виділити з однієї сторони історичну необхідність посилення ролі колективно-договірного регулювання праці та з другої – як недостатню, - з об'єктивних причин, розробленість наукових, нормативних і практичних основ вдосконалення колективно-договірного регулювання праці.

Використані джерела:

1. Закон України «Про колективні договори і угоди» від 1.07.1993 р. //Відомості Верховної Ради України (ВВР) - 1993 р. - № 36 – ст. 361.

2. Грищенко Н.Н. Философия справедливости /Н.Н.Грищенко// Экономика и организация производства: ЭКО. – 1996. - № 7 – С. 110.

3. Смирнов О.В. Законодательство о труде и коллективный договор: перспективы взаимодействия /О.В.Смирнов// Вестник Московского университета. – Сер. 11 – Право– С. 49-50.

Гураш Вікторія Михайлівна

аспірантка кафедри трудового, аграрного й екологічного права

Львівського національного університету імені Івана Франка

МІСЦЕ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ І МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПРЕДМЕТІ ТРУДОВОГО ПРАВА: ПОГЛЯДИ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ РАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ

Наука трудового права в Україні за радянських часів не ставила під сумнів існування у предметі трудового права дисциплінарної і матеріальної відповідальності. У той же час, українські дослідники окресленого історичного періоду по-різному визначали їх місце у предметі трудового права та сформулювали щонайменше три підходи з цього питання.

1. Відносини дисциплінарної і матеріальної відповідальності розглядалися як самостійні «охоронні» відносини, що є різновидом відносин тісно пов'язаних з трудовими. На наведеній позиції наголошував О.І. Процевський, який пояснював, що охоронні відносини є відхиленням від власне трудових відносин, адже виникають у результаті порушення обов'язків працівника і роботодавця в останніх, а норми права з дисциплінарної і матеріальної відповідальності виконують охоронну функцію права [1, с. 34, 83].

Той факт, що дисциплінарна і матеріальна відповідальність за трудовим правом виникає у результаті неправомірної поведінки сторін трудового договору, не дає достатніх підстав для визнання їх самостійності як суспільних відносин. Окрім цього, не погоджуємося з висновками вченого щодо існування абстрактних охоронних відносин у предметі трудового права, адже вони можуть виникати лише у формі дисциплінарної і матеріальної

відповідальності за трудовим правом. До того ж, усі норми трудового права виконують правову функцію охорони праці. Тому за цією ознакою не лише правовідносини дисциплінарної і матеріальної відповідальності мають «охоронне» значення, а й будь-які трудові правовідносини.

2. Відносини дисциплінарної і матеріальної відповідальності є складовою індивідуальних трудових відносин. Таку думку обґрунтовував А.Р. Мацюк. Індивідуальні трудові відносини вчений поділяв на основні, похідні та супутні відносини. Відносини дисциплінарної і матеріальної відповідальності розглядалися похідними від основних трудових відносин. Автор підкреслював, що основні трудові відносини можуть існувати без дисциплінарної і матеріальної відповідальності, тоді, як виникнення останніх цілком залежить від основних трудових відносин, у чому і полягає їх похідний зв'язок [2, с. 98].

Не погоджуємося, що дисциплінарна і матеріальна відповідальність є самостійними видами відносин у предметі трудового права. У той же час, заслуговує на увагу висновок про можливість існування основних трудових відносин і без дисциплінарної та матеріальної відповідальності. Іншими словами, дисциплінарна і матеріальна відповідальність за трудовим правом необов'язково з'являється у відносинах між працівником та роботодавцем, що відрізняє її від таких зв'язків між цими суб'єктами, як оплата праці, робочий час, час відпочинку, охорона праці тощо, які необхідно існують у будь-яких відносинах за трудовим договором.

3. Відносини дисциплінарної і матеріальної відповідальності не мають самостійного значення, а є складовими зв'язками основних трудових відносин. Ця позиція домінувала серед українських вчених, її відстоювали та поділяли О.Т. Барабаш, М.І. Бару, В.І. Прокопенко. Вчені виходили з того, що дисциплінарна і матеріальна відповідальність виникає у вже існуючих власне трудових відносинах, а суб'єктами дисциплінарної і матеріальної відповідальності є суб'єкти власне трудових відносин [3, с. 158-160; 4, с. 13, 25; 5, с. 22].

З наведеною позицією погоджуємося, однак з певним застереженням. Йдеться про те, що аналогічний суб'єктний склад не є критерієм тотожності відносин, адже між одними і тими ж суб'єктами можуть виникати різні види відносин. Незважаючи на це, вважаємо, що відносини дисциплінарної і матеріальної відповідальності за трудовим правом є несамостійними, натомість їх слід розглядати як внутрішні зв'язки між працівником та роботодавцем у межах основних трудових відносин, що мають складний характер. Поза основними трудовими відносинами дисциплінарна і матеріальна відповідальність за трудовим правом просто не існує.

Аналізуючи погляди українських вчених радянського періоду щодо місця дисциплінарної і матеріальної відповідальності у предметі трудового права, можна сформулювати наступні висновки:

— охоронні трудові відносини можуть існувати лише у формі дисциплінарної і матеріальної відповідальності за трудовим правом;

— дисциплінарна і матеріальна відповідальність за трудовим правом не мають «статусу» самостійних відносин, натомість вони є внутрішніми зв'язками, адже виникають у вже існуючих трудових відносинах;

— особливістю зв'язків працівника та роботодавця щодо дисциплінарної і матеріальної відповідальності є те, що вони з'являються необов'язково, а лише у результаті порушення зобов'язань за трудовим договором.

Використані джерела:

1. Процевский А.И. Предмет советского трудового права. – М.: «Юридическая литература», 1979.

2. Мацюк А.Р. Трудовые правоотношения развитого социалистического общества. – Киев, Наукова думка, 1984.

3. Барабаш А.Т. Трудовое правоотношение и дисциплинарная ответственность. – В кн.: XXV съезд КПСС и развитие науки трудового права и права социального обеспечения. – М., 1978.

4. Бару М.И. Регрессные обязательства в трудовом праве. – М.: Государственное издательство юридической литературы, 1962.

5. Прокопенко В.И. Правовые отношения комитета профсоюза с администрацией социалистического предприятия. – К., 1977.

Донченко Тетяна Олександрівна
аспірант кафедри державної політики та менеджменту
Інституту державного управління Чорноморського державного
університету імені Петра Могили

НАДАННЯ РОБОТОДАВЦЯМ ДОТАЦІЙ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРШИМ РОБОЧИМ МІСЦЕМ – ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОЛОДІ.

Одна з найважливіших сучасних проблем усіх областей і країни в цілому – це працевлаштування молоді. Певний дисбаланс у сфері підготовки кадрів, наявність процесу масового здобуття вищої освіти, орієнтація підготовки кадрів не на потреби економіки, а на ажіотажний попит молоді на певні спеціальності, без урахування реальних можливостей працевлаштування, на жаль, створюють умови для безробіття серед молоді. Також незацікавленість роботодавців у працевлаштуванні випускників, через те, що молоді спеціалісти недостатньою мірою володіють практичними вміннями і навичками роботи в умовах конкретного робочого місця сучасного виробництва або офісу.

Однією з можливостей вирішення питання зайнятості молоді, а саме, випускників вищих та професійно-технічних закладів освіти є забезпечення гарантії першого робочого місця шляхом реалізації норм Закону України «Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю». Дотація – це кошти Державного бюджету України в межах асигнувань, передбачених на ці цілі та кошти Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття [1]. Першим робочим місцем з наданням роботодавцю дотації забезпечується молодь, яка звернулася до державної служби зайнятості не пізніше 6 місяців після закінчення навчального закладу. Дотація в разі прийняття на роботу за направленням державної служби зайнятості надається роботодавцю, який використовує найману працю не менше 6 місяців та за умови відсутності протягом останніх 6 місяців скорочення чисельності працівників за професією (спеціальністю), за якою працевлаштовується молодь. Вона надається роботодавцю щомісячно протягом одного року в розмірі фактичних витрат на основну та додаткову заробітну плату прийнятої з наданням дотації молоді (але не вище середньої заробітної плати, що склалася за всіма видами економічної діяльності відповідної області за минулий місяць).

Для розгляду питання про можливість надання роботодавцю дотації створюється комісія за ініціативою міських та районних у містах центрів зайнятості, на які покладено функції робочих органів виконавчої дирекції Фонду у складі представників базового центру зайнятості, районних та міських державних адміністрацій, організацій роботодавців та їх об'єднань, професійних спілок [2].

Відповідно, в 2008 році від 19 березня № 223 була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання роботодавцям дотації для забезпечення молоді першим робочим місцем» та було розроблено «Порядок та строки надання дотації роботодавцю для забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем» у 2008 році [4].

Практика роботи щодо працевлаштування молодих спеціалістів на перше робоче місце за отриманою професією (спеціальністю) згідно з Постановою Кабінету Міністрів від 19.03.2008 № 223 показала, що затверджений Перелік професій та спеціальностей, за якими роботодавцям може надаватися дотація для забезпечення молоді першим робочим місцем,

потребував розширення. Тому Постановою Кабінету Міністрів України від 14 липня 2010 року № 577 Перелік розширено з 7 робітничих професії до 24 та з 3 спеціальностей до 33, за якими випускники найчастіше звертаються до державної служби зайнятості з допомогою у працевлаштуванні. Змінено також термін звернення молодих людей до служби зайнятості після завершення навчання з 2 місяців до 6 [5]. Але і після введення законодавчих змін залишається цілий ряд проблем, а саме: практично всі підприємства «укомплектовані» спеціалістами та робітниками старшого віку з досвідом роботи, до цього ж багато з них – працюють сезонно; відсутність реєстрації у деяких дітей з числа сиріт; транспортна віддаленість місця проживання; невідповідність пропозиції та попиту на робочу силу; недостатня професійна підготовка випускників, відсутність базових знань та зацікавленості в роботі; відсутність інформації в службі зайнятості щодо випускників, які після закінчення навчання залишились без роботи та не звернулися до служби зайнятості в пошуку роботи. Державним бюджетом України на 2010 рік на ці цілі передбачено 10 млн. грн, що дозволить працевлаштувати понад 2,5 тис. випускників [3].

Таким чином, роботодавець зобов'язаний забезпечити гарантії зайнятості молоді, прийнятої на роботу з наданням дотації, та не розривати трудовий договір за скороченням чисельності або штату працівників протягом двох років. Передусім – це суттєва економія коштів протягом року на заробітну плату та підготовку кадрів для роботодавця. За рік молодий спеціаліст без досвіду роботи відбудеться як спеціаліст-практик потрібного профілю та рівня кваліфікації для конкретного робочого місця. Для молоді це чудова можливість отримати перше робоче місце з гарантією зайнятості на 2 роки і з офіційною заробітною платнею не менше середньомісячної, яка склалася в даному регіоні.

Питання працевлаштування молоді на сьогодні дійсно потребує значної уваги як з боку Держави, всіх управлінь та служб, які працюють з молоддю. Проблеми, вирішення яких на перший погляд не потребує значних зусиль, насправді дуже серйозні та впливають на українське суспільство в цілому. Тому, через відсутність досвіду роботи молодих спеціалістів, невідповідність професійно-кваліфікаційного складу вільним робочим місцям, запропонованими роботодавцями, відсутність попиту на ринку праці на такі спеціальності, які отримані шукачами роботи у навчальних закладах, наявність у певної кількості безробітних базової вищої освіти, яка не відповідає вимогам роботодавців тощо держава має сприяти молоді у працевлаштуванні шляхом всебічного та системного інформування роботодавців та випускників професійно-технічних училищ, організацією семінарів, через індивідуальне спілкування та через засоби масової інформації, проведенням круглих столів місцевих органів влади, чітко розподілити обов'язки та відповідальність між функціональними відділами базових центрів у разі звернення молодих людей до служби зайнятості, які підпадають під дію даних постанов.

Використані джерела:

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 01.01 2001 р.

2. Закон України «Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю» від 04.11 2004 р.

3. Закон України «Про Державний бюджет України на 2010 рік» від 27.04. 2010 р.

4. Постанова Кабінету Міністрів «Про деякі питання надання роботодавцям дотації для забезпечення молоді першим робочим місцем» від 19.03.2008 № 223.

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 19 березня 2008 р. № 223» від 14. 07. 2010 р. № 577.

Козак Зоряна Ярославівна,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового, аграрного та екологічного права Львівського національного університету імені Івана Франка

ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ З ОХОРОНИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

В Україні запроваджено декілька видів реєстрації нормативно-правових актів. Причому той ж самий акт одночасно може підлягати обов'язковій реєстрації різними державними органами виконавчої влади та занесенню до декількох реєстрів, списків, переліків тощо. Сам факт наявності декількох видів реєстрації нормативно-правових актів не є свідченням недосконалості чи колізійності чинного законодавства. Правові механізми здійснення того чи іншого виду реєстрації та її наслідки залежать не лише від виду акту, що реєструється, а, головно, від правової суті, мети та завдань відповідної реєстрації, і, якщо останні є різними, то реєстрації є самостійними правовими явищами. Яскравим прикладом цього є реєстрації нормативно-правових актів з охорони праці, що ухвалюються у порядку, передбаченому розділом V Закону України «Про охорону праці» (далі – НПАОП).

Так, НПАОП як різновид нормативно-правових актів, що приймаються органами виконавчої влади та зачіпають права, свободи й законні інтереси громадян або мають міжвідомчий характер, повинні проходити державну реєстрацію, засади якої запроваджені Указом Президента України «Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади» від 3 жовтня 1992 року № 493/92 (далі – Указ Президента України) [1]. Окрім того прийнятий НПАОП, зміни до нього чи скасований акт реєструються у Державному реєстрі нормативно-правових актів з охорони праці, порядок ведення якого затверджено наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 8 червня 2004 року № 151 [2].

Зазначені реєстрації НПАОП є самостійними правовими явищами, що відрізняються за метою їх проведення. Запровадження державної реєстрації нормативно-правових актів, встановленої Указом Президента України, має комплексну мету і спрямована на впорядкування правотворчої діяльності державних органів виконавчої влади та охорону прав, свобод і законних інтересів громадян і юридичних осіб, що забезпечується шляхом проведення правової експертизи. Міністерство перевіряє низку питань, що прямо впливають на визнання чи ні документа, прийнятого відповідним державним органом виконавчої влади, нормативно-правовим актом, як однієї з форм права, зміст якого відповідає принципу дотримання прав людини.

Проведення правової експертизи може спричинити ухвалення різних рішень, проте базовими результатами, що впливають на визнання офіційного документа нормативно-правовим актом і у подальшому на його чинність, є здійснення або ні державної реєстрації документа як нормативно-правового акта. Таким чином державна реєстрація нормативно-правового акта, що передбачена Указом Президента України, є необхідним елементом його чинності та визнання такого формою права.

Порядок подання нормативно-правових актів на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України та проведення їх державної реєстрації, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 12 квітня 2005 року № 34/5, розкриває зміст цієї реєстрації, охоплюючи декілька самостійних процедур – проведення правової експертизи, прийняття рішення про державну реєстрацію акта та занесення акта до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів. Таким чином наявні два різні правові явища – проведення правової експертизи і ведення обліку нормативно-правових актів. Проте облік не можна вважати елементом процедури ухвалення нормативно-правового акту та його чинності. Правнича наука такий облік розглядає одним з видів систематизації законодавства, що визначає «…юридичну культуру правотворчості, ефективність правозастосовчої діяльності і правового виховання» [3,349]. Окрім того, термін «реєстрація» в одному з своїх розумінь є нічим іншим, як взяття на облік, внесення до списку або книги якихось даних, записів про певні факти [4,576], тому використання терміну «реєстрація» для окреслення правової

експертизи не є виправданим.

Як уже вказувалося, НПАОП підлягає також спеціальній реєстрації, що здійснюється Державним комітетом України з промислової безпеки, охорони праці та промислової безпеки. Її завданням є формування банку даних, що складається і ведеться з метою забезпечення єдиного обліку та формування відповідного інформаційного фонду цих актів. Тому внесення чи ні НПАОП у цей реєстр жодним чином не впливає на його чинність та не замінює державної реєстрації нормативно-правових актів, встановленої Указом Президента України. Недаремно законодавець передбачив, що НПАОП, як вид нормативно-правового акту, включається до Державного реєстру НПАОП лише після його реєстрації у Міністерстві юстиції України. Отже, розглядувана реєстрація є обліком нормативно-правових актів з охорони праці, тобто одним з видів систематизації законодавства, що передбачає збір чинних актів, що головно приймаються спеціальним органом держави, їх опрацювання та розташування за визначеною системою.

Узагальнюючи викладену проблематику, можна зробити наступні висновки і пропозиції:

– державна реєстрація загалом і зокрема нормативно-правових актів з охорони праці є самостійним правовим явищем, запроваджується з метою обліку актів за наперед визначеною системою. Тому її варто розглядати як вид систематизації законодавства, зовнішнім проявом якої є ведення державних реєстрів,

– чинне законодавство України запроваджує різні види державної реєстрації нормативно-правових актів з охорони праці, проте не у всіх випадках мова йде про облік актів. Терміном "реєстрація" охоплюються й інші самостійні правові явища, зокрема проведення правової експертизи нормативно-правових актів з охорони праці. Тому у законодавстві, що регулює порядок здійснення державної реєстрації, необхідно внести зміни про розмежування понять "правова експертиза" та "державна реєстрація",

– державні реєстрації нормативно-правових актів з охорони праці мають спільні ознаки, що визначають їх суть як виду систематизації, та особливі риси, що розмежовують їх за метою та завданнями, видом актів, що обліковуються, та суб'єктами, які здійснюють державну реєстрацію.

Використані джерела:

1. *Збірник указів Президента. – 1992. – № 4.*
2. *Положення про Державний реєстр нормативно-правових актів з питань охорони праці, затвердженому Наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 8 червня 2004 року № 151 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 27. – Том 2. – Ст. 1827.*
3. *Проблемы общей теории права и государства: Учебник для вузов / Под общ. ред. академика РАН, д.ю.н., проф. В. С. Нерсесянца. – М.: Норма, 2006. – 832 с.*
4. *Словник іншомовних слів / за редак. члена-кореспондента АН УРСР О. С. Мельничука. – Київ: Головна редакція Української радянської енциклопедії Академії наук Української РСР, 1975. – 776 с.*

Козуб Ірина Георгіївна

асистент кафедри цивільного права

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ПРИНЦИПИ ПРАВА ЯК ДЖЕРЕЛО ТРУДОВОГО ПРАВА

За радянських часів домінувала думка, що право – це система формально визначених юридичних норм. Не маючи зовнішнього (формального) втілення, право не визнавалось як таке, а сприймалось у якості іншого соціального явищами. Все майже зводилось до ототожнення права і закону. Тому більшість вчених-правників, які досліджували джерела

права в указаний період висловлювали позицію, що «…источниками права есть акты государственной деятельности, устанавливающие правовые нормы или санкционирующие в качестве таковых норм иные специальные нормы» [1]. Навіть на сучасному етапі розвитку юридичної науки джерела трудового права України визначають як спосіб вираження норм права, що приймаються компетентними на те органами і призначені регулювати трудові відносини в процесі застосування праці і суспільного захисту людей праці [2, 69]. А в загальній теорії права до джерел права відносять: нормативний акт, правовий звичай, юридичний прецедент, нормативний договір [3,173 - 174]

Однак, наука не стоїть на місці. Розвиток правничої думки дає підстави до розмежування понять «право» і «закон». Навіть вказує на можливість існування не правових законів. Визнається, що право – це не тільки сукупність норм і установок. До змісту права включаються й правові принципи, що лежать в основі законодавства, зумовлюють існування форми і головним чином змісту певної системи законодавства, без якого немає права. А принципи права – це керівні засади, ідеї, які зумовлені об'єктивними закономірностями існування, рівнем розвитку суспільства і визначають зміст та спрямованість правового регулювання [4, 92]. Такі основні ідеї та тенденції втілюються в законі, правових нормах, правилах поведінки. Але вони ніколи не зводяться до них, не вичерпуються ними. [2, 43]. З огляду на це, постає слушне запитання: чи слід принципи права відносити до джерел права?

Варто зауважити, що в юридичній літературі термін «джерело права» застосовується у двох значеннях – матеріального джерела права (джерела права у матеріальному сенсі) і формального джерела права (джерела права в юридичному сенсі). Останні визначаються як форми права і фактично ототожнюються з поняттям «джерело права». Однак, як вірно зауважують ряд науковців, проблема форм і джерел права була й залишається актуальною, оскільки вона має не тільки термінологічну, семантичну сторону, а й змістовну [5, 60] Справа в тому, що в період, коли право і закон ототожнювались, говорити про те, що джерелом права є ще щось, окрім формально визначених норм, було складно. Однак на сучасному етапі праворозуміння, вказане доцільно доводити.

Право втілюється в законі, однак не обмежується ним. Право більш динамічне, швидше пристосовується до потреб суспільства і відповідає його вимогам. Воно й удосконалюється по мірі необхідності та розвитку суспільних відносин. І, як вірно зазначає, О.Ф. Скакун це своєрідна система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрямок його розвитку. Вони слугують загальним орієнтиром у правотворчості та правозастосуванні [6, 221 – 225]. Тому, на наш погляд, джерелом права є ті умови, в яких воно існує та все, що зумовлює його розвиток. І безумовно джерелом права, з нашої позиції, є загальновизнані принципи права, що являють собою керівні ідеї, засади, начала правового регулювання. Такими принципами є: принцип свободи, справедливості, рівності, демократизму, законності. Проте, з таким визнанням, розуміємо, що не будуть погоджуватись прихильники концепції, суть якої полягає в тому, що принципи права обов'язково повинні втілюватись у нормах права, інакше – це тільки ідеї. Ми ж, в свою чергу, наголосимо те, про що вже йшлося: право і закон не тотожні явища, право існує над законом, а закон повинен існувати лише в межах правового поля.

Що стосується галузевих принципів права, то в КЗпП України не визначаються принципи трудового права. В науці трудового права до них відносять: принцип свободи праці; рівноправності у галузі праці; договірного характеру праці; визначеності трудової функції; стабільності трудових відносин; матеріальної заінтересованості в результатах праці; безпеки праці; участі трудових колективів і профспілок у вирішенні питань встановлення умов праці і здійснення контролю за додержанням законодавства про працю; свободи об'єднання для здійснення і захисту своїх прав і свобод, матеріального забезпечення у разі непрацездатності, при хворобі і у зв'язку з материнством [2, 53 – 67]. Саме такі принципи є орієнтиром для подальшої правотворчості у сфері трудового права.

Слід зауважити, що в ст.3 Проекту Трудового Кодексу України [7] передбачаються загальні засади правового регулювання трудових відносин, перелік яких є досить чисельним. При цьому виникають доречні запитання: 1) що є об'єктом правового регулювання: праця чи трудові відносини? 2) в Проекті ТК визначаються основні засади правового регулювання

трудових відносин чи основні засади трудового законодавства? Вказані питання є досить дискусійними і потребують значного наукового дослідження, що зробити в межах даного неможливо.

До речі, багато хто з представників науки цивільного права говорить про те, що принципи цивільного права (які в ст. 3 ЦК України [8] визначені як загальні засади цивільного законодавства) не є джерелом цивільного права. Тоді, що ж ним є? Якщо вже у нормі закріплено вказане положення, то виходить, що і сама норма не є джерелом права. А це – парадокс.

Використані джерела:

1. Александров Н.Г. Понятие источника права/ Н.Г. Александров // Ученые записки ВИЮН. – Вып.VIII. – М.: Юриздат, 1946. – С. 51; Теория государства и права/ Под ред Н.Г. Александрова. – М., 1977. – С.103; Алексеев С.С. Общая теория права/ С.С. Алексеев. – Т.1. – М., 1981. – С. 81.

2. Прокопенко В.І. Трудове право України: [Підручник. Видання третє, перероб. та доповн.]/ В.І. Прокопенко. – Х.: Консум, 2002. – 528 с.

3. Малько А.В. Теория государства и права: [Учебник] . – М.: Юристъ, 2004. – 304 с.

4. Болотіна Н.Б. Трудове право України: [Підручник]/ Н.Б. Болотіна. – 4-те вид., стер. – К.: Вікар, 2006. – 725 с. – (Вища освіта XXI століття).

5. Рябко А.И., Василенко О.Н. Актуальные проблемы онтологии форм права / А.И. Рябко, О.Н. Василенко // Философия права. – 2000. - № 2. – С. 60.

6. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: [Підручник / О.Ф. Скакун / Пер. з рос.]. – Харків: Консум, 2008. – 656 с.

7. Проект Трудового Кодексу України від 10.12.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2009_12_10/an/3/JF0US00W.html#3

8. Цивільний Кодекс України від 16.01. 2003, № 435- IV // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. - №40 – 44. – ст.356.

Кравчук Павло Сергійович

Інститут міжнародних відносин при Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОСЕРЕДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ

В умовах сучасної світової економічної глобалізації, нагальною стає проблема адекватної правової регламентації багатьох відносин у зв'язку з міжнародною трудовою міграцією. В цілому, питання трудової міграції громадян України за кордон на сьогодні є виключно актуальною проблемою. Участь громадян нашої держави у цьому процесі обумовлюється як зовнішніми чинниками, а саме, об'єднаний ринок праці західних країн та приваблива матеріальна оцінка трудової діяльності, так і внутрішніми - малозабезпеченість та високий рівень безробіття в Україні. Зростає і кількість посередників, які пропонують працевлаштування за кордоном. Але за даними Мінпраці України, що ліцензує цей вид діяльності, тільки кожен десятий посередник надає послуги з легального працевлаштування. Інші ж використовують ліцензії для реклами, а фактично, допомагають бажаючим працювати за кордоном у виїзді за межі країни за туристичними або гостьовими візами з подальшим нелегальним працевлаштуванням. На жаль, і дотепер відсутнє чітке регламентування діяльності таких "посередників", тому потенційні працівники часто-густо платять за послуги "під чесне слово" і в результаті залишаються ошуканими. Відповідно,

слід розробити та прийняти окремий законодавчий акт, який би регламентував діяльність посередників, містив визначення процедур та форм працевлаштування.

В першу чергу, є доцільним прийняття законодавчого акту, який би детально регулював підприємницьку діяльність щодо посередництва у працевлаштуванні громадян за кордоном. Таким чином буде створено необхідну правову базу для захисту як посередників у працевлаштуванні, так і громадян України.

При зверненні громадянина України до суб'єкта підприємницької діяльності, який займається посередництвом з працевлаштування на роботу за кордоном, з метою скористатися його послугами, варто звернути увагу на те, що посередник повинен мати:

- ліцензію Міністерства праці та соціальної політики на провадження діяльності з посередництва у працевлаштуванні на роботу за кордоном;

- ліцензію (дозвіл) на працевлаштування (на посередництво з працевлаштування) громадян України, виданого роботодавцю (посереднику) уповноваженим органом країни працевлаштування;

- зовнішньоекономічний договір (контракт) про посередництво у працевлаштуванні за кордоном, між посередником та іноземним суб'єктом господарювання (роботодавцем чи посередником)

- проект трудового договору, засвідчений іноземним роботодавцем, який повинен відповідати законодавству держави працевлаштування, міжнародним договорам України та містити основні реквізити роботодавця, професійні вимоги до працівника, відомості про характер роботи, умови праці, її оплати та проживання на території країни працевлаштування, соціальний захист (зокрема страхування), термін дії договору, умови його поновлення та розірвання, порядок покриття транспортних витрат тощо.

Відповідно до спільного Наказу Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва і Міністерства праці та соціальної політики від 19.12.2001 р. №155/534 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні на роботу за кордоном» посередник зобов'язаний укласти договір між ліцензіатом та клієнтом. Це угода про надання клієнту послуг з посередництва у працевлаштуванні за кордоном. Вона передбачає права та обов'язки сторін, перелік та вартість послуг, шляхи вирішення спірних питань, відповідальність ліцензіата та клієнта за виконання положень договору.

Забороняється стягувати будь-які види попередніх оплат за послуги з посередництва у працевлаштуванні на роботу за кордоном до укладення клієнтом трудового договору з іноземним роботодавцем.

Що ж до самого посередника, то ним є рекрутингова агенція, крюінгова компанія або будь-який інший суб'єкт господарювання (крім фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності), який в установленому законодавством порядку отримав ліцензію на посередництво у працевлаштуванні на роботу за кордоном і здійснює діяльність з посередництва. Хоча дані поняття використовуються активно на практиці, але до сьогодні перебувають поза межами законодавчого регулювання.

Питання вибору та застосування права повинні вирішуватись у процесі укладання договору між національним посередником та іноземним роботодавцем.

Другим важливим елементом є необхідність зазначення поряд з обов'язками посередника з працевлаштування за кордоном його прав (наприклад, право на вчасне отримання винагороди за надання послуги працевлаштування). Також слід звернути увагу на те, що в договорі про працевлаштування потрібно доповнити відповідні статті про права громадянина, який бажає влаштуватися на роботу (наприклад, право на оскарження дій посередника, на соціальне страхування та страхування життя та здоров'я на весь період перебування за межами України, надання пільг певним категоріям працівників, пенсійне забезпечення).

Ліщук С. В.
студент магістратури Хмельницького університету управління та права

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Соціальне забезпечення є одним із напрямків діяльності держави, який спрямований на створення та забезпечення нормального рівня життєдіяльності особи. Тому право на соціальне забезпечення - одне з природжених прав людини, яке визнане світовим співтовариством і одержало закріплення у міжнародно-правових актах на всесвітньому (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Європейська соціальна хартія. Конституція України також встановила право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх в разі повної, часткової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Юридичний механізм забезпечення даного права в Україні здійснюється за допомогою відповідних принципів соціального забезпечення, тобто основних напрямків діяльності уповноважених органів держави, що спрямовані на забезпечення належного рівня соціального захисту населення в Україні. Так, принципи законодавчого визначення умов і порядку здійснення соціального забезпечення полягає в тому, що відповідно до п. 6 ст. 92 Конституції України виключно законами України, прийнятими Верховною Радою України визначають основи соціального захисту, у тому числі умови надання видів матеріального забезпечення, їх розміри та затверджуються соціальні стандарти, тощо.

Принцип врахування вимог норм міжнародних договорів України у сфері соціального забезпечення полягає у тому, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Однак, на даний час на міжнародному рівні врегульовані лише питання пенсійного забезпечення в Україні шляхом укладення договорів що базуються на територіальному (витрати на виплату пенсій здійснює держава, на території якої проживає отримувач пенсії (укладені з Білоруссю, Вірменією, Казахстаном, Киргизстаном, Росією, Таджикистаном, Туркменістаном, Узбекистаном, Угорщиною, Румунією, Болгарією, Польщею)) та пропорційному принципі (договірна сторона призначає та виплачує пенсію за відповідний страховий (трудовий) стаж, набутий на території держави цієї сторони (Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Естонська Республіка, Королівство Іспанія, Словацька Республіка, Чеська Республіка)).

Принцип всезагальності права на соціальне забезпечення полягає в тому, що законодавство України встановлює рівну і однакову для кожного можливість при настанні конкретних соціально значимих обставин отримати певні види соціального забезпечення незалежно від раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі відповідно до статей 24 і 46 Конституції України. Всезагальність права на соціальне забезпечення включає його доступність та оперативність у наданні конкретного виду забезпечення. Адже здебільшого законодавство передбачає мінімальну кількість підстав (умов, юридичних фактів) та документів на їх підтвердження для отримання конкретного виду забезпечення, тому будь-яка особа може це право реалізувати через розгалужену систему органів соціального захисту населення та соціальних служб для визначених категорій осіб. Для даного принципу також властива оперативність надання конкретного виду забезпечення, суть якого полягає в тому, що процедура надання виду соціального забезпечення зведена до мінімуму, а строки розгляду заяв особи є стислою. У нагальних випадках особі невідкладно можуть надати грошову чи натуральну допомогу чи помістити у спеціальний заклад.

Принцип універсальності, диференціації та розмаїття видів соціального забезпечення полягає в тому, що відповідно до прийнятих законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів за наявності соціально значимих обставин застрахована особа має право на отримання страхових допомог і послуг за рахунок коштів соціального страхування (хвороба, безробіття, народження дитини, старість). Також нормативно-правові акти передбачають диференціацію видів, умов і рівня (норм) забезпечення не лише від соціально значимих обставин, але й від статусу особи (стать, вік, сімейний стан, наявність утриманців, страховий

стаж, специфіка трудової діяльності нужденність). Множинність видів соціального забезпечення виявляється в тому, що у разі настання того чи іншого соціального випадку держава надає особі матеріальну підтримку різними способами (пенсія, допомога, компенсація, соціальні послуги та ін.) за рахунок бюджетних коштів, коштів соціального страхування та коштів Пенсійного Фонду України.

Принцип забезпечення рівня життя, не нижчого за прожитковий мінімум, полягає в тому, що різні види соціальних виплат та допомог, які є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму, передбаченого законом відповідно до ст. 46 Конституції України та конкретизуються щорічно у поточному законодавстві.

Принцип незменшуваності змісту та обсягу соціальних виплат і послуг при прийнятті нових законів полягає в тому, що відповідно до ст. 22 Конституції України при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав та свобод. Особа повинна бути впевнена у тому, що її права у сфері соціального забезпечення не будуть змінені у бік їх скорочення, зменшення розміру призначених соціальних виплат, погіршення рівня соціальних послуг, що надаються. Тому прийняті акти не можуть зменшувати чи скасовувати відповідні види соціального забезпечення.

Безповоротність виплачених грошових сум та вартості наданих соціальних послуг як принцип соціального забезпечення фізичних осіб полягає в тому, що воно здійснюється безкоштовно чи з частковою оплатою окремих соціальних послуг та не передбачає в майбутньому відшкодування вказаних коштів. Суспільство бере на себе витрати за рахунок сплачених ними раніше внесків і податків та бюджетних коштів. Водночас законодавством передбачено стягнення надміру виплачених сум допомог і компенсацій, а також повернення незаконно отриманих виплат та вартості наданих послуг і пільг.

Вищезазначені принципи соціального забезпечення в діяльності уповноважених органів втілені шляхом закріплення наступних форм соціального забезпечення: загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; загальнообов'язкове соціальне страхування, яке вводиться на випадок хвороби, безробіття, вагітності та пологів, поховання, нещасного випадку та професійного захворювання; соціальне забезпечення окремих категорій громадян за рахунок коштів державного бюджету; утримання непрацездатних громадян в державних та інших закладах соціального призначення (будинки-інтернати для осіб похилого віку, для інвалідів тощо); забезпечення за рахунок коштів соціальних фондів (фонд соціального захисту інвалідів та ін.); соціальна допомога непрацездатним особам, сім'ям з дітьми та особам, які не набули права на пенсію; недержавне пенсійне забезпечення, яке дозволяє особі добровільно набути права на недержавну пенсію, яка буде виплачуватися відповідно до договору та в розмірі, який залежить від суми внеску внесеного в недержавний пенсійний фонд.

Малюга Леся Юріївна
аспірантка юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

Незабаром Україна буде відзначати 25-ті роковини з моменту найбільшої техногенної катастрофи в історії людства – аварії на IV енергоблоці Чорнобильської атомної електростанції.

Як відомо, участь у ліквідації катастрофи на ЧАЕС брало 340 654 громадян; із забруднених територій було евакуйовані 116 000 осіб; постраждалими внаслідок катастрофи

були визнані 2 594 071 особи. Сумарна економічна шкода для України до 2015 року, завдана Чорнобильською катастрофою, за підрахунками фахівців складе 179 млрд. доларів США, що за нинішніх економічних умов для держави є непосильно. І все ж уряд шукає шляхи для поліпшення соціального становища цієї категорії громадян.

Наведені цифри свідчать про те, що правові проблеми соціального захисту осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи були, залишаються і будуть залишатися актуальними надзвичайно тривалий період.

Зважаючи на вищевказане, виникає потреба дати відповідь на запитання: наскільки ефективним є чинне законодавство, яке спрямоване на подолання наслідків Чорнобильської катастрофи і соціальний захист громадян, які від неї постраждали?

Якщо говорити про ефективність «чорнобильських законів», то необхідно, на нашу думку, згадати, як вони формувались. Зазначений процес, як відомо, розпочався в період розпаду СРСР. Тоді «зелені» ентузіасти вимагали різкого збільшення фінансування чорнобильських програм, а політична еліта планувала отримати бажані суми із союзного бюджету. В лютому 1991 року республіканський парламент затвердив Концепцію проживання населення на території УРСР з підвищеними рівнями радіаційного забруднення, які утворились внаслідок Чорнобильської катастрофи.

На початку 90-х років XX століття вчені і політики підрахували, оскільки Україна постраждала від катастрофи на АЕС найбільшою мірою, значить в Україні мають бути значно більш жорсткі правила захисту населення. В результаті з’явилась так звана «7-берна» концепція, яка дозволяла виділити 1,2,3 зони забруднення. Однак, одночасно було вирішено виділити території і для так званої 4-ої зони забруднення, де рівень додаткового опромінення становив 0,5 до 1,0 мЗв за рік. В результаті, всі громадяни, які проживали в 4-ій зоні отримали статус постраждалих

На перший погляд, все це добре. Однак, біда в тому, що насправді жителям 4-ої зони ніхто навіть і не збирався допомагати. Коли приймалася нова концепція, то вважалося, що всі витрати по утриманню українських зон буде сплачувати Центр. І справді, до 1991 року за рахунок союзного бюджету всі чорнобильські програми України фінансувалися у повному обсязі. Однак, фінансові потоки обірвалися після виходу України із складу Радянського Союзу.

Як результат, на початку 90 років минулого століття чорнобильські програми фінансувались безпосередньо за рахунок вітчизняного бюджету лише на 50-60%. А останні 10 років тільки на 25-20%. При цьому слід зауважити, що часто не виконується низка положень Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [1,200], а саме тривалий час залишаються мізерні розміри компенсаційних виплат, які не змінюються протягом 12 років за постійного зростання мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму. Кожного року планується завершити виплати компенсацій громадянам за втрачене нерухоме майно в разі відселення чи самостійного переселення з радіоактивно забруднених територій, відповідно до статті 4 Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи". Проте, до цього часу обіцянки не виконані.

В результаті, наша держава на даний час не фінансує Чорнобильські програми навіть на половину, а отже говорити про належний соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи не доводиться. Водночас, держава не виконує свій конституційний обов’язок, який передбачено ст. 16 Конституції України, а саме: «подолання наслідків Чорнобильської катастрофи - катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави». [2, 5].

Наведені дані, свідчать про те, що чинне законодавство про соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок ядерної катастрофи потребують вдосконалення з метою поліпшення якості соціального захисту зазначених категорій громадян. Відповідно соціальна держава, якою виходячи із конституційних норм, є Україна зобов’язана надавати постраждалим громадянам реальні гарантії такого захисту. В результаті численних зусиль держави, пов’язаних з подоланням, як наслідків минулого, так і тих помилок та прорахунків, які були допущені в останні роки незалежності України, повинен бути розроблений

ефективна діюча програма соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Використані джерела:

1. *Відомості Верховної Ради України. – 1991. - №16. - Ст.200*
2. *Конституція України (із змінами і доп.).-К.: Атіка, 2006.- 64с.- с.5.*

Мамай Віталій Ігорович

4-й курс, правознавство Криворізького економічного інституту Київського національного економічного університету ім.В. Гетьмана.

УКЛАДЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З НАЛЕЖНОЮ СТОРОНОЮ

Укладення трудових відносин між працівником і власником (уповноваженим органом) де-юре не можливе без виконання вимог законодавства щодо належних сторін у трудовому договорі. Юридично грамотне та законне оформлення трудових відносин гарантує або навпаки, зводить нанівець право працівника або роботодавця «наступного дня» захистити свої права та інтереси внаслідок допущених порушень.

Актуальність даної теми у тому, що, по-перше, дотримання вимог законодавства щодо належності сторін у трудовому договорі є першим бар'єром від порушень прав найменш захищеної категорії осіб – працівників, у трудовому договорі, що пояснює їх не аби яку значимість; по-друге, дослідженням в даному напрямку науковці приділяли або частково, фрагментарно, або побічно, у складі більш загальних досліджень, не охоплюючи усієї повноти даної проблематики; по-третє, суто на практиці роботодавцям і особам, які влаштовуються на роботу складно врахувати усі вимоги, які ставляться до трудового договору за різних фактичних обставин; по-четверте, існує чимало думок, позицій науковців з різних питань, які часто один одному протирічать, у зв'язку з чим ми вважаємо за потрібне виразити свої позиції в межах заданої теми.

Наразі серед сучасних вчених не лише тема належності сторін у трудовому договорі, а й взагалі трудові відносини майже не досліджуються, не зважаючи на низку суттєвих проблем. Основу дослідження становлять лише окремі праці Т. В. Парпана [1], С. М. Глазько [2], П. Д. Пилипенка [3].

«Неналежний» - який не має зв'язку з ким-небудь; не той, що має бути [4, с.768]. Стаття 21 Кодексу законів про працю (далі КЗпП) [5] встановлює, що трудовий договір укладається між працівником з однієї сторони і власником, уповноваженим ним органом чи фізичною особою з іншої. Так, ми погоджуємося з позицією П. Д. Пилипенка [3, с.57], який відстоює думку про те, що саме юридична особа, а не «власник чи уповноважений ним орган» є стороною у трудовому договорі, аргументуючи це наступним: по-перше, від імені юридичної особи виступає власник чи уповноважений ним орган, по-друге, саме юридична особа виступає відповідачем у разі захисту порушених трудових прав у судовому порядку. Це без сумніву, на нашу думку, є вірними аргументами, але хочемо додати, що більш вагомим тому підтвердженням є те, що не власник, а юридична особа володіє основними правами на виробничі потужності і відповідно надає робочі місця та засоби виробництва у користування (для виконання трудових обов'язків), якими користується працівник і саме від імені підприємства здійснюється трудова діяльність працюючих. На підставі наведеного пропонується замінити у КЗпП поняття «власник або уповноважений ним орган», як сторона у трудовому договорі на поняття «роботодавець», яке використано у новому Трудовому Кодексі РФ [6, с.57], що з нашої точки зору є вірним та адекватним дійсності.

Компетентною стороною укладати трудові договори (контракти, угоди) від імені юридичної особи є його власник або інший уповноважений орган. Б. С. Стичинський, І. В. Зуб, В. Г. Ротань [7, с.627] відносять до інших осіб, уповноважених укладати трудові

договори категорію уповноважених: заступники керівника; особа, що виконує обов'язки керівника; керівники структурних підрозділів і їх заступники. Ця категорія працівників наділена правом укладати трудові відносини або статутом (ст. 46, ч. 2, 4 ст. 57 Господарського кодексу України) [8, с.57], або в окремих випадках безпосередньо власником. Будь-які інші особи визнаватимуться неналежними у трудовому договорі з боку сторони-роботодавця (це не стосується укладення контрактів), а отже трудовий договір укладений з неналежною стороною вважатиметься недійсним.

Інша сторона – особа, яка влаштовується на роботу, обмежується у праві укладати трудовий договір лише за виключних обставин. Кажучи інакше, законодавство допускає, що реалізовувати конституційне право на працю може будь-яка особа, і лише за наявності окремих підстав це право обмежується. Нажаль, законодавство не містить жодного «зведеного переліку» таких підстав, що у більшості і стає причиною порушення вимог законодавства і працівниками (наприклад, у разі умисного подання неправдивої, застарілої чи неповної інформації особою, яка влаштовується на роботу) і роботодавцями (незнання або ігнорування вимог законодавства). Враховуючи чималу кількість заборон, які виходять за межі одного лише законодавства про працю ми вважаємо за потрібне провести змістовний аналіз чинної нормативної бази і звести в даній роботі усі існуючі обмеження і заборони щодо укладення трудових відносин з окремими категоріями осіб. Умовно ці підстави можна поділити на дві групи: 1) випливають зі змісту законодавства про працю і безпосередньо пов'язані з фізіологічними чи психічними особливостями: за віком особи (ст. 188 КЗпП), за станом здоров'я (ст. 24 КЗпП), заборона застосування праці жінок (ст. 174 КЗпП, «Перелік важких робіт…» [9]) і молоді (ст. 190 КЗпП, «Перелік важких робіт…» [10]), з недієздатними, з інвалідами без позитивного висновку або всупереч йому МСЕК (ст. 172 КЗпП); 2) Об'єктивно випливають з інших нормативних актів: заборона укладати договір з державними службовцями (регулюється спеціалізованими законами), заборона вироком суду щодо зайняття певних посад (ст. 55 КК України [11]), заборона на державних підприємствах праці родичів з прямим підпорядкуванням [12]. До названих категорій осіб застосовується або повна заборона працювати або це право є обмеженим.

Під час судового розгляду справ щодо розірвання/визнання недійсним трудового договору (переважно залежить від того, хто є сторона-позивач) одразу традиційно виникає ряд питань: як посвідчений договір; яка причина заміни належної сторони неналежною; з яких причин (фактичних обставин, підстав) роботодавцем та/або працівником не враховані допущені порушення законодавства; які наслідки порушення і об'єм вини кожної зі сторін тощо. Всі ці питання часто неоднаково врегульовуються нормативними актами і не менш рідко по-різному вирішуються судами. Все це результат цілого ряду прогалин законодавства, які потребують термінового і якісного вирішення.

Не меншою складністю для роботодавців - не фахівців у галузі права (а не рідко й для фахівців) стає розпорошеність норм права, що регулюють укладення трудових договорів між належними (повноважними) на те сторонами. Не так часто умисно, як мимоволі це стає підставою для порушення законодавства, що часто залишається не простою формальністю, а призводить до порушення прав працівників, роботодавців, а в окремих випадках просто позбавляє працівників на належні їм виплати, компенсації за сумлінно виконану роботу чи ушкодження здоровья та захист інших прав.

Таким чином, дослідження заданої проблематики, має переважно практичне значення, а отже цінність таких досліджень стосується не так розвитку теоретичної бази правничої науки, як власне захисту громадян від порушень їх прав та інтересів, що з позиції законодавця повинно мати пріоритет.

Використані джерела:

1. Парпан Т. В. Істотні умови трудового договору: Автореф. дис….кан. юр. наук. – Київ, 2005. – 4 с.;

2. Глазько С. М. Правове регулювання припинення трудового договору: теоретичний аспект: Автореф. дис….кан. юр. наук. – Харків, 2005;

3. Пилипенко П. Д. Способи укладення трудового договору // Право України. – 2001. - № 4. – 57 с.;

4. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 768 с.;

5. Кодекс законів про працю України від 10.12.71. – Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2004. - № 1. – Із змін. від 21.01.10;

6. Трудовий Кодекс РФ від 30 грудня 2001 року № 197-ФЗ;

7. Науково-практичний коментар до зак. Укр. Про працю / Стичинський Б. С., Зуб І. В., Ротань В. Г. – 2 вид., доп. і перероб. – Київ: А.С.К., 2001. – 627 с.;

8. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р., № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. - с.144;

9. Перелік важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок. Затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29.12.93 № 256;

10. Перелік важких робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці неповнолітніх. Затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 31. 03. 1994 № 46;

11. Кримінальний Кодекс України від 05.04.01. – ОВУ. – 2001. - № 21. ст. 920. Із змін. від 22.09.05;

12. О совмещении должностей и о службе родственников в учреждениях, предприятиях и организациях обобществленного сектора. Затв. постановою Ради Міністрів УРСР від 3 листопада 1980 року № 593.

Михайлова Ірина Юріївна
аспірант Інституту держави і права
ім.В. М. Корецького НАН України

ПЕНСІЇ ЗА ВІКОМ У СОЛІДАРНІЙ ПЕНСІЙНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ:ПОНЯТТЯ ТА ОСНОВНІ ОЗНАКИ

Провідне місце в системі пенсійного забезпечення займають пенсії за віком. Основною метою правового регулювання пенсійного забезпечення за віком є встановлення та захист прав застрахованих осіб, учасників державного пенсійного страхування на отримання пенсії необхідної для нормальної життєдіяльності осіб, які вийшли на пенсію на загальних чи пільгових умовах.

Питання пенсійного забезпечення за віком регулюються Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [1] та Законом України «Про пенсійне забезпечення»[2], однак поняття «пенсії за віком» в законодавстві взагалі не визначено.

При призначенні пенсії за віком до уваги береться перш за все пенсійний вік. У законодавстві термін «пенсійний вік» не вживається. Натомість в кожному випадку визначається вік, з досягненням якого призначається пенсія за віком. Введення цього терміну обіймає декілька віків, диференційованих з різних підстав. На пенсійний вік впливає ряд чинників - економічний стан суспільства, рівень зайнятості, вікова структура населення тощо.

Загалом теоретично проблема визначення поняття «пенсій за віком» полягає у встановленні і розумінні поняття «непрацездатність», адже саме за цим критерієм законодавець встановлює відповідний вік за яким, особа, яка його досягла, має право на пенсію чи то на загальних умовах, чи то на пільгових.

Право на пенсію при досягненні відповідного віку, не тотожне повній втраті працездатності. При визначенні поняття «пенсій за віком» необхідно пам'ятати, що їх можна диференціювати за окремими підвидами залежно від характеру, змісту та умов праці, тривалості такої праці, категорії осіб, спеціальних (додаткових) юридичних підстав для

призначення пенсії тощо. Тобто, залежно від категорій громадян, які мають право на пенсію, пенсії можуть призначатись на загальних і пільгових підставах.

Провідний вчений радянських часів Я.М. Фогель зазначав, що працездатність і непрацездатність є медико-біологічними поняттями, але оскільки встановлення стану непрацездатності при визначених обставинах набуває значення «умови для визнання відповідного права», зокрема права на пенсію, пов'язані, з цим відносини стають предметом правового регулювання, а видова непрацездатність - основою класифікаційних розподілів в області пенсійного забезпечення [7, 60-61].

Аналізуючи норми чинного законодавства стосовно пенсійного забезпечення за віком [1; 2] та вивчаючи точки зору таких науковців радянського та сучасного періодів, як Р.І.Іванової [4, 143], А.А. Карцхії [5, 7], М.Д. Бойко [3, 85], Н.П.Коробенко [6, с.4] та інших, щодо авторського визначення поняття «пенсія за віком» та «пенсія» взагалі, можна виділити такі основні ознаки, які властиві лише пенсіям за віком у солідарній системі України: пенсія за віком - це платіж, що провадиться державою у грошовому вираженні; платежі здійснюються регулярно, щомісячно, тобто періодично у встановлені законом строки; призначення пенсії на загальних чи пільгових підставах; наявність установленого законом страхового стажу – загального чи пільгового; кошти на виплату пенсії виділяються з Пенсійного фонду України, а також асигнуються на ці цілі державою з Державного бюджету; розмір щомісячної пенсії залежить від тривалості страхового стажу і величини заробітку, з якого сплачуються внески, середньої заробітної плати та коефіцієнту заробітної плати (доходу); пенсія призначається лише тоді, коли настає передбачений законом страховий випадок (досягнення певного віку); коло осіб, які мають право на пенсію, точно окреслене в законі і розширеному тлумаченню не підлягає (до нього належать непрацездатні громадяни, а також іноземці та особи без громадянства, котрі на законних підставах проживають на території України); порядок призначення та виплат пенсій регламентується нормативними актами найвищої юридичної сили – законами; термін її призначення - довічний; розмір пенсії не може бути нижчим прожиткового мінімуму встановленого законом; диференціація умов праці, від яких залежить втрата працездатності, що передбачена пенсійним законодавством визначення розміру пенсійних виплат у залежності від величини надходжень у Пенсійний фонд України; стимулювання більш пізнього виходу на пенсію; як правило, є основним джерелом для існування.

Враховуючи все вищевказане, пенсія за віком – це щомісячна гарантована державою довічна грошова виплата, яка призначається відповідно до порядку передбаченого нормативно-правовими актами пенсійного законодавства, на загальних чи пільгових умовах, для осіб, які досягли встановленого законом пенсійного віку та набули загального чи спеціального стажу за рахунок коштів Пенсійного фонду, а в деяких випадках – з державного бюджету.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49-51. – Ст.356.

2. Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 року № 1788-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 3. – Ст.10.

3. Бойко М.Д. Право пенсійного забезпечення в Україні: Навчальний посібник. – Вид.2-ге, випр. і доп. – К.:Атіка, 2006. – 356 с.

4. Иванова Р.И. Правоотношения по социальному обеспечению в СССР: монография / Розалия Ивановна Иванова. – М.:Из-во Московского университета, 1986. – 176с.

5. Карцхия А.А. Пенсионное обеспечение по старости. М.: Юрид. лит., 1978. – 180с.

6. Коробенко Н.П. Пенсійне забезпечення по інвалідності в солідарній пенсійній системі України: автореф. дис. … на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.05 "Трудове право; право соціального забезпечення" / Н.П. Коробенко. – К., 2010. – 20 с.

7. Фогель Я.М. Право на пенсию и его гарантии. М.: Юрид. лит., 1972. – 180 с.

Орловський Олег Ярославович
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ПРАВОВА ПРИРОДА СТРАХОВИХ ВНЕСКІВ У НАКОПИЧУВАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Головною сутнісною характеристикою більшості пенсійних реформ, проведених в країнах Європи, є запровадження та законодавче втілення страхового принципу фінансування. При цьому джерелом виплат передбачені поточні надходження пенсійних фондів. [5, с.226]. В Україні законодавець закріпив трирівневу пенсійну систему. Перший рівень – солідарна система, яка базується на принципі солідарності поколінь і стосується забезпечення пенсіями нинішнього покоління непрацездатних громадян. Сутністю такої системи є обов'язкове пенсійне страхування з метою компенсування застрахованим громадянам доходу від трудової діяльності, який вони втратили внаслідок непрацездатності через настання старості або інвалідності, а непрацездатні члени сімей померлих застрахованих осіб, які перебували на їх утриманні, внаслідок втрати годувальника. Другий рівень – накопичувальна система – ґрунтується на особистому страхуванні на випадок досягнення пенсійного віку, яке виконує роль додаткової гарантії забезпечення певного рівня життя пенсіонерів, що дозволяє їх мати гідний рівень достатку після припинення трудової діяльності. Третій рівень – недержавне пенсійне забезпечення – є додатковим добровільним видом пенсійного забезпечення громадян, які бажають отримувати інвестиційний дохід від розміщення їх активів у недержавних пенсійних фондах.

Гострим і проблемним при цьому залишається питання визначення правового статусу страхових внесків, що будуть сплачуватися на накопичувальну частину страхової пенсії. Діюче законодавство відносить їх до коштів обов'язкового пенсійного страхування. Загалом страхування може бути комерційним, тобто різновидом підприємницької діяльності, та соціальним, яке здійснюється публічною державною владою. Сутнісними особливостями соціального страхування є те, що воно виникає лише на підставі закону, тому не може мати договірного характеру. Це пов'язано з тим, що законодавство України про соціальне страхування належить до сфери публічного права, і тим самим виключає будь-яку диспозитивність в діях суб'єктів соціального страхування і необхідність використання договірних відносин. В свою чергу комерційне страхування регулюється цивільним законодавством, тобто стосується приватного права. Крім того, страховик у соціальному страхуванні виконує публічні функції, не маючи на меті отримання прибутку. Істотною відмінністю між вказаними видами страхування є і механізм нарахування і сплати страхових внесків. У соціальному страхуванні вони сплачуються відповідно до заробітної плати, а не підприємницького ризику, як у страхуванні комерційному. Страхова виплата у соціальному страхуванні компенсує повністю чи частково втрачений заробіток при втраті працездатності. Тим самим підкреслюється залежність страхової виплати від заробітку застрахованої особи. Комерційне ж страхування характеризується визначенням суми виплати виключно залежно від суми страхових внесків. Крім того, у соціальному страхуванні страхова виплата компенсує повністю або частково втрачений заробіток при втраті працездатності. Як наголошує Ю.В. Воронін, взаємозв'язок страхового забезпечення із заробітком застрахованої особи – це, взагалі, головна сутнісна характеристика соціального страхування [2, с.130]**.** У комерційному ж страхуванні страхова виплата визначається виняткова залежно від суми страхових внесків.

Виходячи з наведених характеристик та відмінностей між видами страхування, вважаємо за доцільне підтримати думку щодо віднесення до пенсійного страхування тільки солідарної (соціально-страхової) частини пенсійної системи, яка будується на принципі соціальної справедливості і захищає особу від ризику втратити трудовий дохід. Накопичувальна частина страхової пенсії є не соціальним забезпеченням у системі соціального страхування, а особистим комерційним страхуванням, яке повинне здійснюватись на добровільній основі. Страхові внески на фінансування накопичувальної

частини пенсії не є частиною соціально-розподільчих відносин в рамках системи обов'язкового пенсійного страхування, вони не беруть участь у забезпеченні страхових зобов'язань перед іншими застрахованими особами і фактично виступають не коштами соціального страхування, а особистими заощадженнями громадян.

Сучасну пенсійну систему України не можна в повній мірі назвати страховою, оскільки вона не забезпечує у кінцевому рахуку співвідношення страхових венсків та пенсійних виплат. Накопичувальна частина пенсії у перспективі запровадження буде призначатись незначній кількості осіб, і вона зовсім не захищена від знецінювання. Тому за соціально-юридичною природою накопичувальна частина пенсії є не страховим забезпеченням в системі соціального страхування, а особистим (комерціним) забезпеченнм, яке повинне здійснюватись на добровільній основі, що відповідатиме її цільовому призначенню. Пов'язується це з тим, що системоутворюючим принципом побудови обов'язкового соціального страхування є соціальна солідарність застрахованих осіб, яка виражається, перед усім, у так званому «договорі поколінь», що концентрує в собі публічні інтереси всіх застрахованих осіб і обумовлює поточне фінансування виплати призначених пенсій за рахунок страхових внесків, сплачених за осіб, які переходять в категорію пенсіонерів [6, с.330]. Підкреслимо, що страхові внески, які повинні відраховуватися на фінансування накопичувальної частини пенсії, навпаки, виведені із соціально-солідарного перерозподілу в рамках системи обов'язкового пенсійного страхування, вони не беруть участі у забезпеченні страхових зобов'язань перед іншими застраховании громадянами і фактично представляють собою не кошти соціального страхування, а особисті заощадження громадян, які справляються у примусовому порядку.

Таким чином, накопичувальну частину пенсійної системи слід розглядати як особисте (комерційне) забезпечення, яке повинне здійснюватись на добровільній основі.

Доцільним видається відокремлення інституту пенсійних накопичень від обов'язкового пенсійного страхування, і запровадження добровільної участі громадян у накопичувальній системі. Виходячи з цього, участь у накопичувальній частині пенсійної системи потрібно зробити добровільною справою кожного громадянина. Розвиток добровільного пенсійного страхування може сприяти підвищенню рівня соціально-страхового забезпечення.

Використані джерела:

1. *Андріів В.М. Про перспективи реформування пенсійної системи / Андріїв В.М. // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 1999. - №2.*
2. *Воронин Ю.В. Актуальне проблемы развития пенсионного законодательства / Ю.В. Воронин // Право человека на жизнь и гарантии его реализации в сфере труда и социального обеспечения. Материалы Международной научно-практической конференции / под ред. К.Н. Гусова. – М.: Проспект, 2008.*
3. *Сивак С.М. Пенсійне страхування і пенсійна реформа: теоретичні основи / Сивак С.М. // Право України. – 1997. - №12.*
4. *Лушникова М.В., Лушников А.М. Курс права социального обеспечения. – М.: ЗАО Юстицинформ, 2008.*
5. *Мачульская Е.Е. Проблемы совершенствования правового регулирования социального обеспечения / Мачульская Е.Е. // Пробелы в трудовом праве и праве социального обеспечения. Материалы научно-практической конференции (Москва, 21 октября 2008 года).*
6. *Захаров М.Л. Россия прощается с обязательным социальным страхованием / Захаров М.Л. // Новый Трудовой кодекс Российской Федерации и проблемы его применения. – М., 2004.*

Приміч Денис Володимирович
аспірант кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПРАВА НА КОЛЕКТИВНІ ПЕРЕГОВОРИ ТА УКЛАДЕННЯ КОЛЕКТИВНИХ ДОГОВОРІВ

Європейські стандарти прав людини містяться в Європейській конвенції про захист прав людини і основних свобод (Рим, 4 листопада 1950 року), Європейській соціальній хартії (Турін, 18 жовтня 1961 року), Європейській соціальній хартії (переглянутій) (Страсбург, 3 травня 1996 року)[1,20]. Європейська конвенція 1950 р. захищає громадянські та політичні права і встановлює лише два стандарти праці: стаття 4 «Заборона рабства та примусової праці» забороняє примусову чи обов'язкову працю, а стаття 11 «Свобода зібрань та об'єднання» передбачає право кожного на свободу об'єднання з іншими, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів.

Основна частина стандартів прав людини міститься в Європейській соціальній хартії (переглянутій) (ЄСХп), яку називають «кодексом основних соціальних і трудових прав працівників»)[2,536]. Прийнята 18 жовтня 1961 року державами-членами Ради Європи, вона була переглянута 3 травня 1996 року, і містить вже перелік з 31 права та принципів і більш високий рівень основних гарантій. Перегляд Хартії є результатом різних ініціатив, які переслідували мету посилити захист прав людини в рамках Ради Європи. Вона забезпечила держави «новим і достатньо повним документом, новаторським у ряді відносин і таким, який створює нову основу для стимулювання і посилення соціальної політики»[3,164].

Конвенція 1950 р. та ЄСХп є найбільш важливими взаємодоповнюючими документами, які забезпечують більшість прав, проголошених Загальною декларацією прав людини. Вони визнані регіональними еквівалентами відповідно Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права. Водночас Хартія, закріплюючи усі трудові права, які містяться в актах ООН, конвенціях і рекомендаціях МОП, і залишаючись універсальним міжнародно-правовим документом у сфері захисту соціально-економічних прав людини, певною мірою змінює їх з урахуванням регіональної специфіки, новітніх тенденцій у розвитку міжнародного та європейського трудового права.

До трудовик прав у сфері ведення колективних переговорів та укладання колективних договорів у ЄСХп відносить такі: право всіх працівників і роботодавців на свободу об'єднання у національні або міжнародні організації для захисту своїх економічних і соціальних інтересів (ст.5); право всіх працівників та роботодавців на укладання колективних договорів (ст.6); право працівників брати участь у визначенні та поліпшенні умов праці та виробничого середовища на підприємстві (ст. 22); право представників від працівників на захист від дій, що завдають їм шкоди, та на створення належних умов для виконання ними своїх обов'язків (ст.28).

Законом України від 14 вересня 2006 року ратифіковано 27 статей (у тому числі 6 із 9 обов'язкових) та 74 пункти ЄСХп. Зокрема, стаття 1 «Право на працю» (пп.1- 4), стаття 5 «Право на створення організацій», стаття 6 «Право на укладання колективних договорів» (пп. 1-4), стаття 7 «Право дітей та молоді на захист» (пп.1-10), стаття 16 «Право сім'ї на соціальний, правовий та економічний захист», стаття 20 «Право на рівні можливості та рівне ставлення при вирішенні питань щодо працевлаштування та професії без дискримінації за ознакою статі»[4,418]..

Важливим кроком на шляху утвердження і забезпечення фундаментальних прав громадян ЄС стало проголошення 7 грудня 2000 р. «Хартії основних прав Європейського Союзу »[5,208]. У преамбулі Хартії привертається увага до людини та її інтересів, підтверджуються правила, які походять, зокрема, з конституційних традицій та спільних для всіх держав-членів міжнародних зобов'язань, а саме: Договору про Європейський Союз, договорів Співтовариств, Європейської конвенції про захист прав людини та основних

свобод, Соціальних Хартій, прийнятих Співтовариством та Радою Європи, та прецедентного права Суду Європейського Союзу та Європейського Суду з прав людини.

Глава четверта Хартії відображує доктрину соціальної солідарності, передусім між трудом та капіталом (глава IV «Солідарність»). Більшість її норм закріплює трудові та тісно пов'язані з ними права найманих працівників. Статтею 27 «Право працівників підприємства на інформацію та консультації» працівникам та їх представникам гарантується на відповідних рівнях своєчасні інформація та консультації у випадках та за умов, передбачених правом Співтовариства, національними законами та звичаями. У статті 28 «Право на колективні переговори і колективні дії» закріплюється право працівників або їх представницьких організацій вести переговори та укладати угоди на відповідних рівнях, а у випадку конфлікт ту інтересів вдаватися до колективних дій для захисту своїх інтересів, включаючи проведення страйків.

Тенденції становлення європейських стандартів права на колективні переговори та укладання колективних договорів свідчать про поступове формування мінімальних гуманітарних стандартів, змістовно визначених критеріїв низки соціально-економічних прав, які мають бути втілені у законодавстві відповідних держав незалежно від будь-яких висунутих ними аргументів специфічно-культурного характеру.

Використані джерела:

1. Європейська соціальна хартія (переглянута)(Страсбург, 3 травня 1996 року)//Законодавство України про працю: Збірник нормативно-правових актів. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2006. – с.20.

2. Киселев И.А. Сравнительное и международное трудовое право: Учебник для вузов. – М.: Дело, 1999. – с.536.

3. Франсуа Вандам. Пересмотр Европейской социальной хартии // Международный обзор труда. Т. 133. – № 4-6. – 1994. – М., 1995. – с.164.

4. Закон України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)» // Відомості Верховної Ради України 2006. N 43. с.418.

5. Хартия Европейского союза об основных правах: Комментарий /под ред. д.ю.н., проф. С.Ю. Кашкина. – М.: Юриспруденция, 2001. – с.208.

Рим Олена Михайлівна

доцент кафедри трудового, аграрного та екологічного права
Львівського національного університету імені Івана Франка,
кандидат юридичних наук.

ДО ПИТАННЯ ПРО МОЖЛИВІСТЬ КОНКУРЕНЦІЇ МІЖ ПРАЦІВНИКОМ І РОБОТОДАВЦЕМ

Аналізуючи чинні вітчизняні нормативно – правові акти, у яких міститься визначення поняття „недобросовісна конкуренція” можна переконатись, що будь – яка поведінка чи методи конкурентної боротьби можуть бути визнані нечесними (недобросовісними) у двох випадках:

по – перше, якщо такі дії мають місце у відносинах між конкуруючими у певній місцевості суб’єктами господарювання;

по-друге, якщо вони суперечать правилам, торгівельним та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності [1, с. 45].

Неважко здогадатись, що конкуренція, у тому числі і нечесна, як це випливає із наведеного, може мати місце тільки у відносинах між особами, які здійснюють підприємницьку діяльність. Тобто, необхідним і первинним є факт здійснення самої конкурентної діяльності між господарюючими суб’єктами. Однак світовій практиці відомі

випадки конкурентної діяльності, що можуть мати інший суб'єктний склад. Йдеться про конкуренцію у трудових правовідносинах.

Зазначимо, що конкуренція як певне явище у економічному обороті, у ринкових відносинах загалом дозволяється, більше того вона стимулюється і заохочується як позитивна річ. Однак у трудових правовідносинах вона є неприйнятною, оскільки конкурентна діяльність працівника щодо роботодавця може мати негативні наслідки для останнього, адже порушує його права та законні інтереси. Тому трудове законодавство мало б запобігати будь-якій конкуренції, якщо вона має місце у відносинах між працівником і роботодавцем.

Для з'ясування сутності конкуренції у трудових правовідносинах та способів її запобігання доцільно провести аналіз самих трудових правовідносин. Адже вони є середовищем існування конкуренції і від того наскільки об'єктивно забезпечено їхнє правове регулювання залежатиме ефективність юридичних засобів гарантування прав та інтересів учасників цих правових стосунків.

Як зазначає П.Д. Пилипенко, трудові правовідносини є доволі складним явищем. Вони охоплюють цілий ряд окремих правовідносин, які у кожному конкретному випадку можуть мати самостійне значення і розглядатися як самостійні правовідносини [2, с. 123]. Такими він називає правовідносини: соціального партнерства та встановлення умов праці на підприємствах; працевлаштування; навчання і перекваліфікації на виробництві; нагляду і контролю за додержанням трудового законодавства; вирішення трудових спорів.

Зазначимо, що більшість учених-трудовиків, розглядаючи трудові правовідносини лише як такі, що виникають з факту укладення трудового договору, визнають названі вище правовідносини самостійними видами, що хоч і пов'язані з трудовими, але такими не називаються [3, с. 159; 4, с. 1-4].

Разом з тим, більшість науковців є одностайними, що ядром і основним видом трудових правовідносин вважаються власне трудові правовідносини, або як їх ще прийнято називати, індивідуально-трудові [2, с. 125]. Це правовідносини, що виникають на підставі укладення трудового договору між працівником і роботодавцем.

Саме між суб'єктами цих правовідносин можуть виникати відносини конкуренції. Отримавши, наприклад, інформацію, що складає зміст комерційної таємниці, для виконання трудових обов'язків, найманий працівник потенційно може вчинити дії, у результаті яких роботодавець втратить переваги у конкурентній боротьбі щодо інших учасників ринку, котрими він володів у силу того, що цінна комерційна інформація перебувала у його монопольному розпорядженні.

Учасники правовідносин з працевлаштування, навчання і перекваліфікації на виробництві, нагляду і контролю за додержанням трудового законодавства та вирішення трудових спорів не можуть вчиняти дій, що кваліфікуватимуться як конкуренція з огляду на їх суб'єктний склад та специфіку юридичних фактів, що є підставами для їхнього виникнення.

Особливої уваги, на нашу думку, потребує з'ясування питання щодо можливої конкуренції між учасниками правовідносин соціального партнерства і встановлення умов праці на підприємствах. Нагадаємо, що суб'єктами останніх є колективні органи (профспілкові організації) з однієї сторони і роботодавець (об'єднання роботодавців) з іншої сторони.

Виконання завдань соціального партнерства досягається за допомогою проведення спільних консультацій, ведення колективних переговорів щодо регулювання соціально-трудових відносин, а також з питань укладення колективних договорів і угод тощо. Для цього сторони колективних переговорів зобов'язані надавати учасникам переговорів всю необхідну інформацію щодо змісту колективного договору, угоди. Такою, зокрема, може бути інформація, що складає зміст комерційної таємниці роботодавця.

Ознайомлення іншої особи без згоди роботодавця з відомостями, що становлять комерційну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені у встановленому законом порядку, вважається формою прояву нечесної конкуренції згідно з чинним законодавством. Такі дії можуть вчиняти і сторони колективних переговорів. При цьому варто зазначити, що згідно з ч. 7 ст. 10 Закону України „Про колективні договори і угоди" від 1 липня 1993 р. (з

наступними змінами і доповненнями) учасники колективних переговорів не мають права розголошувати дані, що є державною або комерційною таємницею, і підписують відповідні зобов'язання. У разі порушення зобов'язань щодо нерозголошення до учасників колективних переговорів можуть бути застосовані заходи юридичної відповідальності. Тобто, винна особа зобов'язана відшкодувати заподіяну роботодавцю шкоду у розмірі та в порядку визначеному вітчизняним законодавством. А вчиняти будь-які інші дії, що вважатимуться нечесною конкуренцією, професійна спілка не може, оскільки є добровільною неприбутковою громадською організацією.

Отже, вести мову про особливості правового регулювання відносин щодо нерозголошення комерційної таємниці, як це існує у власне трудових правовідносинах, між учасниками соціального партнерства не має підстав.

Таким чином суб'єктами конкурентних дій у трудових правовідносинах можуть бути лише працівник та роботодавець.

Використані джерела:

1. *Харченко П.Г. До питання про поняття недобросовісної конкуренції/ П.Г. Харченко // Правова держава. – 2002. – № 5. – С. 45-49.*
2. *Пилипенко П.Д. Проблеми теорії трудового права: Монографія/ Пилип Данилович Пилипенко. – Львів: Вид. центр Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 1999. – 214 с.*
3. *Гинцбург Л.Я. Социалистическое трудовое правоотношение/ Л.Я. Гинцбург. – М.: Наука, 1977. – 310 с.*
4. *Трудовое право: Учебник / Под ред. О.В. Смирнова. – М.: Проспект, 1998. – 448 с.*

Свічкарьова Ярослава Віталіївна
доцент кафедри цивільного права та цивільного процесу
Кіровоградський юридичний інститут ХНУВС
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОЦЕДУРНІ СТРОКИ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Процедурно-процесуальний правовий механізм захисту трудових прав працівників є складним правовим явищем, що характеризується різними формами впливу правових засобів на суспільні відносини. Однією із складових зазначеного механізму є строки, які не мають матеріального характеру та за своїм змістом і призначенням не є однорідними.

Слід зазначити, що строки в трудовому праві належать до ключових правових категорій, вони створюють необхідні часові умови для існування, реалізації, захисту прав суб'єктів трудового права, а також виконання ними обов'язків. Незважаючи на значущість категорії «строк» та наявність наукових досліджень щодо галузевих правових строків, на сьогодні в трудовому законодавстві актуальними є питання визначення цієї правової категорії, створення диференційованого підходу до регламентації строків, які є різними за своєю правовою природою.

Науковому пошуку природи, видів та механізму реалізації строків у трудовому праві приділяли увагу такі фахівці, як А.З. Долова, П.І. Жигалкін, А.Л. Єрьоменко, Л.Р. Кокова, О.В. Кузакова, С.О. Комков, В.Д. Мордачьов, В.Н. Скобелкін, С.В. Передерін та ін., але на сьогодні досліджень щодо процедурних та процесуальних строків у вітчизняній науці трудового права практично не проводилося.

Наявність строків у трудовому законодавстві створює необхідні часові умови для максимально чіткого та однакового застосування правових норм, що встановлюють процедуру реалізації того чи іншого права чи обов'язку. Важлива роль строків належить у процедурі укладання та розірвання трудового договору, в регулюванні питань щодо притягнення до матеріальної та дисциплінарної відповідальності, в процедурно-

процесуальному захисті трудових прав працівників. Тобто, починаючи від моменту укладання трудового договору до його припинення, строки істотно впливають на обсяг трудових прав та обов'язків, вони вносять організованість, упорядкованість у поведінку суб'єктів. «Строки у трудовому праві встановлюються у тих випадках, коли регулювання суспільних відносин потребує чіткості, визначеності та охорони трудових прав працівників» [1, С.308].

У науці трудового права існують різні підстави класифікації строків. Так, залежно від органів, що їх установлюють, строки поділяються на: ті, що визначаються законами та іншими нормативно-правовими актами; ті, що встановлюються роботодавцем за згодою з профспілковим комітетом підприємства, установи, організації; ті, які встановлюються сторонами трудових правовідносин. За цільовим призначенням строки поділяються на:

1.Матеріальні, метою яких є визначення меж існування трудового правовідношення або окремих прав та обов'язків у межах трудового правовідношення та безпосередньо пов'язаних з ним відносин, встановлення меж здійснення трудових прав або виконання обов'язків, а також обсягу прав та обов'язків. До матеріальних строків слід віднести строки – юридичні умови, оскільки вони набувають правового значення в силу своєї «тривалості» у встановлених межах трудового правовідношення.

2. Нематеріальні строки. До них належать процедурні та процесуальні строки. Призначення процедурних строків – встановлення певних часових умов, які необхідні для матеріальних норм права поза механізмом правової примусової реалізації останніх. Характерна ознака процедурних строків полягає в тому, що вони завжди пов'язані з конкретними матеріальними нормами, знаходяться з ними в організаційній єдності. Процесуальні строки являють собою частку механізму захисту суб'єктивного права, яке, на думку відповідного суб'єкта, порушено.

3. Строки позовної давності, що являють собою часові періоди для переходу порушених суб'єктивних прав до їх захисту [2, С.14].

Отже, одним із видів нематеріальних строків є строки процедурні.

Процедурні строки - це проміжки часу для прийняття рішення відповідним органом, посадовою особою чи працівником. Ці строки, насамперед, направлені на реалізацію матеріальних норм трудового права та забезпечення стабільності трудових та тісно з ними пов'язаних правовідносин.

Процедурні строки встановлені при притягненні працівника до матеріальної та дисциплінарної відповідальності, для виплати заробітної плати, вихідної допомоги та в інших випадках. На думку вчених, ці строки можна йменувати гарантійними, оскільки їх основне призначення полягає у тому, щоб не допустити погіршення правового становища працівника [3, С.9].

Процедурні строки закріплено в різних нормативно-правових актах. Так, згідно зі ст.10 Закону України «Про колективні договори та угоди», будь-яка із сторін колективного договору не раніше, ніж за три місяці до закінчення строку його дії письмово повідомляє іншу сторону про початок переговорів. Друга сторона протягом семи днів повинна розпочати переговори.

Процедурні строки стосовно розгляду колективних трудових спорів закріплені в Законі України «Про порядок розгляду колективних трудових спорів (конфліктів)». Так, відповідно до ст.9 цього закону, колективні трудові спори (конфлікти) розглядаються виробничою примирною комісією у п'ятиденний, галузевою та територіальною примирними комісіями – у десятиденний, примирною комісією на національному рівні – у п'ятнадцятиденний строк з моменту утворення комісій. За згодою сторін ці строки можуть бути продовжені.

Трудове законодавство України містить правило щодо безпосередніх переговорів працівника з власником або уповноваженим ним органом перед зверненням у комісію по трудових спорах. Так, згідно з ч.2 ст.224 КЗпП України, трудовий спір підлягає розглядові в комісії по трудових спорах, якщо працівник самостійно або з участю профспілкової організації, що представляє його інтереси, не врегулював розбіжності під час безпосередніх переговорів із власником або уповноваженим ним органом. Це правило на наш погляд, має

процедурний характер, оскільки процесуальні норми, як було зазначено вище, діють у межах розгляду трудових спорів компетентними органами, а у цьому випадку розбіжності, що виникли, не вказують на наявність трудового спору. «Трудові спори - це розбіжності, що передані на розгляд відповідного юрисдикційного органу, тобто органу, уповноваженого державою приймати обов'язкові для сторін рішення» [4, С.448].

Положення, що міститься у ч.2 ст.224 КЗпП України є аналогічним досудовому порядку розгляду спорів у цивільному процесі. На жаль, законодавцем не встановлений строк, протягом якого слід врегулювати зазначені розбіжності. На нашу думку, в трудовому законодавстві слід встановити такий строк. Він може становити, наприклад, десять днів.

Таким чином, у процедурно-процесуальному правовому механізмі склалися стійки групи строків, які виконують різну роль. До них належать організаційні, процедурні, процесуальні строки та строки позовної давності. Вони складають правовий масив, який являє собою правовий інститут. На думку фахівців у галузі трудового права, інститут строків повинен міститися як в трудовому матеріальному, так і в трудовому процесуальному праві.

Використані джерела:

1. Передерин С.В. Процедурно-процессуальные средства и способы обеспечения трудовых прав работников: дис…канд. ю. наук: 12.00.05/ Передерин Сергей Васильевич. – Воронеж, 2001. – 495с.

2. Кузакова О.В. Сроки в трудовом праве как юридические факты и как юридические условия: сравнительно-правовой аспект : Автореф. дис…канд. ю. наук: 12.00.05 / Кузакова Ольга Владимировна. – Ижевск, 2008. – 26с.

3. Ставцева А.И., Рогалева Г.А. Давностные и процессуальные сроки в трудовых спорах / А.И. Ставцева, Г.А. Рогалева // Трудове право. – 1997. – №4. – С.9-10.

4. Прокопенко В.І. Трудове право України: учебник / В.І. Прокопенко. – Х.: Консум,1998.– 480с.

Синчук Світлана Миколаївна

доцент кафедри трудового, аграрного та екологічного права Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат юридичних наук, доцент

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОБОТОДАВЦІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИНИКНЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЗАБЕЗПЕЧУВАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Донедавна в Україні соціальне забезпечення здійснювалось лише за рахунок бюджетних коштів, що давало підстави розглядати його як винятково державний вид діяльності.

Ринкові перетворення в суспільстві та нездатність держави як зобов'язаного суб'єкта гарантувати гідний рівень реалізації права особи на соціальне забезпечення зумовили наукову полеміку щодо появи та обґрунтування відносин соціального забезпечення фізичних осіб нового виду – за рахунок коштів роботодавців. Правовим підґрунтям їх може стати принцип соціальної відповідальності роботодавців. І такі відносини не є новими для реалізації особою права на соціальне забезпечення. Свого часу в радянський період розвитку держави роботодавці вирішували не лише виробничі та економічні завдання, а й соціальні (різноманітні соціальні програми на підприємствах). Згодом фінансові труднощі роботодавців у економічній сфері призвели до зменшення обсягу соціальних програм або повної відмови підприємців займатися соціальною діяльністю. Відповідно зник вид відносин, який умовно ми називаємо «соціальне забезпечення, що здійснюють роботодавці».

Соціальну відповідальність роботодавців у науковій літературі розуміють як виконання роботодавцем законодавчо встановлених та добровільно прийнятих соціальних зобов'язань щодо свого персоналу, розвитку соціально-трудової сфери підприємств та

соціальної сфери суспільства, місцевих громад, на території яких він здійснює свою основну діяльність [1, с. 91-92].

Соціальні зобов'язання роботодавця можна поділити на два види: (1) зумовлені змістом колективного договору, що формуються в рамках бюджету підприємства; (2) добровільно заявлені як соціальні програми (доброчинність) щодо інших суб'єктів, не пов'язаних з підприємцем відносинами найманої праці.

Незаперечним є той факт, що роботодавці є соціально-зобов'язаними суб'єктами відповідно до законодавства. Вони надають працівникам обов'язкові соціальні виплати, передбачені законами про соціальне забезпечення (страхові внески у фонди соціального страхування, оплату пільгових або спеціальних пенсійних виплат, оплату листка тимчасової непрацездатності тощо). І ця сфера відносин є незаперечною при визначенні відносин, що складають предмет права соціального забезпечення. Однак роботодавець самостійно з власної волі або за ініціативою інших соціальних партнерів шляхом колективних переговорів може визнати зобов'язання соціально-забезпечувальної природи обов'язковими для виконання.

Матеріальною основою реалізації таких зобов'язань є соціальні інвестиції підприємця. Соціальні інвестиції – це матеріальні, технологічні, управлінські та інші ресурси, а також фінансові кошти компаній, що спрямовуються на реалізацію соціальних програм, що розроблені з врахуванням інтересів основних внутрішніх та зовнішніх зацікавлених сторін з припущенням, що в стратегічному плані компанії буде отриманий певний соціальний та економічний ефект. [2, с. 48,49].

Засобом реалізації соціальної відповідальності є соціальні програми роботодавця: добровільна систематична діяльність роботодавця, яку він здійснює у сфері соціального забезпечення. Існують соціальні програми: щодо розвитку, професійної підготовки, охорони здоров'я працівників, охорони та безпечних умов праці працівників, пенсійного забезпечення та соціального страхування за рахунок коштів роботодавця, житлові програми, благодійна та спонсорська діяльність підприємця у сфері підтримки охорони здоров'я, культури, освіти, фізичної культури та спорту, особливо дітей, молоді та соціально-незахищених категорій громадян.

Соціальні інвестиції роботодавця також можуть бути спрямовані як доброчинність для місцевої громади. Однак закономірно, що пріоритетним напрямком соціальних зобов'язань роботодавця є забезпечення своїм працівникам гідного рівня та якості життя, соціальних прав, справедливої винагороди за трудову діяльність, соціального захисту.

При реалізації соціальних програм, передбачених колективним договором, роботодавець може здійснювати соціальні виплати або надавати соціальні послуги працівникам. Такими можуть бути: (1) виплата за невідпрацьований робочий час через власне весілля, народження дітей, народження чи хвороби дітей, смерті близьких; (2) пенсії від підприємств, надбавки до пенсій, одноразова допомога працівникам у зв'язку з виходом на пенсію; (3) внески на страхування життя працівників, добровільне медичне та пенсійне страхування, страхові платежі за іншими договорами страхування; (4) оплата медичних послуг, що надаються працівникам; (5) оплата путівок на санаторно-курортне лікування, відпочинок, екскурсії; (6) оплата підготовки, професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації та виплата стипендії працівникам, що навчаються; (7) оплата обіду; (8) оплата житла, видатків на утримання житла; (9) виплати жінкам, які знаходяться у відпустці по догляду за дитиною до трьох (шести) років додатково до державних програм соціальних допомог сім'ям з дітьми; (10) оплата абонементів в групи здоров'я; (11) оплата перебування дітей працівників у дошкільних навчальних закладах; (12) матеріальна допомога на поховання працівника, що помер чи члена його сім'ї; (13) виплата вихідної допомоги при припиненні трудового договору; (14) виплата допомоги звільненим працівникам на період їх працевлаштування.

Підприємці також можуть стати активними учасниками політики зайнятості працівників. [3] Вони зобов'язані: організовувати професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації працівників, професійне перенавчання тих, хто підлягає вивільненню з виробництва, у тому числі інвалідів; здійснювати працевлаштування осіб, які

потребують соціального захисту і не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці, в кількості, визначеній місцевими державними адміністраціями, виконавчими органами відповідних рад, та інвалідів у кількості, визначеній згідно із Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»; інформувати працівників про наявність вакантних робочих місць (посад).

Вони також можуть: (1) створювати додаткові робочі місця для працевлаштування; (2) організовувати оплачувані громадські роботи; (3) використовувати понад встановлену квоту працю осіб, які потребують соціального захисту і не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці; (4) використовувати понад встановлені нормативи робочих місць для працевлаштування інвалідів.

Таким чином обґрунтована сфера відносин соціального забезпечення суперечить уже сформованій на сьогодні доктрині науки права соціального забезпечення про лише державний їх характер. Не претендуючи на безспірність, автор спробувала підняти проблематику та висловити власні міркування щодо можливого розвитку відносин соціального забезпечення в сучасних умовах.

Використані джерела:

1. Аверин А.Н. Социальная политика и социальная ответственность предприятия / Аверин А.Н. М.: Издательство «Альфа-Пресс», 2008 – 96с.

2. О социальной роли бизнеса. Международная конференция в Российской Федерации [В поисках новой социальной роли бизнеса] // Общество и экономика. – 2004. - №11-12.

3. Про зайнятість населення. Закон України від 01.03.1991 р. N 803-XII // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, N 14, ст.170

Ситницька Оксана Анатоліївна

доцент кафедри трудового, земельного та господарського права,
кандидат юридичних наук Хмельницького університету управління та права

ПРО ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ КОНКУРСУ НА ЗАМІЩЕННЯ ВАКАНТНИХ ПОСАД ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Досить поширеною формою залучення на державну службу в сучасний період є порядок заміщення посади на підставі конкурсу. Конкурс - це особливий порядок добору кадрів, що передбачає підвищені вимоги до осіб, які претендують на заміщення певних посад, та обрання їх на принципах змагальності.

У Законі України “Про державну службу” чітко визначена сфера застосування конкурсу: прийняття на державну службу на посади 3-7 категорій, крім випадків, коли інше встановлено законами України. Проведення конкурсу на заміщення вакантних посад державних службовців провадиться відповідно до Положення про порядок проведення конкурсу на заміщення вакантних посад державних службовців, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 04.10.1995 р. № 782.

Процедура проведення конкурсу виглядає наступним чином:

1. наявність вакантної посади, під якою слід вважати не заміщену державним службовцем посаду за умови, що вона передбачена штатним розписом державного органу;
2. винесення керівником органу державної служби рішення про проведення конкурсу та його умови. Відповідний орган державної служби в особі керівника з цього моменту набуває статусу суб’єкта конкурсних правовідносин і несе комплекс встановлених у законодавстві прав та обов’язків;
3. утворення конкурсної комісії, до складу якої входять голова, секретар і члени комісії. Отже, конкурсна комісія є колегіальним органом. Очолює конкурсну комісію заступник керівника. Кількісний і персональний склад конкурсної комісії, строки та порядок

її роботи затверджуються керівником державного органу. У деяких країнах функції конкурсної комісії здійснюють самостійні спеціалізовані установи, наприклад, у Бельгії – це постійний секретаріат з набору державних службовців, у Великобританії та Ірландії – комісія у справах державних службовців;

4. публікація оголошення державного органу про проведення конкурсу в пресі або поширення його через інші засоби масової інформації не пізніше ніж за місяць до початку конкурсу та доведення його до відома працівників органу, в якому оголошується конкурс. Хоча у зазначеному положенні й чітко закріплений один із основних принципів конкурсного заміщення посад держаних службовців – принцип гласності, - все ж норма потребує уточнення, оскільки у даному випадку не зрозуміло: у пресі якого рівня має бути опублікована ця інформація – в обласній, районній, рекламно-інформаційній чи іншій, та й періодичність видання і тираж також мають велике значення. Зокрема, А. В. Андрушко стверджує, що це має бути ЗМІ обласного значення, а Л. В. Солодовник вважає, що публікація має носити республіканський характер. Очевидно, що для отримання інформації найбільш широким загалом населення назрів час закріпити обов'язок розміщувати подібні оголошення у всесвітній мережі Інтернет, наприклад на сайті Головдержслужби;

5. подання встановленого переліку документів протягом 30-ти календарних днів з дня оголошення дати про проведення конкурсу громадянами, які виявили бажання брати участь у конкурсі (крім осіб які працюють в органі, де оголошено конкурс, чи зараховані до кадрового резерву цього органу і бажають взяти участь у конкурсі). З моменту подання відповідних документів про участь у конкурсі, громадяни набувають статусу суб'єктів конкурсних правовідносин і мають відповідні права та несуть визначені обов'язки;

6. проведення іспиту конкурсною комісією, який регламентується Загальним порядком проведення іспиту кандидатів на заміщення вакантних посад державних службовців, затверджений наказом Головного управління державної служби України, Української Академії державного управління при Президентові України від 10.05.2002 р. № 30/84. Проведення іспиту для кандидатів на заміщення вакантних посад передбачає перевірку та оцінку їх знань Конституції України, Законів України «Про державну службу» та «Про засади запобігання та протидії корупції», а також законодавства з урахуванням специфіки функціональних повноважень відповідного державного органу та структурного підрозділу. Тобто екзаменаційний білет містить чотири питання, а знання конкурсантів оцінюються за 5-тибальною системою. Для порівняння наведемо, що у зарубіжних країнах застосовуються різні форми відбору найбільш кваліфікованих кадрів, визначення їхніх знань, досвіду та здібностей. Наприклад, у Великій Британії конкурсанти мають підготувати письмову доповідь на задану тему, у Канаді проводиться спеціальне тестування або екзамен;

7. прийняття рішення конкурсною комісією, яке визначається простою більшістю голосів присутніх на її засіданні членів конкурсної комісії. У разі рівного розподілу голосів вирішальним є голос голови комісії. У рішенні комісії, що подається керівнику державного органу, обов'язково зазначаються пропозиції щодо призначення конкретного кандидата на вакантну посаду державного службовця та визначаються кандидатури для зарахування до кадрового резерву. Тобто інші кандидати, які успішно склали іспит, але не були відібрані для призначення на посади, у разі їх згоди, за рішенням конкурсної комісії можуть бути рекомендовані для зарахування до кадрового резерву в цьому державному органі і протягом року прийняті на вакантну рівнозначну або нижчу посаду без повторного конкурсу;

8. прийняття керівником державного органу рішення про призначення на посаду державного службовця та зарахування інших до кадрового резерву. Таке рішення приймається на підставі пропозиції конкурсної комісії протягом місяця з дня прийняття рішення конкурсною комісією. Отже, відповідно до чинного Порядку, рішення конкурсної комісії має рекомендаційний характер. Хоча в науковій літературі неодноразово можна зустріти твердження, що таке рішення є обов'язковим для керівника (А. С. Пашков, В. В. Єрьоменко, Л. В. Солодовник). Проте, як видно з п.п. 29 та 32 Порядку за керівником залишається єдиноначальне право не погодитись з рішенням конкурсної комісії;

9. рішення і конкурсної комісії, і керівника може бути оскаржене.

Товстопят Людмила Миколаївна
кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Східноєвропейського університету економіки і менеджменту

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В XVIII- XIXст. В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Соціальна ринкова економіка вимагає формування такої системи соціального захисту, яка б гарантувала належний рівень життя, соціальну злагоду та соціальну адаптацію до суспільно-економічних перетворень, захист від соціальних ризиків і реалізацію гарантій в сфері соціального забезпечення. Захист від конкретних видів соціальних ризиків, в умовах ринкової економіки, найбільш ефективний в рамках окремих видів соціального страхування, бо дозволяє охопити більшість населення.

Започаткування системи соціального страхування було обумовлене структурними змінами в економіці європейських держав унаслідок зростання і зміцнення капіталістичних відносин, розвитку промислового виробництва, які призвели до революційних змін у відносинах праці. Якщо за часів феодалізму основною продуктивною одиницею була людина-кріпак, то з розвитком капіталістичних відносин на зміну їй приходить вільна людина – найманий працівник, який самостійно обирає роботодавця і місце роботи [1, 35]. На тлі загального зростання економіки роль найманого працівника у процесі виробництва підвищувалася, оскільки істотною мірою саме завдяки його зусиллям, фізичному та інтелектуальному потенціалові забезпечувалося зростання обсягів виробництва та економічний розвиток європейських держав узагалі.

Як наслідок, активізувався профспілковий і політичний рух, дедалі більше працівників вступали до лав професійних об'єднань. Наймані працівники та їх об'єднання, відчувши власну роль та значущість у створенні національного продукту, почали вимагати від роботодавця підвищення рівня економічних, трудових і соціальних гарантій, захисту у разі неспроможності заробляти собі на життя [2, 13].

Із середини XVIII ст. однією з таких форм соціального захисту найманих працівників від хвороби як найбільш розповсюдженої причини втрати заробітку стали товариства (каси) взаємодопомоги, які набули особливого розвитку в Англії ("дружні товариства") і Німеччині. Такі товариства діяли і в інших країнах Європи – Франції ("компаньйонажі"), Бельгії, Швейцарії, Італії тощо.

Іншою формою добровільного страхування стали "робітничі спілки", що надавали матеріальну допомогу своїм членам лише у якості одного з видів своєї діяльності, який не мав пріоритетного характеру. Найбільш давніми організаціями такого роду були "тред-юніони". Наприкінці XVIII ст. і протягом першої половини XIX ст. професійні робітничі спілки з'явилися в усіх капіталістичних країнах Європи [3, 55].

Хоча товариства взаємодопомоги частково й вирішували гостру проблему соціального захисту найманого працівника у разі втрати ним заробітку унаслідок хвороби, проте практика їхньої роботи мала низку вад з точки зору працівника, зокрема, обмеження строку, протягом якого працівник мав право на одержання допомоги за рахунок коштів товариства, добровільність участі у цих товариствах, а також застосування принципу, за яким кошти товариства формувалися зі внесків його членів – працівників, а роботодавці не брали участі у фінансуванні його витрат.

Об'єктивні обставини вимагали від політиків і власників засобів виробництва шукати нових механізмів соціального захисту працівників. На перший план поставало питання упровадження принципу обов'язковості (примусовості) страхування найманих працівників, що дозволив би охопити якомога ширше коло осіб, і підвищення рівня матеріальної допомоги працівникам.

За таких передумов у другій половині та наприкінці XIX ст. у провідних країнах Європи зароджується інститут, який згодом іменуватиметься "соціальне страхування". Першою формою обов'язкового страхування, упровадженою у Прусії, стали так звані факультативно-обов'язкові каси страхування на випадок хвороби, у яких принцип

обов'язковості був умовним, оскільки власне застраховані особи або місцеві органи влади мали право визнавати участь у цих касах обов'язковою з покладенням на роботодавців певної частини страхових внесків. Аналогічний вид страхування у Росії було упроваджено Гірничим статутом, який передбачав можливість угоди між роботодавцем і найманими працівниками про обов'язковість участі у "допоміжних касах" [4,50].

У повній мірі принцип обов'язковості страхування найманих працівників уперше було застосовано до робітників певних категорій, які працювали в особливо важких умовах, і насамперед – для гірничих робітників. Відповідні закони з'явилися у 1854 р. в Австрії та Прусії, у 1868 р. – у Бельгії, у 1861 р. – у Росії, у 1881 р. – у Франції (останній стосувався не гірничих робітників, а робітників суднобудівних заводів).

Окремим видом страхування, що набував свого розвитку у цей період, було страхування від нещасних випадків, які на той час, поряд із хворобою, були однією з основних причин настання непрацездатності серед осіб працездатного віку, що було зумовлено стрімким розвитком промислового виробництва за майже повної відсутності обов'язкових вимог щодо безпеки і охорони праці.

Цей вид страхування бере свій початок від запровадження загальної цивільно-правової відповідальності роботодавця за нещасні випадки, що сталися з його робітниками. Серед країн Європи таку відповідальність роботодавця першою запровадила Німеччина у 1871 р. За декілька років такий самий закон з'явився у Швейцарії, а наприкінці 1890-х років – в Англії, Франції та Данії, на початку XX ст. – у Росії.

Вже на початку 1880-х років у Німеччині налічувалося 52 товариства добровільного взаємного страхування роботодавців. Перший страховий закон – закон про обов'язкове страхування на випадок хвороби – було прийнято у Німеччині 15 червня 1883 р. За рік – 6 липня 1884 р. прийнято закон про страхування від нещасних випадків, а 22 червня 1889 р. – закон про страхування у зв'язку зі старістю і на випадок інвалідності. Саме цей період прийнято вважати початковим стосовно соціального страхування, оскільки запроваджений у Німеччині механізм страхування містив елементи примусовості та обов'язковості, охоплюючи порівняно широке коло осіб і покладаючи на роботодавців обов'язок брати участь у витратах на страхування [2, 13].

Приклад Німеччини наслідували інші країни Європи. Так, в Австрії закон про страхування від нещасних випадків прийнято у 1887 р., у Норвегії – у 1894 р., у Фінляндії – у 1895 р., в Англії – у 1897 р., у Данії, Франції та Італії – у 1898 р., в Іспанії – у 1900 р., у Швеції, Голландії та Бельгії – у 1901 р., у Люксембурзі – у 1902 р., у Росії – у 1912 р. [5,70].

У той самий період – наприкінці XIX ст. і на початку XX ст. – об'єктами обов'язкового страхування стають такі види соціальних ризиків, як хвороба, інвалідність, вдівство і сирітство, материнство, старість, професійні захворювання, безробіття. Так, наприклад, в Австрії у 1888 р. прийнято закон про страхування на випадок хвороби , а у 1891 р. в Угорщині – закон про загальнообов'язкове медичне страхування [2, 23]. Цього ж року у Бельгії упроваджено систему страхування на випадок безробіття, що передбачала надання субсидій за рахунок публічних коштів професійним спілкам, які проводили відповідні виплати своїм членам. У 1909 р. у Норвегії упроваджено систему обов'язкового страхування на випадок хвороби.

Отже, зародження соціального страхування відбувалося у межах традиційних видів страхування. Поступово цей новий інститут набував унікальних властивостей, які дозволили йому відокремитися від загального інституту страхування. Одночасно сформувалася і організаційна структура соціального страхування, яка у подальшому змінювалася залежно від історичного етапу розвитку системи соціального страхування, умов її функціонування.

Використані джерела:

1. Забелин Л. В. Теоретические основы социального страхования / Забелин Л. В. – М.: Вопросы труда, 1926. – 223 с.

2. Роик В. Д. Эволюция систем социального страхования в западных странах / В. Д. Роик // Труд за рубежом. – 1994. – № 3. – С. 13–24.

3. Могілевцев М. Система соціального страхування в Швеції / М. Могілевцев // Соціальний захист. – 1999. – № 3. – С. 55–59.

4. Ашмарина С. В.Дискуссии о страховании рабочих в России в конце XIX – начале XX в. / Под ред. Л. И. Бородкина / С. В. Ашмарина // Экономическая история. Обозрение. Вып. 6. – М., 2001. – С. 50–64.

5. Куприянова Л. В. Российские предприниматели и проблемы социального страхования 1880–1905 годы / Л. В. Куприянова // Отечественная история. – 1996. – № 5. – С. 50–76.

Толмач Ольга Валеріївна
асистент кафедри цивільного права
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ПРАВОВА ПРИРОДА ВІДНОСИН З КЕРІВНИКОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ

Організація праці в будь-якій сфері побудована таким чином, що завжди повинна бути присутня особа, яка б керувала процесом праці, особа, яка може направити в потрібному напрямі трудову діяльність цілої групи людей, визначити спільну мету і завдання для кожного. У сфері праці та економіки дана роль найбільш яскраво виражена у керівника підприємства, установи, організації як у особи, яка має повноваження з управління найбільш відокремленим, самостійним і незалежним утворенням в сучасному суспільстві - організацією. Особливістю правового статусу керівника підприємства, що впливає на зміст трудових правовідносин між ним і підприємством, є те, що він одночасно виступає органом підприємства, наділеним управлінськими повноваженнями, і найманим працівником підприємства (посадовою особою), якого наймає власник підприємства (уповноважений ним орган) і укладає з ним трудовий договір (контракт). Відповідно відносини між керівником підприємства і підприємством як роботодавцем керівника одночасно регулюються цивільним і господарським правом, які визначають статус керівника як органу управління підприємством, а також трудовим правом, що визначає статус керівника як найманого працівника підприємства.

В даний час серед вчених існує декілька поглядів на природу відносин між власником підприємства, установи, організації та керівником. Більшість фахівців, такі як Р.З. Лівщиць, Ю.П. Орловський [1,24], А.Ф. Нуртдінова, Л.А. Чиканова [2,14], В.В. Глазирин [3,15], вважають, що ці відносини повинні врегульовуватися трудовими договорами (контрактами). Е.В. Мартиросян, навпаки, вважає, що керівник підприємства, установи, організації є довірчим управителем і його відносини з власником повинні регулюватися цивільним законодавством [4,50 - 53]. О.М. Акопова і Д.Р. Акопов вважають, що опосередкування відносин «власник майна - керівник підприємства» можливе на основі як трудових, так і цивільно-правових договорів залежно від фізичного характеру цих відносин [5,57]. Можливість різного характеру відносин керівника з підприємством, установою, організацією визнає й В.В. Глазирін, який вважає, що договори з керівником можуть бути двох видів: звичайним трудовим договором і підприємницьким контрактом, проте, на його думку, останній також повинен бути різновидом трудового договору (контракту), а не цивільно-правовим договором [6,8-18].

Прихильники трудового регулювання відносин між власником і керівником Л. Сироватська, О. Зайцева [7,76-77], А.Ф. Нуртдінова, Л.А. Чіканова виходять з того, що керівник підприємства, установи, організації, як і будь-який інший працівник: 1) зобов‘язується здійснювати роботу за певною посадою, тобто виконувати певну трудову функцію, а не передавати роботодавцю кінцевий результат своєї праці; 2) підкорюється правилам внутрішнього трудового розпорядку і в силу свого правового статусу повинен підкорятися волі роботодавця (власника майна підприємства), що виключає автономію волі,

яка характерна для цивільно-правових відносин; 3) його праця оплачується систематично та за встановленими нормами, а не за досягнутий конкретний кінцевий результат; 4) хоча в силу свого службового положення керівник пов‘язаний з підприємницькою діяльністю, він не здійснює її на свій страх і ризик та не має майнової самостійності, що необхідно для того, щоб такі відносини можна було розглядати як цивільно-правові.

Однак, основна відмінність в правовому регулюванні трудових відносин керівників підприємств, що засновані на будь-якій формі власності, обумовлена поєднанням двох видів трудової діяльності керівника: а) управління організацією виробництва і спільною працею; б) управління майном ввіреного йому підприємства. Будь-який інший найманий працівник, що також здійснює трудову діяльність на підставі трудового договору, отримує засоби виробництва роботодавця лише для використання їх в процесі трудової діяльності – створення за їх допомогою нових матеріальних цінностей на підприємстві роботодавця, але ні в якому разі не для використання їх в зовнішньому обігу. Інакше кажучи, цей напрямок діяльності керівника лежить за межами виробничого процесу підприємства.

Отже, відносини керівника підприємства, установи, організації та власника мають наступні особливості: керівник наділяється правом самостійно чи за погодженням з виборним профспілковим органом встановлювати локальні норми права, що регламентують відносини між адміністративним апаратом і працівниками даного підприємства при виконанні ними трудових обов’язків, тобто правом на нормотворчість у межах своєї компетенції організатора виробництва; керівнику надано комплекс матеріальних і процесуальних повноважень щодо організації і управління спільною працею працівників. Іншими словами, він має право затверджувати штати, видавати накази та розпорядження, давати вказівки, що є обов’язковими для виконання всіма працівниками підприємства; керівник підприємства має певну сукупність заохочувальних і дисциплінарних повноважень щодо забезпечення дисципліни праці і правил внутрішнього трудового розпорядку на ввіреному йому підприємстві. Він вправі застосовувати заходи заохочення та заходи дисциплінарного впливу до працівників, а також притягати їх до матеріальної відповідальності за шкоду, заподіяну підприємству.

Використані джерела:

1. Трудовое право России: Учебник для вузов /Под ред. Р.З. Лившиц, Ю.П. Орловского. - М.: "Инфра-М-Норма", 1998. - 480с.

2. Нуртдинова А.Ф., Чиканова Л.А. Соотношение трудового и нового гражданского законодательства // Новый Гражданский кодекс России и отраслевое законодательство. Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации. Труды 59. М., 1995. - 208 с.

3. Глазырин В.В. Проблемы правового регулирования труда в негосударственных организациях // Правовое регулирование труда в условиях перехода к рыночной экономике. Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Р.Ф. Труды 60. М., 1995. – 268с.

4. Мартиросян Э.Р. Правовая природа отношений между руководителем организации и собственником ее имущества / Э.Р. Мартиросян // Государство и право. - 1996.- №10 - с. 48-53.

5. Акопова Е.М., Акопов Д.Р. Особенности правового регулирования труда руководителей государственных предприятий/ Е.М.Акопова, Д.Р. Акопов // Государство и право. - 1997.- №6. С.55-59.

6. Глазырин В.В. Проблемы правового регулирования труда в негосударственных организациях /Правовое регулирование труда в условиях перехода к рыночной экономике. Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Р.Ф. Труды 60. М., 1995. - 268 с.

7. Сыровацкая Л., Зайцева О. О правовом регулировании труда исполнительных руководителей акционерных обществ / Л.Сыровацкая, О.Зайцева // Человек и труд. - 1998. - №10. - С.76-77.

Черкасов Олег Володимирович
студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів прокуратури України Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО МІСЦЕ ТРУДОВОГО КОЛЕКТИВУ СЕРЕД СУБ'ЄКТІВ ТРУДОВОГО ПРАВА

Питання про місце трудового колективу серед суб'єктів трудового права є актуальним і дискусійним. В науковій літературі досі немає єдиної точки зору з приводу визнання або заперечення існування такого суб'єкта трудового права як трудовий колектив. Останніми роками дослідженню трудового колективу присвячується не так вже й багато праць, зокрема, В. Венедіктова, В. Лазора, П. Пилипенка та інших. Тому ця проблема залишається досить актуальною.

Останнім часом в умовах перебудови економіки можна спостерігати поступову заміну поняття «трудовий колектив» в законодавстві про працю України. Зміни простежуються в результаті прийняття Закону України «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України у звязку з прийняттям Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 5 квітня 2001 р., яким у ст. 12 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) замість терміна «трудовий колектив» застосовано словосполучення «загальні збори найманих працівників».

З приводу правового становища трудового колективу можна зазначити, що це питання в сучасній науковій літературі є досить важливим. Вчені, аналізуючи дане питання, займають протилежні позиції. Одні визнають трудовий колектив суб'єктом трудового права, вважаючи, що у ринкових умовах його роль і значення у сфері регулювання найманої праці актуалізуються, інші відстоюють позицію, що характеризує трудовий колектив як штучне породження радянського ладу [5,171].

Досить слушною з цього питання є думка П.Д. Пилипенка, який зазначає, що юридичне поняття «трудовий колектив» поступово втратить своє значення, оскільки трудовий колектив об'єктивно вписувався в соціалістичну організацію праці, в основі якої лежать колективістські принципи (суспільна власність на засоби виробництва, суспільна організація праці й взагалі колективізм)[7]. Втрата трудовими колективами свого значення підтверджується і тим, що Конституція України не містить жодного положення про трудовий колектив.

Для більш детального аналізу місця трудового колективу серед суб'єктів трудового права слід визначити його правову природу.

Відповідно до ст. 252-1 КЗпП України трудовий колектив підприємства утворюють усі громадяни, які своєю працею беруть участь у його діяльності на основі трудового договору (контракту, угоди), а також інших форм, що регулюють трудові відносини працівника з підприємством [1].

Згідно ст. 1 Закону СРСР «Про трудові колективи і підвищення їх ролі в управлінні підприємствами, установами, організаціями» трудовий колектив підприємства, установи, організації – це об'єднання всіх працівників, які здійснюють спільну трудову діяльність на державному, громадському підприємстві, в установі, організації, в колгоспі та іншій кооперативній організації [2].

Ці визначення лише розкривають значення терміну «трудовий колектив», однак не визначають його правової природи.

В теорії права суб'єктами визнаються фізичні або юридичні особи, які мають правосуб'єктність та використовують її у конкретних правовідносинах, виступаючи реалізаторами суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, повноважень і юридичної відповідальності. Відповідно, фізичною особою визнається людина як учасник суспільних відносин; юридичною особою – організація, створена та зареєстрована у встановленому законом порядку. Звідси можна визначити, що трудовий колектив не є юридичною або фізичною особою, тому визнання його суб'єктом права є сумнівним. Щодо інших ознак

трудового кодективу, як суб'єкта права, то поняття правосуб'єктності трудового колективу включає правоздатність, дієздатність та деліктоздатність.

Правоздатність трудового колективу – це здатність бути носієм права і мати права та обов'язки. До основних прав трудових колективів згідно КЗпП України належать: затвердження правил внутрішнього трудового розпорядку (ст. 142 КЗпП України); обрання комісії по трудових спорах (ст. 223 КЗпП України); розгляд питання про порушення трудової дисципліни (ст. 152 КЗпП України). Закріплення в актах законодавства про працю певних прав за трудовим колективом ще не означає, що він є реальним носієм цих прав, адже з точки зору загальної теорії права такими визнаються лише юридичні або фізичні особи, які є реалізаторами власних суб'єктивних прав та обов'язків. До того ж, питання про правоздатність трудового колективу ускладнюється тим, що фізичні особи є правоздатними з моменту народження, юридичні особи – з моменту державної реєстрації підприємства, визначити ж момент виникнення правоздатності трудового колективу досить складно.

Окреслити дієздатність трудового колективу неможливо, оскільки трудовий колектив не є ні юридичною, ні фізичною особою. Окремим аргументом, що свідчить про відсутність у трудового колективу правосуб'єктності є те, що він не є деліктоздатним. Трудовий колектив не можливо притягнути до матеріальної відповідальності, виключеннями можуть бути лише випадки укладення договору про колективну (бригадну) матеріальну відповідальність. В цьому разі слід враховувати те, що кожен працівник виконує свою трудову функцію згідно укладеного з роботодавцем трудового договору, відтак, він повинен нести відповідальність за невиконання або неналежне виконання конкретно визначеної трудової функції [8,31]. Цей аргумент унеможливлює існування деліктоздатності трудового колективу.

Отже, можна визначити, що з точки зору загальної теорії права трудовий колектив не можна визначити як суб'єкт права. Формальне закріплення в актах законодавства про працю норм, які містять термін «трудовий колектив» не є підставою для визнання трудового колективу суб'єктом трудового права.

Заслуговує на увагу думка В. Лазора про те, що працівники, які пов'язані з підприємством лише індивідуальним трудовим договором і не пов'язані правовими відносинами між собою не є трудовим колективом. Таким чином, неорганізований колектив працівників з пасивними правовими взаємовідносинами не є суб'єктом трудового права і не повинен таким визнаватись [6].

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що визначення трудового колективу як суб'єкта трудового права з точки зору загальної теорії права є досить сумнівним. Законодавство про працю України чітко не окреслює правовий статус трудових колективів, тому визнавати його суб'єктом трудового права не доцільно.

Використані джерела:

1. Кодекс законів про працю України: Верховна Рада УРСР; Кодекс України, Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=322-08.

2. Закон СРСР «Про трудові колективи і підвищення їх ролі в управлінні підприємствами, установами, організаціями» : від 17.06.1983 р., № 9501-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v9500400-83.

3. Трудове право України у запитаннях та відповідях / Гончарова Г.С., В.В. Жернаков, С.М. Прилипко. - Навчально-довідковий посібник / За ред. В.В. Жернакова. – Х.: «Одіссей», 2008. – 664 с..

4. Трудове право України / Прилипко С.М., Ярошенко О.М. - Підручник. – Харків: Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2008. – 664 с..

5. Гетьманцева Н.Д. Щодо віднесення трудового колективу до суб'єктів трудового права / Н.Д. Гетьманцева, І.Г. Козуб. – Форум права. Електронне наукове фахове видання; Харківський національний університет внутрішніх справ. – 2009 №3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09gndctp.pdf.

6. Лазор В. Трудовий колектив як суб'єкт трудового права і сторона трудових спорів / В. Лазор // Право України. – 2003. - № 10. - С. 100-104.

7. Пилипенко П.Д.. Проблеми теорії трудового права / П.Д. Пилипенко. – Львів, 1999. – с. 186-212.

8. Слюсар А.М. Трудовий колектив і його правовий стан в період розвитку ринкової економіки / А.М. Слюсар. - Проблеми законності. Вип. 51 =: Респ. міжвід. наук. зб.: .- .- Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2001.- С.27-32.

Чудик-Білоусова Надія Іванівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права

СОЦІАЛЬНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Одним із пріоритетних напрямів діяльності держави є формування системи соціального захисту осіб, звільнених з місць позбавлення волі. На сьогодні в Україні постала нагальна проблема щодо соціального захисту та інтеграції у суспільство осіб, що відбули покарання і бажають повернутися до нормального життя. Особа, перебуваючи у скрутному, на її думку, безвихідному становищі, вдається до незаконних дій, виправдовуючи себе цією самою безвихіддю та неможливістю гідно існувати в умовах, які створила для неї держава. Труднощі у відновленні соціального статусу та у поверненні до гідних умов життя змушують осіб, які вже відбули покарання, повернутися на шлях кримінального минулого, чим підвищується рівень рецидивної злочинності [1]. Тому надання своєчасної допомоги та підтримки є не лише одним з основних обов'язків держави щодо захисту осіб та створення їм нормальних умов життя, але й дозволить зменшити показники рецидиву, злочинності. Зважаючи на ряд розроблених нормативно-правових актів, програм, положень, доводиться констатувати, що більшість з них носять декларативний характер. Тому через. відсутність довершеного, діючого, налагодженого механізму координованості дій уповноважених органів виконавчої влади на даний час залишається проблемним формування дієвої системи соціальної адаптації звільнених осіб.

Право на захист від держави мають особи, що звільнені з місць позбавлення волі та, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, звільнені від подальшого відбування зазначених видів покарань за хворобою, умовно-достроково звільнені від відбування покарання, яким замінена невідбута частина покарання більш м'яким, звільнені від відбування покарання вагітні жінки і жінки, які мають дітей віком до трьох років[2]. Їх реінтеграція (повернення до життя у суспільстві) залишається доволі проблематичною для українського суспільства. Не всі особи після закінчення відбуття строку покарання та повернення на волю мають можливість мешкати у власних домівках, влаштуватися на роботу, значна частина має проблеми психологічного характеру, проблеми зі здоров'ям, внаслідок чого спостерігається збільшення чисельності бездомних, підвищення рівня безробіття, розповсюдження суспільно небезпечних хвороб. Нехтування їх проблемами та нівелювання їх існування суспільством призводить до втрат людського ресурсу на ринку праці, так як переважна частина звільнених осіб є працездатними особами. Зазначені негативні фактори зумовлюють визнання таких соціально вразливою та незахищеною верствою населення. Лише впродовж 2007 року було звільнено 48,8 тис. осіб, з них близько 1 тис. втратили соціальні зв'язки, по 3 тис. не мали робітничої спеціальності, були не забезпечені житлом [1]. Для порівняння у 2004 році з 51,4 тис. осіб, які підлягали звільненню протягом 2004 року, 1,2 тис. (2,4 %) були не забезпечені житлом, 1,3 тис. (2,5 %) втратили соціально корисні зв'язки з рідними, 1,4 тис. (2,7 %) були непрацездатними, 6,7 тис. (13 %)

не мали спеціальності [3]. Тому необхідним є удосконалення системи соціальної адаптації через функціонування мережі установ для звільнених осіб [4]. Адже відсутність досконалої комплексної допомоги звільненим особам уповільнює їх реінтеграцію у суспільство та відновлення їх соціального статусу. Для ефективної соціальної підтримки та допомоги таким особам доцільним є соціальний патронаж, який здійснюється рядом установ. Так, у спеціальному центрі їм можуть надатися соціальні послуги з: консультування, отримання соціальної допомоги можливе влаштування до будинку-інтернату за місцем проживання чи до психоневрологічного інтернаті [2,5,6]. Альтернативою діяльності центру є діяльність спостережних комісій [3], однак соціальних послуг вони не надають. Закладами тимчасового поміщення звільнених осіб є притулки, але отримати постійне місце проживання може лише пенсіонер або інвалід. Особи, які не мають житлової площі чи площа тимчасово заселена, можуть її отримати у місці для тимчасового проживання у спеціальних гуртожитках або в центрах соціальної адаптації [2].

Якщо соціальному обслуговуванню звільнених осіб, держава приділяє увагу, невирішеною залишається проблема з влаштуванням та вихованням дітей, народжених у місцях позбавлення волі. Адже дитина залишається з матір'ю до трьох років, а далі місцем її перебування стають заклади соціального обслуговування дітей. Тому доцільною є розробка на державному рівні актів щодо врегулювання даного питання. Невизначеними залишаються напрямки своєчасного надання допомоги та послуг. Недостатньою є і поінформованість звільнених осіб щодо своїх прав та обов'язків після звільнення, що негативно впливає на процес їх реінтеграції у суспільство.

Тому шляхами вирішення ситуації щодо надання соціальних послуг є: формування механізму співпраці відповідних органів влади, формування мережі центрів соціальної адаптації звільнених осіб, створення спеціальних гуртожитків тощо з урахуванням фінансових можливостей та регіональних потреб; покращання якості надання соціальних послуг; удосконалення діючого законодавства. Заходи щодо соціальної адаптації, як правило, є малоефективними, пошуки роботи невдалими. Доцільним є створення інформаційної мережі не лише у місцях загального доступу, але і в місцях позбавлення волі, так як не кожна звільнена особа знає куди саме звернутися за потрібною їй інформацією, не говорячи вже про установи безпосереднього надання послуг по соціальному обслуговуванні.

Література:

1. *Концепція соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2008 р. N 1385-р.// ОВУ – 2008.- № 84.- ст. 2830*
2. *Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Закон України від 10.07. 2003 р. № 1104-IV // ВВРУ. — 2004. — № 6. — Ст. 39.*
3. *Державна програма соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі на 2004 — 2006 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.04 р. № 1133 // ОВУ. — 2004. — № 35. — Ст. 2344.*
4. *Про затвердження плану заходів щодо забезпечення соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі, на період до 2009 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.11.07 № 1030-р // ОВУ. — 2007. — № 89. — Ст. 3281.*
5. *Положення про спеціальний будинок-інтернат: Постанова Ради Міністрів УРСР від 02.03.1990 р. № 49 // ОВУ. — 1997. — № 38. — Ст. 90.*
6. *Типове положення про психоневрологічний інтернат: Наказ Міністерства праці та соціальної політики України 29.12.2001 р. № 549 // ОВУ. — 2002. — № 5. — Ст. 212.*
7. *Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк, до 2015 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 липня 2009 р. N 740-р // Урядовий кур'єр.- 2009 - № 123.*

ЗМІСТ

Конституційне право. Адміністративне право. Фінансове право. Інформаційне право

Аббасова А.Г. Принципи інстанційності як принцип побудови системи судів загальної юрисдикції 4
Байталюк З.В. Конституційно-правова відповідальність політичних партій 6
Ванькович Е.Э. Теоретико-правовой анализ понятия конституционного процесса 7
Галус О.О. Акти органів місцевого самоврядування як нормативно-правовий елемент механізму здійснення безпосереднього народовладдя 9
Гетьман А.Б. Гарантії адміністративно-територіального устрою України 13
*Гілевич Т.О.*Поняття та ознаки регламенту Верховної Ради України, як джерела права України 15
Голубенко И.А. Предупреждение как способ защиты информации 17
Гриценко О.В. Досвід зарубіжних країн у врегулюванні відносин управлінського характеру у сфері науки 19
Гришина Я.С. Законотворчество в сфере информационного права: проблемы, тенденции, перспективы 21
Демянчук Ю.Г. Особливості оподаткування юридичних осіб в режимі уникнення міжнародного подвійного оподаткування 23
Доманська О.А. Світові тенденції оподаткування спадщини 24
Домбровська О.В. Поняття конституційного процесу 26
Дунець В.Б. Державний фінансовий аудит в Україні: понятійно-правове та нормативно-правове регулювання 28
Елизарова Т.С., Романовский Г.Б. Экономика репродуктивных прав 30
Задорожня Г.В. Поняття, ознаки та соціальне призначення парламентської опозиції 32
Задоя І.І. Чи потрібно вводити на державній службі дрес-код? 34
Звонарьова Ю.В. Передумови фінансово-правового регулювання обігу цінних паперів в Україні 36
Зима О.М. Службова таємниця податкових органів 38
Іванівська А.М. Конституційна скарга як засіб захисту прав та свобод людини конституційним судом України 39
Караянов К.П. Основні проблеми реалізації прав національних меншин в Україні та шляхи їх подолання 41
Кішинський А.В. Проблеми апеляційного перегляду рішень у справах про адміністративні правопорушення 43
Котюк І.В. Проблематика класифікації адміністративно-правових відносин 45
Крупенина Е.Э. Сравнительно – правовой анализ конституционных прав граждан на управление делами государства в Республике Беларусь и Украине 46
Леонова О.В. Характеристика особливостей об'єкту адміністративно-правових відносин у сфері надрокористування 48
Лещишина В.В. О ценностном восприятии современной конституции 51
Лукьянова А.П. Правовой статус административной комиссии при районном исполнительном комитете, местной администрации 52
Луценко А. Конституційно-правове регулювання інституту референдуму: порівняльна характеристика 54
Мацюк Т.В. Правові засади формування місцевих бюджетів: новий етап бюджетної реформи 56
Мотков А.Д. Правовий аспект. Співвідношення публічних та приватних інтересів у сфері недоторканості приватного життя громадян 58
Моткова О.Д. Право громадян на участь у медичних та наукових експериментах: проблематика сучасної юридичної науки 60
Музика-Стефанчук О.А. Про суб'єктів бюджетних правовідносин 61
Окопник О.М. Адміністративна відповідальність, як різновид юридичної 63

відповідальності .....
Папырин В.В. Административно-правовое регулирование в сфере правопорядка: проблемы преемственности 65
Пастух О.В. Організаційно-правові засади діяльності з надання адміністративних послуг 67
Пендюр В.В. Становлення та розвиток фінансового права 68
Пилипишин П.Б. Застосування конституційно-правових санкцій у сфері місцевого самоврядування 70
Поворозник О.П. Рішення конституційного суду України від 30 вересня 2010 р. №20-рп/2010 (справа про додержання процедури внесення змін до конституції України) як результат здійснення конституційним судом України судового конституційного контролю 72
Романюк Л.В. Відставка як особлива форма припинення державно-службових відносин 74
Росновська Н.В. Поняття конституційної відповідальності як самостійного виду юридичної відповідальності 76
Ротар Д.П. Проблеми законодавчого регулювання правового статусу бюджетної установи як суб'єкта публічно-правових відносин 78
Руда Д.В. Поняття та ознаки правозастосовчої діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування 79
Салей И.В. Конституция Речи Посполитой 1791 года 81
*Семенюк І.В. Д*о питання про правову природу актів конституційного суду України 83
Сирота А.І. До питання вдосконалення державного регулювання фінансових ринків 85
Сліворська А.А. Принципи державної політики у сфері діяльності на ринку земель в Україні 86
Стефанчук М.О. Поняття «мита та податки» та «митні платежі» у проекті митного кодексу України 88
Сусловець А.О. Становлення системи органів державної податково служби України 89
Теленик С.С. До питання про казначейське виконання місцевих бюджетів 91
Тесліцький А.М. Місце конституційного права на об'єднання в системі основних прав людини і громадянина 93
Уласевич А.С. Застосування «духу» права конституційним судом України 95
Федорченко А.А., Грищенко И.М. Последствия конституционной реформы в Украине 97
Фоитор Т.М. Основні засади правового статусу народного депутата України: де-юре і де-факто 98
Хмельницька Ю.А. До питання про адміністративні стягнення 100
Шапошнікова Н.О. Диференціація доходів нерезидентів у податковому праві 101
Юбко В.А. Процедура пересмотра конституции франции 1958 г.: теория и практика 103
Юдіцький О.Л. Поняття, принципи та ознаки державних закупівель 105

Земельне право. Аграрне право. Екологічне право. Природоресурсне право
Андрущенко А.А. До питання законності проведення перевірок дотримання вимог земельного законодавства 109
Басараб М.С. Форми та способи захисту земельних прав 111
Бондарчук Н.В. Планування використання та охорони земель авіаційного транспорту України 113
Боярчук Г.В. Орендна плата за земельні ділянки - податковий платіж чи плата за договором? 115
Вареник Д.В., Клочкова Ю.В. О совершенствовании законодательства Республики Беларусь в области обращения с твёрдыми бытовыми отходами 117
Герасімчук Л.О. Деякі аспекти правового регулювання права громадян на екологічну інформацію 118
Головко І.Л. Особливості заміни сторін в договорі оренди земельної ділянки 120
Грушкевич Т.В. Юридична природа функцій управління в галузі екології 122

*Домбровський С.Ф. І*сторико-правові аспекти організації юридичного обслуговування в системі агропромислового комплексу України 125
Донець О.В. Охорона земель історико-культурного призначення: система органів державної влади 127
Дунаєвська К.Ю. Правове регулювання ветеринарного обслуговування в Україні 129
*Душкевич О.Г. П*роблеми перетворення відкритих акціонерних товариств у публічні акціонерні товариства 130
Зозуля О.П. Регулювання діяльності аграрних бірж в україні: правові питання 132
Кірін Р.С. Проблеми визначення поняття «Гірниче законодавство» 133
Клімова Т.В. Правовий режим земельного сервітуту в Україні 135
Кондратьева Т.А. Ответственность в области генно-инженерной деятельности 138
Корецька В.С. Актуальні проблеми регулювання правового розвитку земельних відносин в Україні 139
Королюк Т.В. Юридична природа земельної реформи 143
*Косіло А.К. С*ільський зелений туризм: господарсько-правовий аспект 145
Костенко С.О. Прогалини права щодо регулювання діяльності агроторгових домів 147
Костяшкін І.О. Соціально-правовий аспект відносин власності на землю в Україні 148
Крук П.Б. Щодо питання застосування «принципу мовчазної згоди» при поновленні договору оренди земельної ділянки 150
Курман Т.В. Організаційно-правові засади кредитної підтримки аграрних товаровиробників 152
Манжуловська К.В. Юридична характеристика інституту участі громадськості в природоохоронній діяльності 154
Місінкевич А.Л. Правові аспекти відновлення порушених земель на Україні 156
Настечко К.О. Сучасні підходи до правового регулювання земельно-екологічних відносин 158
Оверковська Т.К. Правові аспекти економічного стимулювання у сфері охорони якісного стану земель України 160
Олексійко І.В. Земельні правопорушення як підстави юридичної відповідальності 162
Олійник О.В. Проблемні питання оренди землі в Україні 164
Ониськів О.М. Правові основи управління землями смуг відведення залізниць 167
Панасик В.Я. Правове регулювання безоплатного набуття права власності на землю громадянами України 169
Посохова М.М. Проблемні питання процедури зміни цільового призначення земельних ділянок 170
Проскура Г.М. Водно-болотні угіддя як об’єкт правового регулювання 172
Рахнянська Т.О. Поняття та юридичні ознаки договорів в екологічному праві України .. 174
Савельєва О.М. Агрохолдинги як суб’єкти аграрних правовідносин 176
*Савченко Г.І. П*ро принцип пріоритетності сільського господарства України 177
Сторощук О.В. Особливості визначення поняття «обмеження прав на землю» 179
Тараненко Л.С. Роль сільськогосподарських дорадчих служб в наданні послуг членам особистого селянського господарства 181
Туцький Ю.В. Частина земельної ділянки як об’єкт правовідношення викупу для суспільних потреб 182
Федорович В.І. Концептуальні засади подальшого реформування земельних відносин в Україні 185
Шараєвська Т.А. Міжнародно-правові стандарти захисту прав громадян за надзвичайних екологічних ситуацій 187
Ярощук В.Г. Правові проблеми визначення поняття «екологічної безпеки» в законі України «про охорону навколишнього природного середовища» 189

Трудове право та право соціального забезпечення

Амелічева Л.П., Ситнік О.М. Принцип рівності прав жінки та чоловіка за трудовим законодавством: поняття та проблеми реалізації 192
Божко В.М. Сутність оплати праці 194
Бурак В.Я. Деякі питання правового захисту трудових прав працівників 196
Викторова С.И. Проблемные вопросы совершенствования трудовых отношений в условиях заемного труда 197
Вітковський В.С. Право людини на працю та гарантії його реалізації 199
Гетьманцева Н.Д. Колективно-договірне регулювання в аспекті підвищення соціальних гарантій для працівників 200
Гураш В.М. Місце дисциплінарної і матеріальної відповідальності у предметі трудового права: погляди українських вчених радянського періоду 202
Донченко Т.О. Надання роботодавцям дотацій для забезпечення першим робочим місцем – важливий напрям соціального забезпечення молоді 204
Козак З.Я. Державна реєстрація нормативно-правових актів з охорони праці в Україні .. 206
Козуб І.Г. Принципи права як джерело трудового права 207
Кравчук П.С. Проблеми вдосконалення правового регулювання посередницької діяльності при працевлаштуванні громадян України за кордоном 209
Ліщук С.В. Принципи діяльності органів соціального захисту 211
Малюга Л.Ю. Проблеми вдосконалення законодавства України щодо соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок чорнобильської катастрофи 212
Мамай В.І. Укладення трудового договору з належною стороною 214
Михайлова І.Ю. Пенсії за віком у солідарній системі України: поняття та основні ознаки 216
Орловський О.Я. Правова природа страхових внесків у накопичувальній системі пенсійного забезпечення 218
Приміч Д.В. Європейські стандарти права на колективні переговори та укладення колективних договорів 220
Рим О.М. До питання про можливість конкуренції між працівником і роботодавцем 221
Свічкарьова Я.В. Процедурні строки в трудовому праві 223
Синчук С.М. Соціальна відповідальність роботодавців як передумова виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин 225
Ситницька О.А. Про порядок проведення конкурсу на заміщення вакантних посад державних службовців в Україні 227
Товстопят Л.М. Проблемні питання становлення системи соціального страхування в XVIII- XIXст. в країнах Західної Європи 229
Толмач О.В. Правова природа відносин з керівником підприємства, установи, організації 231
Черкасов О.В. Щодо питання про місце трудового колективу серед суб'єктів трудового права 233
Чудик-Білоусова Н.І Соціальне обслуговування осіб, звільнених з місць позбавлення волі 235

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ:
Збірник тез міжнародної наукової конференції
«Дев'яті осінні юридичні читання»
(м. Хмельницький, 12-13 листопада 2010 року):
у 4-х частинах

ЧАСТИНА ДРУГА:
Конституційне право
Адміністративне право
Фінансове право
Інформаційне право
Земельне право.
Аграрне право
Екологічне право
Природоресурсне право.
Трудове право та право соціального забезпечення

Підписано до друку 02.11.2010 року. Формат 60х90 1/16.
Гарнітура Times New Roman. Друк різографічний. Папір офсетний.
Облік. друк арк. 15,0. Умовн. друк. арк. 21,43
Наклад 225 прим. Зам. № 482

Комп'ютерне складання — *Сапотніцький Д.О.*

Відповідальний за випуск — *Сапотніцький Д.О.*

Видавництво Хмельницького університету управління та права
Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 2105 від 21.02.2005 р.

29013, м. Хмельницький, вул. Театральна, буд. 8
Тел.: (0382) 71-80-80
Ел. адреса: nauka@univer.km.ua
www.univer.km.ua